

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANA BİLİM DALI

MALATYA EFSANELERİ
(METİNLER VE İNCELEME)

KUDRET YILDIRIM (YAĞBASAN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN : Yrd.Doç.Dr.HASAN KAVRUK

MALATYA

1991

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	X
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	
I. MALATYA İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	
A. Coğrafi Konumu	1
B. Malatya'nın Tarihi	
a. Malatya'nın Ön Tarihi	2
b. Malatya'nın Son Dönem Tarihi	3
C. Malatya'nın Folkloru ve Halk Edebiyatı İle İlgili Bazı Yayınlar	
a. Malatya İli İle İlgili Kaynaklar	4
b. Malatya Folkloru İle İlgili Öğrenci Tezleri	5
c. Muhtelif Dergi Mecmua ve Diğer Kitaplarda Bulunan Yazılar	6
II. MALATYA EFSANELERİNİN DERLENME ŞEKLİ VE METİNLERİN YAZIYA GEÇİRİLMESİ	
A. Efsaneleri Derleme Şekli	8
B. Efsane Metinlerinin Yazıya Geçirilişi	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
I. EFSANE KAVRAMI VE ANLATMAYA DAYALI DİĞER TÜRLERLE MÜNASEBETİ	10
II. EFSANE ÜZERİNDE YAPILAN İLMİ ÇALIŞMALAR	13
Malatya Efsaneleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar	20
a. Tezler	21
b. Öğrenci Tezleri	22
c. Makaleler	23
III. EFSANE TASNİFLERİ VE MALATYA EFSANELERİNİN TASNİFİ	
a. Efsane Tasnifleri	24
b. Malatya Efsanelerinin Tasnifi	29

İKİNCİ BÖLÜM

MEFİNLERİN İNCELENMESİ	31
I. DİNİ EFSANELER	
A. Velîler Üzerine Anlatılan Efsaneler	32
B. Dinî İnanışlarla İlgili Efsaneler	69
C. Ziyaret Edilen Yerler Üzerine Anlatılan Efsaneler ..	79
D. Din Büyükleriyle İlgili Efsaneler	85
II. KAHRAMANLIKLA İLGİLİ EFSANELER	89
A. Battal Gâzi'nin Şahsiyeti ve Menkıbevî Hayatı Etrafında Teşekkül Eden Efsaneler	90
B. IV. Murat ile İlgili Efsaneler	97
III. HAYVANLARLA İLGİLİ EFSANELER.....	98
A. Kuşlarla İlgili Efsaneler	99
B. Yılanlar ve Diğer Hayvanlarla İlgili Efsaneler	106
IV. YER ADLARINA BAĞLI OLARAK ANLATILAN EFSANELER	110
A. Yerleşim Yerleri ve Tabiat Şekilleri İle İlgili Efsaneler	111
B. Tekin Olmayan Mahallerde Yaşayan Tekin Olmayan Varlıklarla İlgili Efsaneler	113
V. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLARLA İLGİLİ EFSANELER	115
VI. TAŞ KESİLME EFSANELERİ	121
VII. HAZİNELERLE İLGİLİ EFSANELER	127
VIII. SEVDAYA BAĞLI OLARAK ANLATILAN EFSANELER	130

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALATYA EFSANELERİNDE KAHRAMANLAR-MEKÂN-ZAMAN	132
I. KAHRAMANLAR	
A. İNSANLAR	
I. Dini Şahıslar	
a. Velîler ve Ermişler	132
b. Velî Olmayıp Dinî Kutsallıkları Olanlar	135
c. Peygamberler	136
d. Din Adamları	137
2. Tarihi Şahsiyetler	137
3. Tarihi-Menkıbevî Şahsiyetler	138

4. Saray ve İdare Adamları	139
5. Halktan Kişiler	139
6. Akrabalar	140
7. Askerler ve Komutanlar	141
8. Meslek Sahipleri	142
9. Olumsuz Tipler	143
10. Diğer İnsanlar	144
B. HAYVANLAR	
1. Kuşlar	144
2. Yılanlar	145
3. Ehil Hayvanlar	146
4. Vahşi Hayvanlar	146
5. Balıklar	147
6. Diğer Hayvanlar	147
C. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLAR	
1. Cinler-Periler	147
2. İyiler	148
3. Hz.Hızır	148
4. Diğer Olağanüstü Varlıklar	148
II. MEKÂN	
1. Uzak Mekânlar	149
2. Yakın Mekânlar	149
a. Malatya İli İçindeki Mekânlar.....	149
b. Malatya İli Dışındaki Mekânlar	151
c. Anonim Mekânlar	152
d. Tabii Mekânlar	152
e. İkâmetgâhlar	153
f. Dinî Mekânlar	153
III. ZAMAN	
1. Tarihi Olaylar	154
2. Günler ve Aylar	155

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ KISIM, MALATYA EFSANELERİ (METİNLER)

I. DİNİ EFSANELER

A. Velîler Üzerine Anlatılan Efsaneler

1. Hasan Gâzi	156
2. Siyahi Baba	157
3. Medişeh	158
4. Koca Vaiz (1)	159
5. Koca Vaiz (2)	160
6. Keşşaf Hoca	161
7. Kara Baba ve Mekkeli Mehmet	162
8. Hamza Efendi	162
9. Somuncu Baba (1)	164
10. Somuncu Baba (2)	166
11. Somuncu Baba (3)	168
12. Somuncu Baba (4)	169
13. Hacı Hasan Efendi (1)	170
14. Hacı Hasan Efendi (2)	171
15. Kara Baba (1).....	172
16. Kara Baba (2)	173
17. Yabancı Adam	174
18. Müslüman Genç	175
19. Emir Ömer	177
20. Sivaslı İsmail Hakkı Efendi	178
21. Tam Baba (1)	179
22. Tam Baba (2)	180
23. Ali Baba	181
24. Kefen Getiren	182
25. Şair Hüseyin Sabri	183
26. Hacı Muhsin Efendi (1)	184
27. Hacı Muhsin Efendi (2)	185
28. Hacı Hulûsî Efendi (1)	186
29. Hacı Hulûsî Efendi (2)	187
30. Hacı Hulûsi Efendi (3)	188
31. İbrahim Hakkı Hazretleri (1)	189
32. İbrahim Hakkı Hazretleri (2)	191
33. Şeyh Taceddini Velî	192
B. Dinî İnanışlarla İlgili Efsaneler	
34. Şehit	193

35. Dünyalık Mal.....	194
36. İnsan Hakkı	195
37. Kader	196
38. Cimri Adam	197
39. Hasid Kaynana	198
40. Yeşeren Ağaç	199
41. Her Koyun Kendi Bacağından Asılır	200
42. İnsan Soyü	201
43. Ana Hakkı	203
C. Ziyaret Edilen Yerler Üzerine Anlatılan Efsaneler	
44. Balıklı Kuyu	204
45. Somuncu Baba'nın Balıkları (1)	205
46. Somuncu Baba'nın Balıkları (2)	206
47. Mezirme Akpınar Efsanesi	207
48. Cıngıllı Taş	208
49. Sülemekke	209
50. Yel Ağacı	210
D. Din Büyükleri İle İlgili Efsaneler	
51. Hz.Ali'nin Atının Ayak İzleri	211
52. Derme Suyu	212
53. Abdülharab Gölü	213
II. KAHRAMANLIKLA İLGİLİ EFSANELER	
A. Battal Gâzi'nin Şahsiyeti ve Menkıbevi Hayatı	
Etrafında Teşekkül Eden Efsaneler	
54. Battal Gâzi (1)	214
55. Battal Gâzi (2)	215
56. Battal Gâzi (3)	216
57. Battal Gâzi'nin Mağarası	217
58. Ahmet Turan	218
B. IV.Murat İle İlgili Efsaneler	
59. Hasid Malatya'nın Şeytanı	219
60. IV.Murat'ın Hırsı	220
III. HAYVANLARLA İLGİLİ EFSANELER	
A. Kuşlarla İlgili Efsaneler	
61. Pepug Kuşu	221

62. Gıdı Gıdı Kuşu	222
63. Kurkur Kuşu	223
64. Taraklı Kuş	224
65. Keklik	225
66. Karga ile Leylek	226
67. Yarasa Neden Tüysüzdür	227
68. Baykuş Neden Viran Yerlerde Öter	228
B. Yılanlar ve Diğer Hayvanlarla İlgili Efsaneler	
69. Yılanın Aşkı (1)	229
70. Yılanın Aşkı (2)	230
71. Yılanlar (1)	231
72. Yılanlar (2)	232
73. Ayı	233
74. Deve	234
IV. YER ADLARINA BAĞLI OLARAK ANLATILAN EFSANELER	
A. Yerleşim Yerleri ve Tabiat Şekilleri ile İlgili Efsaneler	
75. Nadir	235
76. Arapkir	236
77. Gelin Boğan	237
78. Morhamam Köyü	238
B. Tekin Olmayan Mahallerde Yaşayan Tekin Olmayan Varlıklarla İlgili Efsaneler	
79. İyiler (1)	239
80. İyiler (2)	240
81. İyiler (3)	241
82. İyiler (4)	242
V. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLARLA İLGİLİ EFSANELER	
83. Cin (1)	243
84. Cin (2)	244
85. Alkarısı (1)	245
86. Alkarısı (2)	246
87. Alkarısı (3)	247
88. Hıbilik	248

89. Kara Kundiuz	249
90. Kurtlar	250
VI. TAŞ KESİLME EFSANELERİ	
91. Gerdek Taşı	251
92. Gelincik Kayası	252
93. Çoban Dede	253
94. Çoban Kayası	254
95. Fatmacık Kayası	255
96. Altın Beşik (1)	256
VII. HAZİNELERLE İLGİLİ EFSANELER	
97. Kılıçlı Askerler	257
98. Altın Beşik (2)	258
99. Altın	259
100. Altın Sandık	260
101. Samanlıköyü Efsanesi	261
VIII. SEVDAYA BAĞLI OLARAK ANLATILAN EFSANELER	
102. Çoban	262
103. Leylâ ile Mecnun	263
İKİNCİ KISIM, YAZILI KAYNAKLARDA BULUNAN METİNLER	
104. Venk	264
105. Horasan Baba-Çoban Dede	265
106. Harata	269
107. Tam Baba	270
108. Şeyh Abdurrahman-ı Erzincanî	271
109. Aşukka Ziyareti	272
110. Hasan Basri	273
111. Somuncu Baba	274
112. Kara Ziyaret	276
113. Çarmar Ziyareti	277
114. Hamza Efendi (2)	278
115. Battal Gâzi'nin Atının Ayak İzleri	279
116. Derme Suyu	280
117. Tam Baba	281
118. Ali Baba ve Kara Baba	283
119. Sıddı Zeynep	285

120. Battal Gâzi'nin Şahadeti (1)	287
121. Batta Gâzi'nin Şehadeti (2)	288
122. Battal Gâzi'nin Taşları	289
123. Abdülvahhap Gâzi Ziyareti	290
124. Koca Vaiz	292
125. Timur Efsanesi	293
126. Ciritbelen Köyü	295
127. Gelin Tepesi	296
128. Malatya (Beydağı) Efsanesi)	298
129. Gabah Abdal	299
130. Uzunok Köprüsü	300
131. Hekimhan	301
132. Horata Ziyareti	302
133. Sarıkız	304
134. Eski Malatya Efsanesi	305
135. Caydılar Köyü	306
136. Taş Kesilen Genç Kız	307
137. Gelin Kaya	308
138. Fatmacık Kayası	309
139. Gelincik Kayaları	311
140. Gıdı Gıdı Kuşu	313
141. Hazine (1)	315
142. Altın Arılar	316
143. Altın Beşik	317
144. Zurbahan Dağı (1)	318
145. Zurbahan Dağı (2)	319
146. Şak Şak Mağarası	320
147. Bir Başka Efsane	323
MOTİF - INDEX	324
SONUÇ	329
KAYNAK ŞAHISLAR LİSTESİ	332
EK.1. HARİTA	343
BİBLİYOGRAFYA	344

ÖNSÖZ

Batılı ülkelerde XIX. yüzyıl başlarında başlayan efsane derleme ve inceleme çalışmaları ülkemizde oldukça yenidir. Milli kültürümüzün en önemli ürünlerinden bir bölümünü oluşturan efsanelerimizin büyük bir kısmı henüz yazıya geçirilmemiştir. Bu zengin kültür ürünlerinin yazıya geçirilmediği takdirde unutulacağı kaçınılmaz bir akıbetidir. Bununla beraber dinî ve tasavufî konu ve tipleri işleyen menkıbelerin daha eski tarihlerde "Menâkıbnâmeler" halinde yazıya geçirilmiş oldukları bilinmektedir.

Bu tür çalışmaların en zor yanı hiç şüphesiz saha çalışmasıdır. Maalesef her zaman için elimizde bir ses kayıt cihazı ile köy köy dolaşmak pek kolay olmamaktadır. Durum böyle olmakla beraber Anadolu halkının sıcak ve içten karşılaması, misafirperverliği ve ilgisi bu güçlükleri unutturmakta ve bilâkis haz vermektedir. Bundan dolayı çalışmamızın gayretli arkadaşlara rehberlik etmesini diliyor, efsane, masal v.b. gibi sözlü metinlerin zaman geçmeden yazıya geçirilmesini temenni ediyoruz.

Malatya ili ve çevresinde anlatılan efsaneleri usullere uygun olarak derleyip bu metinleri ilmî metodlarla yazıya geçirdiğimiz çalışmamızı " Önsöz", "Giriş" ve "Sonuç" bölümleri dışında dört bölümden oluşturduk.

"Giriş" kısmında Malatya ilinin coğrafî konumu ve tarihi hakkında bilgi verdikten sonra, efsane metinlerini derleme ve yazıya geçirme metodu ile ilgili olarak gerekli açıklamalarda bulunulmuştur. Ayrıca Malatya folkloru ve halk edebiyatı üzerinde yapılan yayınlar da tanıtılmıştır.

"Birinci Bölüm"de efsane kavramı, özellikleri, teşekkülü ve diğer türler ile münasebeti ele alındıktan sonra, efsane üzerinde ülkemizde yapılan çalışmalar tanıtılmıştır. Bunun dışında Malatya efsanelerine yer veren kitap, dergi, tez ve makaleleri de bu bölümde tanıtmayı uygun bulduk. Bu bölüm efsane tasniflerine yer verildikten sonra Malatya efsanelerinin tasnifi ile bitirilmiştir.

"İkinci Bölüm" Derlenen 103 efsane metninin incelenmesinden ibaret-
tir. Bu incelemede önce efsanelerin özeti sayılabilecek motif (Episode)
sırası tesbit edilmiştir. Efsanede özel motifler, Stith Thompson'un
Motif-Index adlı eserine göre ayrı ayrı bulunarak adlandırılmıştır.
Daha sonra motiflerin benzerleri yakın çevreden uzağa doğru mukayeseli
olarak incelenmiştir. Mukayese kısmında öncelikle Elazığ, Bingöl ve
Erzurum efsaneleri ön plânda tutulmuştur. Türk dünyası ve Anadolu'da
bulunabilen efsaneler de kullanılarak konu zenginleştirilmiştir. Ayrıca,
efsaneenin halk muhayyilesindeki kesif teması özellikle belirtilerek inanışı
yaşayış üzerindeki tesiri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

"Üçüncü Bölüm" Malatya efsanelerinde geçen kahraman, mekân ve
zaman kavramlarına ayrılmıştır. Bu bölümde kahramanlar; insanlar, hayvan-
lar ve olağanüstü varlıklar şeklinde tasnif edilmiştir. Mekân Malatya
efsanelerindeki olayların cereyan ettiği yerdir. Zaman unsurları da tarihi
olaylar ve günler şeklinde ikiye ayrılıp tasnif edilmiştir.

Çalışmamızın "Dördüncü Bölüm" ü efsane metinlerinden oluşmaktadır.
İncelemeye tabî tuttuğumuz metinler, Birkaçı dışında derlemeye dayalı
metinlerdir. İncelemeye almadığımız metinler de yazılı kaynaklarda yer
almış olanlardır. Bütün metinleri derli toplu olarak ilim âleminin
hizmetine sunmak için yazılı kaynaklardaki metinlere de derlediğimiz
metinlerin hemen akabinde yer vermeyi uygun bulduk.

İncelediğimiz metinlerin orijinal motiflerden oluşmasına gayret
ettik. Böylece yazılı kaynaklarda bulunan efsaneleri almaya gerek olmayac-
ak, hem de benzer efsanelerin incelenmesinden kaynaklanan karışıklık
ortadan kalkacaktı .

İncelemeye tâbi tuttuğumuz metinlerden dört tanesi, orijinal motif-
lerden oluşması sebebi ile yazılı kaynaklardan alınmıştır. Diğerleri
derlenmiş olup, orijinalleri özel kütüphanemizde muhafaza edilmektedir.

Dördüncü bölümün sonunda, incelemeye alınan metinlerde kullanılan motiflere yer verilmiştir. Bu motifler Stith Thompson'un Motif-Index isimli eserinden tesbit edilmiştir. Motifler, Index'teki sıralama esas alınarak alfabetik bir biçimde düzenlenmiştir.

Araştırmamızın "Sonuç"unda genel bir değerlendirme yapılarak metinlerin varyantları üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın sonunda metinleri anlatan kaynak şahıslara ait kimlik bilgileri liste halinde verilmiştir. Araştırmamız sırasında baş vurduğumuz eserler "Bibliyografya" kısmında soyadı sırasına göre dizilmiştir. Ekler kısmında ise metinlerin derlenmesi için gidilen yerlerin gösterildiği bir harita bulunmaktadır.

Derleme ve çalışmalarım esnasında birçok kişinin yardım ve desteğini gördüm. Bunlardan özellikle Ahmet Şentürk ve Mehmet Gülseren olmak üzere beni büyük bir hoşgörü ile misafir edinen çok sevgili hemşehrilerime içten teşekkür ediyorum. Zirâ bu çalışmanın hazırlanmasında onların emeği benimkinden daha çoktur.

Yine çalışmalarım sırasında daima manevi destek olan, sıkıntılarımı dinleyen, yol gösteren hocam Sayın Prof.Dr.Cahit Kavcar Bey'e sonsuz teşekkür ediyorum. Ayrıca bu çalışmanın gerçekleşmesi için ilk adımı atıp rehberlik eden hocam Sayın Doç.Dr.Ali Berat Alptekin Bey'e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamın gerçekleşip maddî olarak ortaya çıkması için emek veren, destek olan, yorulan, hocam Sayın Doç.Dr.Hasan Kavruk Bey'e teşekkür etmek benim için en zevkli bir vazifedir.

30 Ocak 1991 İstanbul

Kudret Yıldırım (Yağbasan)

G İ R İ Ő

Malatya'dan derlediğimiz efsane metinlerinin incelenmesine geçme- den evvel, derleme yaptığımız saha hakkında tanıtıcı bilgiler vermeyi uygun bulduk. Bu bölümde Malatya'nın coğrafî konumu ve tarihi hakkında tanıtıcı bilgiler verildikten sonra Malatya folkloru ile ilgili çalışma- lara da değinilecektir. Malatya'nın özellikle tarihî geğmişi hakkında verilen bilgiler, efsanelerindeki milli çizgilerin anlaşılmasında etkili olacağı kanaatindeyiz.

I. MALATYA İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. Coğrafi Konumu

Malatya ili, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat bölümünde Torosların bir kolu sayılan Beydağı'nın kuzeye bakan eteklerinde yer almaktadır. Doğuda Elazığ, batıda Kahramanmaraş, kuzeyde Sivas ve Erzincan, güneyde ise Adıyaman illeri ile çevrilidir. Malatya havzasını 1500 metreyi aşan yükseklikteki sıradağlar ile yaylalar çevirir. Yüzölçümü 12313 km² olan Malatya havzasının denizden yüksekliği 920-930 metre arasında değişmektedir.¹

Malatya Doğu Anadolu Bölgesinde önemli bir kavşak noktasıdır. Anadolu ile Mezopotamya ve Suriye arasında geçit veren tabii yollar Malatya'da birleşmektedir. Yollardan biri Güneydoğuda Elazığ-Tiyris Köyü üzerinden, Fırat Nehrini takiben karşıya ulaşmaktadır. İkinci yol ise Güneybatıdan Gilikya ve Amik Ovası üzerinden Malatya'ya gelmek- tedir. Her iki yol Kahramanmaraş'ta karşılaşıp Malatya'yı takiben

---

1. Ahmet Şentürk, Malatya, İst. 1985, S.17

Orta Anadolu'ya geçmektedir.² Son yıllarda büyük bir gelişme gösteren Malatya, Doğu Anadolu Bölgesinin en önemli nüfus potansiyeline sahiptir. Nüfusu 1985 sayımına göre 251.260 olarak tespit edilen Malatya'nın Akçadağ, Arapkir, Arguvan, Battal Gâzi, Darende, Doğanşehir, Hekimhan, Pötürge, Yeşilyurt, Kale ve Yazıhan olmak üzere 11 ilçesi ile toplam 466 köyü mevcuttur.

B. Malatya'nın Tarihi

Doğu Anadolu Bölgesinin en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Malatya oldukça eski bir tarihe sahiptir. Bu sebeple Malatya'nın tarihini iki ana başlıkta mütalaa edeceğiz.

a. Malatya'nın Ön Tarihi

Eski Malatya'nın muhtelif merkezlerinde yapılan kazılar Malatya'nın ön tarihine kaynaklık etmektedir. Buna göre paolitik çağ insanının ilk defa Malatya'da köy hayatına başladığı anlaşılmıştır. Malatya Tunç devrinden başlayarak (M.Ö. 3000-2000) Bizansa kadar uzanan yedi kültür katını meydana getirmektedir. Asur vesikalarında adı "Melidia", "Melid" ve "Meliddu" olarak geçmektedir. Hititlerin Malatya'sı Maldija'nın kalıntıları alttan itibaren IV. Kültür katında yer almaktadır. Hititler dönemi bir saray ile Asur hükümdarlarından Sargon dönemine ait birer saray kalıntısı ile hitit krallarından birinin heykelinin bulunmasıyla bu dönem bilgilerini daha sarıh olarak bulabilmekteyiz. Hititler döneminde Maldija İmparatorluğu'nun doğu sınırlarındaki prensliklerden birinin merkezi iken M.Ö. 711 senesinde Asurluların eline geçerek "Meliddu" diye anılan bir vilayetin merkezi olmuştur.³

Bundan sonra sırasıyla Med, Pers ve Romalıların eline geçen şehir Emeviler zamanında Bizanslılara karşı savaşan Müslüman ordularına bir üs vazifesi yaparken V.Konstantin tarafından zaptedilerek baştan aşağı

-
2. Sami Çulcu, "Ön Tarihte Malatya ve Çevresi", I.Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler, Malatya 1986, s.70
  3. Tahsin Yücel, Türk Ansiklopedisi, "Malatya" Maddesi, Ank.1976, s.208-12

yıkılmıştır. İkinci Abbasi hâlifesi El Mansur, Eski Malatya'yı tekrar alıp tamir ettirdiyse de VII.Konstantin şehri tekrar Bizans'a katmayı başarmıştır. (912-959 yılları) Bu durum 1101 yılına kadar devam etmiştir. 1255'teki Moğol istilâsından sonra nihayet 1391'de Yıldırım Beyazıt zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Ankara Savaşı sonunda Timurlenk tarafından on defa yağmalanan şehir 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında savaşılmadan ele geçirilmiştir.⁴ Bu dönemde uç şehri olmaktan çıkan eski Malatya, topraklarını genişletmiş ancak önemini kaybetmiştir. Eski Malatyalılar "Aspuzu" dedikleri bugünkü Malatya'yı yayla olarak kullanmış ve yaz mevsimlerini burada geçirmişlerdir.

b. Malatya'nın Son Dönem Tarihi

Eski Malatya'nın kendi haline terkedilmesi XIX. yüzyıl ortalarına rastlamaktadır. Malatya'nın bugünkü merkezi bu yüzyıldan önce Aspuzu adı verilen bağları bol bir yayla vasfı taşımaktaydı. Eski Malatyalılar yazları Aspuzu bağlarına gelir; kışın tekrar giderlerdi. Bugünkü yere taşınılmasının çeşitli sebepleri olduğu sanılmaktadır. Bunlardan en önemlisi pirinç ekim alanlarının artmasıyla havanın bozulması ve başta sıtma olmak üzere salgın hastalıkların tehlikeli boyutlara ulaşmasıdır. Bunun dışında, eşkiya tecavüzleri ve yeni merkezin oturmaya elverişli olması gibi sebepler de sayılmaktadır.⁵

Osmanlılar döneminde Maraş'a sonra da Diyarbakır ve Elazığ'a bağlanan şehir 1839'da eski merkezden şimdikine nakledilince şehir Mamuretü'l-Aziz (Elazığ) vilayetine bağlanmıştır.

1930'lu yıllarda bir süre Sivas'a bağlanan şehir Cumhuriyet döneminde il olmuştur. 1954 senesine kadar Adıyaman, Malatya'ya bağlanmış 1954'ten sonra orası da il olup ayrılmıştır. Şehir öncelikle kayısı yetiştiriciliği bakımından büyük önem taşımaktadır. Kayısı dışında pancar, arpa, buğday, tütün ve pamuk yetiştirilir.

---

4. Tahsin Yücel, Türk Ansiklopedisi, "Malatya" Maddesi, Ank.1976, C.V s.208-12

5. Ahmet Şentürk, Malatya, Malatya 1985, s.14-15

Yeraltı kaynaklarının başında demir gelmektedir. ⁶

C. Malatya'nın Folkloru ve Halk Edebiyatıyla İlgili Bazı Yayınlar

Malatya ili folklor çalışmaları açısından şanslı şehirlerimizdendir. Özellikle İnönü Üniversitesi Rektörlüğü'nün bu konudaki gayretleri ve değerli çalışmaları takdire şayandır. Rektörlük bugüne kadar Battal Gâzi ile ilgili üç ayrı sempozyum düzenlemiştir. Ayrıca birer efsane ve masal yarışması bir de Aşıklar Şöleni hazırlanmıştır. Bu kıymetli faaliyetlerin devamı dileğimizdir.

Malatya ili ile ilgili folklor çalışmaları, il ile ilgili kaynakları öğrenci tezlerinde ve diğer müstakil çalışmalarda bulmaktayız.

a. Malatya İli İle İlgili Kaynaklar

Aşağıda belirtilen kaynaklar muhtelif folklor malzemeleri içermektedir. Bu malzemeler efsane, masal, fıkra, türkü, bilmece vb. metinlerden ibarettir.

-
6. Malatya'nın tarihi ve coğrafyası hakkında daha geniş bilgi için bkz.
- Ekram Yalçınkaya, Muhtasar Malatya Tarih ve Coğrafyası, İst.1940
  - Mustafa Kuşçuoğlu, Evliya Çelebi'den Malatya, İst.1968
  - Şemsi Belli, Malatya, Malatya 1952
  - Nejat Göyünç, Malatya'dan Görüş, İSt.1985, s.1-22
  - Mehmet Ali Cengiz, Malatya 1974
  - Cumhuriyet'in 50.yılında Malatya İl Yıllığı, Ank.1973
  - Fügen Berkay, "Şehir Sosyolojisinin Temel Kavramları Çerçevesinde Malatya İli" , III.Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler, Malatya 1988, s.80-88
  - Mevlüt Oğuz, Malatya Tarihi, İst. 1985
  - Hüseyin Çolak, Malatya, Malatya 1967
  - Doğan Toros, Malatya'yı Tanıyalım, Malatya 1958
  - Bedri Özbey, Eski Malatya Tarihi Eserleri, Malatya 1964

1. M.Ziya Ünsel, Yeşil Malatya, İst.1959
2. Bedrettin Efendigil, Her Yönüyle Yeşil Malatya, Ank.1966
3. Mehmet Ali Cengiz-Mehmet Gülseren, Darende, Ank.1966
4. Hüseyin Çolak, Malatya 1967
5. Mustafa Kuşçuoğlu, Evliya Çelebi'den Malatya, İst.1968
6. Cumhuriyet'in 50.Yılında Malatya İl Yıllığı, Ank.1973
7. Mehmet Ali Cengiz, Malatya, Malatya 1973
8. Ahmet Şentürk, Malatya, Malatya 1985
9. İlimiz Malatya, İst.1986
10. Mehmet Ali Cengiz, Tarihi-Kültürü ve Sosyal Hayatı ile Tohma Havzası, Malatya 1987

b. Malatya Folkloru İle İlgili Öğrenci Tezleri

Muhtelif üniversitelerimizde yapılan çalışmalar Malatya folkloruna kaynaklık etmektedir. Bu çalışmalar yayınlanmamış lisans tezleridir.

1. Hatice Türker, Malatya Ağzı, Ank.1953
2. Güner Manav, Malatya Folkloru, Ank.1970-71
3. Ruhi Nihat Tosun, Malatya Erguvan İlçesi ve Köyleri Masalları, Erzurum 1971
4. Bayram Eraslan, Malatya Ağzı ve Grameri, İst.1972-73
5. Kamber Yücekaya, Malatya Akçadağ Kürecik Bucağı Folkloru, Erzurum 1972
6. İbrahim Yener, Malatya Ören Ağzı, İst.1973
7. Ali Arslan, Güzelyurt Köyü Halk Edebiyatı, Erzurum 1976
8. M.Şahin Ertan, Malatya Masalları, Erzurum 1976
9. Gazi Şentürk, Hekimhan Masalları, Erzurum 1977
10. Bahittin Levent, Malatya Folkloru, Erzurum 1977
11. İbrahim Yavuz, Malatya Folkloru ve Halk Hikâyeleri, Erzurum 1977
12. Şerif Eren, Açıklamalı Malatya Folklor Bibliyografyası, Erzurum 1978
13. İlhan Çingü, Malatya ve Civarındaki Ziyaretler ve Bu Ziyaretler Hakkındaki Hikâyeler, Elazığ 1978-79
14. Erzat Gül, Malatya-Akçadağ-Yaylımlı Köyünden Derlenmiş Masal ve Halk Hikâyeleri, İzmir 1982

tebliğler sunmuştur.(2)

II.Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü sempozyumu Ekim 1987 yılında gerçekleştirilmiş olup sempozyumda otuz yedi araştırmacının tebliğine yer verilmiştir. ³

İnönü Üniversitesi III.Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu da Ekim 1988 de gerçekleştirilmiştir. Bu sempozyumda kırk iki araştırmacının çalışmaları yer almaktadır. ⁴

Sempozyumlarda genellikle Battal Gâzi ve Malatya çevresi üzerinde durulmuştur.

1988 yılında düzenlenen efsane yarışmasına gönderilen 136 efsane metni "Efsanelerimiz" adıyla basılmıştır. Eserin ikinci basımı da gerçekleştirilmiştir. 1989-1990 yılında ise masal derleme yarışması düzenlenmiş olup masalların basımı yapılmak üzeredir.

Yine Mayıs 1990 tarihinde bir de Âşıklar Şöleni gerçekleştirilmiştir. Bunların dışında Rektörlüğün faaliyetini devam ettireceğini sevinezek öğreniyoruz.

Yukarıda verilen eserlerden efsane metnine yer verenler bilahare "Malatya Efsaneleri Üzerinde Çalışmalar" bölümünde teferruatlı olarak incelenecektir.

-
2. İnönü Üniversitesi I Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Malatya 1986
  3. İnönü Üniversitesi II. Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Malatya 1987
  4. İnönü Üniversitesi III. Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Malatya 1988

II. MALATYA EFSANELERİNİN DERLEME ŞEKLİ VE METİNLERİN YAZIYA GEÇİRİLMESİ

A. Efsaneleri Derleme Şekli

Sözlü halk edebiyatı ürünlerinin derlenmesiyle ilgili metotları muhtelif kaynaklardan öğrenmekteyiz. Buna göre efsane çalışmasının bazı yöntem ve teknikleri vardır. Bu metotlar kısaca "Gözlem Yoluyla Derleme Metotları" ve "Mülakat Yoluyla Derleme Metotları" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yalnız derlemeye başlamadan önce yapılacak en önemli iş "Derleme Fişiyle Ön Bilgileri Toplama" işidir.⁵

Biz bu çalışmamızda doğrudan doğruya sahaya çıkmayı uygun bulduk. Herhangi bir derleme fişiyle ön bilgi toplamaya gerek duymadan Malatya'da daha önce efsane derlemiş olan kişilerle gereken irtibatı sağladıktan sonra harekete geçtik. Ewvela daha önceki çalışmalarından tanıdığımız Ahmet Şentürk, M.Ali Cengiz, Mehmet Gülseren, Hüseyin Çolak gibi şahıslar ile konuşup derlemeye elverişli sahaları tespit ettik. Yine bu konuda Turizm İl Müdürlüğü ve Muhtarlar Derneği'nin önemli desteği oldu. Malzemenin bulunduğu sahayı tespit ettikten sonra öncelikle ilçelere gitmeyi uygun bulduk. Yeteri kadar kaset ve teyple ilçelerde başta Belediye Başkanları olmak üzere Müze ve Halk Evleri Müdürleri ile görüşerek kaynak kişilerin tespit edilmesini sağladık. Esasen efsaneleri düşünüldüğü gibi yaşlı, okuma yazma bilmeyen kadın ve erkeklerden çok, çeşitli memurlardan derlemek mümkün oldu. Yalnız Darendede' de konuştuğumuz herkesten malzeme almamız biraz daha zevk vericiydi. Köylerde ise muhtarların ve kadınların yardımlarını sağladık.

Malatya'da insanların efsane anlatmaya hevesli olduklarını sevinierek gördük. Bu da işimizi çok çok kolaylaştırdı. Derlemelerin hemen hemen hepsi şahsen, teyple ve yerinde yapılmıştır.

---

5. Daha geniş bilgi için bkz.

- Kenneth S. Goldstein Sahada Folklor Derleme Metotları (çev.A.Edip Uysal) Ank.1983

- Saim Sakaoglu, Sahada Folklor Derleme Metotları, Erzurum 1983

Derleme esnasında yüzden fazla metin tespit edildi ve bu metinlerden bazıları eksik anlatmalardan oluştuğu için incelemeye dahil edilmedi. Yazılı kaynaklardan alınan 4 metin de ilave edilerek toplam 103 metin incelemeye alınmıştır. Yazılı kaynaklarda bulunan metinlerden orijinal motiflerin alınmasına bilhassa dikkat edilmiştir. Bu metinlerden ikisi Mehmet Ali Cengiz'in Tohma Havzası isimli kitabından alınan Siyahi Baba ile Hamza Efendi isimli efsanelerdir. İki tanesi Ahmet Şentürk tarafından Yeni Mâkalle Gazetesi'nde yayınlanmış ve bizzat kendisi tarafından bize verilmiştir. Bu metinler "Şair Hüseyin Sabri", "Moskof Neden Köroldü" (IV.Murat'ın Hırsı) isimli efsanelerdir. Metinlerden ikisini teyple bizzat derleme imkânı bulamadık. "Al Karısı (1)" ve "Mezirme Akpınar Efsanesi" isimli efsaneler; kaynak şahıslardan derlenerek şahsımıza gönderilmiştir.

B. Efsane Metinlerinin Yazıya Geçirilişi

Derlediğimiz efsane metinlerini tek tek okuyup inceledikten sonra çalışmamıza dahil edeceklerimizi bir tasnife tâbı tuttuk. Çalışmaya aldığımız metinlerin yazıya geçilmesinde transkripsiyon işaretlerine ve ağız özelliklerine yer verilmemiştir. Ağız özelliklerini vermeden metin neşri yapılması özellikle efsanelerde takip edilen bir metottur. M.Kaplan halk edebiyatı ile ilgili çalışmalarda bu metodu takip etmiştir.

Bununla beraber derlediğimiz metinlerde ağız özellikleri yok denecek kadar azdır. Cümlelerde ise metin anlaşılabilirliğini sağlamak ve ana temasını vurgulamak için düzeltmeler yapılmıştır. Efsane metinlerinin sonunda adı soyadı verilen kaynak şahıs hakkındaki bilgiler çalışmamızın sonunda alfabetik sıraya göre verilmiştir.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

I- EFSANE KAVRAMI VE ANLATMAYA DAYALI DİĞER TÜRLERLE MÜNASEBETİ

Bu bölümde efsane kavramının tanımı, husûsiyet ve nitelikleri, teşekkülü ve anlatmaya dayalı diğer türlerle münasebeti gibi konular üzerinde durulacaktır.

Efsane, Farsça aslı "Fesane" kelimesinden gelmektedir. Arapça'daki *usture* (cem'i esatir) kelimesine karşılık gelen efsane, batı dillerinde aynı latince kökten gelen "legendus" kelimesi ile karşılanmaktadır. Yunanca'da ise "myhte-mythos" terimleri kullanılmaktadır.¹

Efsane kavramı ile ilgili olarak pekçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan birkaçına deyinmek istiyoruz. Konuyla ilgili çalışmalar yapmış olan Ögel, efsanelerin mitoloji ve destanla ilgisi olduğunu belirterek: "Tarihte adı geçmeyen artık unutulmuş büyük kahramanlara ait efsaneler mitolojinin kadrosuna girer. Tarihte yaşadıklarını bildiğimiz kişilere ait efsaneler ise destan yani "legende" dir. şeklinde bir açıklamada bulunmaktadır.²

Efsane maddesi Türkçe sözlükte: "Halkın imgesinde doğarak ağızdan ağıza dolaşan, konusu çok defa olağanüstü nitelikte olan hikâye" şeklinde tanımlanmaktadır.³

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde ise "Edebiyatta tabiat-üstü nitelikler gösteren kişilerin hayatlarını, halk muhayyalesinin veya şairlerin meydana getirdiği tarih olaylarını anlatan olağanüstü olaylarla süslü hikâyelere verilen isim" olarak tanımlanmaktadır.⁴

---

1. Saim Sakaoglu, Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip kataloğu, Ank.1980, s.4

2. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ank.1971, C.1., s.V

3. Türkçe Sözlük, Ank.1969, s.331

4. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.III, İst.1979, s.7

Elçin, "Halk Edebiyatına Giriş" isimli eserinde şöyle bir tanım yapmaktadır : "İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü devirden itibaren, aynı coğrafya, muhit veya kavimler arasında gelişen zamanla inanç, âdet, an'ane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masal"⁵.

Boratav ise efsane ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bir destan parçası karmaşık ve uzun soluklu anlatı bitününden kopup kendine özgü üslûp niteliklerini, sanatlık süslemeleri yitirince, sadece olağanüstü yönleriyle bir kişiyi ya da bir olayı bildirme göreviyle sınırlanınca efsane olur."

Boratav menkabe için: "Dinlik konulardaki efsanelere eskiden Türkçe'de menkabe derlerdi." demektedir.⁶

Efsane kavramı üzerinde ilk çalışmaları başlatan Grimm Kardeşler tanımlarında "Efsane gerçek ya da hayâli muayyen şahıs hâdisi veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir."⁷ demektedirler.

Efsane ile ilgili olarak yapılan tanımlarda belirli husûsiyetlerin ortak olduğu ortaya çıkmaktadır. Sakaoğlu, tanımlardan hareket ederek efsanenin özelliklerini şu maddelerde tespit etmiştir:

- a. Şahıs yer ya da hâdiseler hakkında anlatılırlar.
- b. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.
- c. Umûmiyetle şahıs ve hâdiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
- d. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren anlatmalardır."⁸

---

5. Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş, Ank.1988 s.314

6. Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İst.1982,s.98

7. Saim Sakaoğlu, Taş Kesilme, Ank. 1980, S.4

8. a.g.e., s.5

Sonuç olarak efsane için, şahıs, yer hâdiseler hakkında anlatılan, inandırıcılık vasfına sahip, olağanüstü motiflere yer veren kısa anlatmalar şeklinde bir tanım ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak menkıbe de velîlerin olağanüstü davranışlarıyla ilgili efsane olarak tanımlanabilir.

Efsanenin Anlatmaya Dayalı Diğer Türlerle Münasebeti

Efsane ile diğer halk anlatmalarından mit, masal ve destan gibi türlerle benzerlik ve müşterek vasıfları vardır. Bu özellikler hakkında aşağıda kısa bilgiler verilecektir.

Efsane ve mitler inandırıcılık vasıfları açısından benzerlik gösterirler. Bununla beraber zaman ve kudsiyet açısından farklılık vardır. Efsanelerin teşekkülü uygun şartlarda her zaman mümkün olduğu halde mitler belli bir tarihe bağlı olarak teşekkül ederler ve bu tarih değişmez. Mitler her zaman kudsiyet ifade ettikleri halde efsanelerin bir kısmı bu özelliğe sahiptir.

Efsaneleri masallardan ayıran en önemli özellik, masalların hayâl mahsûlü olmasıdır. Buna mukâbil efsanelerde gerçeklik payı vardır. Efsaneler kısa, masallar uzun anlatmalardır. Efsanelerin belli bir zamanı olduğu halde masalda zaman kavramı yoktur. Ayrıca efsanelerin bir kısmında görülen kudsiyet masallarda yoktur.

Efsane-destan ilişkisine gelince hem benzerlik hem farklılıklar mevcuttur. Benzerliklerden biri, ikisinin de mekânı dünyadır ve olağanüstülükler görülür. İki türün ayrılan yönleri ise, destanlar milli oldukları halde efsanelerin benzerlerini başka milletlerde bulmak mümkündür. Efsanelerde anlatılan hadiselerin tarihi destaninkinden daha yenidir. Destanların teşekkülü için uzun bir zamana gerek vardır. Efsaneler için bu zorunluluk yoktur.⁹

---

9. Daha geniş bilgi için bkz. Saim Sakaoglu, Taş Kesilme, Ank.1980,s.3-22

Son olarak Boratav'ın "günümüzde sözlü olarak yaşayan efsanelerin, destanların belirli bir parçası olduğu" şeklindeki görüşünü eklemekte yarar görüyorum.¹⁰

Zîra Malatya'dan Battal Gazi ile ilgili olarak derlediğimiz efsaneler bu özelliği arzetmektedir.

II- EFSANE ÜZERİNDE YAPILAN İLMÎ ÇALIŞMALAR

Efsane konusundaki çalışmalar ilk defa 19.y.y. başlarında Avrupa'da başlamıştır. Bu çalışmaları Alman J.Ludwig Karl Grimm ve kardeşi Wilhelm, kısaca Grimm Kardeşler başlatmıştır. 1959 yılına kadar birçok araştırmacı efsane konusundaki araştırma faaliyetlerini devam ettirmiştir. Avrupa'da efsane ile ilgili araştırmaların en önemlisini "Kongreler Devri" teşkil etmektedir. 1959-1969 yılları arasında "International Society For Folk-Narrative Research" isimli cemiyet Avrupa'nın birçok ülkesinde bir dizi kongre düzenlemiş, bu kongrelerde önemli bilgiler elde edilmiş bir de efsane tasnifi yapılmıştır.

Bizde efsane çalışmaları oldukça yenidir. Türk efsaneleri üzerinde ilk çalışmalar batılı araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmacılarından W. Radloff 19.y.y. sonlarında Hıtay Türkleri arasındaki metinleri tespit ederek "Proben Külliyyatı"nda neşretmiştir.¹¹

Türkiye'de yapılan çalışmalar çeşitli kitap ve makalelerden oluşmaktadır. Bunların bir kısmı araştırma ve inceleme; bir kısmı ise sadece metin neşirlerinden ibarettir. Aşağıda konumuz açısından önem taşıyan çalışmalar kısaca tanıtılacaktır.

Boratav, "100 Soruda Türk Halk Edebiyatı" isimli eserinde , efsane türünün tasnifi, anlatmaya dayalı diğer türlerle münasebeti, milletlerarası diğer tasnifler ve Türkiye'de yapılan tasnifler gibi konulara açık-

---

10. Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İst.1982, s.98-107

11. Bkz. Abdülkadir İnan, Tarihte Ve Bugün Şamanizm, Ank.1986, s.186

lık getirmeye çalışmıştır.¹²

Ögel'in "Türk Mitolojisi" isimli eseri, islâmiyet öncesi Türk destan ve efsanelerdeki öğeleri mitolojik açıdan değerlendiren önemli bir çalışmadır. Ögel'in bu çalışmasında islâmiyet öncesi döneme ait efsane, destan ve masal metinleri de mevcuttur. Zaman zaman yapılan mukayese konulara açıklık getirmiştir.¹³

İnan, "Makaleler ve İncelemeler" isimli eserinde konu ile ilgili makalelere yer vererek "Al Ruhü", "Epope", "Hurafe" ile Yakutlar arasında yaşayan inanmalar hakkında bilgiler vermiştir.¹⁴

Alkanın ile ilgili âdet ve inanmaları konu edinen başka bir eser de Acıpayamalı'nın "Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü" isimli çalışmasıdır.¹⁵

Elçin, "Halk Edebiyatına Giriş" adlı eserinde efsaneyi tanımlayarak metinlerle örneklendirmektedir.¹⁶

Köprülü'nün "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" isimli çalışması Ahmet Yesevi ve Yunus Emre'nin hayatı etrafında anlatılan menkabelelere yer vermesi açısından önemlidir.¹⁷

Öztürk, "Türk Anonim Edebiyatı" isimli eserinde efsaneyi ayrı bir bölüme inceleyerek tanım ve özellikleri üzerinde durmuştur. Örnek metinlerle konu açıklanarak anlatım kuralları çerçevesinde bir de tasnife tâbi tutulmuştur. Tasnif şöyledir:

---

12. Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İst.1982, s.98-107

13. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ank.1971, s.30-4 ,

14. Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, 1968

15. Orhan Acıpayamalı , Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Ank.1974

16. Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş, Ank.1986, s.314- 30

17. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank.1984

- "A. İlâhi Nizâm,
- B. Şekil Değiştirme,
- C. Zamanın ve Mekânın Dışına Çıkma,
- D. Manevî Bir Gücü Bir Varlıkla Sembolleştirme."¹⁸

"Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Mehkabeleri", adlı eserinde Ocak, "Velî kavramı, "Velî kültü", "Menkabe" ve "Kerâmet" kavramları üzerinde durmuştur. Türk edebiyatında evliya menkabelelerini inceleyerek kullanılan motifleri tespit etmiştir.¹⁹

Kaplan'ın "Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri" isimli eserinde velî tipi ve husûsiyetleri üzerinde durulmuş velîlerin karakteristik özellikleri belirtilmiştir.²⁰

Sakaoğlu'nun "Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu" isimli çalışması "Taş Kesilme" konulu efsanelerin tasnifine yer vermiştir. Eserde efsanenin tanımı, teşekkülü diğer anlatmalarla ilgisi ve tipleri açıklandıktan sonra "Şekil Değiştirme ve Taş Kesilme" motif ve kavramları işlenmiştir. Anadolu-Türk Efsanelerinde taş kesilme konulu metinlerin, Stith Thompson'un "Motif-İndex" isimli eserindeki tip numaralarına yer verilmiş ve metinlerin tip kataloğu hazırlanmıştır. Tip kataloğunda motif sırası, metnin derlendiği yer ve kaynak şabıslar hakkında bilgi verilmiştir.²¹

Tanyu, "Türkler'de Taşla İlgili İnançlar" isimli eserinde taşla ilgili inanç ve değerlendirmeler üzerinde durulmuştur. Kitapta Türk dinler tarihinde ve inançlarında taşın tarihteki özellikleri açıklandıktan sonra ülkemizde taşla ilgili inanışların ve taşların bulunduğu

---

18. Ali Öztürk, Türk Anonim Edebiyatı, İst.1985, s.141-49

19. A.Yaşar Ocak, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Mehkabeleri, Ank.1984

20. Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri, İst.1985, s.112- 31

21. Saim Sakaoğlu, Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu, Ank.1980

bölgeler alfabetik sıralamaya göre tek tek ele alınmıştır.²²

"Erzurum Efsaneleri" isimli doçentlik çalışmasında Seyidoğlu, belli yörelere bağlı olarak 192 efsane metnini tespit etmiş ve tasnif ederek incelemiştir.²³

Önay, "Van Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkıbeler" isimli çalışmasında Van ve çevresinde yatırlarla ilgili inanışlar üzerinde durmuştur. Eserde yatırlar için anlatılan menkıbeler de yer almaktadır.²⁴

Görkem, "Elazığ Efsaneleri Üzerine Araştırmalar" isimli tezinde 80 efsane metnini tasnif ederek incelemiştir.²⁵

Yavuz "Diyarbakır Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma" isimli tezinde 117 efsane metnini incelemeye tâbi tutmuştur.²⁶

Duymaz, "Bingöl Efsaneleri" isimli çalışmasında Bingöl ve çevresinde derlenen 101 efsane metnini tasnif ederek incelemiştir.²⁷

Cumbur'un "Folklorumuzda Geyik Motif" konulu tebliğinde geyik motiflerinin çeşitli türlerde incelenmesine yer verilmiştir.²⁸

Yine Cumbur'un Tunceli'de sunduğu "Evliya Çelebi'ye Göre Tunceli'nin Bazı İlçeleri ve Anadolu Babaları " isimli tebliğinde Seyahatnâme'de

---

22. Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar , Ank.1987

23. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985

24. Yılmaz Önay, Van Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkıbeler, Van 1987, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

25. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar, Elazığ 1987 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

26. Muhsine Yavuz, Diyarbakır Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma, D.bakır.988

27. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma, Elazığ 1989,

28. Müjgan Cumbur, Folklorumuzda Geyik Motifi üzerine II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II, Halk Ed. Ank.1982 s.71-95

geçen yöre ile ilgili velî menkıbelerinden bahsedilmektedir.²⁹

Ocak, "Tarih ve Efsanenin Bir Kavşak Noktası" Türk Folklorunda "Kesikbaş" isimli tebliğinde Türk halk anlatımlarında yer alan kesikbaş hikâyelerindeki kesikbaş motifini incelemiştir.³⁰

Önder, "Türkiye'de Mitolojik Çalışmalarına Toplu Bakış" başlıklı tebliği yapılmış çalışmalarını tanıtmaktadır.³¹

Özdemir, "Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri" isimli tebliğinde açıklayıcı efsaneleri tasnif ederek konuya açıklık kazandırmaktadır.³²

Sakaoğlu'nun "İnsan Asıllı Kuş Efsaneleri" isimli tebliğinde dönüşme motifi tahlil ve tasnif edilmiştir.³³

Sakaoğlu'nun Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumunda sunduğu "Şahsa Bağlı Menkıbelerin Anonimleşmesi ve Bir Elazığ Menkıbesi" isimli tebliği bu tür efsanelerin mukayesesi açısından önemlidir.³⁴

Özçebeli ile Sakaoğlu'nun birlikte hazırladıkları "Anadolu Efsaneleri İçin Eski Bir Kaynak" isimli makalede Jean Nicolades'in "Anadolu Halk Gelenekleri" isimli çalışmalarından örnek metinler alınmıştır.³⁵

-
29. Müjgan Çamlıur, "Evliya Çelebi'ye Göre Tunceli'nin Bazı İlçeleri ve Anadolu Babaları", Sultan Baba ve Köroğlu, Elazığ 1987, s.13-18
  30. A.Yaşar Ocak, "Tarih ve Efsanenin Bir Kavşak Noktası : Türk Folklorunda "Kesikbaş", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.1., "Genel Konular", Ank.1986, s.203-1
  31. Ali Rıza Önder, "Türkiye'de Mitolojik Çalışmalarına Toplu Bakış" I.Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ank.1974, s.141-48
  32. Hasan Özdemir, Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri, III. M.T.F.K.Bildirileri,C.II, Halk Edebiyatı, Ank.1986, s.305-10
  33. Saim Sakaoğlu, "İnsan Asıllı Kuş Efsaneleri", Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, Ank.1985, s.450-90
  34. ———, Şahsa Bağlı Menkıbelerin Anonimleşmesi ve Bir Elazığ Menkıbesi, Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu, Bildiriler, Elazığ 1987, s.335-40
  35. Ali Özçelebi-Saim Sakaoğlu, "Anadolu Efsaneleri İçin Eski Bir Kaynak", Türk Folkloru Araştırmaları 1976, Ank.1972, s.435- 75

Bu çalışmaların dışında sadece metin neşrine yer veren kaynaklar da çoktur. Bu kaynaklar yine kitap ve makale türündedir. Bu çalışmalar genellikle ilmi değildir. Bundan dolayı aşağıda önemli görülenler üzerinde durulacaktır.

Bayatlı, "Bergamadan Efsaneler ve Âdetler" isimli eserinde 11 efsane metni neşretmiştir. Bu efsaneler Bergama yöresine aittir.³⁶

Önder "Konya Efsaneleri" isimli kitabında Konya'dan derlediği 34 efsane metnini neşretmiştir.³⁷

"Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri" isimli eserinde Anlaroğlu Gaziantep yöresinden derlediği efsane metinlerini neşretmiştir.³⁸

A.Rıza Önder, "Yaşayan Anadolu Efsaneleri" isimli eserinde çeşitli yörelerden derlediği 23 efsane metnini neşrederek kaynak şahıslar hakkında da bilgiler vermiştir.³⁹

M.Önder'in "Anadolu Efsaneleri" isimli kitabında 45 efsane metni ile bu metinlerin benzerlerinden tespit edilebilenlere yer verilmiştir.⁴⁰

Önder'in "Bitmez-tükenmez Anadolu" isimli kitabında 20 efsane metnine yer verilmiştir.⁴¹

Sakaoğlu'nun "101 Anadolu Efsanesi" isimli eserinde Anadolu'dan derlenen 101 efsane metnine yer verilmiştir. Kitapta efsanelerin kaynakları hakkında bilgiler verilmiş ve metinler 10 ayrı bölüme ayrılarak

---

36. Osman Bayatlı, Bergama'dan Efsaneler, Adetler İst.1941

37. Mehmet Önder, Konya Efsaneleri Ank.1985

38. Fehmi Anlaroğlu, Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri, Ank.1968

39. A.Rıza Önder, Yaşayan Anadolu Efsaneleri, Kayseri 1955

40. Mehmet Önder, Anadolu Efsaneleri , Ank.1966

41. _____, Bitmez-Tükenmez Anadolu (Ulkâyeleri, Efsaneleri ve Destanlarıyla) , Ank.1970

bir tasnife tâbi tutulmuştur.⁴²

Köy öğretmenleri ile Haberleşme Yardımlaşma Derneği'nin açtığı efsane ve derleme yarışmasında 19 Metin "Efsane Derlemeleri" adlı kitap - ta neşredilmiştir.⁴³

Ahundov'un "Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri" isimli kitabında Azerbaycan'dan derlenmiş 32 metin "Efsane ve Revayetler" başlığı ile verilmiştir.⁴⁴

Püsküllüoğlu'nun "Efsaneler" isimli eserinde 16 efsane metni neşredilmiştir.⁴⁵

"Anadolu Evliyalari" isimli eserinde Araz'ın derlediği menkıbeler bulunmaktadır. Eserde 50 ayrı metin yer almaktadır.⁴⁶

İnönü Üniversitesi tarafından düzenlenen "Efsane Derleme Yarışması" na gönderilen 136 efsane metni "Efsanelerimiz" adıyla neşredilmiştir.⁴⁷

Anadolu sahası dışında Kıbrıs ve Azerbaycan'da efsane derlemeleri yapılmıştır. Bunlardan Paşa Efendivey'in "Azerbaycan Halk Efsaneleri"⁴⁸ Paşayev'in dilimize çevrilen "Azerbaycan'da Yaşayan Efsaneler", "Yurdumuzun Efsaneleri" ve "Yanardağ Efsaneleri" sahanın en önemli çalışmalarıdır.⁴⁹

---

42. Saim Sakaoglu, 101 Anadolu Efsanesi , İst.1976

43. Efsane Derlemeleri , Köy Öğretmenleri İle Haberleşme ve Yardımlaşma Derneği, İst.1975

44. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri , Çev.Semih Tezcan Ank.1978, s.407-24

45. Ali Püsküllüoğlu, Efsaneler , Ank.1971

46. Nezihe Araz, Anadolu Evliyalari İst.1984

47. Efsanelerimiz, Malatya 1988

48. Paşa Efendiyev, Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı , Bakü 1985

49. Sedrik Paşayev, Azerbaycan Halk Efsaneleri , Bakü 1985

"İslâmoğlu ve Yorgancıoğlu, Kıbrıs-Türk Efsaneleri üzerinde çalışmalar yapmışlardır.⁵⁰

Bu sahanın dışında, Abdürrahim Dede Batı Trakya⁵¹, Mollov ve Acaroğlu Bulgaristan⁵², Nimettullah Hafız Yugoslavya⁵³, efsaneleri üzerinde çalışmalar yapmışlardır.

Efsanelerimizle ilgili olarak derleme ve inceleme çalışmalarına yer veren dergi ve mecmualar da şunlardır:

Halkevlerince neşredilen, "Halkevi", "Konya", "Erciyes", "Bozok", "Halk Bilgisi Haberleri", "Kaynak", "Taşpınar", "Uludağ", "Ülkü" mecmuaları. "Çağrı", "Çınaraltı", "Emel", "Gaziantep", "Kültür", "Halk Kültürü", "İşel Kültürü", "Karseli", "Köz", "Mengüceli", "Sivas Folkloru", "Türk Dili", "Türk Folklor Araştırmaları", "Türk Folkloru", "Folkloru Doğru", "Türk Kültürü", "Milli Kültür", "Varlık", "Milli Folklor", "Yağmur" gibi dergilerde pekçok ilmî makale neşredilmiştir.

Malatya Efsaneleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Bu bölümde Malatya Efsaneleri üzerinde yapılmış kitap, tez, makale gibi çalışmalar tanıtılacaktır. Daha önce derlenip yayınlanan metinler ve çalışmamızda yer alan metinler üzerinde ayrıca durulacaktır. Malatya efsaneleri üzerinde yapılmış olan çalışmalar genellikle derlemeye dayalıdır. Bu çalışmaları genellikle:

---

50. Mahmut İslâmoğlu, Kıbrıs Türk Folkloru , Lefkoşe 1969

-Oğuz Yorgancıoğlu, Kıbrıs Türk Folkloru , Magosa 1980. Ayrıca bkz.

-Saim Sakaoğlu, Kıbrıs Bibliyografyası , Türk Folkloru Araştırmaları 1981/2, Ank.1982, s.101-23

51. Abdürrahim Dede, Batı Trakya Folkloru , Ank.1978

52. Türker Acaroğlu, Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu , Ank.1978

53. Nimettullah Hafız, Kosova'da Hıdrellez Adetleri , II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.V. , Gelenek-Görenek ve İnançlar Ank.1982, s.237-42

a) Bölge ile ilgili olan bölge dışında hazırlanan kaynaklarda, b) Talebe tezlerinde, c) Makalelerde⁵⁴ bulabilmekteyiz.

a) Kitaplar

Malatya Efsanelerine kaynaklık ettiğini bildiğimiz ilk eser Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'dir. Seyahatnâme'nin IV.cildinde Malatya'dan bahsedilmektedir. Bu ciltte Malatya'nın gelenek, görenek ve kültürü ile ilgili bilgilerin yanında folkloruyla ilgili görüşler de mevcuttur.⁵⁵

Mustafa Kuşçuoğlu'nun "Evliya Çelebi'den Malatya" isimli kitabı da seyahatnâme'nin Malatya'ya ayrılan IV.cildine yer vermiştir. Bu eserde de Evliya Çelebi'nin zikrettiği efsane metinleri mevcuttur.⁵⁶

Ünsel'in "Anadolu Çizgisi" isimli kitabında Malatya'ya ayrılan bölümünde efsane örneklerine yer verilmiştir.⁵⁷

Yine Ünsel'in "Yeşil Malatya" isimli eserinde bir efsane metni mevcuttur.⁵⁸

Efendigil'in "Her Yönüyle Yeşil Malatya" isimli kitabında bir efsane metnine yer verilmiştir.⁵⁹

Çolak, "Malatya" isimli eserinde Malatya Folkloru hakkında geniş bilgiler vererek efsane metinleri neşretmiştir.⁶⁰

---

54. Ali Berat Alptekin, "Malatya Efsanelerinin Türk Folkloru İçindeki Yeri" II.Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler, Malatya 1987, s.35-39

55. Evliya Çelebi, Seyahatnâme 1314

56. Mustafa Kuşçuoğlu, Evliya Çelebi'den Malatya , İst.1968

57. M.Ziya Ünsel, "Anadolu Çizgisi" İst.1950

58. -----, "Yeşil Malatya", İst.1950, s.11

59. Bedrettin Efendigil, Her Yönüyle Yeşil Malatya , Ank.1966

60. Hüseyin Çolak, Malatya , Malatya 1967

"Cumhuriyetin 50.Yılında Malatya İl Yıllığı" isimli çalışmada Malatya folklorundan çeşitlemeler ve 3 efsane mevcuttur.⁶¹

Ahmet Şentürk,"Malatya" isimli kitabında bir efsane metnine yer vermiştir.⁶²

M.Ali Cengiz, "Malatya" ve "Tohma Havzası" isimli eserlerinde Malatya ve Darende efsanelerinden örnekler vermiştir.⁶³

A.Vahap Kaygusuz ile Metin Aydın'ın beraber hazırladıkları "Doğanşehir Kitabı"nda 3 efsane metni mevcuttur.⁶⁴

b) Öğrenci Tezleri

Erzurum Atatürk Üniversitesi ve Fırat Üniversitesi'nde yapılan öğrenci tezleri konumuzla ilgilidir.

Manav'ın "Malatya Folkloru" isimli tezi⁶⁵ ile, Levent'in aynı isimli⁶⁶ çalışmasında Malatya'dan derlenmiş efsane metinleri mevcuttur.

Çingü'nün "Malatya'daki Ziyaretler" isimli çalışmasında Türbelere bağlı olarak anlatılan efsane metinleri mevcuttur.⁶⁷

---

61. Cumhuriyet'in 50.Yılında Malatya İl Yıllığı , Ank.1973, s.97

62. Ahmet Şentürk, Malatya , Malatya 1985, s.104

63. M.Ali Cengiz, Malatya , Malatya 1973

-----, "Tarihi-kültürü ve sosyal hayatı ile Tohma Havzası", Malatya, 1987

64. A.Vahap Kaygusuz-Metin Aydın, Doğanşehir İlçesi , Malatya 1986,

65. Güner Manav, Malatya Folkloru ;Ank. 1970-71

66. Bahiddin Levent,"Malatya Folkloru", Erzurum 1977

67. İlhan Çingü, Malatya ve Civarında Ziyaretler ve Bu Ziyaretler Hakkındaki Hikâyeler , Elazığ 1978-79

c) Makaleler

Malatya Efsaneleri ile ilgili neşir ve incelemelerin sayısı azdır. Bu çalışmalar şöyledir:

Bekir Sıtkı Karahan'ın "Efsaneler" isimli makalesi Hekimhan'dan derlenmiş 6 efsane metnine yer vermiştir.⁶⁸

Şentürk'ün Malatya'da neşredilen "Görüş" Gazetesi ve "Öğretmen Dergisi"nde birer; "Yeni Mahalle" Gazetesinde İki efsane metnini neşretmiştir. "⁶⁹

"Yurt Ansiklopedisi"nde ise 6 efsane metni mevcuttur.⁷⁰

"Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü" ismiyle gerçekleştirilen sempozyumlarda efsaneler ile ilgili ilmi makaleler sunulmuştur.⁷¹

Bunlardan Makal'ın "Gerçekler ve Menkıbeler İçinde Hasan Bey" isimli makalesinde Malatya'nın eski Belediye Başkanlarından Hasan Bey ile ilgili olarak anlatılan 4 efsane metni mevcuttur.⁷²

---

68. Bekir Sıtkı Karahan, Hekimhan'dan Altı Efsane Türk Folklor Araştırmaları, 12(243), (Ekim 1969), s.5439

69. Ahmet Şentürk, "Efsane ve Gerçek" Görüş, Malatya 1974, s.5

- , -----, "Derme Suyu Üzerine", Öğretmen Dergisi, (Kasım 1988), s.72-73

- -----, "Şair Hüseyin Sabri ve Bir Menkıbesi", Yeni Malatya Gazetesi, (Ocak 1989, s.2)

- -----, "Moskof Neden Kördür", Yeni Malatya Gazetesi, (Şubat 1989), s.4

70. Yurt Ansiklopedisi, fasikül 99, Malatya 1971, s.5490-91

71. İnönü Ün., I. B. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler, Malatya 1986,1987,1988

72. Tahir Kutsi Makal, "Gerçekler ve Menkıbeler İçinde Hasan Bey", Sempozyum I. Tebliğler, Malatya 1986, s.147-58

Görkem'in "Abdülvahap Gazi'ye Ait İnanışlar" isimli tebliğinde Abdülvahap Gazi ile ilgili inanışlar efsane örnekleriyle verilmiştir.⁷³

Özen'in "Malatya'daki Battal Gazi Mağarası İle İlgili Bir Halk Rivayeti" isimli tebliğinde mağara etrafında anlatılan bir efsane metni mevcuttur.⁷⁴

İnönü Üniversitesi'nin düzenlemiş olduğu efsane derleme yarışmasında 136 efsane metni neşredilmiştir. Bunlardan 6 tanesi Malatya'ya aittir.⁷⁵

III. EFSANE TASNİFLERİ VE MALATYA EFSANELERİNİN TASNİFİ

A- Efsane Tasnifleri

Milletlerarası düzeyde ilk efsane tasnifi 1963 yılında Budapeşte'de düzenlenen bir kongrede yapılmıştır." International For Folk-Narrative ve Research" adlı cemiyetin düzenlemiş olduğu kongrede efsaneler 4 ana gruba ve alt bölümlerine ayrılmıştır:

- I. Dünyanın yaratılışı ve sonucuyla ilgili efsaneler,
- II. Tarihi Efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler,
  - A. Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei,
  - B. Bazı yerler ile ilgili efsaneler,
  - C. Din tarihi (Prehistorya) ve ilk zamanlarla ilgili efsaneler,
  - D. Harpler ve felâketler,
  - E. Temâyüz etmiş kişiler,
  - F. Bir düzenin bozuluşu.

---

73. İsmail Görkem, "Abdülvahap Gazi'ye Ait İnanış ve Gelenekler", Sempozyum III, Tebliğler, Malatya 1988, s.133-38

74. Kutlu Özen, "Malatya'daki Battal Gazi Mağarası ile İlgili Bir Halk Rivayeti", Sempozyum III., Tebliğler, Malatya 1988, s.231-37

75. Efsanelerimiz , Malatya 1988

- III. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler,
- A. Kader,
  - B. Ölüm ve ölümler,
  - C. Tekin olmayan yerler ve hayaletler,
  - D. Hayaletlerin resmi geçidi ve savaşları,
  - E. Öbür dünyada ikâmet,
  - F. Cinler, periler, ruhlar,
  - G. Medeniyetle ilgili yerlerdeki hayaletler,
  - H. Değişmiş varlıklar,
  - I. Şeytan,
  - K. Hastalık yapan kötü ruhlar (cinler) ve hastalıklar,
  - L. Tabiatüstü (sahrî) kuvvetlere sahip kimseler,
  - M. Efsanevî (mitik) hayvanlar ve bitkiler,
  - N. Hazineseler,

IV. Dini efsaneler/Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler.⁷⁶

Milletlerarası efsane tasnifinin yalnızca 4 maddesini esas alan Boratav , bu tasniften hareketle Türk efsanelerini şöyle sınıflandırmıştır :

- I. Yaradılış efsaneleri (oluşum ve dönüşüm efsaneleri-evrenin sonu -mahşer ve kıyamet günlerini anlatan efsaneler,
- II. Tarihlik efsaneler,
- A. Adları belli yerler (dağ, göl v.s.) üzerine anlatılanlar,
  - B. İnsan topluluklarının oturdukları yerler (şehir v.b.)
  - C. Ünlü büyük yapılar (kilise, cami, köprü v.b.),
  - D. Tarihlik efsaneler,
  - E. Milletler, hükümdar soyları,
  - F. Büyük afetler,
  - G. Tarihlik niteliği olduğuna inanılan ünlü kişilerin savaş-tıkları olağanüstü güçlü yaratıklar,
  - H. Savaşlar, fetihler, yayılışlar,

---

76. Saim Sakaoglu, Taş Kesilme , Ank.1980, s.14-16

- I. Yerleşmiş bir düzene baş kaldırmalar,
- K. Başkaca tarihlik önemli olaylar ya da sivrilmiş (uygarlıkta kılavuz olmuş kişiler) şairler, şeyhler, mürşitler v.b. ,
- L. Sevda maceraları ile ün salmış âşıklar, kişilerin aile içi çeşitli ilişkileri,
- M. Çeşitli başka olaylar içindeki yerleri ile bir toplumun tarihinde iz bırakmış "Önemsiz" kişiler (Örneğin: çoban, hizmetçi v.b.) üzerine anlatılanlar,

III. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler

- A. Alın yazısı,
- B. Ölüm ve ötesi,
- C. Tekin olmayan yerler,
- D. Tabiatın bir parçası olan yerler (orman, göl v.b.) ile hayvanların "sahipleri" (koruyucuları),
- E. Cinler, periler, ejderhalar v.b. olağanüstü gerçek yaratıklar,
- F. Şeytan,
- G. Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar (albastı gibi),
- H. Olağanüstü güçleri olan kişiler, (büyücü, üfürükçü, efsuncu gibi)
- I. "Mythique" nitelikte hayvan ve bitkiler (adamotu gibi) üzerine anlatılanlar,

IV. Dinlik Efsaneler"⁷⁷

Borratav'ın tasnif denemelerinden bir diğeri de "Folklora Doğru" dergisinde yer alan çalışmasıdır. Buradaki tasnif Fransızca'dan Türkçe'ye çevrilmiş olan "Türk Efsaneleri" isimli makalesinden alınmıştır:

- " A. Ünlü kişiler üzerine anlatılan ve az-çok olağanüstü özellikler taşıyan efsaneler,
- B. Etiyolojik efsaneler,
- C. Hayalî hayvanlar üzerine anlatılan efsaneler,

---

77. Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İst.1982, s.100-4

- D. Cinler ve hayvanların sahipleri ile ilgili efsaneler,
- E. Büyü ve falcılarla ilgili efsaneler,
- F. Evliya menkabeleri,
- G. Aşk efsaneleri,"⁷⁸

Önder, Konya'dan derlemiş olduğu efsaneleri esas alıp bir tasnif denemesi yapmıştır :

- "A. Yer adları,
- B. Evliya menkabeleri,
- C. Tarihi olaylar ve savaşlar,
- D. Dağ, kaya, ırmak, su gibi tabiat olayları,
- E. Hastalık, sağlık ve tabii afetlerden kaynağını alan efsaneler,"⁷⁹

Özdemir'in açıklayıcı mahiyetteki efsaneleri tâbi tuttuğu tasnifi 8 ana gruba ayırmıştır :

- A. Dünyanın yaratılışı,
- B. Gökkubbenin yaratılışı,
- C. Meteorolojik olay ve görüntüler,
- D. İnsan ve kültür etiyolojileri,
- E. Hayvanlar,
- F. Bitkiler,
- G. Türkiye'nin coğrafi ve toponomisiyle ilgili efsaneler,
- H. Soyad ve lâkaplarla ilgili efsaneler "⁸⁰

"Türk Anonim Edebiyatı" isimli eserinde Ali Öztürk, efsane kısmında efsanelerin anlatım kurallarını 4 grupta tespit etmiştir :

-
- 78. Pertev Naili Boratav, Türk Efsaneleri, Folkloru Doğru 35 (Mayıs Haziran 1974), s.17-20
  - 79. Mehmet Önder, "Konya Folkloru'nda Efsanelerin Oluşumu," Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, C.1, Ank.1985, s.31-37
  - 80. Hasan Özdemir, "Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri," III.M.T.F.K.Bildiriler Halk Edebiyatı, Ank.1986, s.305-10

- "A. İlâhi nizam,
- B. Şekil değiştirme,
- C. Zaman ve rekânın Dışına Çıkma,
- D. Manevî bir gücü bir varlıkla sembolleştirme,"⁸¹

Erzurum efsaneleri üzerinde bir çalışma yapan Seyidoğlu, belli yerlere bağlı olarak derlediği efsaneleri üç ana bölüm ve alt başlıklara ayırmıştır :

- I. Dinî Binalarla İlgili Efsaneler
  - A. Camiler, mescitler üzerine söylenen efsaneler,
  - B. Kutsal kabirlerle ilgili olanlar,
  - C. Tekkeler, ocaklar ve müritlerle ilgili efsaneler,
  - D. Türbeler üzerine söylenen efsaneler,
  - E. Kaleler üzerine anlatılan efsaneler,
- II. Evler ve İnsanların Yaşadığı Yerlerle İlgili Efsaneler
  - A. Alkarısı ve perikızı ile ilgili efsaneler,
  - B. Çobanların ve köprülerin efsaneleri,
  - C. Değirmen ile ilgili efsaneler,
  - D. Evler hakkında anlatılan efsaneler,
  - E. Kalve ve lokanta üzerine söylenilen efsaneler,
  - F. Keramet sahiplerinin efsaneleri,
  - G. Köylerle ilgili efsaneler,
  - H. Kuyu ile ilgili efsaneler,
  - I. Tekin olmayan yerlerde yaşayan tekin olmayan yaratıklar,
- III. Tabiat ve Kırklarla İlgili Efsaneler
  - A. Çeşme ile ilgili efsane,
  - B. Düzlüklerle ilgili efsaneler,
  - C. Göller ve şelâlelerle ilgili efsaneler,
  - D. Kaplıcalarla ilgili efsaneler,
  - E. Mağaralarla ilgili efsaneler,
  - F. Nehirlerle ilgili efsaneler,
  - G. Pınarla ilgili efsaneler,

---

81. Ali Öztürk, Türk Anonim Edebiyatı, İst.1985, s.141-69

H. Taşlar ve kayalarla ilgili efsaneler"⁸²

Görkem, Elazığ'dan derlediği 80 efsane metnini şu şekilde tasnif etmiştir :

- "1. Dini Efsaneler
  - A. Evliya menkabeleri,
  - B. Kutsal kabirlerle ilgili efsaneler,
  - C. Mecnunlarla ilgili efsaneler,
  - D. Hızır-İlyas ile ilgili efsaneler,
- II. Al Karısı-Kapoz (Kepoz) ve Cinlerle İlgili Efsaneler
- III. Taş Kesilme Efsaneleri
- IV. Hayvan Efsaneleri
- V. Yer Adları İle İlgili Efsaneler
  - A. Meskûn yerler ile ilgili efsaneler,
  - B. Yeryüzü şekilleri ile ilgili efsaneler,
  - C. Diğerleri"⁸³

Yüksek Lisans çalışması olarak hazırlanan, Ali Duymaz'ın "Bin-göl Efsaneleri" ve Muhsine Yavuz'un "Diyarbakır Efsaneleri" benzer tasniflere tâbi tutulmuştur.

B. Malatya Efsanelerinin Tasnifi

Malatya efsanelerini tasnif eden Alptekin, tasnifinde beş ana başlık tesbit etmiştir. Tasnif şöyledir :

- "1. Dinî Efsaneler
2. Olağanüstü Varlıklarla İlgili Efsaneler
3. Hayvanlarla İlgili Efsaneler
4. Taş Kesilme Konusunu İşleyen Efsaneler

---

82. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985

83. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma, Elazığ 1987, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi)

5. Adlarla İlgili Efsaneler "84

Yukarıda verdiğimiz tasniflerin genelinde aşağı yukarı beş maddenin ortak olduğu ortaya çıkmıştır. Malatya efsanelerinin tasnifinde bu tasnifler göz önünde tutulmuş, ancak Alptekin'in tasnifi esas alınmıştır. Buna ek olarak eldeki malzemeye göre değişikliklerin yapılması ve ilâveler gerekli görülmüştür. Malatya efsanelerinin tasnifi son olarak şu şekli almıştır :

I. Dinî Efsaneler

- A. Velîler üzerine anlatılan efsaneler,
- B. Dinî inanışlarla ilgili efsaneler,
- C. Ziyaret edilen yerler üzerinde anlatılan efsaneler,
- D. Din büyükleriyle ilgili efsaneler,

II. Kahramanlıkla İlgili Efsaneler

A. Battal Gazi'nin şahsiyeti ve menkıbevî hayatı etrafında teşekkül eden efsaneler,

B. IV. Murat ile ilgili efsaneler,

III. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

A. Kuşlarla ilgili efsaneler

B. Yılanlar ve diğer hayvanlarla ilgili efsaneler

IV. Yer Adlarına Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler

A. Yerleşim yerleri ve tabiat şekilleri ile ilgili efsaneler

B. Tekin olmayan mahâllerde yaşayan tekin olmayan varlıklar ile ilgili efsaneler,

V. Olağanüstü Varlıklarla İlgili Efsaneler

VI. Taş Kesilme Efsaneleri

VII. Hazinele İlgili Efsaneler

VIII. Sevdaya Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler

---

84. Ali Berat Alptekin, "Malatya Efsanelerinin Türk Kültürü İçindeki Yeri", Sempozyum II., Tebliğler, Malatya 1987, s.35-39

İKİNCİ BÖLÜM

METİNLERİN İNCELENMESİ

Bu bölümde Malatya Efsanelerinden incelemeye tâbi tuttuğumuz 103 efsane metnini inceleyeceğiz. Çalışmamızda önce ana gruplar hakkında bilgi verilecektir. Sonra her efsane metni tek tek ele alınacak ve motif sırası belirlenen metnin beynelmilel motifleri tespit edilerek numara sırası verilecektir.

Bundan sonra efsane için genel değerlendirme ve yorumlara yer verilerek metnin Anadolu ve Türk dünyasındaki benzerleriyle mukayesesi yapılacaktır. Burada daha çok motif benzerlikleri esas alınacaktır. Mukayese kısmında aynı bölge çerçevesinde Elazığ, Bingöl ve Erzurum efsaneleri ön plânda tutulacaktır. Bunun yanında Anadolu ve Türk dünyasındaki yaygın motifler de ihmâl edilmeyecek ulaşılabilen kaynaklardaki metinler mukayeseye dahil edilecektir.

Konumuza geçmeden önce "Motif" kavramı ve "Motif Numarası" gibi konularda bilgi vermekte yarar görüyorum.

Motif, genel olarak "hikâye etmenin en küçük unsuru" olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeple her metin genel anlamda birkaç madde çerçevesinde özetlenecektir. Motif numarası ise Stith Thompson'un "Motif Index" isimli eserine göre halk anlatmalarındaki beynelmilel motiflerin herbiri için belirlenmiş bir numaraya karşılık gelmesidir, Thompson eserinde önce genel bir tasnif yapmıştır. Buna göre ana gruplar şöyle sıralanmaktadır:

- "A. Mitolojik Motifler,
- B. Hayvanlar,
- C. Tabu,
- D. Büyü-Sihir,
- E. Ölüm,

- F. Harikulâdelikler,
- H. İmtihanlar,
- K. Aldatma-Hile,
- L. Kaderin değişmesi,
- M. İstikbâlin tayini,
- N. Şans ve kader,
- P. Cemiyet,
- Q. Cezalandırma,
- R. Esir etme-Serbest bırakma,
- S. Olağanüstü zulüm,
- T. Cinsiyet,
- V. Din,
- X. Mizah,
- Z. Çeşitli motif grupları,

Ana gruplar çerçevesinde her motif ilgili maddede gerekli numarayı alıp yerleşmektedir. Meselâ hayvanlarla ilgili efsanelerden "Konuşan Güvercin" B 211.3.5 maddesinde kayıtlıdır.

I. DİNİ EFSANELER

Bu başlık altında 53 tane efsane metni ele alınacaktır. Dört değişik bölümde inceleyeceğimiz metinlerin ortak özellikleri, Allah'a sonsuz bağlılık, iman sevgisi, islâmî inanışlar ve bu inanışlardan kaynaklanan davranışlardır.

A. Veliler Üzerine Anlatılan Efsaneler

Evliya menkıbeleri Türk efsaneleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu menkıbelerin temel özelliği velilerin kerâmetlerine dayanmalarındır. Veliler, halk arasına özel bir konuma sahip yarıyarıya kutsal nitelik taşıyan kimselerdir. Davranışlarıyla örnek alınan veliler gönüllerde yaşayan ender ve güçlü bir sevgi ile taltif edilmişlerdir. Veliler hakkında yapılan incelemelerden değişik bilgiler edinmekteyiz. Prof.Mehmet Kaplan, tiplerin tespit ve tahlilinde velî tipini karakter ve özellikleriyle belirlemiştir. Veliler eski Türk toplumunun "En insanî değerlerini" temsil ederler. Onlar islâmîyet'in yayıcısı olduklarından rolleri gazilerden de büyüktür. Zirâ onlar her iki cihana hükmedebilmektedirler. Gerçek velîlerin halkın arasında

son derece sade bir hayat yaşadığını belirten Kaplan, onların toprak, su ve hava ile haşır-neşir olduklarını belirtmektedir.¹ Esasen velîler rolleri itibarıyla islâmîyet öncesi alp tipinin islâmî veche girmiş tipi olan "alperen" tipine mensupturlar.²

Kur'ân-ı Kerim'in muhtelif sûrelerinde velîlerin bahsi geçmektedir. Yûnus Suresi'nin 62.âyetinde: "Biliniz ki Allah ü Tealâ'nın evliyası için azap korkusu, nimete kavuşmamak üzüntüsü yoktur."³ Yine muhtelif âyetlerde evliyalığın derecelere ayrıldığı ve "Sıddık", "Mürşid-i Kâmil" gibi isimler aldığı görülmektedir. Tevbe Suresi'nin 122.âyetinde "Ey mü'minler; daima her zaman sadıklar ile birlikte bulunun" buyrulmaktadır.⁴

Velînin en önemli vasfı kerâmettir. Kerâmet, "Allah'ın velî kullarında zuhur eden olağanüstü haller"⁵ dir. Dr.Hasan Köksal, El Kureyşî'den kerâmeti "herhangi bir meydan ve nübüvvet iddiasına bağlı olmaksızın Allah tarafından velînin eline gösterilen harikulâde bir harika" şeklinde nakletmektedir.⁶ Aynı araştırmacı Peygamber'in mucizelerinden bahsederken, kerâmetin mucizeden ayrıldığını ve kerâmette peygamberlik iddiası olmadığını belirterek iki kısımda mütâlâa etmiştir:

"1. Kerâmet-i Hissiye : Müşahede olunan harikulâde işler.

2. Kerâmet-i Manevîye :Velînin her yerde Allah ile bulunmasıdır."⁷

Kerâmet,velîlerin bir harikulâdeliği olmakla beraber onun esraren-giz bir yönü olarak saklanmalıdır. Yani kerâmetin saklanması esası var-

---

1. Mehmet Kaplan, Tip Tahlilleri, İstanbul 1985, s.120-31

2. a.g.e. s.5-8

3. Hüseyin Hilmi Işık, Tam İlmihâl Seâdet-i Ebeddiyye, İst.1968, s.372

4. a.g.e. s.397

5. Mustafa Kara, "Kerâmet"maddesi Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.5, s.281

6. Bkz. Hasan Köksal, İzmir ve Çevresindeki Yatırımlar ve Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar, III. M.T.F.K., Bildiriler, Ank.1987, C5, s.227

7. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984, s.72

dır. Aksi halde kerâmeti görülen velî ölür ya da gitmek zorunda kalır. Prof. Mehmet Kaplan, Makâmât-ı Evliya'dan şunları nakletmektedir:"Gerçek evliya her ilmin âlimi olup Hakk'ın hazinedârıdır. Kendisi görünür ama gerçekte saklıdır. Kimse onun ne olduğunu göremez. Velînin kimseye ihtiyacı yoktur. O Hak'ın verdiği sırrı dışarı vermeye ihtiyaç duymaz."⁸

Velîlerin pekçok kerâmeti vardır. Su üstünde yürüme, aynı anda iki farklı mekânda bulunma, tayy-ı mekân/ tayy-ı zaman, yemeği bereketlendirme, gelecekte haber verme, insanları koruyup bilgilendirme velîlerin bari kerâmetleridir.

Velîlerin kerâmetlerinin anlatıldığı kısa hikâyelere "menkabe" denir. Arapça "nekabe" fiilinden gelen menkabe, lügatte öğünülecek iş, hareket ve meziyetler" anlamına gelmektedir. Aynı zamanda "mühim tarihi şahsiyetlerin hâl tercümelerine dair müstakil eserlere"de menkabe denmektedir.⁹ Prof.Fuad Köprülü, velîlerin halkın muhayyalesinde kuvvetli izler bıraktıklarını belirterek "hatta hayatta iken" kendi hayatları etrafında menkabelerin teşekkül ettiğini ve o menkabelerin uzun asırlar boyunca bir nesilden öteki nesle geçerek büyüdüğünü dolayısıyla şahsiyetin simasını tayin edebilmenin güçleştiğini belirtmektedir.¹⁰

Evliya menkabeleri üzerinde araştırmalar yapan A.Yaşar Ocak, velîleri özelliklerine göre sınıflandırarak onlarda bazı nitelikler tespit etmiştir:

- "1. Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir.
2. Olayların belirli yeri ve zamanı vardır.
3. Sırf eğlenmek, bir eşyanın yahut tabiat olayının izahını yapmak için uydurulmuş değildir. Gerçek olduklarına inanılır.

---

8. Bkz. Mehmet Kaplan, Tip Tahlilleri, s.127

9. Ahmet Ateş, "Menakıp" maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C .7, s.701-2

Ayrıca Bkz. A.Yaşar Ocak, "Menakıbnâme" maddesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.6, s.253-55

10.Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank.1981, s.27

4. Yarı mukaddestirler ve bir doğma gibi kendilerini kabul ettirirler.

5. Konu edindikleri velî hayatta iken de, öldükten sonra da meydana gelebilirler.

6. Biçim olarak son derece kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler.¹¹

Malatya efsanelerinde velî menkabeleri genellikle yaşamış olan velîlerin hayatı etrafında teşekkül etmiştir. Efsanelerimize konu olan velîlerden birçoğunun türbesi mevcuttur.

1. Hasan Gâzi

1. Battal Gâzi'nin amcası olan Hasan Gâzi Bizanslılarla yapılan bir savaşta bir tepe üzerinde şehit düşer.

2. Her sabah aşağıdaki dere den abdest alarak türbesinde namaz kılan Hasan Gazi'yi bir köylü görür.

3. Köylü gördüklerini söylediği için bir daha Hasan Gazi'yi göremez.

Metinde Bizanslılarla yapılan savaşta şehit düşen Hasan Gazi Index'teki V 463 "Şehit olma (Din uğruna)"¹² motifinde yer almaktadır. Velî-

---

11. A. Yaşar Ocak. Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleleri, Ank. 1984, s.31

12. Efsanelerin motiflerinin tesbitinde aşağıdaki eserlerden faydalanılmıştır:

- Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma, Elazığ 1989, s. 57-197

- İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma, Elazığ 1987, s. 145-54

- Bilge Seyidoğlu, Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar. Ank. 1970, s. 81-148

- Ali Berat Alptekin, Bir Azerbaycan Masalının Motif ve Tip Yapısı, İst. 1985 (Folklor ve Etnografya Araştırmaları, 1985'ten ayrı basım)

-----, "Şah İsmail Hikâyesi" Halk Kültürü, 1984/4, İst.1986, s.41-53

nin öldükten sonra görülmesi F 494.1 "Velînin yeryüzündeki ruhu" ve E 151 "Tekrar dirilme" motiflerine uygunluk göstermektedir. Hasan Gazi'nin her sabah abdest alarak namaz kılması (T) V 304 "Çeşitli dinî inanışlar" ve (T) V 36 "Namaz" şeklindedir. Köylü adamın gördüklerini söylemesi üzerine bir daha Hasan Gazi'yi görmemesi sırrı dışarı vermiş olmasıdır. Bu motif (T) C 422.3 "Sırrın başkalarına söylenmesi yasaktır" ve C 423 "Harikulâdeliklerin ifşâ edilmesi" motiflerine uygunluk göstermektedir. Efsanedeki olaylar normal şartlarda cereyan edecek hadiseler olmadığı için F 530 "Olağanüstü olaylar" motifiyle izah edilebilir.

Efsane, şehit düşen Hasan Gazi'nin ölmediği terimini işlemektedir. Şehitlerin ve velîlerin ölmediği inancı Kur'an-ı Kerim'e dayanmaktadır. "Allah yolunda canını feda eden, dinini, vatanını, bayrağını, namusunu, müdafa ederken ölen, haksız yere öldürülen müslümanlara şehit denir"¹³ Kur'an-ı Kerim'de "Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin; hayır onlar diridirler, ama siz farkında olmazsınız" buyurulmuştur.¹⁴

Şehitlerin ölmediği inancına dayanan pekçok efsane mevcuttur. Bingöl'den derlenen bir efsanede, Rusların bölgeye saldırması üzerine mezarlarından kalkan yeşil sarıklı velîler Ruslar'ı bozguna uğratar.¹⁵ Yine Bingöl'de şehit asker¹⁶ Erzurum'da Recep Bin Ali¹⁷, Sivas Zara'da Şeyh Marzubani¹⁸ isimli efsaneler, ölmüş olduğu halde abdest almaya giden velîleri konu almaktadır. Trabzon'dan derlenen bir efsanede de velîlerin mezarından kalkıp savaştıkları görülür.¹⁹

Efsane'de köylü adam Hasan Gazi'yi gördüğünü etrafa söyleyince, günlerce beklemesine rağmen onu bir daha göremez.

Evliya menkıbelerinde sık görülen bu tema velîlerin ve ermişlerin,

---

13. Hasan Yavuz, Türkiye Gazetesi Rehber İlmihali, İst.1986, s.424

14. Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Mealî, İst.1986, s.23

15. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma, Elazığ, 1989

16. a.g.e. s.311

17. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.31

18. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.122

19. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.50

kendilerini saklaması ve sırrın dışarı verilmemesi esasına dayanmaktadır. Görülen harikulâdeliklerin söylenmesi olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır.

Hasan Gazi, efsanede Battal Gazi'nin amcası olarak geçmektedir. Muhtelif kaynaklarda Battal Gazi'nin amcası olarak belirtilmiş olmakla beraber²⁰ onun tarihî şahsiyeti hakkında tam bir bilgi edinemiyoruz. Ancak, Battal Gazi Destanı'nda Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi'nin Seyyid Ali Efendi adlı zâtın tek oğlu olduğu belirtilmektedir.²¹ Buna göre Hasan Gazi, amcalık vasfı yakıştırılmış bir kahraman olabilir.

Hasan Gazi'nin türbesi şehit düştüğü tepe üzerindedir. Sık sık ziyaret edilen tepenin aşağı tarafında onun abdest aldığı rivayet edilen su sıcak olarak akmaktadır. Türbenin tepe üzerinde yer alması ve tepe üzerinde şehit olma motifleri dikkat çekicidir. Türk efsaneleinde velî ziyaret mahalleri ile velî ve şehit türbelerinin dağ veya tepe üzerinde bulunmasına çok rastlanır. Eski Türk inanışlarında dağ ve tepe kültü mitolojik olarak geniş yer tutar. İslâmi dönemlerde gördüğümüz bu kültürün islâmîyet öncesi anlayışın dinî bir niteliği olduğunu söylemek mümkündür. Dağ veya tepe üzerinde yer alan ziyaret yerlerinden bazıları şunlardır: Bingöl'de 1. Cihan Harbi'nde şehit düşen dört şeyhin mezarı dört tepe üzerinde yer almaktadır.²² Güneyde yaşayan Bulgar Dağı yörükleri torosların sivri tepelerinden herbirini kutsal saydıkları için bir dede adı vermişlerdir.²³ Ağrı-Hamur'da Ruslar'la yapılan savaşta şehit düşen üç kardeşin mezarı üç ayrı tepede yer almakta ve ziyaret edilmektedir.²⁴

---

20. Mehmet Ali Cengiz, Tarihi Kültürü ve Sosyal Hayatı İle Tohma Havzası, Malatya 1987, s.163

21. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984, s.92

22. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, s.307

23. Ali Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, Ank--1977, s.275

24. Efsanelerimiz. Malatya 1988, s.38-39

2. Siyahî Baba

1. Siyahi Baba, dere kenarındaki tarlasını sulamaya gider.
2. Derenin öte tarafındaki bir kadın dereyi geçmek için yardım ister.
3. Siyahi Baba kadının dünya zevki olduğunu anlar. Kadın bir Kur'an-ı Kerim'i hapsedmiştir. Siyahi Baba Kur'an-ı Kurtarır.
4. Kırklar teker teker beyaz atlarıyla geçtikten sonra Siyahi Baba şehit düşer.

Metnin ana teması , Siyahi Baba'nın nefsinı yenerek Kur'an-ı Kerim'i kurtarması F 900 "Kerâmet" motifidir. Kur'an-ı Kerim'in esir edilmesi R 111 "Esaret" motifine uygunluk gösterir. Efsanede beyaz atla geçen kırk evliya "kırklar" dır. Bu motifi Z 71.12 "Formülistik sayı:40" olarak görmekteyiz. Siyahi Baba'nın şehit olması V 463 "Şehit olma (Din uğruna)" motifine uygunluk göstermektedir.

Efsane, Siyahi Baba'nın nefesine yenilmeyip kadının hapsedtiği Kur'an-ı Kerim'i kurtarması ve böylece çetin bir mücadele vermiş olarak şehitlik mertebesine yükselmesi temini işlemiştir. Kur'an-ı Kerim kurtulduktan sonra "kırklar" ın gelmesi onun velîlik katına erdiğini göstermektedir. "Kırklar" topluluğu dünyayı idare eden kırk erendir.²⁵

Tasavvufa göre ise Kırklar, VIII.yüzyılda Türkistan'a girmiş olup nizam-ı âlemi yöneten abdallar (kırklar) dır.²⁶ Kırklar ya da Kırk Erenler efsanelerde velîlerin yakınları olarak görülür ve hattâ velî onlardan birisi de olabilir.

Siyahi Baba'nın şehit olması onun velî olarak bu dünyadaki görevinin bittiğine ve manevi dünyada devam edeceğine işaret eder. Kur'an'ın kurtulması büyük bir mücadeleyi gerektirmiştir.Kur'an-ı Kerim'i esir eden kadın ise şeytanla eşdeğerdir. Halk arasında kadınların şeytana yakın oldukları yani kötü kalpli oldukları inancı vardır.Bu metindeki kadın da kötü bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

25. Bilgi Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.58

26. Ali Öztürk, Türk Anonim Edebiyatı, İst.1985, s.196

Siyahi Baba adını teninin renginden almıştır. Halk arasında Mehmet Halife ve Arpacı Goca²⁷ isimleriyle anılan bir velîdir.

3. Medişeh

1. Medişeh'in türbesini sel basar.
2. Köylüler türbenin yerini değiştirmek isterler.
3. Peyda olan ak sakallı bir ihtiyar "kendini kurtaramayan şeyh şeyh değildir" deyince türbenin, ertesi gün kendiliğinden yer değiştirmiş olduğu görülür.

Efsane, sel baskınından dolayı yeri değiştirilmek istenen bir velî türbesinin, ak sakallı ihtiyarın "kendini kurtaramayan şeyh şeyh değildir"demesi üzerine kendiliğinden yer değiştirmesi temini işlemektedir. Bu motif ana kaynağımız İndex'te F 900 "Keramet" şeklindedir. Ak sakallı pirin görünüp yok olması H 1109 "Mucizevî sürat gerektiren diğer işler" motifine uygunluk gösterir. Ak sakallı pirin Hızır'ın Medişeh için söyledikleri, bir imtihan davetidir. Bu motifi de H 1550 "imtihanların karakteri" şeklinde bulmaktayız. Ak sakallı beyaz atlı pir, Hızır hüviyetiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu motifi de V 200 "Mukaddes yardımcıları ve N 825.2 "Yardımcı yaşlı adam" motiflerinde bulmaktayız.

Efsanede türbenin mucizevî bir şekilde yer değiştirmesi söz konusudur. Bu durum velînin ölümünden sonra gösterdiği bir kerâmettir. Ölümden sonra kerâmet gösterme velîlerin bir vasfıdır. Efsanemizde türbenin korunması şeklinde görülen bu kerâmet, Erzurum'da Nurullah Baba, Abdurrahman Gazi, Ali Baba ve Baba İshak efsenelerinde kabre zarar vermek isteyenlerin zarar görmesi şeklindedir.²⁸ Adıyaman'da Ezber Baba, Tokat Zile'de Muallim Dede²⁹ mezarları yıkıldığı takdirde zararlı olabileceklerini rüya vasıtasıyla bildiren velîlerdir.

---

27. M.Ali Cengiz, Tohma Havzası, Malatya 1987, s.76

28. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, s.26-41, 46-47

29. Efsanelerimiz, s.129, s.135-37

Metinde ak sakallı beyaz atlı bir yaşlinın (pirin) varlığı sözkonusudur. Efsanelerde sıkça görülen bu zat Hz.Hızır'dır. Halk arasında peygamber olduğu da rivâyet edilen Hızır "beyaz ata binmiş ak sakallı ve ak saçlı bir ihtiyar" olarak tasvif edilmektedir.³⁰ Halka göre peygamber ya da mübarek bir zat olduğu kabul edilen Hızır "darda kalanların yardımına koşar, insanlara servet dağıtır."³¹

Ak sakallı beyaz atlı ihtiyar Türk dünyasındaki diğer anlatmalarda da aynı vasıflarda görülmektedir. Manas Destanı'nda Hızır "gök sakallı vezir"³², Dede Korkut Hikâyelerinde "boz atlı Hızır"³³ olarak geçmektedir.

Medişeh Medine'den gelen arap mücahitlerden birisi olduğu için "Medineli Şeyh" manasında Medişeh adını almıştır. Efsanenin bir varyantı Tokat/Zile'li Karşeyh için anlatılmaktadır.³⁴ Karşeyh ile Medişeh'in aynı kişiler olması bu durumda imkânsızdır. Hayatı hakkında geniş bilgi edinemediğimiz Medişeh'in türbesi Malatya-Kayseri yolu üzerinde bulunan Darendede yakınlarındaki Karşiyaka Köyünün 300 km. kuzeyinde, karayolunun alt tarafındadır.

4. Koca Vaiz (1)

1. Koca Vaiz okulda tembel bir öğrenci olduğu için hocasından azar işitir.

2. Rüyasında Peygamber'i görüp yardım isteyen öğrenci güzel bir vaaz verince adı "Koca Vaiz" olur.

Tembel öğrencinin rüyasında peygamber'i görmesi F 1068 "Realist rüya" motifidir. Peygamberimiz Hz. Muhammed Index'te A.178 "Allah'ın

---

30. Bkz. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984,

31. Pertev Naili Boratav, "Hızır Maddesi" İA; c.v. s.457-71

32. Bahaaddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ank.1971, s.512

33. Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, İst.1984, s.33

34. Mehmet Yardımcı, "Zile'de Yatırlar ve Yatırlarla İlgili Menkıbeler", Halk Kültürü, 1985/1, İst.1985. S.109-119

peygamberi" ve (T) P 41 "Hz. Muhammed"olarak geçmektedir. Koca Vaiz'in dua etmesi index'teki V 50 "Dua Motifidir" dinî olması itibariyle verilen vaaz (T) V 304 "Çeşitli dinî inanışlar" motifiyle izah edilebilir.

Metin tembel öğrencinin "Peygamber'in himmetiyle güzel bir vaaz vermesi temini işlemektedir. Koca vaiz rüyasında Hz. Peygamber" i görme mertebesine eriştiği için ermiş bir zattır. Zirâ Hz.Muhammed bir hadi - s-işeriflerinde "Rüyada beni gören hakikatte beni görmüştür. Çünkü şeytan benim suretime temessül etmez" ³⁵ buyurmuşlardır.

Rüyada Hz.Peygamber'i görme motifine Elazığ'da, Deli Mustafa ³⁶ Bingöl'de Şehit Muassıf Bey ³⁷ isimli efsanelerde de tesadüf edilmektedir. Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi, II.Sultan Osman, III.Murat rüyada Hz.Peygamber'i görüp onun himmetine mazhar olmuş ünlülerdir. ³⁸

Efsanede Koca Vaiz'in Hz.Peygamber'in himmetiyle iyi bir vaiz olması anlatılmaktadır. Koca Vaiz'i azarlayan hocası iyi bir öğretmen imajına sahiptir. Sınıf ve öğrenciler ise normal bir eğitim ortamını hatırlatmaktadır.

5. Koca Vaiz (2)

1. Sultan IV.Murat Bağdat seferi dönüşünde Fırat nehriden geçerken bir alabora tehlikesi ile karşılaşır.
2. Tehlike anında onu bir "el" kurtarır.
3. Bu "el" Koca Vaiz'in elidir.

---

35. Sahih-ı Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Sarih, c.XII, Ank. 1977, s.227. Bkz: Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988

36. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.205

37. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, s.330

38. Orhan Şaik Gökyay, Rüyalar Üzerine, M.T.F.K. Bildiriler , Ank.1982, C.V. s.119-43

Koca Vaiz'in IV.Murat'ı tehlikeden eliyle kurtarması velîlerin gösterdiği "kerâmet"lerden biri olup F 900 de kayıtlıdır. Koca Vaiz'i index'te N.844.2 ve (T) V 207'de gösterilen "Yardımcı derviş" olarak IV.Murat'ı tehlikeden kurtarması rolünde de görüyoruz. Sultan IV.Murat yörede efsanelere sıkça konu olan bir Osmanlı Padişahı olarak P 10 "Kral-lar " motifine uygun bir şahsiyettir. Onu kurtaran "el" Z 100- Z 199 arasında gösterilen "Sembolizm" motifidir.

Efsane, Koca Vaiz'in, IV.Murat'ı tehlikeden mucizevî bir şekilde kurtarması temini işlemektedir. El motifi Türk halk anlatımlarında ve halk işlemlerinde çok değişik anlamlarda karşımıza çıkmaktadır. İslâmî inanişâ göre el, pençe yani beş anlamına gelmekte ve her parmak Hz. Muhammed'in ailesinden birini göstermektedir.³⁹ Yunus menkıbesinde, per-de arkasından Yunus Emre'ye uzatılan el Hacı Bektaş-ı Veli'nindir.⁴⁰ Metnimizde geçen el ise kuvvet ve faydayı temsil etmektedir.

Evliya menkıbelerinde velîlerin el ya da ayaklarıyla tehlikeyi önlemeleri yaygınlık gösteren bir motiftir: Elazığ'dan derlenen Beyzâde Hoca isimli efsanede hoca Harput'ta namaz kılarken Palu'da yıkılmak üzere olan bir cami kendisine malûm olmuş ve caminin yıkılmasını eliyle önlemiştir.⁴¹ Hatay'dan derlenen Murtaza Dede adlı efsanede, Murtaza Dede savaşta oğlunun üzerine gelen top güllmesini ayağıyla engeller. Diyarba-kır'da derlenen bir efsanede düşmanların yuvarladığı taşı Hz.Ali'nin atı ayağıyla durdurur ve Hz.Peygamber'in yardımıyla taş havada tutulur. Adı-yaman'dan derlenen bir efsanede ise Şeyh Abdurrahman-ı Erzincânî namaz kıldığı bir anda Bağdat'ta ayağı kayan Genç Osman'ın atına yardım eder. Yine Guguk Baba cehennemde kazan içinde yanan Ermeni dostuna eliyle yardım eden velîlerdendir.⁴²

---

39. Hikmet Tanyu, Fatma Anamız ve El İle İlgili Araştırma, II.M T.F.K. Bild. Ank.1981., C.IV, Gelenek, Görenek ve İnançlar, s.278-95

40. Nihat Sâmî Panarlı, Yunus Emre'nin Menkıbevî Hayatı, Resimli Türk Ede-biyatı Tarihi, İst.1983, C.I, s.325

41. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.90

42. Efsanelerimiz, s.58-61, 155,196,89

IV.Murat'ın Fırat Nehrine karşı "ya sen Fırat, ya ben Murat"diyerek suya meydan okuması onun güçlü şahsiyetine ve kuvvetine atfedilmektedir.

Fırat Nehri tabii bir mekân görünümündedir. Metinde Türk mitolojisi-
indeki kutsal nehirlerin izleride mevcuttur.⁴³ Burada Padişah suyu
kutsayarak ona hitap etmekte ve meydan okumaktadır.

6. Keşşaf Hoca

1. Keşşaf Hoca, kanyona binmediği halde şoför onun kendisinden önce geldiğini ve camide abdest almakta olduğunu görür.

Metin , Keşşaf Hoca'nın mucizevî bir şekilde şoförden önce camiye gelmesi motifi üzerine kurulmuştur. Bu motif, index'te H 1109 "Mucizevî sürat gerektiren diğer işler" adı altında yer almaktadır. Bunu D 1221 "Sihiri yolculuk" motifiyle de karşılayabiliriz. Velînin namaz kılmak için camide abdest alması (T) V 304 "Çeşitli dinî inanışlar" motifiyle izah edilebilir. Namaz kılınacak olan cami V 10 "İbadet yeri" dir.

Efsane'de Keşşaf Hoca'nın tayy-ı mekân ve tayy-ı zaman vasıtasıyla şoförden önce camiye ulaşması söz konusudur. Velîlerin en çok gösterdiği kerâmetlerden olan bu motif yurdumuzun çeşitli yerlerinden derlenmiş olan pek çok efsanede çeşitli şekilleriyle karşımıza çıkmaktadır. Aynı bölgede bir yerden başka bir yere gitmek için bu yolu kullanan velîlerin yanında Mekke ve Medine gibi uzun mesafede yolculuk yapan velîlerin de kullanması sebebiyle "Uzun ve kısa mesafeli yolculuklar"şeklinde değerlendirilmekteyiz. Keşşaf Hoca aynı bölgede yolculuk yapmıştır. Bu sebeple onu "kısa mesafeli yolculuklar" dairesinde değerlendirerek motifin benzerlerini şöyle gösterebiliriz; Bingöl'de Şeyh Ömer, şoförden önce camiye gider. Yine Bingöl'de Şeyh Ali Efendi bir günlük yolu bir dakikada alır.⁴⁴

---

43. Daha geniş bilgi için bkz. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ank.1971
s.392- 14

44. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.77-78, 76

Konya'da Bakkalzâde Hoca, Çelebi'den önce camiye gider.⁴⁵ Tokat'ta ise Zeynel Abîdin Elik, askerlerden önce giderek namaz kılar.⁴⁶

Bu metinlerde, mucizevî yolculuğun en belirgin sebebi velîlerle yapılması ya da onların namazdan kaçtığına düşünülmesidir. Efsanedeki olaylar Keşşaf Hoca ile şoför arasında cereyan etmektedir. Şoför Keşşaf Hoca'nın namazdan kaçtığını düşününce onu kendisinden önce camiye gelmiş olarak bulur.

7. Kara Baba ve Mekkeli Mehmet

1. Hacca giden fakir adamın dönecek parası yoktur.
2. Mekkeli Mehmet adamı tayy-ı mekân ve tayy-ı zamanla Eski Malatya'ya getirir.
3. Mekkeli Mehmet, Kara Baba'nın nerede olduğunu bilerek selam gönderir.
4. Kara Baba Mekkeli'nin yaptıklarını derhal anlar.

Metinde fakir adamın hacca gitmesi Index'teki V 532 "Mekke'de hacı olma" motifidir. Efsane, Kara Baba ve Mekkeli Mehmet adlı iki velînin karşılıklı kerâmetlerini anlatmaktadır. Mekkeli Mehmet'in fakir adamı mucizevî bir yolculukla Malatya'ya getirmesi Index'te H 1109 "Mucizevî sürat gerektiren diğer işler" ve D 1221 "Sihirli yolculuk" motifleriyle karşılanmaktadır. Kara Baba'nın kahvede oturduğunu bilen Mekkeli Mehmet ile onun nereden, ne için geldiğini anlayan Kara Baba'nın durumu Index'te F 900 ile karşılanan "Kerâmet" motifidir. Mekkeli'nin Kara Baba'ya gönderdiği selam V 254 "Selamlaşma" motifine uygun düşmektedir. Mekkeli'nin fakir adama yardım etmesi W 10 "Müşfiklik" motifiyle izah edilmektedir.

Metin, Mekkeli Mehmet'in tayy-ı mekân ve tayy-ı zaman'la Eski Malatya'ya gelmesi ve Kara Baba'nın sormadan olanları anlaması temâsı üzerine

45. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.121

46. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.177

kurulmuştur. Mekkeli Mehmet'i "uzun mesafede yolculuk yapan velîler" dairesine alabiliriz. Daha çok Medine ve Hicaz'a gidip gelme şeklinde gördüğümüz bu yolculuğu konu alan efsanelerden bazıları şöyledir. "Elazığ'da Hasan Baba ve Molla Kasım isimli efsanelerde tayy-ı mekân/zaman hadisesi görülmektedir.⁴⁷ Bingöl'de Şarık-Şivan adlı efsanede mucizevî bir şekilde Akdağ'a gidilir.⁴⁸ Tunceli'de Munzur Baba, Gaziantep'te Memik Dede, Şeyh Bilecen⁴⁹, Koçarlı'da Bilâl Dede, Ali Boz, Konya Karaman'da Süleyman Hacı⁵⁰ Adana'da Halil İbrahim Devletli⁵¹ Elazığ'da Hacı Hasan Baba⁵² Tayy-ı mekân ve tayy-ı zaman'la Hacdaki ağalarına yemek ulaştıran kerâmet sahibi kişilerdir.

Büyük Mutasavvıf Ahmet Yesevi'nin halifelerinden Hubbî Hoca'da tayy-ı mekân kerâmetiyle namazlarının farzlarını kabe'de kılar⁵³ Hatay'da Murtaza Dede ve arkadaşları, namazlarını istedikleri yerde kılarlar. Yine İzmir'de Esnaf Dede namazını Mekke'de kılan velîlerdendir.⁵⁴ Erzurum'da anlatılan zamanın kutbu, Nazlı Baba ve Kara Şeyh efsanelerinde de tayy-ı mekân/tayy-ı zaman hadisesi dikkati çekmektedir.⁵⁵ Hacı Bektaş-ı Veli'nin, hocası Lokman-ı Perende'ye hacdayken sıcak yemek götüren ermişlerden olduğu bilinmektedir.⁵⁶

Efsanedeki hadiseler Mekkeli Mehmet ile Eski Malatyalı Kara Baba arasında cereyan etmektedir. Farklı mekânlarda olsalar bile velîlerin birbirlerinden haberdar olmaları onların ortak vasıflarından birisidir. Velîlerin arkadaşlığına, dostluğuna ve muhabbetine dinî efsanelerde çok tesadüf

---

47. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.168-177-178

48. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.302

49. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.126-30

50. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.32-33, 47-48, 252-53

51. Ali Özçeşlebi-Saim Sakaoğlu, Anadolu Efsaneleri Üzerinde Eski Bir Kaynak, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976, İst.1976, s.456

52. Ahmet Buran, Keban ve Baskil Yöresinden Derlenen Efsaneler, Türk Folklorundan Derlemeler, 1986/1, Ank.1986, s.31

53. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank.1984, s.91

54. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.58-61, 218-19

55. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.58-62,133

56. Abdülbâki Gölpınarlı, Velâyet-nâme, İst.1958, s.6

edilmektedir. Bu ülfet daha çok, selam gönderme, aynı yerde bulunarak namaz kılma, aynı savaşa katılma, yardımlaşma ve uzakta olsalar bile birbirlerinin yaptıklarından haberdar olma şeklindedir.

Metinde geçen "Rusyayı islâm ülkesi yapma" şeklindeki ifade velîlerin islâmîyeti yayma görevini üstlendiklerini işaret etmektedir. Bu hüviyetle velîler "alp-gazi" tipine uygunluk göstermektedirler. Metinde VIII-IX. yüzyıllarda Anadolu'ya gelen ilk Arap Gâzilerden izler görmekteyiz.

8. Hamza Efendi

1. Evliya kerâmetlerinden bahseden Hamza Efendi'ye bir öğrencisi inanmamış gibi gülümser.

2. Öğrencinin niyetini anlayan Hamza Efendi, sabah namazını onunla Şeyh Hamit'te kılacağını söyler.

3. Talebenin aldığı erikler hurma çıkınca gittikleri yerin Medine olduğu anlaşılır.

Talebenin kendisine inanmaması üzerine onu mucizevî bir şekilde Medine'ye götürerek kerâmet gösteren Hamza Efendi'nin durumunu V 540 "İnanmayana gösterilen mucize" motifinde bulmaktayız. Bu motif ayrıca F 900 "Kerâmet" maddesine de uygun düşer. Hamza Efendi'nin tayy-ı mekân/-tayy-ı zaman'la yaptığı yolculuğu D 1221 "Sihirli yolculuk" motifiyle de izah edebiliriz. Erik olarak alınan meyvenin hurma çıkması F 530 "Olağanüstü durumlar" motifine uygundur. Dinî motiflerden (T) V 36 "Namaz" metnimizin başka bir motifidir.

Efsane öğrencinin kendisine inanmaması sonucu, velînin tayy-ı mekân ve tayy-ı zaman'la gösterdiği kerâmet temini işlemektedir. Buradaki yolculuğu "uzun mesafeli yolculuklar" dairesinde bulmaktayız. Motifin benzerlerini 7 no'lu metnimizde incelediğimiz için üzerinde durmaya gerek yoktur. Velîlerin kendilerine inanmayanlara kerâmet göstermeleri

efsanelerimizde sıkça görülen motiflerdendir. Bu kerâmetler muhtelif şekillerde olabilir: Bingöl'de Şeyh Ahmet'in kerâmet göstermesi istenince mezardan ses gelir ve bir çift göz peydâ olur.⁵⁷

Adıyaman'da Mahmut ile Mehmet ve Şeyh Abdurrahman-ı Erzincamî kendilerine inanmayanlara kerâmet gösteren velîlerdir⁵⁸

Erik olarak alınan meyvenin hurma çıkması Hamza Efendi ile talebesinin gittikleri yerin Medine olduğuna işaret etmektedir. Bu bakımdan hurma Medine'de yetişen bir meyve olma özelliğindedir. Efsanedeki hadiseler Medine ile Sarıçiçek (Darende) arasında cereyan etmektedir. Metinde Hamza Efendi öğretmen hüviyetindedir. Talebesi ise ona inanmadığı için bir ders almaya müstehrak görülmüştür.

9. Somuncu Baba(1)

1. Sultan IV.Murat sefere giderken Darende'de bulunan Somuncu Baba'ya hayır duası için bir kese altın gönderir.

2. Elçi çilehânedeki fakir görünümlü adamın kazdığı toprağın altın olduğunu görür.

3. Somuncu Baba ile arkadaşı suyun üzerine serdikleri bir postun üzerine otururken IV.Murat da gelip oturur.

4. Somuncu Baba, "akşamın işini sabaha bırakmadıkları" takdirde IV. Murat'ın fethe müyesser olacağını söyler.

5. Padişah onun sözünü tutunca kaleyi zamanında fetheder.

Efsane IV.Murat ile Somuncu Baba'nın karşılıklı muhabetlerini ve Somuncu Baba'nın kerâmetlerini işlemektedir. IV. Murat Padişah sıfatı ile P 10 "Krallar" motifine uygun düşmektedir. Onun bir kese altın göndermesi P 150'de gösterilen "Zengin adam" motifiyle izah edilebilir. Somuncu Baba'nın çilehâne kazdığı toprağın altın olması N 995.1 "Velîlerin

57. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.290

58. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.79-80-187

hazinesi" motifine uygun düşmektedir. Onun, suyun üzerinde oturması, IV. Murat'ın kaleyi kurtaracağını bilmesi, balıklarla ülfetinin olması arka arkaya gösterdiği bir dizi kerâmettir. Bu motiflerin hepsini 1900 "Keramet" maddesinde toplamaktayız. Balıkların suyun üzerindeki postu havada tutması B 1551 "Balık insanı su üzerinde taşır" motifine uygun düşmektedir. Bu motifi B 470 "Yardımcı balıklar" olarak da görmekteyiz.

Motif bakımından hayli zengin olan metin, Somuncu Baba ile IV.Murat'ın dostluğunu işlemektedir. IV.Murat'ın zaferi Somuncu Baba'nın himmetine bağlanmaktadır. Zira, Somuncu Baba üzerinde "Bugünün işini yarına bırakma" yazılı bir altın ibrik verdiği için IV.Murat kaleyi zamanında almayı başarmıştır. Bazı velîler devrin tarihi şahsiyetleri ve hadiseleri üzerinde mühim roller oynarlar. Fatih'in hocası Akşemseddin, İstanbul'un fethinin Sultan Mehmet Han'a nasib olacağını müjdelemiştir.⁵⁹ Ancak, biz efsanemizdeki olayların tarihi gerçeği hakkında bilgi edinemediğimiz için Somuncu Baba'nın rolünü tayin edemiyoruz.

Efsanenin motiflerinden Somuncu Baba'nın su üstünde oturması dikkat çekicidir. Velîlerin çok gösterdikleri kerametlerden birisi olan bu motif daha çok sihirli eşyalar üzerinde suyu geçme şeklinde görülmektedir. İlk örneklerini Hacı Bektaş ve Sarı Saltuk'ta gördüğümüz⁶⁰ bu motif, Elazığ'dan derlenen Cemâl Abdal⁶¹ ile Bingöl'den derlenen Şah Kızıl Deli⁶² isimli efsanelerde hırka üzerinde suyu geçme şeklindedir. Afyon'dan derlenen bir efsanede de ermiş çoban suyun üzerinden yürüyerek geçer.⁶³

Somuncu Baba'nın kazdığı toprağın altın olması ise efsanenin bir başka motifidir. Velîler dünya nimetlerine önem vermeyen insanlardır. Bu sebeple onların tuttuğu nesnelere altın olma vasfı da görülür. Somuncu Baba'nın postunu su üstünde tutan balıklar asker olarak telakki edilmişlerdir. Hayvanları dost edinme ve istifâde etme velîlerin önemli vasıflarındandır.

---

59. Mehmet Kaplan, *Tip Tahlilleri*, İst.1986, s.125-27

60. Abdülbâki Gölpınarlı, *Velâyet-nâme*, İst.1958, s.24,45-48

61. İsmail Görkem, *Elazığ Efsaneleri*, Elazığ 1987, s.164

62. Ali Duymaz, *Bingöl Efsaneleri*, Elazığ 1988, s.302-4

63. Saim Sakaoglu, *101 Anadolu Efsanesi*, İst.1976, s.113-14

10. Somuncu Baba (2)

1. Somuncu Baba bir kandille kırk somun çıkararak bir fırıncıdır.
2. Somunlarını, "Somunlar-mü'minler" diye bağırarak sattığı için adı Somuncu Baba olur.
3. Emir Sultan açılış hutbesini Somuncu Baba'nın yapmasını ister.
4. Somuncu Baba Fatihâ Süresi'ni yedi geniş anlamda tefsir eder.
5. Somuncu Baba, Ulu Camiin dört kapısından aynı anda çıkar ve sırrı ortaya çıktığı için Bursa'yı terkeder.

Efsane, Somuncu Baba'nın kerâmetleri üzerine bina edilmiştir. Onun, bir kandille kırk ekme çıkarması, geyik boynuzunu kürek olarak kullanması, isteklere göre sıcak ya da soğuk ekme vermesi, Fatihâ Süresi'ni yedi ayrı anlamda açıklaması ve dört kapıdan aynı anda çıkması şeklindeki kerâmetlerinin hepsi F 900 "Kerâmet" motifinde toplanmaktadır. Bir kandille çıkarılan kırk ekme Z71.5 "Formülistik sayı:40" ve Fatihâ Süresi'nin açıklanma sayısı olan yedi Z 71.4 "Formülistik sayı:7" motifleridir. Sultan Yıldırım Beyazıt'ın Padişah hüviyetiyle karşımıza çıkması P 10 "Krallar" motifini, Şeyhülislâm Molla Fenâri ve Emir Sultan zamanının önemli şahsiyetleri olarak (T) P 40 "Din adamları" motifine uygunluk gösterirler. Caminin açılışı cuma namazından sonra yapılır. Burada T(V) 304 "Çeşitli dini inanışlar" ve (T) V 36 "Namaz" motiflerini görmekteyiz. Açılışı yapılan bina V 112.2 "Camiler" motifidir. Somuncu Baba'nın zamanın kutbu olduğunun bilinmesi üzerine Bursa'yı terketmesi C 423 "Harikulâdeliklerin ifşa edilmesi" şeklindeki motiftir.

Yine motif bakımından oldukça zengin olan efsanenin konusunu Somuncu Baba'nın kerâmetleri teşkil etmektedir. Onun zamanın ileri gelenleri ile münasebetleri de metnin dikkat çekici başka bir yönüdür. BU durum Somuncu Baba'nın velî şahsiyetinin bir özelliğidir. Zira, velîler maddi-manevi iktidar sahipleri olarak padişahlardan daha üstün görülmektedirler. Çünkü onlar her iki cihana da hükmedebilme imtiyazına sahiptirler.⁶⁴

Somuncu Baba'nın kerâmetlerinden bir mumla kırk ekme çıkarması

64. Mehmet Kaplan, Tip Tahlilleri, İst.1985. s.120-31

motifi diğ er Türk efsanelerinde velînin bir mumla iş görmesi şeklindedir. Konya-Akşehir'de mutasavvıf İbrahim Velî, Kastamonu-Merzifon'da Pirî Baba⁶⁵, Erzurum'da Külhâni Baba⁶⁶ bir mumla hamam ve külhan ısıtan velîlerdir.

Velîler. olağanüstülüklerinin bilinmesinden hoşlanmayan mütevazi insanlardır. Sırrı ortaya çıkan velî ölür ya da yok olur. Efsanede sırrı anlaşılan velî Bursa'yı terketmiştir. Bingöl'de Şeyh Ahmet ve Şarık ile Şivan⁶⁷, Eğridir'de Tiryâki Goca, Gaziantep'te Memik Dede⁶⁸, Tunceli'de Munzur Baba, Gaziantep'te Şeyh Bilecen⁶⁹, Erzurum'da Çoban⁷⁰, sırrı ortaya çıkınca ölen velîlerdir.

Velîler sıradan insanlar gibi yaşamayı severler. Metinde Somuncu Baba fırıncılık yapmaktadır. O, geyik boynuzunu kürek olarak kullanmaktadır. Geyik motifine Türk efsanelerinde sıkça rastlanır. Şamanizmde Geyik Ata totemi mevcuttur. Ayrıca geyik boynuzunun şaman elbiselerinde şapka olarak kullanıldığına rastlanmaktadır.⁷¹ Metinde Fatıha Suresi'nin geniş anlamda açıklamasını yapan Somuncu Baba bir âlimdir.

11. Somuncu Baba(3)

1. Kayseri'de sığır çobanlığı yapan Somuncu Baba, inekle konuşur.
2. Kötü huylu kadın onun inekle konuştuğunu görüp herkese söyler. Bunun üzerine Somuncu Baba Kayseri'yi terkeder.

Somuncu Baba bu kez P 412 "Çoban" motifiyle karşımıza çıkmaktadır. Onun ineğe yardım etmesi N 844.2 ve (T) V 207 "Yardımcı derviş" motifiyle

---

65. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.24-26, 126

66. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.66

67. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.288, 304-5

68. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.140-41, 178

69. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.126-28, 129-30

70. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.150

71. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ank.1971, C.1., s.38-39

izah edilebilir. Velînin hayvanla konuşması velîlerde görülen bir "Kerâmet" tir. ve F 900'de kayıtlıdır. Sırrı ortaya çıkan Somuncu Baba'nın durumu C 423 "Harikulâdeliklerin ifşa edilmesi" motifine uygunluk gösterir İneğe acıyarak yardım etmesi ise W 10 "Müşfiklik" motifine uymaktadır.

Metinde, Somuncu Baba'nın sığır çobanı iken inekle konuşması ve yardım etmesi sözkonusudur. Velîlerin hayvanlarla konuşması onların sıkça gösterdiği kerâmetlerdendir. Bu motif Bingöl'de Şeyh Mahmut'un kuşlarla ülfeti şeklindedir.⁷² Van'dan derlenen bir efsanede ise Haydar Baba isimli velî geyiklerle birlikte yaşamakta ve geyikler ona süt vermektedirler.⁷³ Tokat-Zile'de ise Şeyh Ahmet'in öküzü sırtına verilen heybe ile alış-veriş yapar.⁷⁴ Bu rivayet daha önce Ahmet Yesevî için anlatılmıştır.⁷⁵ Kur'an-ı Kerim'de Yûnus Peygamber'in denize atıldıktan sonra bir yunus balığı tarafından yutulup korunduğu⁷⁶ belirtilen hadiselerdendir.

Somuncu Baba'nın inekle konuşması ve "Yı mübarek hayvan" ifadesiyle ineğe kıymet vermesi velîlerin, yaratılışından ötürü mahlukata verdiği kıymete bir örnektir. Çok mütevazi bir hayatı olan velîlerin sığır çobanlığı yapmalarına da tesâdüf edilmektedir. Çobanlık mesleği Türkler'de eskiden beri önemli bir konuma sahiptir. Eski Türkler hayvan yetiştiriciliğine çok önem vermişlerdir. "Çobanlar ekseriya güttükleri sürülere, hususiyetlerine göre"adlandırılmış ve sığır çobanlarına "Malçı" denmiştir.⁷⁷

12. Somuncu Baba (4)

1. Somuncu Baba tarlasının bir kısmına kendisi için öbür kısmına da

---

72. Ali Duymaz , Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.287

73. Yılmaz Önay, Van Folklorunda Yatırırlar ve Yatırırlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkabeler, Van 1987, Bkz. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, s.89

74. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.205

75. Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İst.1983, C.1, s.378

76. Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, Ank.1975, s.450

77. Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş , İst.1981, C.1, s.31

çiftçi için buğday ektirir.

2. Kendisine ekilen buğdayın iyi geliştiği söylenince çok üzülen Somuncu Baba gerçekte, cılız buğdayın kendisine ait olduğunu duyunca şükür namazı kılar.

Efsanede velîlerin dünya malına kıymet vermemesi şeklindeki nitelikleriyle karşılaşmaktayız. Aynı tarlaya ekilen buğdaydan Somuncu Baba'ya ait olan tarafın cılız kalması F 530 "Olaganüstü durumlar" motifiyle açıklanabilir. Efsanedeki başka bir motif de (T) V 36 "Namaz"dır.

Somuncu Baba dünya malına kıymet vermeyen bir velîdir. Velîler dünya malıyla mükafatlandırılmak istemezler. Onlar için maddi olan hiçbir şey kıymetli değildir. Zira, velîler manevi dünyaya ait insanlardır. Maddi varlık onları rahatsız etmektedir. Eğer maddi varlık ile mükâfatlandırılırlarsa bu, günahlarının bir bedeli olarak telâkki edilmektedir. Bu sebeple Somuncu Baba ilk anda tarlanın iyi tarafının kendisine ait olduğunu öğrenince çok üzülür ve "Allah'ım beni neden dünya malıyla mükâfatlandırdın?" diyerek sitem eder. Velîlerde ortak olan bu özellik temelde, "iyi bil ki Allah'ın velîlerine (sevdiklerine) korku yoktur ve onlar üzülmeceklerdir."⁷⁸ düşüncesine dayanmaktadır.

Erzurum'da derlenen Ak Baba efsanesinde de dünya nimetlerine heves eden âlim ikaz edilir.⁷⁹ Velî için dünyaya ait herşey fâni ve geçicidir.

Metinde Somuncu Baba'dan başka bir de tarlayı ekip-biçen çiftçi vardır. Efsane Türkler'deki ekincilik kültüründen izler taşımaktadır.

13. Hacı Hasan Efendi (1)

1. Mustafa Efendi, İmamın âyeti yanlış okuduğunu düşünür.

2. Hacı Hasan Efendi, Mustafa Efendi'nin ne düşündüğünü anlar ve âyeti doğru okuduğunu söyler.

78. Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, Ank.1975, s.215

79. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.46

Metinde Hacı Hasan Efendi namaz kıldırın imam sıfatıyla (T) P 43 "İmam" motifine uygun düşmektedir. Buna bağlı olarak kılınan namazı (T) V 36 "Namaz" motifinde bulmaktayız. Hacı Hasan Efendi'nin hiçbir şey sorulmadan düşünenleri anlaması F 900 "Kerâmet" motifidir.

Efsane, velîlerin kerâmetlerinden düşünülünü anlama motifi üzerine kurulmuştur. Bu motif Erzurum'da Hacı Mevlüt Baba⁸⁰, Tokat-Zile'de Sırrı Baba⁸¹ efsanelerinde de velîlerin kendileri hakkında konuşulanları bilmesi şeklindedir. Ünlü mutasavvıf Ahmet Yesevî'nin Şeyhi Seyyid Mansur Ata, onun çilehânesinin ne kadar küçük olduğunu düşününce, bunu anlayan Yesevî'nin kerâmeti ile çilehâne çok büyük gözüktür.⁸²

14. Hacı Hasan Efendi (2)

1. Hacı Hasan Efendi, askerde iken abdest almaya gitmek için tüfeğini yerine nöbetçi bırakır.
2. Nöbetçi subayı dik duran tüfeği almaya çalışınca tüfek kendisine doğrulur ve bir türlü ele geçmez.
3. Hacı Hasan Efendi, nöbet ve askerliğin bir ibadet olduğunu ve temiz yapılması gerektiğini söyler.

Velînin Allah'ı vekil tayin ederek bıraktığı tüfeğin dik durması ve kendisini almak isteyen subaya çevrilmek suretiyle ele geçmemesi D 1081'de kayıtlı "Sihirli kılıç" motifine uymaktadır. Kılıçta bu vasıfların oluşmasını sağlayan velînin durumu F 900 "Kerâmet" maddesinde kayıtlıdır. Asker hüviyetindeki velî P 551 "Askerler" motifine uymaktadır. Abdestsiz nöbet yapılmayacağı düşüncesi (T) V 304 "Dini inanışlar" motifidir.

Efsane, Hacı Hasan Efendi'nin tüfeğini nöbetçi bırakıp abdest almaya gitmesiyle tüfeğin olağanüstülük göstermesi temi üzerine kurulmuştur. Türklere askerlik anlayışı islâmiyetin kabulüyle daha mukaddes bir vasıf kazanmıştır. Askerliğin bir ibadet kabul edilmesi bu anlayışa dayanmaktadır.

---

80. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.35

81. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.90-95

82. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank. 1981, s.49

Gâzi velîlerin at ve kılıçları onların ayrılmaz birer parçasıdır. At ve kılıç onlara daima itaat etmektedir. Hz.Ali, Battal Gazi, Dede Korkut'ta Bamsı Beyrek ve hattâ Atillâ kılıçlarını kullanarak kerâmet gösterebilen mühim simalardır.⁸³ Metinde kılıcın yerini tüfeğin aldığını görmekteyiz. Ancak, devrin beraberinde getirdiği bir yenilik olan tüfek de tıpkı kılıç gibi itaatkâr oluşu ile dikkat çekmektedir. Elazığ'dan derlenmiş olan Ahmet Baba isimli efsanede aynı motifler mevcuttur.⁸⁴ Tüfeğin itaatkâr olmasını sağlayan velî kerâmet göstermiştir.

Velînin Allah'ı vekil tayin etmesi onun Allah'a olan yakınlığına işaret etmektedir.

15. Kara Baba (I)

1. Fakir adam hacca giden kabileye katılmak isteyince onu aralarına almazlar.
2. Kafile mensupları hacdayken fakir adamın önlerinde namaz kıldığını görürler.
3. Kafiledekiler bir gece rüya görür. Bir ermiş haclarının kabul olması için Kara Baba'nın gönlünü almaları gerektiğini söyler.
4. Kara Baba hacın kabul olması için sırrını söyler ve vefat eder.

Metinde hacca götürülmeyen fakir adam yani Kara Baba tayy-ı mekân, tayy-ı zamanla hacca gider. Ona kötü davranan kafile mensupları rüyalarında bir pîrin Kara Baba'nın gönlünü almaları gerektiğini söyler. Kendisine ait bir sırrı söylemek suretiyle hacın kabul olmasını sağlayan Kara Baba ölür.

Metnin motifleri, Kara Baba'nın mucizevî bir yolculukla Mekke'ye gitmesi H 1109 "Mucizevî sürat gerektiren diğer işler" ve D 1221 "Sihirli yolculuk" şeklindedir. Hacıların aynı anda gördükleri rüya F 1068 "Realist rüya" motifidir. Pîrin rüyada söyledikleri ise J 157 "Rüyada nasihat" motifile açıklanabilir. Hacda kılınan son kırk rekat namaz (T) V 304 "Çeşitli

83. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984, s.151-56

84. İsmail Cörkem, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.188-89

dini inanışlar" ve Z 71.12 "Formülistik sayı:40" motifi ile karşılanmaktadır. Velînin sırrını söyleyerek vefat etmesi (T) C 422.3 "Sırrın başkasına söylenmesi yasaktır" ve C 423 "Harikulâdeliklerin ifşa edilmesi" motifleri ile izah edilmektedir. Bu motiflerden başka metinde Kara Baba'nın hacı kafilesini kendisini fakir göstermek suretiyle imtihan etmesi H 1150 ve H1599 arasında gösterilen "Karakter imtihanları" motifini hatırlatmaktadır. Velînin sırrını açıkladıktan sonra öleceğini söyleyerek hazırlıklarda bulunulmasını istemesi M 36 "Geleceğin tayini-kehânetler" motifi ile açıklanmaktadır. Bir başka motif de V 552 "Mekke'de hacı olma" motifidir.

Kara Baba'nın tayy-ı mekân/tayy-ı zamanla hacca gitmesi, hacıların önünde namaz kılması, rüyada bir pîrin nasihati ve Kara Baba'nın sırrını söyledikten sonra öleceğini bildirmesi efsanenin başlıca motifleridir. Velîlerin tayy-ı mekân/tayy-ı zamanla Mekke'ye gitmelerini 7 no'lu metinde incelemiştik. Velîlerin rüya vasıtasıyla bir hadiseyi bildirmeleri, Elazığ'da Evliya Baba⁸⁵, Bingöl'de Şeyh Mustafa⁸⁶, Erzurum'da Nurullah Baba⁸⁷ isimli efsanelerde velîlerin mezarlarının yerlerini göstermeleri şeklindedir. Ahmet Yesevî'nin halifelerinden Hakim Ata, Şeyh Celâleddin'in rüyasına girerek kabrinin yerini tarif eden velîlerdendir.⁸⁸

Kara Baba'nın sırrını söyledikten sonra öleceğini bildirmesi velîlerin gelecekte haber verme şeklinde gösterdikleri kerâmettir. Bingöl'de yaşamış olan Seyyid Hasan öleceğini önceden bildirir.⁸⁹ Erzurum'da derlenen bir efsanede ise keşiş öleceğini önceden bildirmektedir.⁹⁰ Kara Baba sırrını açıkladığı için ölür. Sırrı ortaya çıkan velîlerin ölmesi ya da yok olması temmini 10 no'lu metinde etraflıca incelemiştik. Ayrıca bu metinde velînin önceden hazırlık yapması ise sırrı ortaya çıktıktan sonra yaşamasının önemli olmadığı anlamındadır.

---

85. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.197-98

86. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.312

87. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.226-27

88. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank.1981, s.92

89. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.30

90. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.58

16. Kara Baba(2)

1. Gençler Kara Baba'nın türbesinden süpürge alınca türbenin kapısı kilitlenir.

Efsanede türbeden süpürge alınması üzerine kapının açılmaması şeklindeki motif D 1148 "Sihirli türbe" motifidir. Bunu sağlayan velînin durumu ise F 900 "Kerâmet"tir.

Metin, velîlerin öldükten sonra gösterdikleri kerâmet temini işlemektedir. Velîlerin öldükten sonra kerâmet göstermelerine ilk defa Ahmet Yesevî'de tesaddüf ediyoruz. Ahmet Yesevî ölümünden 200 yıl sonra Aksak Timur'a zafer müjdeler.⁹¹ Şeyh Seyyid Mansur Ata, Ahmet Yesevî'nin türbesine gider ve Yesevî onunla mânen konuşur.⁹² Kara Baba'nın ölümünden sonra gösterdiği kerâmet türbesindeki eşyayı koruma biçimindedir. Ölümünden sonra türbeyi koruma biçiminde gösterilen kerâmeti 3 no'lu metinde incelemiştik.

17. Yabancı Adam

1. Ramazan ayında sigara içen yabancı adam sormadan iki kardeşin nereye gideceklerini söyler.

Yabancı'nın iki kardeşin nereye gideceğini bilmesi F 900 "Kerâmet" motifidir. Ramazan ayında sigara içilmemesi anlayışı ise (T) V 304 "Çeşitli dini inanışlar" motifi ile izah edilebilir. Efsanedeki iki kardeşi P 251. 5 "Erkek kardeşler" motifinde bulmaktayız.

Ramazanda sigara içtiği halde kerâmet gösterebilen adamın davranışları kalp temizliği ve iyi niyet temiyi ile izah edilebilir. Urfa'da derlenen Kral Kızı Türbesi isimli efsanede, kalbi temiz olan hıristiyan kızın cesedi sağ iken ibadetini eksik yapan müslüman hocanın mezarında bulunur.⁹³

91. Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Ank.1983, s.278

92. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank.1981, s.47

93. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.253

Erzurum'da derlenen İbrahim Hakkı isimli efsanede de ezan sesini duyan Ermeni müslüman olur.⁹⁴

Temelde kalp temizliği ve iyi niyet temasını işleyen efsanedeki bu motif velîlere ait değildir. Çünkü velîler dinî hareket ve ibadetlerine çok dikkat eden kimselerdir. Ancak metin, velî olmasa bile kalbi temiz olan kişinin de kerâmet gösterebileceğine işaret etmektedir.

Ramazan ayı müslümanlar için kutsal olan aydır. Efsane bu ayda cereyan eden bir hadiseye dayanmaktadır.

18. Müslüman Genç

1. Ermeni fırıncı, Müslüman genci yanar fırına girmeye davet eder. Kim yanarsa o, diğerinin dinine geçecektir.
2. Müslüman genç, besmele çekerek ateş dolu fırına girer ve sapaşğ-lam çıkar. Yalnız eteğinin ucunda hafif bir yanık vardır.
3. Ermeni, Müslüman genci yakmak amacıyla fırına soktuğu için kaçır.
4. Eteğın ucu, bebekken bir kere annesi onu abdestsiz emzirdiği için yanmıştır.

Müslüman genç, kalp temizliğine sahip dini bütün bir insan olarak W 35 "Doğruluk" motifine uygun bir şahıstır. Ermeni fırıncının onu öldürmek istemesi W 181 "Kıskançlık" motifine uygun düşer. Ermeni'nin Müslüman genci imtihan davet etmesi H 200-H 299 arasında gösterilen "Doğruluk imtihanları" motifine uygunluk göstermektedir. Müslüman genc in ateş dolu fırından sağlam çıkması F 900 "Kerâmet" ve F 562.2'de gösterilen "Olağanüstü insan" motiflerine uygun düşmektedir. Müslüman gencin Ermeni fırıncıyı dinine davet etmek amacıyla gösterdiği davranışı V 540 "İnanmayana gösterilen mucizeler" başlığında görmekteyiz. Eteğın ucundaki yanık, küçükken abdestsiz anneden bir kere emilen süt sebebiyle oluşmuştur. Bu motif de Q 200 "Cezalandırılmış işler"şeklindedir .

---

94. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.57

Metin çok kuvvetli bir imana sahip olan Müslüman gencin bu uğurda verdiği başarılı imtihanı konu edilmektedir. Dinî hayatta hassas davranılması gereğini de işleyen bu efsane Kur'an-ı Kerim'de zikredilen Hz. İbrahim Kıssasını hatırlatmaktadır. Hz.İbrahim, Nemrut tarafından ateşe atıldığı zaman ateş su ve balığa dönüşür, Hz.İbrahim de Allah'ın hikmetiyle kurtulur.⁹⁵ Elazığ'dan derlenen Cemâl Abdal isimli efsanede ise imtihan edilmek amacıyla fırına sokulan Cemâl Abdal'ın sakalının buz tuttuğu görülür.⁹⁶ Kuvvetli bir imana sahip olan velîlerin bir kısmının gösterdiği kerâmet sadece temiz kalp ve imanlarından kaynaklanır. Bu zatlardan bazıları velî olmayıp daha çok mü'min kullardır. Erzurum'dan derlenen Balıklı Göl isimli efsanede de bu motiflere tesadüf edilmektedir. Bu metne göre gelin, kocası "Allah aşkına atla" dediği için Allah adını duyunca ateşe atlar ve ateş balıklı bir göle dönüşür.⁹⁷ Metinde görülen Müslüman Hıristiyan çatışması ve din değiştirmeye davet etme motifi diğer Türk efsanelerinde de görülmektedir. Metinde Ermeni fırıncının hile yapması şeklinde görülen motif Erzurum'da derlenen Derviş Ağa Camii isimli efsanede Hıristiyanların Müslüman ayakkabıcıya tilki kuyruğu satmaları şeklindedir.⁹⁸ Küçükken bir kere abdestsiz verilen sütün ufacık bir yanığa sebep olması dinde gösterilmesi gereken hassasiyete dikkat çekmektedir. Zira, insanların günahları ve sevapları birbir yazılmakta ve sorulmaktadır.

19. Emir Ömer

1. Emir Ömer mezarının Beytullah'a benzetilmesini ister.
2. Mimar, Beytullah'ı görmediğini söyleyince, Emir Ömer ona omuzunun üzerinden gösterir.

Efsane velînin omuzu üzerinden Kâbe'yi göstermesi şeklindeki "Kerâmet"i işlemektedir. Bu motif F 900'de kayıtlıdır. Kâbe ise, Müslümanların ziyaret ettiği bir yer olarak V 10 "İbadet yeri" motifine uygunluk göster-

---

95. Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, Ank.1975, s.326

96. İsmail Görkem,Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.164-66

97. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.233

98. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.12-13

mektedir. Metin velîlerin sıkça gösterdikleri omuz üzerinden veya koltuk altından kerâmet gösterme temini işlemektedir. Velîlerin göz önünde olmayan bir varlığı gösterme şeklindeki kerâmetleri de oldukça yaygındır. Benzerlerine daha ziyâde koltuk altından kerâmet gösterme şeklinde rastladığımız bu efsanenin benzerlerinden bazıları şöyledir: Bingöl'den derlenen Şeyh Derviş Efendi efsanesinde mürid, Şeyhin koltuğunun altından güzel yerler görür.⁹⁹ Erzurum'da anlatılan bir efsanede, oğlunun durumunu merak eden bir kadın Kara Şeyh'in koltuğunun altından bakınca oğlunun Tiflis'te esir olduğunu görür.¹⁰⁰ Yine Erzurum ve Malatya'da Rabia Hatun'la ilgili olarak anlatılan efsanelerde Rabia Hatun'un koltuğunun altından kerâmet göstermesi sözkonusudur.¹⁰¹

Emir Ömer'in türbesi Eski Malatya'da mescidin yanındadır. Türbenin dış görünüşü bakımından Kâbe'ye benzetildiği söylenmektedir.

Emir Ömer, Battal Gâzi'nin yaşadığı dönemlerde Malatya emirliği yapmıştır. Battalnâme 'de Ömer bin Numan bin Ziyad olara geçmektedir. Tarihi kişiliği hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Yalnız Battal Gâzi Destanı'na göre Malatya'da bulunan islâm toplumunun başıdır. Yapılacak her işte halife den sonra onun kararı esastır. Battal Gâzi'nin yardımcısı ve yakın dostudur. Onu pekçok kereler tehlikeden kurtarır ve yardım eder. Destanda ikinci dereceden bir tip olarak değerlendirilmektedir.¹⁰²

20. Sivaslı İsmail Hakkı Efendi

1. Askerler İsmail Hakkı Efendi'yi ziyaret ederler.
2. Darendeli bir asker, yemek az olduğu için yemez. Fakat üç tabakta getirilen yemek herkes doyduğu halde hiç eksilmemiştir.

---

99. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.283

100. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.61-62

101. a.g.e. s.51 Ayrıca bkz.

- İlhan Çingü, Malatya ve Civarındaki Ziyaretler ve Bu Ziyaretler Hakkındaki Hikâyeler, Elazığ 1978-79, s.35

102. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984, s.90-96

Velînin sunduğu yemeğin bitmemesi F 900 "Kerâmet" motifine uymaktadır. Yemeğin üç tabak içerisinde gelmesi Z 71.1 "Formülistik sayı:3" motifine uygundur. Metindeki askerler ise P 551 "Askerler" motifinde kayıtlıdır.

Metin velîlerin sunduğu yiyeceğin bereketli olması temasını işlemektedir. Velîlerin kerâmeti ile bereketi artan yemek motifine efsanelerimizde sıkça rastlanmaktadır: Ahmet Yesevî dua okuyup bir ekmekle herkesi doyurmak suretiyle kerâmet gösterir.¹⁰³ Bingöl'de Şah Kızıl Deli, bir koyunla, Cemal Abdal da çaydanlığı ile orduyu doyururlar.¹⁰⁴ Tokat-Zile'de Zeynel Abidin Elik bir geyiği Amasya ahalisine¹⁰⁵ Malatya'da ise Şeyh Abdurrahman-ı Erzincanî bir geyiği orduya yedirir.¹⁰⁶ Her iki metinde de geyik motifi mitolojik izler taşımaktadır.¹⁰⁷ Konya'da ise Tur Hasan Velî bir kişiyi doyuracak azlıktaki bulguru bir orduya yedirerek kerâmet gösterir.¹⁰⁸

21. Tam Baba (I)

1. Tam Baba'nın ermişliğine kimse inanmaz.

2. Arkadaşı ile Abdülvahhap Gâzi'nin türbesini ziyârete giden Tam Baba, namaza yetişmek için arkadaşını mucizevî bir şekilde Eski Malatya'ya götürür. Bu olaydan sonra herkes Tam Baba'nın ermişliğine inanır.

Tam Baba tayy-ı mekân/tayy-ı zamanla kerâmet göstermiştir. Bu motif II 1109 "Mucizevî sürat gerektiren diğer işler" ve D 1221 "Sihirli yolculuk" maddelerinde kayıtlıdır. Tam Baba arkadaşını zamanında namaza yetiştirdiği için (T) V 207, N 844.2 "Yardımcı derviş" rolüne de uygun düşmektedir. Bir başka motif de (T) V 36 "Namaz" dır.

---

103. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank.1981, s.30

104. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.302-5

105. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.117-18

106. Mehmet Ali Cengiz, Tohma Havzası, Malatya 1987, s.11-12

107. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ank.1971, C.1., s.569-83

108. Ali Özçeşlebi-Saim Sakaoğlu, "Anadolu Efsaneleri İçin Eski Bir Kaynak"
Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı 1976, İst.1976, s.455

Efsane velînin tayy-ı mekân/tayy-ı zamanla gösterdiği kerâmeti işlemektedir. Buradaki yolculuk kısa mesafeli yolculuklardandır. Metnin Türk dünyasındaki benzerleri 6 no'lu efsanede incelenmiştir.

22. Tam Baba (2)

1. Tam Baba, damadının kurtlardan korkup yolunu değiştirdiğini anlar.

Efsanede velînin olanları anlayarak F 900 "Kerâmet" göstermesi söz konusudur. Kurtların yavrularını avlayan kişiler P 414 "Avcı"motifinde kayıtlıdır. Kurtlar ise hayvanlar grubunda yer alan B 1421 "Vahşi hayvanlar" motifiyle izah edilebilir.

Velîlerin olanları anlama, tahmin etme şeklinde zuhur eden kerâmetlerine 13 no'lu metnimizde değinmiştik. Efsanede bahsi geçen kurtlar yavrularını arayan zararsız hayvanlardır. Kurt, esasen Türk mitolojisinde önemli bir sembol olarak yer almaktadır. Kurdun daha eski çağlarda totem olabileceği düşünülse de bu hususta kesin bulgular mevcut değildir. Ancak Göktürkler zamanında "Bir totemden ziyade bir sembol olmuş" bu sebeple kurt başlı sancaklar kullanılmıştır.¹⁰⁹ İslâmiyetin kabulünden sonra kurt kavramı bu anlamda ehemmiyetini kaybetmiş fakat zihinlerde izlerini tamamen yitirmemiştir. Metinde sözü edilen kurtlar yavrularını kaybetmiş ana baba kurtlardır. Türklerde dişi kurdun analık temasına destanlarda tesadüf edilmektedir. Hattâ Göktürk Efsanesine göre Türkler, bir dişi kurdun mağaraya götürüp emzirdiği çocuktan türemişlerdir.¹¹⁰ Metinde kurt bu vasıflarda değildir. Buradan hareketle islâmi anlayışın iyice yerleştiği kanaatine varmaktayız.

---

109. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ank.1971, s.40-47

110. a.g.e. , s.71

23. Ali Baba

1. Ali Baba'nın türbesi belediye tarafından gözetime alınır.
2. Uyuyan bekçileri bir el uyandırır. Bu el Ali Baba'nındır.

Uyuyan bekçilerin el vasıtasıyla uyandırılması, velîlerin ölümden sonra gösterdikleri bir "kerâmet" olup F 900'de kayıtlıdır. Metinde velî ve şehitlerin ölmediği inancı vardır. Bu motif V 304 "Çeşitli dinî inanışlar" şeklindedir.

Efsane velînin kabrini korumak amacıyla kerâmet göstermesi temine dayanmaktadır. Velîlerin ölümden sonra kabri koruma şeklindeki kerâmetleri ve benzer motifler 3 no'lu metinde incelenmiştir. Metinde Ali Baba'nın Battal Gâzi'nin oğlu olduğu söylenmektedir. Onun tarihi şahsiyeti hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Destanda ise Ali Baba'nın Battal Gâzi ile Gülendam'ın oğlu olduğu görülmektedir. ¹¹¹

24. Kefen Getiren

1. Köye misafir alınmayan yaşlı adam geceyi dışarda geçirir ve ölür.
2. Yaşlı adamın öldüğü yerde su, sabun ve kefeni hazır bulunur.
3. Aynı yerde cuma geceleri kan çıkmaktadır.

Köye alınmayan misafirin ölümü ve onun başında hazır bulunan su, sabun ve kefeni F 530 "Olağanüstü durumlar" motifiyle izah edilebilir. Misafir olan yaşlı, aslında ermiş bir kişidir. Bu durumda onun misafirliğini H 1506 "Misafirlik imtihanı" motifiyle izah edebiliriz. Kabul edilmeyen yaşlının öldüğü yerden kan çıkması Q 200 "Cezalandırılmış işler" motifine uymaktadır. Suyun çıkması ise velînin kerâmeti olup F 900 "Kerâmet " motifinde kayıtlıdır.

Kerâmet sahibi kişilerin insanları imtihan etmek amacıyla kendi kimliğini gizleyerek misafir olmaları sıkça görülen motiflerdendir. Özellikle

---

111. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984, s.62

Hızır ile ilgili efsanelerde bu insanlara saygısızlık edenlerin cezalandırıldıkları görülür. Elazığ'da Septi Hazretleri'ne,¹¹² Bingöl'de Şeyh Derviş Efendi ile Şeyh Ali'ye¹¹³, Erzurum'da Ellez Dede'ye¹¹⁴ saygısızlık eden, onları misafir etmeyen kişiler muhtelif şekillerde cezalandırılırlar. Konya'nın Ermenek ilçesine bağlı Küçükkarapınar köylüleri, pirlere; Tokat'ın Erbaa ilçesinin Keçeli köyü'nde Keçeci Baba'ya¹¹⁵ su vermedikleri için cezaya uğramışlardır.

Metnin bir başka motifi de velînin öldüğü yerden su çıkmasıdır. Velîlerin öldüğü yerden suyun çıkması motifini Tunceli'de Muzur Baba¹¹⁶, Gediz'de Murat Dede, Mardin'de Melmetun¹¹⁷ isimli efsanelerde de bulmaktayız. Adıyaman'dan derlenen Eren-Güllü efsanesinde Eren ile Güllü'nün gömüldüğü yerden sıcak ve soğuk su akmaktadır.¹¹⁸

25. Şair Hüseyin Sabri

1. Şair Hüseyin Sabri'nin oğlu savaştan dönmez.
2. Hüseyin Sabri, Abdülkadir Geylânî'ye bir şiir yazarak Fırat nehrine bıraktınca oğlu üç gün sonra sağ salim evine döner.

Suya bırakılan şiiri velîye ulaştıran su, D 1242.1 "Sihirli su" motifinde yer almaktadır. Oğulun sağ sâlim eve dönmesi Abdülkadir Geylânî'nin himmetine bağlanmıştır. Bu motif F 900 "Kerâmet" tir.

Efsane suya şiir şeklinde bırakılan dileklerin velîye ulaşmasıyla velînin himmet etmesi motiflerini işlemektedir. Anadolu'da nehir ve ırmaklara mukaddes vasıflar yakıştırılmıştır. Bu inançlar su kültürü ile

112. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.174-75

113. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.284, 299

114. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.51

115. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.209-10, 95-96

116. a.g.e. s.127-28

117. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.62-63, 142-45

118. a.g.e., s.30-31

alâkalıdır. Buna göre suyun herşeye hayat veren bir nimet olduğuna ve kutsal ırmakların cennetten geldiğine inanılır.¹¹⁹

26. Hacı Muhsin Efendi(I)

1. Hocasından azar işiten Hacı Muhsin çok üzülür.
2. Rüyasında verilen iki bardak şaraptan birini içebilen Hacı Muhsin dünya ilimlerine vakıf olur.
3. Babası, sormadan olanları anlar

Metinde Hacı Muhsin'in gördüğü rüya F 1068 "Realist rüya" motifine uygun düşmektedir. Verilen şarabı içen Hacı Muhsin dünya ilimlerine vakıf olur, bu bakımdan şarap D 1244 "Sihirli sıvı" motifiyle izah edilebilir. Babasının olanları sormadan anlaması F 900 "Kerâmet" tir.

Efsanede üzüntüyle uyuyan velînin rüyada verilen şarabı içip dünya ilimlerine vakıf olması anlatılmaktadır. Rüyada şarap içmek daha çok âşık tarzı şiir geleneği ve halk hikâyelerinde görülen bir motiftir. Âşık hikâyelerinde âşıklar çok sıkıntılı ve üzüntülü bir halde iken uyuya kalıp bir rüya görürler. Rüyalarında bir pîr veya mürşid in elinden bâde içerler. Uyandıklarında daha önce saz çalmasını bilmedikleri halde hem saz çalar hem de sevgiliye âşık olurlar.¹²⁰

Metin üzüntülü bir halde uyuyan Hacı Muhsin'in rüyada şarap içip uyandığında dünya ilimlerine vakıf olması bakımından âşık hikâyeleriyle benzerlik göstermektedir. Eğer babası tarafından uyandırılmayıp ikinci bardağı da içse ahiret ilimlerine vakıf olacak olan velî diğer bardaktakin içemez. Hacı Muhsin Efendi'nin babası oğlunun başından geçenleri anlayarak kerâmet gösterebilen bir velîdir.

---

119. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ank.1971, c.2, s.319-26

120. Umay Günay, Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ank.1987, s.106-18

27. Hacı Muhsin Efendi (2)

1. Hacı Muhsin Efendi mezarlıktan geçince garip bir hâl vuku bulur.
2. Bir an kendisini başka bir dünyada bulan Hacı Muhsin, gülen, bayram yapan insanların içine düşer. Yalnız köşedeki bir genç inlemektedir.
3. Annesi gencin ruhuna fatiha gönderince o da bayram neşesine katılır.

Hacı Muhsin Efendi Allah'ın yardımıyla gayp âlemine bir an için gidip geri dönmüştür. Normal şartlarda böyle bir hadisenin gerçekleşmesi mümkün olmadığı için F 530 "Olağanüstü durumlar" motifiyle açıklamaktayız. Ölüünün ruhuna gönderilen fatiha ise V 304 "Çeşitli dinî inanışlar" motifi-
dir.

Efsane velînin ölümden sonraki kabir hayatını görmesi ve oradaki-
lerin fatiha'ya ihtiyaç duymaları temasını işlemektedir. Velînin kabir hayatını görmesi durumu son derece olağanüstüdür. Zira Kur'an-ı Kerim'de gayp âleminden sadece Allah'ın haberdar olduğu başka kimsenin muvaffak olmayacağı¹²¹ bildirilmektedir. Ancak sözü edilen gayp âlemi tam manâsı ile gayp âlemi değildir. Bu durum bir çeşit âyân olma durumudur.

Metinde inleyen fakir gencin ruhuna fatiha okunması gerekmektedir. Fatiha suresi ölüye "Allah'ın rahmetinin kavuşması"¹²² için okunur. Kabir âlemindekilerin en çok fatihaya ihtiyaç duyduklarına inanılmaktadır. Bu bakımdan efsanedeki önemli bir tema da ölülerin ruhuna okunması gereken fatihadır.

28. Hacı Hulûsi Efendi (I)

1. Hacı Hulûsi evine gelen misafirleri uyararak o anda kötü hadise-
lerin cerayan ettiğini söyler.

---

121. Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, Ank.1975, s.572

122. a.g.e., s.1

2. Hacı Hulûsi Efendi'yi dinleyen adam elini kana bulamadan olayı çözümler ve karısını boşar.

3. Kötülük yapan adam imana gelir.

Hacı Hulûsi Efendi'nin olanları bilmesi F 900 "Kerâmet" motifidir. Kadının zina yapması W 157 "Namussuzluk" motifi ile izah edilebilir. Diğer bir motif de (T) V 36 "Namaz"dır.

Efsane, velinin olanları bilmesi şeklinde gösterdiği kerâmet motifi- ni işlemektedir. Bu motifin benzerlerini 13 no'lu metinde tesbit etmiştik. Efsanedeki bir başka motif de namussuzluk eden adamın doğru yola gelmesidir. Bu adamı, karısına kötülük ettiği adamın yola getirmiş olması da oldukça ilginçtir. Bu düşünce iyilik duygusuna dayanmaktadır.

29. Hacı Hulûsi Efendi (2)

1. İmam namaz kıldırırken Tohma'dan geçen odunları düşünür.

2. Daha yaşı küçük olan Hacı Hulûsi, imamın kalbinden geçenleri anlayarak namazı terkeder.

Efsane velinin, imamın düşündüklerini anlamasıyla F 900 "Kerâmet" göstermesi temini işlemektedir. Kılınan namaz (T) V 36 "Namaz" motifindedir. (T) P 43 "İmam" din adamları içerisinde yer alan bir motiftir.

Hacı Hulûsi Efendi, Somuncu Baba'nın torunu olup kerâmet gösterebi- len bir velî-şahsiyettir. O, namazda iken imamın kalbinden geçenleri anlamıştır. Kerâmeti genç yaşta göstermesi dikkat çekicidir.

30. Hacı Hulûsi Efendi (3)

1. Hacı Hulûsi çocukken babasının isteği üzerine ağaçtan deynek kesmeye gider.

2. Bütün ağaçlar Allah'ı zikredince Hacı Hulûsi kuru bir odun alır.

Ağaçların Allah'ı zikretmesi Index'te gösterilen D 950 "Sihirli ağaç" ve F 811 "Olağanüstü ağaç" motiflerine uygunluk göstermektedir.

Metinde ağaçların Allah'ı zikretmesi teması vardır. Bununla beraber yaş ağacın kesilmemesi temi de Türkler'deki ağaç kültü ile alâkalıdır. Yaş ağaç yerine kuru ağacın kesilmesi motifi Yûnus Menkıbesinde de mevcuttur. Yunus Emre, Taptuk Emre'nin dergâhına kırk yıl boyunca kuru ve düzgün odun taşır.¹²³ Gaziantep'te de Memik Dede, yaş ağacı keseceği zaman ağaçlar dile gelir ve bizi kesme derler.¹²⁴

Metinde yaş ağacın kesilmemesi ve Allah'ı zikreden bir ağaç cinsi mevcuttur. Bu bakımdan Türk mitolojisinde rastladığımız ağaç kültürünün izlerini görmekteyiz.¹²⁵

Efsanede dikkat çeken başka bir motif de Hacı Hulûsi'nin küçük olmasıdır. Velîler genellikle belli bir ilim seviyesi ve yaştan sonra kerâmet gösterirler. Buna mukabil Ahmet Yesevî küçük yaşta kerâmet gösteren velîlerdendir. Ahmet Yesevî yedi yaşında iken, "dua ederek hükümdarın devirmek istediği dağı yok eder"¹²⁶ Metinde Hacı Hulûsi velî olduğu için ağaçların dile gelip Allah'ı zikretmesine şahit olmuştur. Bu durumu ona daha küçükken verilecek velîliğin bir âlameti olarak izah edebiliriz .

31. İbrahim Hakkı Hazretleri (1)

1. İbrahim Hakkı'nın oğullarından Şâkir din ehli, Zâkir ise meyhane ehlidir.
2. Şâkir kırklara karışmak istediği halde kendisini kaleden atamaz.
3. Babasının, meyhane borcunu ödediğini öğrenen Zâkir kendisini kaleden atar ve kırklara karışır.

---

123. Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Ank.1983 ,C.1.,s.326

124. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.178

125. Türklerde ağaç kültü için bkz. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ankara 1971, s.88-108

-Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Ank.1981, s.227

126. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank.1981, s.27-28

Şâkir ile Zâkir iki kardeş olmaları itibarıyla cemiyet motiflerinden P 251.5 "iki kardeş" ve İbrahim Hakkı ile oğulları P 223 "Baba ve Oğul" motifine uygunluk göstermektedirler. Kırklar motifi Z 71.12 "Formülistik sayı:40" motifiyle açıklanabilir. Kırk evliyanın güvercin kılığına girerek gelmesi ve kaleden atlayan Zâkir'in güvercin olup uçmasını da D 154.2 "İnsanın güvercine dönüşmesi" motifi ile açıklamaktayız.

Efsane, meyhane ehli olduğu halde kırklara karışan Zâkir'in ermişliğini işlemektedir. İbrahim Hakkı gibi dindar olan Şâkir'in değil de, şarap içen Zâkir'in kırklara karışması iyi niyet ve kalp temizliği kavramını ön plâna çıkartmaktadır. Ayrıca bütün insanlara iyi niyetle bakmak gerektiği, zira kimin iyi kimin kötü olacağını belli olmadığı teması da mevcuttur.

Efsanenin bir benzeri de Erzurum'da anlatılmaktadır.¹²⁷ İbrahim Hakkı Erzurum'lu bir zat olduğuna göre efsanenin kaynağı Erzurum'dur. Yani bu metin varyant olabilme özelliğindedir. Velîler bütün bir toplumda sevilen insanlardır. Bu sebeple aynı efsanenin pekçok yerde anlatılması mümkündür.

32. İbrahim Hakkı Hazretleri (2) ,

1. İbrahim Hakkı çocukken hocası Fakirullah onu suya gönderir.
2. Bir asker atına su vermek için onun testisini kırar.
3. İbrahim Hakkı askerın yüzüne kızgınlığını vuramayınca asker ve atı çatlayarak ölür.

Metin çocuk yaşta velîlik âlametleri gösteren İbrahim Hakkı'nın kızdığı askere birşey söyleyememesi üzerine askerın düşüp ölmesini işlemektedir. Bu bakımdan F 900 "Kerâmet" motifi üzerine inşa edilmiştir.

---

127. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.59-60

Eğer İbrahim Hakkı, kızgınlığını dışarı vuracak olsa asker ölmeyecektir. Buna göre İbrahim Hakkı'nın intikamı ilâhi bir kuvvetle alınmıştır. Bu bakımdan metin velîlere zarar veren kişilerin cezalandırılacaklarına işaret etmiştir.

33. Şeyh Taceddinî Velî

1. Şeyh Taceddin insanlara ait olan iki ciğeri yıkamaya hazırlanan Al karısını yakalar
2. Kadına, bir daha insanlara zarar vermemek üzere yemin ettirerek bırakan Şeyh Taceddin'in türbesi al ocağı olur.

İnsan ciğeri ile beslenen Alkarısının durumu G 10 "Yamyamlık" motifine uymaktadır.

Bütün Türk dünyasında aynı şekilde bilinen Alkarısı ile ilgili inanışlar metnimizin ana temasını teşkil etmektedir. Yalnız burada Alkarısı ile ilgili rivayet velîye bağlı olarak anlatılmaktadır. Velînin türbesi Al karısına karşı tehlikeden koruyuculuk vasfına sahiptir.

Alkarısı ile ilgili rivayetlere ileride ayrıca yer verileceği için burada konuyu sınırlı tutuyoruz.

B. Dini İnanışlarla İlgili Efsaneler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz on metnin konusu dinî inanışlardır . Bu inanışlar islâmiyetle ilgili inanç ve davranışları içermektedir . Metinlerdeki inanışların bir kısmı Kur'an-ı Kerim'den kaynaklanmaktadır. Bir kısmı ise halk arasında yaşayan yaygın görüşlerdir.

Efsanelerde kader, ahiret, iman ve ölüm temalarının yanında cimrilik , kötülük gibi olumsuz değerler de vardır. Borçlu kalmamak veya borcun muhakkak ödenmesi, mezara ölü ile birlikte dünyaya ait bir nesnenin bırakılmaması, kimsenin hakkının yenmemesi, kaderin değişmeyeceği, herke-

sin kendi günahını çekeceği başlıca inanmalardır. Analık hakkı önemli değerler de soy şecere niteliğindeki değerler de diğer inanışları teşkil etmektedir.

34. Şehit

1. Nalcıya borcunu ödemedi askere giden genç şehit düşer.
2. Arkadaşlarının yanına gelen şehidin atı üç ayaklıdır.
3. Annesine haber göndererek borcunu ödemesini ister.

Askerin şehit düşmesi V 463 "Şehit olma (din uğruna)" motifine uygunluk göstermektedir. Borcunu ödemeyen askerin atı üç ayaklı kalmıştır. Bu motif Q 200 "Cezalandırılmış işler" dir. Atın kendisi ile beraber cezalandırılması B 401 "Yardımcı at" motifi ile izah edilmektedir. Borcunu ödemek için tekrar gelen askerin durumu E 151 "Yeniden dirilme" motifidir. Askerin söyleyeceklerini bitirip gözden kaybolması tayy-ı mekân/tayy-ı zaman şeklinde görülüp H 1109 "Mucizevî sürat gerektiren diğer işler" motifi ne uygunluk gösterir. Atın üç ayaklı olması Z 71.1 "Formülistik sayı: .3" şeklindeki motiftir.

Efsane bir nal borcunu ödemedi askere giden gencin şehit düşmesi üzerine borcunun ödenmesini bildirmek için tekrar dirilmesini ve mucizevî bir şekilde yaptığı yolculuğu işlemektedir. Şehitlerin ölmediği inancı Türk efsanelerinin belli başlı motiflerindedir. Bu motif ve benzerleri 1 no'lu efsanemizde incelenmiştir. Metindeki asıl tema ise, kimseye borçlu kalınmaması gerektiğidir. Buna göre borçlu ölen kişinin ruhunun huzur bulmayacağı anlatılmaktadır. Zira insanın borçlu olduğu kişiye karşı bir mesuliyeti vardır. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli âyetlerine dayanan bu anlayış Bakara Suresi'nin 282-283. ayetlerinde borcun muhakkak ödenmesi gerektiği, seferde olursa bile güvenilecek birine bu işin bırakılması meâlinindedir.¹²⁸ Muhtelif hadisler de borcun muhakkak ödenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bir Hadis-i Şerif'te "En iyiniz borcunu ödeyeninizdir" buyrulmaktadır. Metinde de şehit asker bir nal borcunu ödemediği için atı üç ayaklı kalmıştır.

128. Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, Ank.1975, s.47-48

129.H. Hilmi Işık, Seadet-i Ebediye, İst.1968, s.483-86

Şehit askerin konuşmasını bitirdikten onra gözden kaybolması tayy-ı mekân/tayy-ı zaman kerâmetinden biraz farklılık göstermektedir. Zira, asker, ait olduğu dünyaya gitmiştir. Orada bulunması bir haberi bildirmek içindir.

35. Dünyalık Mal

1. Hüseyin Eren, babasının mezarına lastik düşürdüğü için ölür.

Efsane dünyaya ait bir eşyanın mezara bırakılmaması ve bırakan kişinin öleceği temini işlemektedir. Bu motifi Index'te (T) V 304 "Çeşitli dinî inanışlar" başlığı altına bulmaktayız.

Eski Türklerde mezara ölünün sevdiği eşyanın bırakılmasının islâmî inanışla terkedildiğini gösteren metin bu inanışın somut bir örneğini teşkil etmektedir. İslâmî inanışa göre dünya fânî ve geçicidir. Bu dünyadaki nesnelere de geçicidir. Gerçek ve önemli olan ebedî dünya yani ahirettir. Geçici dünyanın nesnelere o dünyada kalmalıdır.

Mezara birine ait bir nesnenin bırakılmasıyla o kişinin öleceği şeklindeki bir hadis veya âyete tesadüf edemedik. Ancak mezara eşyanın bırakılması hadisesi İslâm dininde yoktur.

36. İnsan Hakkı

1. Bir kadın mezarlıkta uyur.
2. Az sonra kendini başka bir âlemde bulan kadın, bir gencin siyah bir yılan tarafından sarıldığını görür.
3. Genç kız hakkını helâl edince yılan genci bırakır.

Efsanedeki kadının kendini başka bir alemde bulması F 530 "Olağanüstü olaylar" motifine uygunluk göstermektedir. Genç çocuğa sarılı olan kara yılan, Z 100-Z 199 arasında gösterilen "Sembolizm" motifine uygunluk gösterir. Hakkın helâl edilmesi V 304 "Çeşitli dinî inanışlar" motifidir.

Efsane hakkını helâl etmeyen genç kızdaki dolaylı günahkâr gencin öbür dünyada ceza çekmesi temini işlemektedir. İslâmi inanişaya dayanan efsanede , kimsenin hakkını yememe anlayışı işlenmektedir. Bu motif çeşitli âyet ve hadislerle dayandırılarak açıklanabilir: Hadis-i Şerif'te kul hakkı için "üzerinde kul hakkı olan mahlûkların malına, ırzına dokunan önce helâllaşsın ödesin! zira, o gün altının, malın değeri olmaz. O gün hak ödenceye kadar kendi sevaplarından arınacak, sevapları olmasa hak sahibinin günahları buna yüklenecektir."¹³⁰ buyrulmaktadır. Buna göre kulun kula karşı günahlarından yine kendisi sorumludur. Bu günahların affını Allah kullara bırakmıştır.

Metinde olayın geçtiği yer bir mezarlıktır. Mezarlar insanlar için esrarenegiz muhitlerdir. İnsanların korkması ya da bir rüyaya dalması normaldir. Mezarlıktaki kadın uyumuş ve bu atmosferde bir rüya görmüştür. İkinci defa rüya gördüğünde genç kızın hakkını helâl etmesiyle kabir alemindeki genç rahatlamıştır. Mezarda yatan kişinin bir kadın olması ilginç olmakla beraber bu kadın ölen çocuğu için ağlamaya gitmiştir. Mezarlıkta yatması onun cesaretinden ziyâde oğlu için üzülen bir annenin durumunu göstermektedir.

37. Kader

1. Bir çocuk doğduğu gün alnına, evleneceği gece bir kurdun onu yiyeceği yazılır.
2. Evlendiği akşam çevreye bekçi konduğu halde gelin, kurt olur ve onu yer.

Metinde alinyazısı, yazgı ya da kader dediğimiz kavramlar mevcuttur. Kaderin, yazgının değişmeyeceği inancını V 304 "Çeşitli dinî inanişlar" motifiyle izah edebiliriz. Gelinin kurt olması ise D 114 "İnsanın vahşi hayvana dönüşmesi" motifine uygun düşmektedir.

Metin iman şartlarından "Kaza ve kadere iman" etme temini işlemektedir. Kader, "Herhangi bir şeyin belli bir şekilde olmasını Hakk'ın ezelden

dilemiş olmasıdır." ¹³¹ Kader önceden takdir edildiği için değişmezliği anlayışı vardır. Onun için her insanın bir kaderi vardır ve her insan kaderde yazılı olana boyun eğmelidir.

Efsanede kaderin, insan doğarken yazıldığı teması işlenmektedir. Doğan insanın alınına yazılmak suretiyle belirtilen kadere aynı zamanda alinyazısı da denilmektedir. Kaderin önceden takdir edilmesi efsanelerimize zaman zaman konu olmuş bir hadisedir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kaderi önceden belirlenen kişilerin yazgısının engellenmesi için yaptırılan kaleler vardır.

"Kral kızı kaleleri veya kuleleri" efsanelerinin en meşhuru İstanbul'daki Kız Kulesi için anlatılan metindir. Ayrıca Bingöl ¹³², İçel'in Silifke ilçesi ¹³³, Giresun'daki ¹³⁴ ve Urfa'daki ¹³⁵ Kral kızları için yapılmış kale, kule ve sarayların efsaneleri de aynı konuyu işlemektedir. Bu metinde bir kale ya da kule yoktur. Ancak geleceği önceden takdir edilen kişinin öleceği söylenen akşam alinyazısı vuku bulmuştur.

38. Cimri Adam

1. Hz. İsa, sık sık Allah'ın huzuruna çıkar.
2. Cimri adam Allah'ın komşusuna bir eşek vereceğini duyunca verilmesin diye, kendisine vereceği iki eşekten vaz geçer.

Hız. İsa, peygamber olması sebebiyle (T) P 40 "Din adamları" motifine uygunluk gösterir. Adamın cimri olması W100- W199 arasında gösterilen "Karakterin çirkin özellikleri" motifiyle izah edilir.

---

131. İmâm-ı Gazali, İhyâi Ulûm-id-din, İst.1975 (çev.Ali Arslan) C.3, s.409

132. Ali Duymaz. Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.349

133. Saim Sakaoglu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.151-52

134. Murat Durmuş, "Giresun Efsaneleri", Ülkü Pınarı, 16, (Temmuz 1977) s.24

Bkz. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, s.149

135. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.253

Efsane kötü huylu bir adamın eşeğe ihtiyacı olduğu halde komşusuna verilmek şartıyla kendisine verileceğini duyunca eşeği almaktan vazgeçmesi temini işlemektedir. Metinde bu bakımdan cimriliğin özellikleri belirtilmektedir. Dikkat çeken bir başka motif de Allah'ın herşeye kâdir olduğudur. Kur'an-ı Kerim'in muhtelif âyetlerinde de yüce Allah'ın herşeye kâdir olduğu gizli, açık herşeyi bildiği ve ilminde sınır olmadığı belirtilmektedir. Bu metinde ise Allah'ın kulunun kalbinden geçenleri anlaması söz konusudur.

Hz. İsa, Malatya efsanelerinde sık görülen bir din büyüğüdür.

39. Hasid Kaynana

1. Canı et isteyen geline kaynanası kurbağa pişirip verir.
2. Gelinin kaynanaya pişirdiği et kurbağaya dönüşür.

Geline et yerine kurbağa pişirip veren kaynananın durumu Index'te gösterilen T 251 "Şirret kadın" motifine uymaktadır. Gelinin pişirdiği etin kurbağaya dönüşmesi Q 200 "Cezalandırılmış işler" motifine uymaktadır. Kaynananın cimri olması W 100-199 arasında gösterilen "Karakterin çirkin özellikleri" motifine uygun gösterilmektedir.

Anadolu hayatında devam edegelen gelin kaynana çatışması efsanelere de konu olmuştur. Bu metinlerde genellikle kaynananın geline eziyet etmesi söz konusudur. Malatya ve Giresun-Görece'den derlenen efsanelerde kaynananın korkusundan eve gidemeyen gelinin taş kesildiğini görmekteyiz.¹³⁶ Kırıkka-
le'den derlenen bir efsanede ise kaynanasının baskısına dayanamayan gelin dua sonucu kuş olur.¹³⁷ Bunun tam tersini, yani gelinin kötü kaynananın iyi olduğu, şeklindeki çatışmalar da efsanelerde mevcuttur. Gaziantep'ten derlenen bir efsanede gelin çok kötü kokup temizlenmediği için kokuya dayanamayan kaynananın bedduasıyla kuş olur.¹³⁸

136. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.19-20, 21-22

137. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.186-187

138. a.g.e. s.181-83

Kaynana yıllar önce geline kurbağa yedirdiği için gelinin kaynanaya pişirdiği et kurbağaya dönüşür. Bu bakımdan efsanede kötülüklerin karşılıksız kalmayacağı inancı işlenmiştir. Başkasına kötülük yapan kişi er geç bir kötülükle karşılaşacaktır. Kaynananın cimrilğine ve kötülüğüne karşın gelinin iyiliği ve temizliği söz konusudur.

40. Yeşeren Ağaç

1. Bir adam otuz dokuz kişiyi öldürerek günahkâr olur.
2. Bir gece mezarlıkta genç bir ölüye kötülük yapmak isteyen kişiyi de öldürür, böylece kırk kişinin katili olur.
3. Adamın mezarlıkta yere sapladığı değneği yeşerir ve güllerle donanır. Günahları da affolur.

Öldürülen kırkıncı kişinin ölüye kötülük yapması engellenmiştir. Bu bakımdan Q 211 "Öldürerek cezalandırma" motifine uygunluk gösterir. Öldürülenlerin sayısı 271.12 "Formülistik sayı:40" motifidir. Kuru değneğin yeşermesi D 950 "Sihirli ağaç" ve F 811 "Olağanüstü ağaç" motifleriyle izah edilebilir. Kuru ağacın güllerle donanması ise D 975.2 "Sihirli gül" ve D 212.2 "Güle dönüşme" motiflerinde yer almaktadır.

Efsane aslında günahkâr olan bir kişinin öldürülmesi gereken kişiyi öldürerek mükafatlandırılması temini işlemektedir. Bu tip efsanelerin ortak karakteri kötü ya da zararlı olabilecek kişiyi son anda öldüren katilin kuru bir ağacın yeşermesiyle günahlarının affolduğuna işaret edilmesidir. Yozgat'ın Akdağ Madeni'nden derlenen bir efsanede yüzüncü kişinin¹³⁹, Aydın'dan derlenen bir efsanede beşinci kişinin¹⁴⁰ öldürülmesi sonucu kuru sırık ya da değnek yeşerir. Zile'de ise Kara Şeyh Baba eşkiyalığı bıraktıktan sonra birgün kendisinden karpuz almayan adamı öldürür ve sırıgın ucu yeşerir.¹⁴¹ Yere dikilen kuru ağaçların yeşermesi günahların affolduğuna

139. Saim Sakaoglu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.207-208

140. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.70-71

141. Mehmet Yardımcı, "Zile'de Yarıtlar ve Yarıtlarla İlgili Menkıbeler"

Halk Kültürü 1985/1 , İst.1985, s.109-114

işaret etmektedir. Kuru ağacın yeşermesi günahkâr kişinin bir kerâmeti değil ona verilen bir mükafattır. Bu şekilde ağacın yeşermesi Türkler'deki ağaç kültü ile ilgilidir.

Efsane kötülük yapacak olan kişilerin engellenmeleri ve cezalandırılmaları inancını içermektedir. Bu bakımdan bu tür kişileri engelleyenler takdir edilmektedirler.

41. Her Koyun Kendi Bacağından Asılır

1. Behlül Dâna, kardeşi Harun Reşit'in yaptığı zulmün cezasını kendisinin çekeceğini zannederek çok üzülmemektedir.
2. Kasap pazarından geçerken her koyunun kendi bacağından asılı olduğunu gören Behlül Dâna, kardeşinin yaptıklarından kendisini sorumlu tutmaktan vaz geçer.

Harun Reşit, zalim bir padişah olarak P 10 "Krallar" ve S 18 "Zalim padişah" motiflerine uymaktadır. Behlül Dâna'nın halka yapılan zulümden dolayı üzüntü duyması W 10 "Müşfiklik" motifine uygun düşmektedir.

Metin, Harun Reşit'in zalimliğinden kendisini sorumlu tutan Behlül Dâna'nın tutumunu işlemektedir. Behlül Dâna onun yaptıklarından dolayı kendisinin Allah'a hesap vereceğini zannetmektedir. Kasap pazarından geçerken her koyunun kendi bacağından asılı olduğunu gören Behlül Dâna bu tutumundan vazgeçer. Zira , her koyun kendi bacağından asılı olduğu gibi her insan kendi günahını çekecektir.

Efsane metninin çerçevesinde "Her koyun kendi bacağından asılır" şeklinde kullandığımız bir deyim oluşmuştur.

42. İnsan Soyü

1. Bir kızı olan Hz. İsa Allah'tan, başka evlâtlar da ister.
2. Dileği kabul olan peygamberin kedisi, köpeği ve eşegi kızına benzeyen birer kız olur.
3. Kızlarını evlendiren Hz. İsa onları ziyarete gider ve damatlarından kızlarından memnun olup olmadıklarını sorar:
  - a. Birincisi, kızın iyi ve has olduğunu ancak çok inatçı olduğunu söyleyince onun eşek olan kız olduğu anlaşılır.
  - b. İkincisi, iyi ve has olduğunu ancak huyu tutunca köpek gibi havladığını söyleyince onun da köpek olan kız olduğu anlaşılır.
  - c. Üçüncüsü, iyi ve has ama çok uykucu olduğunu söyleyince, o kızın da kedi olduğu anlaşılır.
  - d. Dördüncü damat birşey söylemeden karısını bir karpuzu getirmesi için kırk defa yukarı salar, kadın hiç itiraz etmez ve damadı ona "işte bu bir peygamber kızıdır" deyince onun kendi kız olduğunu anlar.
4. Rivayete göre bütün insanlar bu dört kadından doğduğu için kimisi eşek kadar inatçı, kimisi köpek gibi dırdırcı, kimisi kedi gibi uykucu, kimisi de melek gibi iyidir.

Metindeki motiflere gelince, Hz. İsa peygamber olarak (T) P 40 "Din adamları" motifine uygun bir şahıstır. Kedi, köpek ve eşegin insana dönüşmesi Index'te gösterilen D 300- D 399 arasında gösterilen "Hayvanın insana dönüşmesi" motifine uygunluk göstermektedir. Dördüncü damadın karısını kırk defa yukarıya göndererek imtihan etmesi H 1550 "İmtihanların karakteri" ve Z 71.12 "Formülistik sayı:40" motiflerine uymaktadır. İnsanların dört kadından doğduğu şeklindeki inanış ise V 304 "Çeşitli dini inanışlar" motifine uygundur.

Metinde insanların karakterleri gözönünde bulundurularak dört özellik gösteren insanların dört değişik karakterdeki kadından doğduğu inancı işlenmiştir. Ancak halk inancına göre kimi insan eşek, kimi insan köpek, kimisi kedi, kimisi de peygamber cinsidir. İnsanların bu şekilde kategorilere ayrılması biçimindeki sınıflandırma karakter tahilleri açısından oldukça ilginçtir.

43. Ana Hakkı

1. Geyik kovanı¹⁴² bir avcı bir uçurumdan yuvarlanır.
2. Ertesi gün kardeşi, karısı ve anası gencin yanına ağlayarak giderler ve genç, onları imtihan eder.
  - a. Kız kardeş, uyumadığını hattâ sabaha kadar havanın on defa bozup açtığını söyleyince yalan söylediği anlaşılır.
  - b. Karısı, gence hiç uyumadığını havanın yirmi defa bozup açtığını söyleyince onun da yalanı anlaşılır.
  - c. Anası, hiç uyumadığını sabaha kadar havanın kırk defa açıp bozduğunu söyleyince yalnız anasının kendisi için üzüldüğünü anlar.

Metinde P 414 "Avcı" ve H 1550 "Karakter imtihanları" motifleri vardır. Efsane, ananın evladına herkesten daha düşkün olduğu temasını işlemektedir. Annelik duygusu bütün duygulardan daha ağır basmaktadır. Bu bakımdan islâm dininde anaya çok önem verilmiş ve peygamberimiz bir Hadis-i Şerifleri'nde "Cennet anaların ayakları altındadır" diyerek onları cennetle mükafatlandırmıştır. . .

Efsane Deli Dumrul hikâyesine benzerlik göstermektedir. Azrail'in can istemesi üzerine anne, baba ve karısına giden Deli Dumrul'a karısından başkası yardım etmez. Deli Dumrul hikâyesindeki fedakâr eşin tersine bu metindeki fedakârlık anaya aittir.¹⁴² Bu bakımdan her iki metin arasında önemli bir ayrılık vardır.

Metinde geyiği avlayan avcı uçurumdan yuvarlanarak kayanın arasına sıkışmıştır. Anadolu efsanelerinde geyik insanların ölümüne sebep olan bir hayvandır. Genellikle geyik avının ölümle sonuçlanması, bu hayvanın mitolojik-kutsal vasfından dolayıdır. Bingöl'de derlenen bir efsanede geyik avı Ahmet'i ve nişanlısını ölüme sürükler.¹⁴³ Erzurum'dan derlenen bir efsanede de geyik avı gerdek gecesinde avcının ölümüne sebep olur.¹⁴⁴

142. Muharrem Ergin, Dede Korkut Hikâyeleri, Ank.1984, s.117-27

143. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.382-85

144. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.137

Battalnâme'de geyiği takip eden Hüseyin Gâzi, Rumlara yakalanır. Yine geyiği takip eden Battal Gâzi de Guzende Cadı'nın eline düşer.¹⁴⁵ Bahaeddin Ögel, halk türkülerine de konu olmuş geyiğin Türk mitolojisindeki yerini belirtmektedir. Efsanede de geyik mitolojik karakterdedir ve kendisini kovalayan avcının uçurumdan yuvarlanıp taşların arasına sıkışmasına sebep olur.¹⁴⁶

Taşların arasına sıkışan avcıya karşı karısı ve kızkardeşinin içten ve samimi olmadıkları görülmektedir. Havanın açıp kapaması ise tabiat hadisesidir.

C. Ziyaret Edilen Yerler Üzerine Anlatılan Efsaneler

Ziyaret yerleri dinî kutsallığı olan bir velî kişi ya da olaya bağlı olarak ziyaret edilen mekânlardır. Malatya efsanelerinde daha çok göl, çeşme, ağaç ve muhtelif türbeler ziyaret edilen yerlerdir. Bunlardan göller kimsenin dokunmadığı ve etleri yenmeyen kutsal balıkların yaşadığı yerlerdir. Mezarlar ise hastalıklara çare bulmak amacıyla çeşitli inanış ve uygulamalar tatbik edilmek suretiyle ziyaret edilmektedir. Ziyaret yerlerinde Allah'ın sevgili kullarının izleri bulunduğu için yapılan duanın kabul olunacağına inanılmaktadır. Yani dua edilmesi için kutsal kabul edilmiş yerlerdir.

44. Balıklı Kuyu

1. Somuncu Baba Camii önündeki balıkların rahat dolaşabilmesi için bir kuyuya ihtiyaç duyulur.
2. Yıldırım düşmesiyle kuyu kendiliğinden açılır.

Metin balıkların mukaddes olması sebebiyle ihtiyaçları olan kuyunun kendiliğinden açılması temini işlemektedir. Kutsal balıklar B 175 "Sihirli balık" motifinde yer almaktadır. Kuyunun kendiliğinden açılması ise

145. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984, s.137-40

146. Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ank.1984, s.204-9

F 530"Olağanüstü işler" motifidir.

Metinde geçen balıklar Somuncu Baba Camii'nin hemen öte tarafındaki iki kuyuda yaşamaktadırlar. Camiye, açılan bir kanal vasıtasıyla gidip gelmektedirler. Balıkların çoğalmasi sonucu ikinci kuyuya ihtiyaç duyulunca sözü edilen kuyu yıldırım düşmesi sonucu açılmıştır. Bu olay balıkların kutsallığına bağlamaktadır.

Kuyunun çevresi ziyaret edilen bir mekândır. Kuyunun açılmasının kesin tarihini tesbit edemedik. Olay Cumhuriyet yıllarında cereyan etmiştir.

45. Somuncu Baba'nın Balıkları (1)

1. Somuncu Baba Camii önündeki havuzda yaşayan balıklar Kıbrıs Savaşı esnasında kaybolurlar.

2. Savaş bitince çoğu yaralı olmak üzere geri dönerler. Daha önce Birinci Dünya Savaşı'na katılmış olan balıklar bu kez Kıbrıs Savaşı'na katılan gâzi balıklardır.

Balıkların savaşa katılması F 980 "Hayvanlarla ilgili olağanüstü olaylar" ve B 470 "Yardımcı balık" motiflerinde kayıtlıdır. Balıkların savaşa yeşil sarıklı dervişler kılığında gittikleri rivayet edilmektedir. Bu motif V 200 "Mukaddes yardımcıları" ve D 300- D 399 arasındaki "Hayvanın insana dönüşmesi" motifleridir. Bir kısmının şehit olması ise V 463 "Şehit olma (din uğruna)" motifiyle izah edilmektedir.

Metin, Kıbrıs Savaşına katılan gâzi balıkları konu almaktadır. 1974'te cereyan eden Kıbrıs Harekâtıyla ilgili olarak Anadolu'da pekçok efsane teşekkül etmiştir. Bu efsanelerin genelinde, savaşa velîlerin yardımcı oldukları teması işlenmektedir. Özellikle, velîlerin savaşa katılmış olması motifi, Bingöl'de Şeyh Derviş Efendi ve Şeyh Ahmet¹⁴⁷ Osmanlı-Rus ve Kıbrıs Savaşına katılarak yardımcı olan velîleri konu eden efsanelerdir.

147. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.286, 291

Erzurum'da da Ellez Dede'nin Kıbrıs ve Kore Savaşlarına katıldığına inanılmaktadır.¹⁴⁸, Mersin Silifke'de Kırtıl Dede'nin Kıbrıs Savaşına top atarak katıldığı rivayet edilmektedir.¹⁴⁹ Yine balıkların derviş kılığında savaşa katılması şeklindeki efsanelere de rastlamaktayız: Balıkesir'in Pamukçu köyünde Dede Balıkları, Kıbrıs Harbinden yaralı olarak dönmüşlerdir. İzmir-Bergama-Alibeyli köyündeki gölde yaşayan balıklar da 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından yaralı olarak dönmüşlerdir.

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, 1974 Kıbrıs Harekâtı etrafında teşekkül eden üç efsane metnini neşretmiştir.¹⁵¹

Balıkların savaştan sonra tekrar eski hallerine döndükleri görülmektedir. Efsanede balıklar bu vasıflarıyla çok esrarengiz bir tablo oluşturmaktadırlar.

46. Somuncu Baba'nın Balıkları (2)

1. Somuncu Baba'nın balıkları gâzi balıklar oldukları için yiyenler zarar görür.

a. Durumu bilmeyen gençler balıkları kızartırken, balıklar tavada canlanır ve değişik şekillere girip yok olurlar.

b. Onları bile bile yiyen Elbistanlılar yolda kaza geçirip ölümler.

Metinde yenmesi yasak olan balıkları B 175 "Sihirli balık" motifinde bulmaktayız. Balığın yeniden dirilmesi de bu motifte izah edilmektedir. Balıkların tavada kızartırken dirilmesi E 151 "Yeniden dirilme" motifinde de kayıtlıdır. Balıkların gâzi olduğunu bile bile yiyenlerin ölmesi Q 211 "Ölümlü cezalandırma" motifidir.

---

148. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.50-51

149. Saim Sakaoğlu, "1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla İlgili Efsaneler" Türk kültürü , S.175, Mayıs 1977. s.336-40

150. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.27-29, 195

151. Bkz. "1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla İlgili Efsaneler" Türk Kültürü. S.175, Mayıs 1977, s.336-40

Efsane kutsal balıkları yiyenlerin cezalandırılması temini işlemektedir. Bu motif oldukça yaygındır. Aynı zamanda yakalanan balıkların pişirilirken yok olması motifi de hemen her zaman beraberinde görülmektedir. Erzurum'da kutsal balıkları yiyen düşman askerleri ölür. Yine Erzurum'da kutsal balıkları yakalayanlar uğursuzluğa uğrar. Aynı bölgede derlenen bir başka efsanede de kızartılan balıklar yok olur. Bazıları da canlanıp suya atlar.¹⁵² Balıkesir'de kutsal balıkları pişiren Yunan Subayı aklını kaçıır. Onları yakalayanlar yollarını kaybeder. Dede balıklarının ölümü ile Pamukçu Köyü fakir düşer. Tokat'ın Zile ilçesinde kutsal balıkları kızartan aileden kadın ve çocuk ölür, baba ise kaybolur ve bir daha görünmez. İzmir-Bergama'da gâzi balıkların yenmesi yasaktır. Bingöl'ün Kığı ilçesinde kutsal balıkları yiyenler hastalanırlar.¹⁵³

Urfa'da İbrahim Peygamber ateşe atılırken odunlar balığa dönüştüğü için Balıklı Göldeki balıkları kimse yemez, Yiyenler derhal ölmektedir. Esasen Anadolu'da bazı bölgelerde balığın kutsal kabul edilmesi Hz.İbrahim ile alâkalıdır.

Efsanede sözü edilen balıklar Şeyh Hamid-ı Velî Camii önündeki gölde yaşayan balıklardır. Olayların zamanı 1980'li yıllardır. Hadiseler halkın zihninde halâ canlı olduğu için kimse bu balıklara dokunmamaktadır.

47. Mezirme Akpınar Efsanesi

1. Emine Hatun, çeşme yaptırınca hac görevini yerine getiriş olduğuna inanır.

Efsanede yerine getirmesi gereken hac farızası V 304 "Çeşitli dinî inanışlar"motifidir.

Efsane, çeşme yaptırmanın önemini işlemektedir. Çeşme yapma anlayışı Türklerde su sevgisine dayalı bir anlayışın neticesidir. Osmanlı döneminde

---

152. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.166-68, 170-71

153. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.27-29, 82, 195, 212-13

yapılan han, hamam, kervansaray, çeşme gibi pekçok yapı hâlâ ayakta. Metindeki çeşme yapma anlayışı temizlik kavramını da beraberinde getirmiştir.

Türkler'deki bu sevgi İslâmiyetle beraber dinî bir kimlik kazanmıştır.

48. Cıngıllı Taş

1. Güzel kız, öleceği akşam mezarını ziyarete gelenlerin duasının kabul olması için dua eder.

2. Mezara gidenlerin sancısı kesilmektedir.

Genç kızın duası V.50 "Dua" motifidir. Diğer bir motif de ziyaret mahallindeki taşların romatizma ve sancıya iyi gelmesidir. Taşlar bu vasıflarıyla D 931 "Sihirli taşlar" motifinde yer almaktadır.

Memleketimizdeki pekçok ziyaret yeri çeşitli hastalıklara şifa kaynağı görevini yapmaktadır. Metinde sözü edilen taş çocuklardaki sancıyı kesmektedir. Bingöl'de Şeyh Hoçan ziyareti romatizmalı hastalara iyi gelmektedir.¹⁵⁴ Van'da Pir Yusuf ve Pir Yakup ziyaretleri ile Diyarbakır'da Şeyh Abdurrahman Türbesi de romatizmalı hastalıklara iyi gelen ziyaret yerleridir.¹⁵⁵ Eski Türk inanışlarından izler taşıyan bu ziyaret yerlerinde çeşitli şekillerde kullanılan taşlar bu metinde üzerindeki suyun alıp dudağa sürülmesi şeklindedir. Taş ve kaya kültürünün ziyaret mahallerinde iyileştirici vasfından dolayı çeşitli uygulamalara tâbi tutulması bu kültürün günümüzdeki bir tezahürü olup Anadolu'da oldukça yaygındır.¹⁵⁶

---

154. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.308

155. Yılmaz Önay, Van Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkıbeler, Muhsine Yavuz, Diyarbakır Efsaneleri, Bkz. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, s.71

156. Türklerde Taş Kültü için bkz. Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnanışlar, Ankara 1987, s.38-180

49. Sülemekke

1. Bir gelin öleceği zaman mezarının başına gelenlerin duasının kabul olması için dua eder.
2. Başka bir gelin ziyarete inanmayınca, büyük bir taş yuvarlanır ve ayağının önünde durur.

Metinde V 50 "Dua" motifinden başka D 931 "Sihirli taşlar" motifi mevcuttur.

Efsanede Sülemekke ziyaret yerinin ismidir. Gelinin ziyarete inanmaması üzerine bir taş ayağının önüne düşer. Taşın düşmesi geline gösterilen bir kerâmet ya da ziyarete inanması için bir davettir. Efsanede gördüğümüz taş ise taş kültü ile alâkalı inanışa dayanmaktadır.

50. Yel Ağacı

1. Hz. Muhammed düşmanlar tarafından sıkıştırılır.
2. Peygamber küçük bir ağacın arkasına saklanır ve kurtulur.
3. Hz. Muhammed'in duasıyla ağaç büyür ve romatizmalı hastalara iyi gelir.

Hz. Muhammed Index'te A 178 "Allah'ın peygamberi" ve (T) P 41 "Hz. Muhammed" motiflerinde geçmektedir. Onu koruyan küçük ağaç D 950 "Sihirli ağaç" motifidir. Peygamberin duası V 50 "Dua" motifinde kayıtlıdır. Hastalıklara yatırların yanında ağaçların da iyi geldiği ve ziyaret mahalli olarak kullanıldıklarına tesadüf edilmektedir. Ağacın hastalık için iyileştirici vasıfları taşıması ağaç kültürünün devamı şeklindeki anlayışa bağlıdır.

Metindeki ağaç peygamber dua ettiği için ziyaret edilmektedir. Ağacın bir özelliği de tepesine sürekli rüzgârın esmesidir. Meşe cinsi olan ağacın romatizma hastalığına iyi geldiğine inanılmaktadır. Bu ağaç Doğanşehir ilçesine bağlı Çığlık köyündedir. Hz. Peygamberin bu köye kadar gelmiş olması rivayete dayalı bir inanıştır.

D. Din Büyükleriyle İlgili Efsaneler

Malatya efsanelerinde din büyükleriyle ilgili olarak anlatılan efsaneler Hz. Ali ve Hz.İsa ile ilgilidir. Bunlardan başka Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde zikredilen ve insanlara olan yakınlığı ile bilinen Hz. Hızır ile ilgili efsaneler de anlatılmaktadır.¹⁵⁷ Hz. Ali Malatya efsanelerinde Battal Gâzi gibi kahramanlığı ile bilinmektedir.

51. Hz.Ali'nin Atının Ayak İzleri

1. Hz. Ali Darende'de yapılan bir savaşta düşman tarafından sıkıştırılınca Zengibar kalesinden karşıda bulunan bir kayanın üzerine atlar.
2. Kayanın üzerine atının ayak izleri çıkar.

Metinde Hz.Ali uzağa atlayan ve eliyle kayaya delik açan bir insan olarak F 562.2 "Olağanüstü insan" ve F 562.2 "Olağanüstü Kahraman" motiflerine uygundur.

Hz.Ali'ye ve atına ait olduğuna inanılan pekçok iz Anadolu'nun çeşitli yerlerinde mevcuttur. Elazığ'ın Yeni Payam köyü ile Palu ilçesinde¹⁵⁸, Bingöl'ün Dikme köyü¹⁵⁹, Gaziantep'in Burç bucağı¹⁶⁰, Diyarbakır'ın Çermik Dağı¹⁶¹ olmak üzere Amasya¹⁶², Burdur¹⁶³, Erzincan¹⁶⁴ gibi daha pekçok bölgede Hz. Ali ve atına ait olduğu rivayet edilen izler bulunmaktadır.

-
157. Hızır ile ilgili inanışlar için Bkz. Pertev Naili Boratav "Hızır" Maddesi, İ.A. C.5, s.457-71
  158. Kadir Arıkan, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1979, s.27 (Yayımlanmamış lisans tezi)
  159. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.321
  160. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.75-76
  161. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.187-88
  162. Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnanış lar, Ank.1987,
  163. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.75-76
  164. Saim Sakaoğlu, "Erzincan Efsanelerinin Edebiyatımızdaki Yeri" Erciyes 121,(Ocak 1988) s.2-7

Hz. Ali Anadolu'da kahramanlıklarıyla bilinen bir şahsiyettir. Onun kadar atı da bilinmektedir. Onun çokça bilinmesinde islâmîyeti yaymada gösterdiği kahramanlıkların rolü büyüktür.

52. Derme Suyu

1. Hz. İsa'nın havarileri susuz kalır.
2. Hz.İsa asasını yere vurunca yerden su çıkar.
3. Bugünkü Derme Suyu Hz.İsa'nın asasıyla yerden çıkardığı sudur.

Hz.İsa peygamber olması itibarıyla (T) P 40 "Din adamları" motifinde kayıtlıdır. Asayı D 1254 "Sihirli asa" motifinde bulmaktayız. Havarilerin susuz kalması H 1544 "Susuzlukla mücadele" motifidir. Asanın yere vurulmasıyla çıkan su P 1242.1 "Sihirli su" motifinde yer almaktadır. Asa suyun çıkmasına vesile olduğu için Z 711.6 "Değnekte hayat" motifiyle açıklanmaktadır.

Metin Hz.İsa'nın asasını yere vurmasıyla yerden su çıkması motifi üzerine kurulmuştur. Türk efsanelerinde asa ile suyun çıkması çok yaygındır. Bu motif Kur'an-ı Kerim'de Hz.Musa ile ilgili kıssadan izler taşımaktadır. Bakara Sûresi'nin 60.ayeti; "Bir zaman da Musa, kavmi için su (yağmur) istemişti. Asan ile taşa vur demiştik. Bunun üzerine taştan su göze su fışkırmıştır." ¹⁶⁵ meâlindedir. Anadolu efsanelerinde bu motif âyette olduğu gibi asanın yere vurulması üzerine yerden su çıkması şeklindedir. Adıyaman'ın Zey köyünde Abdurrahman-ı Erzincani ¹⁶⁶, Tokat'ın Zile ilçesinde Çeltek Baba ¹⁶⁷, yine Tokat'ın Erbaa ilçesinde Keçeci Baba ¹⁶⁸ isimli velîler asalarını yere vurarak suyun çıkmasına vesile olan velîlerdir.

---

165. Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, Ank.1975, s.8

166. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.187-88

167. Mehmet Yardımcı, "Zile'de Yarıklar ve Yarıklarla İlgili Menkabeleler" Halk Kültürü 1985/1, İst.1985, s.113-14

168. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.95-96

Metinde Hz.İsa bir velî değil, Hz.Musa gibi bir peygamberdir. Yerden suyun asa ile çıkarılması motifinin başka bir şekli de velîler asa kullanmadıkları halde istedikleri zaman yerden su çıkarmalarıdır. Ahmet Yesevî'nin halifelerinden Hacı Bektaş-ı Velî, bir dua okur hocası Lokman-ı Perende'nin amin demesiyle mektebin ortasında güzel bir su çıkar.¹⁶⁹ Erzurum'dan derlenen bir efsanede İbrahim Hakkı'nın ziyaret ettiği yerden su çıkmıştır.¹⁷⁰ Yine Kur'an-ı Kerim'de sözü edilen bir hadiseye göre Hz.Peygamber, Hudeybiye Savaşında susuz kalan sahabelere parmaklarından akan suyu içirmiştir.¹⁷¹ Bu metinlerde su sevgisi ve su kültürüne dayalı bir tema mevcuttur.

Metindeki bir başka motif de asadır. Türk halk anlatımlarında asanın sembolik bir özelliği vardır. Kaynağı Yûnus menkıbelerine dayanır : Yûnus, Emrem Yûnus'un yanına geldiği vakit o, bastonunu pencereden fırlatır. Yunus'a, asayı bulduğu yerde yatmasını söyler.¹⁷² Erzurum'da derlenen bir efsaneye göre de Hasan Dede asasını yere vurunca nehir ikiye bölünür.¹⁷³

53. Abdülharap Gölü

1. Köylüler ihtiyar adam kılığındaki Hz.Hızır'ı misafir etmeyince onu, köyün çobanı kendi evinde yatırır.
2. Çobanın evi hariç bütün köy suların altında kalır.
3. Göl tehlikeyi ve felâketi haber vermektedir.

Efsane Index'te (T)P P 42 ve (T) V 200.6'da kayıtlı "Hızır" motifine dayalıdır. Metinde Hz.Hızır ihtiyar adam kılığındadır. Bunu K 1837 "Kıyafet değiştirme" motifiyle izah etmekteyiz. Çobanın yiyeceklerini

---

169. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank.1981, s.50

170. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.68-69

171. Mehmet Şakir Çörüş, Mucizat'ül Enbiya (Peygamberlerin Mucizeleri), İst.1979, s.237-43

172. A. Berat Alptekin, Yunus Menkıbelerinin Tip ve Motif Yapısı" Türk Folkloru 86, Eyl.198

173. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.168

paylaşarak Hz.Hızır'ı misafir etmesi W 28 "Fedakârlık" ve N 841 "Yardımcı Çoban" motifleridir. Çobanın bu iyiliğine karşılık Hızır'ın onu koruması ise N 844.4 "Yardımcı Hızır" dır. Hz.Hızır'ı misafir etmeyen köylüler suyun altında kalarak ölürler. Bu motif Q 211 "Ölümlle cezalandırma" ve Q 200 "Cezalandırılmış işler" motifleriyle izah edilebilir. Köyün batması ile oluşan gölü A 920.1 "Gölün menşei" motifinde bulmaktayız. Gölün tehlikeyi haber vermesi D 921 "Sihirli göl" ve F 713 "Olağanüstü göl" motifleri ile karşılanmaktadır.

Bu metinde Hz.Hızır, insanları imtihan etmek amacıyla kıyafet değiştirmiştir. O, kendisine iyilik edenleri mükâfatlandırmakta, kötülük edenleri ise cezalandırmaktadır. Hz.Hızır bu özellikleriyle pekçok Türk efsanesine konu olmuştur. Elazığ'dan derlenen bir efsanede Hz.Hızır'a iyilik edenlerin evinde yağ eksilmez.¹⁷⁴ Bingöl'de Hz.Hızır ile ilgili efsanelerin genelinde onu misafir edenlerin mükâfatlandırıldıkları, etmeyenlerin ise cezalandırıldıkları görülür.¹⁷⁵ Erzurum'da Hz.Hızır'ı çorbasına ortak edip kendi yatağında yatıran Pervizoğlu servete kavuşur.¹⁷⁶ Bu tip efsanelerde ortak olan başka bir motif de, birçok gölün oluşumunun bu tür rivayetlere bağlanmasıdır. Bolu ilinde bulunan Efteni Gölü köylülerin Hz.Hızır'ı misafir etmemesi sonucu köyün suya batmasıyla oluşmuştur.¹⁷⁷ Sivas'ın Zara ilçesindeki Tötürge Gölü'nün oluşması da misafir velînin. bedduasına bağlanmaktadır.¹⁷⁸ Hz.Hızır, efsanede yaşlı adam kılığındadır ve köye misafir olmak için gelmiştir. Misafirliğin sebebi köylüleri imtihan etmektir. Kendisine yardım eden, yemek ve yatak veren çobanı mükâfatlandırmıştır. Bu sebeple metin misafirsevenliği öğütlemektedir.

Abdülharap Gölü, Adıyaman ilinin sınırları içindedir, Gölün Kurtuluş ve Kıbrıs Savaşları öncesinde ses çıkararak tehlikeyi haber verdiği rivayet edilmektedir.

---

174. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.218

175. Ali Duymaz. Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.324-28

176. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.15-17

177. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.161-62

178. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.35

II. KAHRAMANLIKLA İLGİLİ EFSANELER

Kahramanlık efsaneleri, Malatya efsaneleri içinde daha çok Battal Gâzi'nin menkıbevî hayatı ve IV.Murat'ın doğu seferlerine bağlı olarak teşekkül eden efsanelerdir.

Bunlardan Battal Gâzi'nin şahsiyeti etrafında teşekkül eden efsaneler Battal Gâzi Destanı'nın muhtelif motiflerinin bağımsız birer efsane şeklinde anlatılmasıyla oluşmuşlardır. Tesbit ettiğimiz 5 efsane metni Battal Gâzi'nin olağanüstü kahramanlıklarıyla ilgilidir.

Battal Gâzi'nin hayatını kaynaklar tarihi ve menkıbevî olmak üzere iki başlık altında vermektedir. Buna göre ünlü kahraman Battal Gâzi'nin tarihi şahsiyeti hakkındaki bilgiler fazla açık değildir. Battal Gâzi Emevilerin VIII.asırda Bizans'a karşı yaptıkları seferlerde ün salmış Arap Kumandanı ve Arap-Türk Destanı halk romanlarının kahramanıdır. Seyyid Battal ve Seyyid Gâzi isimleri ile bilinir. Doğum yılı belli değildir. Asıl adı Abdullah, babasınınki ise Amr'dır. Antalya ya da Şam'da doğmuştur Milâdi 740 yılında Bizanslılarla yapılan bir savaşta Afyon yakınlarındaki Akroinon denen yerde şehit düşmüştür.¹⁷⁹

Battal Gâzi'nin menkıbevî hayatı, tarihi hayatından daha çok bilinmektedir. Buna göre 674-680 yılları arasında, Malatya'nın Aspozan Bağlarında dünyaya gelmiştir. Asıl adı Cafer'dir. En son Emevî ordularına Bizanslılar la yapılan savaşta kumandanlık etmiş ve bir çok zafer kazanmıştır. Bu savaşların birinde Afyon-Karahisar (Akroinon) yakınındaki Seyyit Gâzi kasabasının güneybatısındaki Türkmen Dağı'nın eteklerinde yapılan harpte ağır yaralar almış ve bu yaralar iyileşmediğinden şehit düşmüştür.¹⁸⁰

Yukarıda tarihi ve menkıbevî hayatını verdiğimiz asıl adı Abdullah ve Cafer olan kahramanın aynı kişiler olduğu şüphe götürmektedir. ¹⁸¹

179. Pertev Naili Boratav, "Battal" Maddesi, İ.A., İst.1979, s.344-51

180. Mehmet Şimsir-Yaşar Candemir, Seyyid Battal Gâzi, Eskişehir 1966,

181. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984, s.36-37

IV.Murat ise XVII.yüzyılda Osmanlı Ordularına kumanda etmiş, ünlü padişaktır. Doğu seferleri vesilesiyle doğu ve güneydoğu anadolu bölgele-
rinden geçtiği için bu yörede bilinmektedir.

Bu bölümdeki efsaneleri iki ayrı başlık altında inceleyeceğiz:

A. Battal Gâzi'nin Şahsiyeti ve Menkıbevî Hayatı Etrafında Teşekkül Eden Efsaneler

54.Battal Gâzi (1)

1. Peygamberimiz bir sohbette, soyundan gelecek olan birisinin dünyayı fethedeceğini müjdeler.
2. Abdolvahhap Gâzi, Peygamber'in verdiği bir damla tükürüğü 300 sene saklar.
3. Battal Gâzi doğduğu zaman peygamberin emaneti ağzına bırakılır ve Battal Gâzi 72 dile vakıf olur.

Peygamberimiz Index'teki A 178 "Allah'ın peygamberi" ve (T) P 41 "Hz.Muhammed" motiflerinde gösterilmektedir. 300 yıl sonra doğacak olan torunun müjdelenmesi M 361 "Geleceği önceden takdir edilen kahraman" motifidir. 300 sayısı Index'te Z 71 "Formülistik sayı:300" motifinde yer almaktadır. 350 yıl yaşayan Abdolvahhap Gâzi'nin durumu F 562.2 "Olağanüstü insan" motifinde uygunluk gösterir. Peygamberin emaneti olan bir damla tükürüğün Battal Gâzi'nin 72 dile vakıf olmasını sağlaması Index'teki D 1244 "Sihirli sıvı" motifidir.

Metin Battalnâme'de de nakledilen Hz.Peygamber'in bir sohbetinde 300 yıl sonra dünyayı fethedecek torununu müjdelemesi ve ona yardımcı olması için bir damla tükürüğü Abdolvahhap Gâzi'nin yardımıyla göndermesi konusunu işlemektedir.

Battal Gâzi peygamberin soyundan gelen bir kahramandır. Onun doğacağı asırlar önce Cebrail vasıtasıyla bildirilmiştir. Alp-Gâzi sıfatıyla karşıladığımız Battal Gâzi destana göre islâmiyeti yayma görevini üstlenmiştir. Herhangi bir göreve memur edilecek kişinin geleceğinin önceden tayin edilmesi motifi Ahmet Yesevî'nin menkıbevi hayatında geçmektedir. Menkıbeye göre gaza gününde Hz.Muhammed'in ashâbı aç kalır ve yiyecek ister. Cennetten gelen hurmalardan bir tanesi yere düşünce, Peygamber Arslan Baba'yı çağırarak, kendisinden sonra doğacak olan Ahmet adlı çocuğa vermesini söyler.¹⁸²

Her iki metinde de hurma ve tükruk Peygamberin takdir ettiği kişilere gönderdiği birer emanettir. Metinde görülen önemli bir motif Hz.Peygamber'in Abdülvahhap Gâzi'nin ağzına tükürmek suretiyle verdiği tükruktür. Ancak bu tükruk sihirli olma özelliğindedir. Zira, tükruk ile Battal Gâzi'nin 72 dili birden açılmıştır. Ağıza tükürme motifine yer veren ofsanelerde, ağzına tükürülen kişinin bir kabiliyet kazandığı görülür. "Sarık Halkının Tarihi" isimli Dede Korkut hikâyeleri ile benzerliği olan bir yazmada, Salur Kazan Baba, Erdir Bay Sarım isimli oğlanın ağzına üç defa tükürür.¹⁸³ Adana-Osmaniye'den derlenen Karacaoğlan'a ait bir menkıbede ise, ihtiyar deve çobanı Karacaoğlan'ın ağzına tükürdüğü için Karacaoğlan şiir söylemeye başlar.¹⁸⁴ Hz.Hızır ile ilgili bir efsanede ise Hz.Hızır, Ahmet Yesevî'nin halifelerinden Süleyman Ata'nın ağzına tükürünce o, dinî şiirler söylemeye başlar.¹⁸⁵

Hızır Peygamber'in tükruğunu yerine ulaştırmakla mükellef olan Abdülvahhap Gâzi, Battal Gâzi destanında önemli bir şahıstır. O, peygamber

182. Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İst.1983, s.276-77

183. İlhan Başgöz, "Dede Korkut Üzerine Notlar" Folklor ve Etnografya Araştırmaları 1985, İst.1985, s.70, Bkz. İsmail Görkem, "Abdülvehhap Gâzi'ye Ait İnanış ve Gelenekler" Sempozyum III, Malatya 1988, s.133-37

184. A.Berat Alptekin, "Karacaoğlan'ın Hayatı Etrafında Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri" III. M.T.F.K. Bildiriler, C.II., Halk Edebiyatı, Ank.1986 s.42

185. Pertev Naili Boratav, "Hızır" Maddesi, İ.A. C.V, s.457-71

devrinden itibaren 300-350 sene yaşamış olağanüstü bir kahramandır. Tarihî şahsiyeti hakkında etraflı bilgiler mevcut değildir. Kaynaklar Abdülvahhap Gâzi'nin soyundan geldiğini ve Mesleme kumandasındaki Emevî ordusuna yardım ettiğini bildirmektedir. 731 yılında şehit edilmiştir.¹⁸⁶ O, destanda kendisine verilen emâneti 300 yıl sonra Battal Gâzi'ye ulaştırır ve Battal Gâzi'nin silâh arkadaşı olur. Bundan sonra Battal Gâzi'den sonraki en önemli kahraman konumuna geçer ve destan boyunca sahnede kalır.¹⁸⁷

Abdülvahhap Gâzi bir rivayete göre Çermik yakınlarında yapılan bir savaşta şehit düşer. Sel suları cesedi Sivas yakınlarına kadar sürükler ve mezarı rüyada bildirdiği şekilde Akkaya üstünde (Yukarı Tekke) yapılır.

Efsane benzer şekilde başka bölgelerde de anlatılmaktadır. Elazığ'da anlatılan iki efsane birbirinin devamı biçiminde bu metnin tamamını oluşturmaktadır. Arada bir fark olmamakla birlikte birinci metin sadece peygamberin Abdülvahhap Gâzi'ye, Battal Gâzi devrini müjdelemesinden ibarettir. İkinci metinde, peygamberin emaneti olan tükrüğün Battal Gâzi'nin 72 dilini açtığı belirtilmektedir. Bu metnin bundan sonraki kısmı ise Battal Gâzi'nin menkıbevî hayatını efsaneleşmiş olarak anlatmaktadır.¹⁸⁸

Metinlerin derlendiği Elazığ'da, Abdülvahhap Gâzi'ye ait olduğu söylenen bir kabirden bahsedilmektedir. Bu kabir Baskil ilçesinin Aydınlar Bucağına bağlı Kale köyündedir.¹⁸⁹

55. Battal Gâzi (2)

1. Battal Gâzi, bir sohbette eskiden şehitlerin ölmediğine inanmadığı halde başından geçen bir olayın fikrini değiştirdiğini, söyler.

186. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984, s. 87

187. a.g.e. s.88

188. İsmail Görkem, "Abdülvehhap Gazi'ye Ait İnanış ve Gelenekler" Sempozyum III., Malatya 1988, s.134

189. Ahmet Buran, "Keban ve Baskil Yöresinden Derlenen Efsaneler" Türk Folklorundan Derlemeler 1986/1, Ank.1986, s.32-33

2. Battal Gazi düşman askeri tarafından sıkıştırılınca yerde yatan şehit arkadaşı kalkarak düşman askerini öldürür ve tekrar yerine yatar.

Metinde Battal Gâzi'nin başından geçen olayı hikâye etmesi söz konusudur. Bu motif Index'te H 11.1 "Baştan geçeni hikâye etme" şeklindedir. Askerin şehit olması V 463 "Şehit olma (din uğruna)" motifidir. Yerde yatan şehidin Battal Gâzi'yi kurtarması E 131 "Yeniden dirilme" ve P 310 "Arkadaşlık" motiflerinde kayıtlıdır. Bu motif aynı zamanda N 852 "Yardımcı asker" motifiyle de izah edilebilir. Battal Gâzi F 565.2 "Fevkalâde güçlü kahraman" motifinde yer alır.

Efsane şehit askerin dirilerek arkadaşını tehlikeden kurtarması temini işlemektedir. Şehitlerin ölmediği inancı metnin temel motifidir. Bu motifi daha önce 1 no'lu efsanemizde incelemiştik. Şehitlerin ve velîlerin savaşlardaki olağanüstü yardımlarını konu edinen efsanelerimiz oldukça yaygındır. Bu metinlerden daha önce bahsettiğimiz için tekrar üzerinde durmayacağız. Metinde Battal Gâzi başından geçen bir olayı hikâye etmektedir. Bu hadise Battalnâmede de geçmektedir. Metin baştan sona kadar olağanüstü özelliklerle anlatılmaktadır. Bu metin Battalnâmedeki anlatımdan uzun uzâdiye farklı değildir.

Efsane sonradan hikâye edilen bir metindir. Velîlerin başlarından geçen olayları hikâye etmeleri şeklinde işlenen efsaneler de vardır. Metnin bir sohbette anlatılması da insanlar arasındaki dostluğu pekiştiren "sohbet" kavramını hatırlatması dikkat çekicidir.

56. Battal Gâzi (3)

1. Battal Gâzi, arkadaşının savaş esnasında kopan bacağına yerine yapıştırarak yalayınca, bacak eski haline döner.

Metinde Battal Gâzi'nin tükrüğü olağanüstü bir vasfa sahiptir. Bu motif Index'te D 1244 "sihirli sıvı" şeklindedir. Battal Gâzi F 562.2 "Olağanüstü kahraman"dır.

Metin Battal Gâzi'nin olağanüstülüklerini konu edinmektedir. Metindeki olay Battalnâmede de aynı şekilde anlatılmaktadır. Metin 52 no'lu metinle çok alâkalıdır. Battal Gâzi'nin tükürüğü, peygamberin tükürüğünü ağızında taşıdığı için olağanüstü özelliğe sahiptir. Yani, peygamberin emanetini alan Battal Gâzi'nin 72 dilinin açılmasıyla birlikte başka vasıflar da kazanmıştır. Zira, Hz.Muhammed'in tükürüğü iyileştiricidir. İstanbul'da anlatılan bir efsaneye göre Ayasofya'nın kubbesi depremde yıkılınca Mekke'den peygamberin tükürüğü ile zezem suyu getirilir.¹⁹⁰

57. Battal Gâzi'nin Mağarası

1. Battal Gâzi mağarasında dinlendiği bir gün, düşmanlar, izini bulur.
2. Çayın öte tarafında ekmek yapan bir kadın, ekmek sacını mağaraya fırlatarak onu uyarır.

Efsane, kadının sacı fırlatarak Battal'ı tehlikeden kurtarma temini işlemektedir. Mağara, Index'te F 91 "Gizli âleme açılan kapı" olarak geçmektedir.

Battal Gâzi'ye ait olduğu rivayet edilen muhtelif mağaralar vardır. Malatya'da ona ait olduğu söylenen iki mağaradan bahsedilmektedir. Bunlardan birisi Yazıhan bucağına bağlı İriağaç köyünün güneyinde, Çatak mezrasındaki dar vadinin bir yamacında bulunmaktadır. Diğeri de Pötürge ilçesinin Tepehan bucağına bağlı Beşmezra köyünde Şiro Çayı kenarındadır.¹⁹¹ Malatya'dan başka Sivas ve Eskişehir'de de Battal Gâzi'ye ait olduğu rivayet edilen mağaralar vardır. Eskişehir Seyid Gâzi'deki mağara Battal Gâzi'nin türbesinin yanında bulunmaktadır. Sivas'ta ise Abdülvahhap Gâzi türbesinin

190. Pertev Naili Boratav, "Hızır" Maddesi, İ.A., C.V.,Ank.1979, s.464

191. Ahmet Şentürk, "Battal Gâzi'ye Ait İnanışlar" Sempozyum I, Malatya 1986, s.37-44

yanında bulunan Talih mağarası ona aittir. ¹⁹² Metinde mağara dinlenmek için bir mekân olarak geçmektedir. Bu vasıflarıyla mağaralara başka anlatımlarda da rastlamaktayız. Özellikle ikâmet ve ibadet yeri olarak kullanılan mağaralar eski dinî hadiselerde önemli bir konuma sahiptir. Bu özellikteki mağaralar bütün dinlerde mitolojik bir özellik taşımaktadır. Mitolojide efsane destan ve dinler tarihinde din ile mağara arasındaki ilgi oldukça önemlidir. Hz.Muhammed Mekke'nin kuzeydoğusunda Nur Dağının tepesindeki Hira mağarasında senenin bir ayı tefekküre dalmıştır. Kur'an-ı Kerim'in alâk suresindeki ilk ayetlerin bu mağarada peygambere bildirildiği islâm tarihlerince belirtilmektedir. ¹⁹³

Türk mitolojisinde Hun ve Göktürkler'de bir kutsal Ata Mağarası'nın olduğu ve bu mağaraya şamanların yanısıra devlet teşkilâtının da saygı gösterdiği bilinmektedir. ¹⁹⁴

Mağara ile din münasebeti Bingöl, Erzurum ve Mardin'de anlatılan efsanelerde görülmektedir. Bingöl'de gayrı müslim bir kişinin yaşadığı bir mağara hâlâ ayaktadır. ¹⁹⁵ Erzurum'da Meymansır Mağarası günümüzde ziyaret mahallidir. ¹⁹⁶ Mardin'de anlatılan bir efsanede papazın kızı, çoban tarafından bir mağarada müslüman edilir. ¹⁹⁷

58. Ahmet Turan

1. Battal Gâzi ile Rum pehlivanı Ahmet Turan cenge tutuşurlar.
2. Ahmet Turan yenilerek müslüman olur.

-
192. Kutlu Özen, "Malatya'daki Battal Gâzi Mağarası ile İlgili Bir Halk Rivayeti" Sempozyum III, s.231
193. Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, (Haz.Hakkı Dursun Yıldız), İst.1986, C.I, s.193-203
194. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ank.1971, C.I, s.21
- 195 Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.348
- 196 Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.177
197. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.142-43

Battal Gâzi destanında geçen efsane din değiştirme motifi üzerine kurulmuştur. Battal Gâzi islâmiyeti yaymakla görevli bir kimse olarak (T) P 40 "din adamları" motifinde yer alır. Onun Ahmet Turan'ı yenmesi W 33'te kayıtlı bulunan "Kahramanlık" motifidir. Din değiştirme motifi Index'te V 540 "İnanmayanlara gösterilen mucizeler" şeklinde geçmektedir.

Destanların belli başlı motiflerinden olan din değiştirme motifi islâmiyetten soraki kahramanların müslümanlığı yayma amacının ve anlayışının bir neticesidir. Battal Gâzi destanında, Battal'ın ilâhi bir görevi vardır Anadolu'yu müslüman memleketi yapmak. O, bunun için savaşır ve muzaffer olur. Battalnâme'de 190-195. sayfaları arasında verilen efsanede Battal Gâzi, Rum asilzâdesi olan Ahmet Turan iman eder ve Battal'ın yakın arkadaşı olur.¹⁹⁸

Bu motifi benzer şekilde diğer Türk Destanlarında da görmek mümkündür. Danişmendnâme de Melik Danişmend Artuki adlı hıristiyana müslümanlığı kabul ettirir ve bu zat kendisine yakın arkadaş olur.¹⁹⁹ Din değiştirme motifi Battal Gâzi Destanının belli başlı motiflerindedir. Destanda Ahmet Turan'dan başka şemmaspir, Eflahun, Kaytur, Sasani, Rabi, Mah Piyrus, Gülendani, Aden Banu ve Kateyun din değiştiren kimselerdir.²⁰⁰

Ahmet Turan'ın asıl adı Ahmer Tarran olup, müslüman olduktan sonra bu adı almıştır. Çok güçlü bir kahraman olan Ahmet Turan destan boyunca, Battal Gâzi'den ayrılmaz ve ona büyük yardımlarda bulunur. Rivayetler, onun Afyon-Karahisar yakınlarındaki bir kale kuşatmasında şehit düştüğünü belirtmektedir. Mezarı Afyon-Karahisar kalesinin eteklerindeki Selçuklu yapısı Ulu Camii'nin karşısında bulunmaktadır.²⁰¹

198. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984, s.104

199. M.Halil Yinanç, Türkiye Tarihi (Selçuklular Devri), İst.1944, s.90

200. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984, s.104-16

201. a.g.e., s.106

B. IV. Murat İle İlgili Efsaneler

59. Hasid Malatya'nın Şeytanı

1. Yerde iken IV. Murat'ı öldürmeye karar veren askerlerin ayağı yerden kesilince fikirlerinden vazgeçerler
2. Padişah Malatya topraklarının hasid olduğunu söyleyerek burayı terkeder.

IV.Murat padişah sıfatıyla P 10 "Krallar" motifinde yer almaktadır. Padişahı öldürmeye karar veren, sonrada vazgeçen askerlerin durumu X 100 X 199 arasındaki "Mizah" motifine uygunluk gösterir.

Metin IV.Murat'ın bir sefer dönüşünde Malatya'ya uğramasını konu almıştır. Sultan IV.Murat, özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde anlatılan efsanelerde ismi çok geçen bir Osmanlı Padişahıdır. Bunun sebebi Revan ve Bagdat Seferlerinde bölgeye uğrayıp, buradaki insanlarla yakınlık kurmasıdır. Bingöl'de derlenen ²⁰² bir, Erzurum'dan derlenen yedi ²⁰³, Adıyaman, Hatay ve Ağrı'dan derlenen birer ²⁰⁴ efsane metninde IV. Murat'tan bahsedilmektedir. Yine Malatya'da velîlerle ilgili olarak anlatılan 5 ve 9 no'lu metinlerde IV.Murat önemli bir role sahiptir.

Metinde IV.Murat'ın Malatya'ya uğrayarak burada mola vermek istediği anlatılmaktadır. Bununla ilgili olarak Malatya insanı ve toprağı karakterize edilmiştir. Birçok şehir için anlatılan bu tür efsanelerin temelinde mizah vardır. Metinde Malatya topraklarının şeytanî vasıfları Harput'a bağlanarak Elazığ karalanmıştır.

---

202. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.341

203. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985,s.82-85,132,145,162-63

204. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.36-37, 58-61, 255-57

60. IV. Murat'ın Hırsı

1. Rus elçisi cami inşaatında bulunan IV.Murat'a Çar'ın isteklerini bildirir.
2. Öfkelenen IV.Murat çamurlu parmaklarıyla Rusya'daki Çar'ın gözlerini kör eder.

IV. Murat ve Rus Çarı'nı P 10 "Krallar" motifinde görmekteyiz. IV.Murat'ın iki parmağıyla mucizevî bir şekilde Çar'ın gözlerini çıkarması F 900 "Kerâmet" motifine uymaktadır. IV.Murat bir kahraman oluşuyla dikkati çekmektedir. Bu motif Index'te F 562.2 "Olağanüstü kahraman" şeklindedir.

Metin IV.Murat'ın Edirne'de bir camii inşaatında bulunurken Rus Çar'ının elçilerine sinirlenerek olağanüstü bir şekilde iki parmağıyla Çar'ın gözlerini kör etmesi motifine dayanmaktadır. Bu bakımdan metinde IV.Murat bir kahraman oluşuyla dikkat çekmektedir. Velîlerin el ya da ayaklarıyla mucizevî bir şekilde iş görmelerini 5 no'lu efsanede incelemiştik.

IV.Murat bir velî değildir. Ancak, ona bu vasfın yakıştırıldığı muhakkaktır. Bu metinde güçlü ve heybetli bir kahraman olup aynı zamanda kerâmet sahibidir.

III. HAYVANLARLA İLGİLİ EFSANELER

Bu bölümde hayvanlarla ilgili olarak anlatılan ve olağanüstü motiflere yer veren efsaneleri inceleyeceğiz. Efsane tasniflerinde hayvanlarla ilgili efsanelere yer verilmiştir. Uluslararası tasnifte 3.grupta yer alan (H "Değişmiş varlıklar" ve M "Efsanevi (mitik) hayvanlar ve bitkiler" maddeleri hayvanlarla ilgili efsanelere ayrılmıştır. ²⁰⁵

---

205. Saim Sakaoglu, Taş Kesilme, Ank.1980, s.15-16

Malatya'dan hayvanlarla ilgili olarak tesbit ettiğimiz efsane metinlerinde etiyolojik hususlar ağırlıktadır. Söz konusu hayvanların hemen hepsi menşe' olarak insana dayandırılmıştır. İnsanların çeşitli hadiselerle hayvana dönüşmüş olması bu metinlerin ana temasını oluşturmaktadır. İki ayrı başlıkta inceleyeceğimiz efsanelerden bir kısmı kuşlarla bir kısmı da diğer hayvanlarla ilgilidir.

A. Kuşlarla İlgili Efsaneler

61. Pepuk Kuşu

1. Kengere giden iki kardeşten Fatma, kardeşi Ali'ye yaprakları yiyip kökünü torbaya koymasını söyler.
2. Kardeşinin kenger köklerini yiyip yaprakları torbaya koyduğunu gören Fatma, çapayla başına vurur.
3. Kardeşini öldüren Fatma, dua ederek kuş olur ve "Pepu keku, kim vurdu ben vurdum" diye ötmeye başlar.

Efsane kardeşini öldüren Fatma'nın dua sonucu kuşa dönüşmesini anlatmaktadır. Bu bakımdan şekil değiştirme motiflerinden D100- D199 arasında kayıtlı "İnsanın hayvan şekline dönüşmesi motifi üzerine kurulmuştur. Dua motifi dinî motifler içinde V 50'de kayıtlıdır. Ayrıca kardeşini öldürdüğü için pişmanlık duyan kızın kuş şekline girerek kardeşini araması E 721 "Kuş şeklindeki ruh" motifine uymaktadır. İki kardeş P 250 "Erkek ve kız kardeşler" motifindeki tiplerdir.

Kuşa dönüşme motifi Türk halk efsanelerinde çok yaygındır. Erkek kardeşini öldürerek dua sonucu kuş olma şeklindeki efsaneler Bingöl'de Keku Kuşu ²⁰⁶, Elazığ'da Pepu Kuşu ve Keko Kuşu ²⁰⁷ isimleriyle anlatılmaktadır. Yalnız Elazığ'da anlatılan Pepuk Kuşu efsanesinde erkek kardeş kız kardeşi öldürmektedir.

---

206. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.369

207. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.231,232

Efsanede ilkbahar mevsiminin ilk aylarında ötmeye başlayan ve kengerler bitince ötmesi kesilen ibibik kuşunun aslında genç bir kız olduğu rivayet edilmektedir. İki kardeş kenger toplarken erkek kardeşin yanlışlıkla kengerin kökünü yemesi üzerine ablası, üvey anneden korktuğu için onu öldürür. Ablaya Pepug adı verilmiştir. "Pepu, keku" şeklinde çıkarılan sesler kardeş anlamına gelmektedir. Bu kuşun kenger zamanında ortaya çıkararak kardeşini aradığı, onu çağırıldığı rivayet edilmektedir.

*
Kenger yenilen bir bitkidir.

62. Gıdı Gıdı Kuşu

1. Biri oğlan diğeri kız iki kardeş babalarının aldığı gıdığı otlatırken onu kaybederler.
2. Üvey annelerinin korkusundan eve gidemeyen çocuklar dua edip kuş olurlar.
3. Bu kuşlar "Avuu, gıdı gıdı buldun muuu? " diyerek hâlâ gıdığı anmaktadırlar.

İki kardeşin kuşa dönüşmesi şekil değiştirme motiflerinden D 100- D 109 arasında gösterilen "İnsanın hayvana dönüşmesi"motifine uymaktadır. "Dua" motifi V 50 'de kayıtlıdır. Çocukların kaybettiği gıdığı aramaları E 721 "Kuş şeklindeki ruh" motifinde yer almaktadır. İki kardeş P 250 "Erkek ve kız kardeşler" motifinde yer almaktadır.

Efsane üvey ananın korkusundan eve gidemeyen çocukların dua sonucu kuşa dönüşmesini anlatmaktadır. Kaybettikleri hayvanı ya da eşyayı bulamayınca üvey ananın korkusundan eve gidemeyen kardeşlerin kuşa dönüşmesi efsaneleri değişik isimlerde anlatılmaktadır. Kadirli'de derlenen Yusufçuk Kuşu efsanesinde, Yusuf ile kardeşi çulu bulamayınca korkudan kuş olurlar.²⁰⁸ Azerbaycan'da derlenen Yapalağ Kuşu²⁰⁹, Ankara'dan derlenen

208. Esmâ Şimşek,"Kadirli'den Efsaneler" İçel Kültürü, İçel 1989, s.18

209. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri (Çev.Semih Tezcan), Ank.1978, s.408

Kumru 210 üvey ananın korkusundan kuş olup kaybettikleri varlıkları arayan kardeşleri konu alan efsanelerdir.

Azerbaycan'da derlenen Turaç isimli efsanede ise Turaç aslında, evin hanımının tarağını bulamayınca korkudan kuş olup tarak arayan genç bir hizmetçi kızdır.

Metinde adı geçen Gıdı Gıdı Kuşu muhtemelen ibibik kuşudur. İki kardeş gıdıgı kaybedince kuş olurlar. Sözü edilen gıdık keçi yavrusu yani oğlaktır. Yörede bilinen bu kuşun, aslında sözü edilen iki kardeş olduğu rivayet edilmektedir.

63. Kurkur Kuşu

1. Amcasının atını sulamaya götüren genç kız onu elinden kaçıtır.
2. Korkudan eve gidemeyen kız dua ederek kuş olur.

Genç kızın kuşa dönüşmesi D 100- D 199 arasında gösterilen "İnsanın hayvana dönüşmesi" motifinde gösterilmektedir. "Dua" motifi V 50'de kayıtlıdır. Kuşun atı araması E 721 "Kuş şeklindeki ruh" motifidir.

Efsane, atı kaybedince uzun aramalar sonucu bulamayan genç kızın dua sonucu kuşa dönüşmesi motifini işlemektedir. Kaybedilen bir varlığı uzun aramalar sonucu bulamayan kişilerin kuşa dönüşmesi sonucu aramaya devam etmesi şeklindeki bir efsanenin de benzerleri mevcuttur.

Azerbaycan'da "Yusuf Nesip Kuşu," Yusuf'u arayan hizmetçilerdir. Yine Azerbaycan'da "Hüthüt Kuşu," kardeşlerini arayan Fatma'dır.²¹¹ Ankara'da derlenen "Yusufçuk Kuşu" isimli efsanede ise Yusuf kaybolan sürüyü arayan çobandır.²¹²

---

211. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri (çev.Semih Tezcan) Ank.1978, s.408

212. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.189-90

Metinde kurkur kuşu tariflere göre tarla kırlangıcıdır. Yörede kurkur olarak bilinen bu kuş aslında atı kaybeden genç kız olarak kabul edilmektedir. Kurkur sözcüğü atı çağırma manasında bir nidâdır.

64. Taraklı Kuş

1. Gelin saçını tararken kayınbabası saçını görür.
2. Çok utanan gelin dua ederek başında tarağıyla kuş olur. Kuşun başındaki iz tarağın izidir.

Metinde kayınbabasının başını açık görmesinden dolayı çok utanan gelinin dua sonucu kuş olması anlatılmaktadır. Bu motif D100-D 199 arasında kayıtlı "İnsanın hayvana dönüşmesi" motifidir. Metindeki başka bir motif de V 50 "Dua" dır.

Utanna sebebiyle dua ederek kuşa dönüşme şeklindeki efsanelerin bir benzeri Gaziantep'te ibibik kuşu için anlatılmaktadır.²¹³

İnsanların herhangi bir sebeple kuşa dönüşmesi motifini işleyen efsanelerimizden diğerleri ise şunlardır; Afyon'da Andur Kuşu, Erzurum'da Yusufçuk Kuşu²¹⁴, Azarbaycan'da Tavus Kuşu²¹⁵ isimli efsaneler metinlerimizle benzerlik gösteren diğer efsanelerdir.

Metinde adı geçen kuş halk arasında bilinen ibibik kuşudur. Taraklı kuş denilmesinin sebebi başında bir tarak izi bulunması şeklindeki rivayettir. Bu rivayetler insanların kuşa dönüşmelerinde inandırıcılık sağlamak amacıyla delil olarak gösterilmektedir. Ankara'da derlenen Kumru Efsanesinde, kumru kuşunun boynundaki iki kardeşin yağ kızartırken telâştan boyunlarına geçen üç ayak izidir.²¹⁶

---

213. a.g.e, s.182-88

214. Saim Sakaoglu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.186-87, 188-89

215. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Halk Yazın Örnekleri, İst.1978, s.409-10

216. Saim Sakaoglu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.184-85

65. Keklik

1. Hz.Ali düşmanlar tarafından sıkıştırılınca bir kavak ağacına saklanır.
2. Keklik onun yerini "Kakubo kavakta, kakubo kavakta" şeklinde öterek ihbar eder.
3. Hz.Ali'nin bedduasına uğrayan kekliğin avı insanlara çok tatlı gelmektedir.

Hz.Ali'nin kavak ağacına saklanması F 900 "Kerâmet" motifidir. Hz.Ali halife olarak bilinen bir şahsiyettir. Bu bakımdan (T) P 40 "Din adamları" motifinde yer almaktadır. Onu düşmana ihbar eden keklik düşmanlara yardımcı olduğu için B 450 "Yardımcı Kuş" motifine uymaktadır. Hz.Ali'nin bedduası sonucu sürekli avlanan keklik M 411 "Bedduanın yerine getirilmesi" motifiyle izah edilmektedir.

Metin, kekliğin avlanan bir hayvan olmasını Hz.Ali ile keklik arasındaki bir hadiseye bağlamaktadır. Buna göre keklik avının zevk verici olması Hz.Ali'nin bedduasının kabul olmasından dolayıdır. Efsanenin bir benzeri Konya'da Hz.Ali'nin oğlu Hasan-Hüseyin için anlatılmaktadır. Bu metine göre düşmanlar Hasan-Hüseyin'i öldürünce keklik ayağını ve gagasını kana batırır. Lânetlenen kekliğin ayağı ve gagası kana battığı için kırmızıdır. Bununla beraber gri keklik lânetli değildir.²¹⁷ Buna benzer bir efsane Elazığ'da Hz. Zekeriya için anlatılmaktadır.²¹⁸

Hz.Ali, kavak ağacına saklanmıştır. Sözü edilen kavak ağacı ağaç kültürüne dayalı özellikler taşımaktadır.

---

217. Türk Halk Bilimi Araştırmaları Yıllığı 1976, s.463-65

218. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.238

66. Karga ve Leylek

1. Karga dükkan sahibi, leylek ise terzidir.
2. Fatma Ana mağazaya girip kumaş ister, dükkân sahibi ona kötü gözle bakınca Fatma ana'nın bedduasıyla karga olur.
3. Fatma ana terziye giderek elbise diktirmek ister, terzi ona kötü gözle bakınca Fatma ana'nın bedduasıyla leylek olur.

Metin kötülük eden kişilerin cezalandırılması temasına dayanmaktadır. İnsanın karga ve leyleğe dönüşmesi D 100- D 199 arasındaki "İnsanın hayvan şekline dönüşmesi" motifidir. Fatma efsanelerde sıkça görülen ve Hz.Ali'nin hanımı, Hz.Peygamber'in kızı olarak (T) P 40 "Din adamları" motifinde yer almaktadır. "Bedduanın gerçekleşmesi" M 411'de kayıtlıdır.

Metinde karga ile leyleğin aslında iki insan olduğu anlatılmaktadır. Halk inanışlarında buna göre karga ve leylek pek makbul olmayan hayvanlardır. Kötülük ettikleri için cezalandırılmak suretiyle hayvana dönüşme konusunu işleyen efsanelere Mardin'de derlenen kaplumbağa isimli metinde rastlamaktayız. Adam zengin bir tüccar iken hile yapınca kaplumbağaya dönüşür. Metinde Fatma Ana'dan söz edilmektedir. Hz.Peygamberin kızı ve Hz.Ali'nin de eşi olan Fatma Ana efsanelerde sıkça görülen bir tiptir. Anadolu'da Fatma Ana adında pekçok efsane anlatılmaktadır.²¹⁹ Metne göre karga ve leylek kuşa dönmüş iki insandır.

67. Yarasa Neden Tüysüzdür

1. Hz.Süleyman'ın karısı hastayım,diyerek kuştüyü yatak ister.
2. Kuşların dilini bilen Hz.Süleyman bütün kuşları toplayarak tülelerini ister.
3. Yarasa herkesten önce koşarak gelir ve yolunarak gider.

---

219. Hikmet Tanyu, Fatime Anamız İle İlgili İnançlar, III, M.T.F.K. Bildiriler, C.II, Genel Konular, s.135-52

4. Baykuş Hz.Süleyman'a sitem eder ve kadının yalan söylediğini, kadına aldanarak kuşlara eziyet ettiğini bildirir.

5. Hz.Süleyman kuşları serbest bırakır ama yarasa aceleciliğinin cezasını hâlâ çekmektedir.

Hz. Süleyman'ın huysuz karısı Index'teki T 251 "Şirret kadın" motifidir. Hayvanların dilini bilen Hz.Süleyman, peygamber sıfatıyla (T) P 40 " Din adamları" ve F 530 "Olağanüstü insan" motiflerinde yer alır. Baykuşun konuşması B 211.3 "Konuşan kuş" motifinde gösterilmektedir.

Efsanemiz yarasanın tüysüz bir hayvan olmasını sebeplere bağlayan etiyolojik mahiyetteki bir metindir. Buna göre yarasanın tüysüz olması onun aceleciliğine bağlanmaktadır. Hattâ olay halk arasında acelesi olan kişilere "Yarasa gibi önceden yolunma" şeklindeki bir deyimın teşekkül etmesine sebep olacak kadar bilinmektedir.

Efsanemizin benzerleri Elazığ ve Azerbaycan'da anlatılmaktadır. Elazığ'da anlatılan metin hemen hemen aynıdır.²²⁰ Azerbaycan'da ise Hz.Süleyman'ın huysuz karısı Tavus, dua ile kuş olur.²¹¹

Hz.Süleyman, Davut Peygamber'in oğludur. Babası gibi hem peygamber hem padişah olmuştur.Hz.Süleyman'ın kuvveti ve şevketi çok büyüktür. Bütün hayvanlar onun hükmünde ve ona bağılıdırlar.²²²

68. Baykuş Neden Viran Yerlerde Öter

1. Baykuş akılsız insanlardan dolayı viran yerlerde ötmektedir.

Metin baykuşun viran yerlerde yaşayan bir kuş olmasını sebeplere bağlayan etiyolojik bir efsanedir. Buna göre metin B 211 "Konuşan kuş"

---

220. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.237

221. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri, İst.1978, s.409

222. Ağâh Sırrı Levent, Divan Edebiyatı, Ank.1980, s.120

motifi üzerine kurulmuştur. Metinde dünyadaki akılsız insanların adına utanan Baykuş'un insan içine çıkmaması ve hep viran yerleri tercih etmesi anlatılmaktadır. Bu özellikleriyle Baykuş gururlu bir hayvandır. Bununla beraber insan gibi konuşan ve düşünen bir kuş cinsi olarak görülmektedir.

Efsane insanların kötü huylarından ve aptallıktan vazgeçmesini öğütlemektedir.

B. Yılanlar ve Diğer Hayvanlarla İlgili Efsaneler

69. Yılanın Aşkı (1)

1. Eski Malatya'da bir yılan genç bir kıza âşık olur ve sürekli onu takip eder.

Yılanın genç kıza âşık olması normal şartlarda görülebilecek bir olay olmadığı için bunu F 530 "Olağanüstü olaylar" motifiyle karşılamaktayız.

Yılanların kadınlara âşık olması efsanelerimizde rastlanan bir hadisedir; Erzurum'da derlenen bir efsaneye göre yedi başlı bir ejderha köylü kızına âşık olur.²²³

Efsanedeki yılan kimseye zarar vermeyen sürekli sevdiği kıızı takip eden saçlı bir yilandır. Yılanların sevdikleri insanlara zarar vermedikleri rivayet edilmektedir. Metinde sözü edilen yılanın sarı saçlı olması hayale dayanmaktadır. Zira, sarı saçlı bir yılan cinsi mevcut değildir.

70. Yılanın Aşkı (2)

1. Darende'de bir yılan genç bir kıza âşık olur.

2. Aşkı ömür boyu süren yılan, kadının yaşlanıp ölmesi üzerine mezara giderek kendisini öldürür.

---

223. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.153

Metinde F 530 "Olağanüstü olaylar" ve yılanın kadına bağlı olması şeklindeki W 34 "Bağlılık" motifleri vardır.

Metindeki yılan aşkına sadık bir hayvan görünümündedir. Ömür boyunca kadını takip etmeye devam etmiş ve mezarının başında kendisini öldürmüştür. Yılanların duyguları olduğunu anlatan bu tür efsanelerde olağanüstü vasıflar ağır basmaktadır. Yılanın bir insana ve özellikle kadına âşık olması bildiğimiz manâdan farklı olarak ona bağlanması, sesini sevmesi ve uzun uzun takip etmesindeki davranışlardan ibarettir. Esasen korkulan ve sevilmeyen bir hayvan olan yılanın bu tür vasıfların yakıştırılması oldukça enteresandır.

71. Yılanlar (1)

1. Birbirlerine âşık olan yılanların üzerine bir bez parçası atana yılanlar istedikleri şeyi getirirler.
2. Oynayan yılanlardan birisi öldürülürse diğeri muhakkak intikamını alır. Eğer öldürülen yılanın üstüne un atılırsa eşi intikam almaktan vazgeçer.
3. Dağda oynayan yılanlardan birisini öldüren adamı, yılan sepetteki üzümün içine girerek Almanya'da öldürür.

Yılanların birbirine âşık olması T 0- T 99 arasında gösterilen "Aşk" motifidir. Bez parçası üzerine atılan yılanların servet getirmeleri öldürülen yılanın eşinin intikamını almak için Almanya'ya gitmesi motifleri F 980 "Hayvanlarla ilgili olağanüstü olaylar" motifinde toplanabilir.

Âşık yılanların güzel oynadığı düşüncesi halk arasında yaygındır. Rivayete göre oynayan iki yilandan birinin üzerine bir bez parçası atılınca yılanlar istenen altın, mal ve eşyayı getirirler. Bu motif Şamanizm ile ilgili inanış, davranış ve geleneklerden izler taşımaktadır.²²⁴

---

224. Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ank.1986, s.207-25

Yılanın öldürülen eşinin intikamını alması da yaygın bir düşüncedir. Ancak öldürülen yılanın üzerine un ya da beyaz bir maddenin serpilmesiyle bu intikamdan vazgeçmesinin sebebi meşhuldür. Kanaatimizce, yılanlar halkın nazarında esrarengiz hayvanlardır. Onlar hakkında fazla birşeyin bilinmemesi ve tehlikeli olmalarından dolayı bu tür inanmalar ortaya çıkmaktadır.

Yılanın üzüm sepeti içerisinde Almanya'ya gitmesi halk efsanelerinden İstanbul Kız Kulesi için anlatılan efsaneyi hatırlatmaktadır. ²²⁵

72. Yılanlar (2)

1. Yolunu kaybeden avcı, bir mağarada yılanların yuvasına girer. Orada yılanların şahı yaşamaktadır.
2. Adam yılanlar gibi siyah taş yalayarak karnını doyurur. Beyaz taş yalılarak susuzluğunu giderir.
3. Üç ay sonra mağaradan dışarı çıkan adam bir taşı yuvarlayarak iki yılanı öldürür.
4. Yılanlar adamın yüzüne tükürdükleri için yüzünde lekeler bulunmaktadır.

Efsanemizde yolunu kaybeden adam bir avcıdır. Bu motif Index'te P 414'te kayıtlıdır. Avcının girdiği mağara Index'te F 91 "Gizli aleme açılan kapı" motifiyle gösterilmiştir. Yılanların yalama suretiyle karın doyurup susuzluklarını giderdikleri taşlar Index'te gösterilen D 931 "Sibirli taşlar"motifinde yer almaktadır. Yılanların avcıyı üç ay misafir etmeleri B 300- B 599 arasında gösterilen "Dost hayvanlar" motifidir. Yılanların tükürdüğü adamın yüzünde lekenin olması Q 200 "Cezalandırılmış işler" motifiyle izah edilmektedir.

Efsane yolunu kaybeden bir avcının bir mağarada üç ay boyunca yılanlarla yaşamasını konu edinmektedir. Yılanların mağaraya da kuyuya düşen insanlara yardım etmesi motifi Battal Gâzi Destanı'nda görülmektedir. Battal Gâzi bir kuyuya düşünce yılanlar şahı Şahmaran, onun yanına gelerek konuşur. Bunun yanında destanda, efsanede yılanların siyah ve beyaz

taşla beslendiklerini de görmekteyiz. Yılanların şahı, Battal Gâzi'ye bir taş vererek ağzına koymasını söyler. Battal Gâzi taşı ağzına alınca türlü yemekler yer.²²⁶ Metindeki bu taşın türkülerdeki taş kültürle ilgisi olduğu muhakkaktır.²²⁷

Adana'dan derlenen bir efsane metnimizle benzerlik göstermektedir. Metinde Şahıran, ülkesine giden insanlara iyilik eder.²²⁸ Her iki metinde de yılanların insanoğluna iyi davrandıklarını görmekteyiz. Mağaradan çıkan adam yılanı öldürünce, yılanlar sadece yüzüne tükürmüşlerdir. Bu davranışla yılanların gururlu hayvanlar oldukları imajı doğmuştur.

73. Ayı

1. Canı et isteyen gelin ölü bir katırın etini yerken kaynana ve kayınbabası tarafından görülür.
2. Çok utanan gelin dua ederek ayı olur.

Efsane gelinin dua sonucu ayıya dönüşmesi motifini işlemektedir. Gelinin ayıya dönüşmesi D 114 " İnsanın vahşi tırnaklı hayvana dönüşmesi" şeklindedir. Gelinin duası V 50'de kayıtlıdır.

Efsaneye göre ayı, insanların şekil değiştirmesi sonucu var olan bir hayvandır. Elazığ'dan derlenen bir efsanede ayı aslında bir ağa, Bingöl'de anlatılan bir efsaneye göre ağa ile karısıdır.²²⁹ Bingöl'de ağa ile karısı beddua ile ayı olurken bu metinde gelin dua sonucu ayı olur.

Metinde sözü edilen gelin, aslında güzel bir yörük gelinidir. Aş eren gelinin canı et isteyince kendini tutamayıp ölü katırın etini yer. Ancak, çok hayâlı olan gelin, kaynana ve kayınbabasından utanarak

---

226. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984, s.192

227. Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnanışlar, Ank.1987, s.142

228. Ali Püsküllüoğlu, Efsaneler, Ank.1979, s.46-47

229. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.374

dua eder ve ayı olur. Gelinin başka bir hayvana değil de ayıya dönüşmesi kaba bir davranışta bulunduğu, yani katırın etini yediği içindir.

74. Deve

1. Fatma Ana, Samsur'dan deve ile geçerken herkes ona bakar.
2. Fatma Ana beddua eder.
  - a. Bakanların tek gözü kör olur.
  - b. Devenin sırtı içine çöker, böylece Fatma Ana gözlerden saklanır.

Fatma Ana (T) P 40 "Din adamları" motifinde yer almaktadır. "Dua" V 50'de "Bedduanın yerine getirilmesi" de M 411'de kayıtlıdır.

Metine göre devenin sırtı Fatma Ana'nın saklanmak için dua etmesi sonucu çökük olmuştur. Bu bakımdan metin etyolojik efsaneler grubuna dahil edilebilir. Samsur,bugünkü Adıyaman'ın bir bölümüne verilen isimdir Bu bölgede yaşayan insanların bir gözünün kör olduğu rivayet edilmekte ve sebebi bu efsaneye bağlanmaktadır.

IV. YER ADLARINA BAĞLI OLARAK ANLATILAN EFSANELER

Malatya'da yer adlarına bağlı olarak il, ilçe, köy, bina, köprü ve ev ile ilgili efsaneler anlatılmaktadır. Milletlerarası efsane tasnifi bu gruptaki efsanelere , benzer bir isimle yer vermiştir.²³⁰ Boratav'da tasnifinde "Tarihlik Efsaneler" başlığı altında yer adlarına bağlı olarak anlatılan efsaneleri gruplandırmıştır.²³¹ Malatya'dan derlediğimiz efsane metinlerinde belirli yerlere bağlı olarak anlatılanların yanında tekin olmayan yerlerde yaşayan ve tekin olmayan varlıklarla ilgili efsaneler de yer almaktadır. Bu sebeple konuyu iki ayrı başlık altında inceleyeceğiz.

---

230. Saim Sakaoğlu, Taş Kesilme, Ank.1980, s.15-16

231. Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İst.1982, s.100-104

A. Yerleşim Yerleri ve Tabiat Şekilleri İle İlgili Efsaneler

75. Nadir

1. Darende'de onaltı tane devlet adamı bir köprü inşaatında bulunurlar.

2. Onaltı paşanın ender olarak bir araya gelmesinden dolayı köprüye Nadir Köprüsü adı verilir.

Metindeki olaylar gerçekten cereyan ettiği için fazla motif yoktur. Yalnız köprümüzün inşaatında bulunan on altı paşa P 10 "Krallar" motifinde yer almaktadır.

Efsaneye göre Osmanlı Devletinden onaltı tane devlet adamı Darende'ye gelmiştir. Darende eskiden beri devlet adamı yetiştirmekle iftihar eden meşhur bir beldedir. Darende'ye onlatı devlet adamının gelmiş olması inancı da buna dayanmaktadır.

76. Arapkir

1. İlçe memuru, belde sakinlerinin yüksek rütbeli memurlar olduğu için onlara lâıyk bir görev yapamayacağını söyleyerek görevinden ayrılır.

Metin gerçek hadiselerle yakın olduğu için motif yoktur. Yine Malatya'nın ilçelerinden Arapkir'in devlet adamı yetiştirdiğine atfedilen bir efsanedir. Metin ilçede övgüyle hatırlanan bir hadiseye dayanmaktadır. Arapkir de Malatya'nın ilçelerinden üzüm yetiştiriciliği ile meşhur olanıdır. Malatya'nın kuzeydoğusunda yer alan ilçe 112 km. uzaklıktadır. İlçe Arapkir Çayı'nın vadisi üzerinde kurulan bağ ve bahçelerle dolu yemyeşil görünüştedir.

77. Gelin Boğan

1. Gelin ve alay atın ürkmesiyle gölün ortasına uçarak bir daha görünmezler.

2. Gelin ve alayın kaybolduğu bölgeye Gelin Boğan adı verilmiştir.

Gelin ile alayın göle uçması ve bir daha görünmemeleri F 530 "Olağanüstü olaylar" motifidir.

Efsane gelin ile alayın suyun içine düşüp yok olmalarını konu etmektedir. Suyun içinde yok olma motifine Erzurum'dan derlenen "Gelin Geldi Gölü" isimli efsanede rastlamaktayız.²³² Gelin ile alayın suyun içinde kaybolması ile göle bu isim verilmiştir.

Gelin Boğan daha önce sözünü ettiğimiz Abdülvahhap Gölü'nün içinde bir bölümdür.

78. Morhamam Köyü

1. Derviş Ali köyde misafirliğe kabul edilmez.

2. Derviş'in bedduasıyla köydeki herşey morarır ve Gülhamam Köyünün adı Morhamam olur.

Metinde din adamını misafir etmeyip kötü muamelede bulunanların cezalandırılması ana temayı oluşturmaktadır. Bu motif Index'te Q 227 "Din adamlarına karşı gelen cezalandırılır" motifiyile karşılanmaktadır. Bir başka motif de M 411 "Bedduanın yerine getirilmesi" dir.

Kerâmet sahibi kişilere kötü muamele edenlerin cezalandırılması temasını "Kefen getiren" ve "Hz.Hızır" ile ilgili efsanelerde incelediğimiz için burada tekrar üzerinde durmayacağız.

---

232. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.173-74

Metinde Derviş Ali'nin bedduasıyla köyün morardığı görülmektedir. Şeyh Ali köylülerin iyi yola gelmeleri için onlara ders vermek amacıyla köydeki her şeyi morartarak onları cezalandıran bir velîdir.

B. Tekin Olmayan Mahâllerde Yaşayan Tekin Olmayan Varlıklar İle İlgili Efsaneler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz dört efsane metni Darende'den derlenmiştir. Tekin olmayan mahâller evlerdir. Bu evlerde iyi olan insanlar yaşamaktadır. Fazla görünmeyen bu insanlar ermiş kişi veya itikadı tam olan iyi gelinlerdir. Bu varlıklar yaşamak için daha çok, temiz evleri tercih etmektedirler. Kirli olan evlere zarar vermektedirler.

Bazen farklı kişiler ya da bir tanıdığın kılığında gelerek yardımcı olurlar. Onları gören, gördüğünü söylerse iyiler bir daha o kişiye görünmezler.

79. İyiler (1)

1. Darendeli genç hanımın bulgurunu yağmur basınca, ona tıpkı kendi kızına benzeyen bir kız yardım eder.

2. Kadının, kızı zannettiği bu kız iyilerdendir.

Burada iyi olarak adlandırılan kimse tekin olmayan yerlerde yaşayan tekin olmayan bir insandır. Yani aslında bir peri, melek ya da Allah'ın sevgili bir kuludur. Kadına yardımcı olması motifini N 810 "Tabiatüstü yardımcıları" motifiyle izah etmekteyiz. Kadının iyi kızı, kendi kızı zannetmesi K 1899 "Hayâl şeklindeki aldaticılar" motifinde yer almaktadır.

Metinde iyilerden birisi ihtiyacı olan bir kadına yardımcı olmaktadır. İyiler iyi kişilerin ihtiyacı olunca yardımcı olan olağanüstü varlıklar olup insan görünümündedir.

80. İyiler (2)

1. Darende'de fakir ve dul gelin evini temiz tutar.
2. İyilerden güzel bir gelin eve gelip namaz kılar ve altın bırakır.
3. Dul gelin olanları söyleyince gelin bir daha gelmez.

Efsane, evini temiz tutan bir gelinin iyilerden bir gelin tarafından ziyaret edilmesi ve altın bırakması temini işlemektedir. İyi gelinin temiz olduğu için eve bıraktığı altın Index'te Q1211 "Zengin ederek mükâfatlandırma" motifidir. Dul gelinin gördüklerini söylemesi üzerine iyi gelinin görünmemesi C 423 "Harikulâdeliklerin ifşa edilmesi" motifiyle izah edilmektedir.

İyi gelinin evde dolaşması, namaz kılıp altın bırakması Erzurum'da, dedenin evde dolaşması, namaz kılması ve evden iniltilerin duyulması özelliklerini gösteren efsanelere benzemektedir. Bu metinde "Evler hakkında anlatılan efsaneler" başlığı altında toplanmıştır.²³³

81. İyiler (3)

1. Darende'li bir kadın kendisine bir yüzük alır.
2. Yüzüğü, kızı kılığında gelen (iyilerden) bir gelin alır.
3. Kadın yüzüğünü geri alınca iyi gelin bir daha eve uğramaz.

Metinde iyi gelin ile ev sahibi arasındaki olay verilmiştir. Kadının iyi gelini kızı zannetmesi K 1899 "Hayâl şeklindeki aldaticılar" motifidir.

İyi gelin eve uğrayarak kadının yüzüğünü alınca yüzüğün kendi kızında olduğunu zanneden kadın sorar. Bunun üzerine gelin yüzüğü tekrar bırakır ve sitem ederek ayrılır.

---

233. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.117-20

İyi gelin bu metinde bencil bir tiptir. Metindeki iyi gelinin görünmesi olağanüstü bir hadisedir.

82. İyiler (4)

1. Hacı Hulûsi'nin annesi kilere gidince orada yeşil seccade üzerinde namaz kılan bir gelin görür.

2. Kadın bunu kocasına söyleyince, gelin bir daha görünmez.

Metinde K 1899 "Hayâl şeklindeki aldatıcılar " ve (T) V 36 "Namaz", C 423 "Harikulâdeliklerin ifşa edilmesi" motifleri mevcuttur.

Efsanede iyi gelin yeşil seccade üzerinde namaz kıldığı için dinî bir kimliğe sahiptir. Onu gören kadının Hacı Hulûsi Efendi'nin annesi olması onun temiz bir kadın olduğuna işaret etmektedir. Kadının olanları kocasına söylemesi yasağı ihlâl etmiş olması anlamına gelmektedir.

Metinde, kiler yiyeceklerin muhafaza edilmesi için kullanılan bir bölümdür.

V. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLARLA İLGİLİ EFSANELER

Malatya efsanelerinde olağanüstü varlıklar olarak "Cinler", "Alkarısı", "Kara kunduz", "Hibilik" ve "Kurtlar" adı verilen varlıklarla karşılaşmaktayız.

Kur'an-ı Kerim'de varlıklarından bahsedilen cinler gözle görülmeyen latif varlıklardır.²³⁴ Hicr ve Rahman surelerinde cinlerin ateşten yaratıldıklarından bahsedilmektedir. Yine pekçok surede cinlerin insanlar gibi Allah'a kulluk etmeleri için yaratıldıkları anlatılmaktadır. Yani cinler de Allah'ın hükümlerine tâbî olup insanlar gibi kulluk etmekle mükelleftirler.²³⁵

234. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ank.1982, s.175

235. Kur'an-ı Kerim Ansiklopedisi, Tercüman Aile ve Kültür Yayınları, Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, C.I, s.69

Türk halk efsanelerinde cinlerin şekil değiştirme özellikleri dikkat çekicidir. Bu efsanelerde cinler insan, kedi, köpek ve olağanüstü mahlûkların kılığına girmektedirler. Esasen cinler "yaratılışları itibarı ile tüm güç işleri yapmaya şekil ve suretlere girmeye müsait varlıklar" dır. ²³⁶ Allah'ın adının anılmasından korkan cinler besmele-i şerife salavat veya Ayet'el kürsi okunduğunda kaybolur. Cinler insan kılığına girerek insanları aldatabilirler. Bu durumda insan gibi görünmelerine rağmen ayakları terstir. İnsanlara zarar vermek için sakın yerleri seçerler. Cin kelimesinden gelen mecnun ise cinlenmiş namasında kullanılmaktadır. Cinlenmiş kimse genellikle deliren kişilerdir ve onun cinlerle konuştuğuna inanılır.

Malatya efsanelerinde Alkarısı, Alruhu, Hıbilik ve Kara Kunduz isimleriyle yer alan varlıkların insanlara zarar verme özellikleri söz konusudur. Alkarısı bütün Türk dünyasında benzer vasıflarıyla bilinir. Buna göre koppa, hilekâr ve yalancıdır. Kırgız Kazak Türklerinin inanışlarında Albastı; Sarı Albastı ve Kara Albastı olmak üzere iki çeşittir. Kara Albastı ağır ruhlu ve tehlikesiz, buna mukabil Sarı Albastı tehlikeli ve hilekârdır. ²³⁷

Alkarısı olarak bilinen varlık Türk dünyasında Albastı, Albız, ve Alruhu gibi adlarla anılır.

Alkarısı bilhassa lohusa kadınlara, yeni doğan çocuklara ve atlara zararlı olmaktadır. Bir iğne, firkete veya çuvaldızın Alkarısına batırılması ya da bir yerinin kanatılması ile ele geçer, genellikle suda yaşamaktadır. Lohusa kadır ve yeni doğan çocukların ciğerleri ile beslenmektedirler. Ocaklardan korkan Alkarısı hakkındaki inanışların eski Türk inanışları ile ilgisi vardır.

Malatya'dan derlediğimiz Hıbilik ve Kara Kunduz adıyla bilinen varlıklar Alkarısı gibi zarar veren ancak onun tersine dişi olmayan varlıklardır. Bu varlıkların hile ile aldatma ve zarar verme özelliklerine

---

236. a.g.e., s.5

237. Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ank.1986, s.169-73

Abdülkadir İnan, "Al Ruhu Hakkında" Makaleler ve İncelemeler, Ank.1986

bakılırsa Alkarısı ile benzerlik göstermektedir.²³⁸

83. Cin (1)

1. Cin, kedi yavrusu kılığında atın üzerine atlar.
2. Az sonra büyük bir mahluk olan cin, adam köprüye gelince yere atlar.
3. Cin sudan korktuğu için adama zarar veremez.

Metinde C 320/ F 402 "Cinler" motifi ön plândadır. Cin'in kedi kılığında gelmesi F 230 "Perilerin görünüşü" motifi ile izah edilmektedir. Cin'in Allah adından korkması V 300 "Dini inanışlar" motifine uymaktadır.

Anadolu Türk efsanelerinde cinlerle ilgili pekçok rivayet mevcuttur. Metinde kılık değiştirme (Cin'in), olağanüstü bir hal alma, sudan ve besmeleden korkma gibi özellikleri ile karşılaşmaktayız. Elazığ²³⁹ Bingöl²⁴⁰, Erzurum²⁴¹ efsanelerinde de aynı özellikler görülmektedir.

84. Cin (2)

1. Cin kuvvetli bir ışıkla Darendeli adamın yolunu keser.
2. Adam besmele çekince yol verir.

Metinde, C 302/ F 402 "Cinler" besmeleyi duyunca gösterilen yol V 304 "Dini inanışlar" motifleri mevcuttur.

-
238. Daha geniş bilgi için bkz. Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, Ank.1987, s.259-67
- M.Şakir Ülkütaşır, "Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerine Küçük Araştırmalar, Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı 1967, s.305-28
239. İsmail Görkem, Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1987, s.225
240. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.377-79
241. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.379

Cinin kuvvetli bir ışık vermesi onun ateşten yaratılma özelliğini göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'de çeşitli özellikleri belirtilen cinler her an her yerde bulunabilecekleri için insanların her işe besmele ile başlamaları gerekmektedir.

85. Alkarısı (1)

1. Tarlasını sulamaya giden çiftçinin tarlasında, bir kadın elindeki üç ciğeri yıkamaktadır.

2. Alkarısını iğne ile yakalayan adam onu üç yıl hizmetinde çalıştırır.

3. Kadın kimseye zarar vermeyeceğine yemin edince iğneyi çıkararak onu serbest bırakır.

4. Alkarısı suya girince sudan kan gelir. O insanlara hizmet ettiği için kendi dünyasında kabul edilmemiştir.

Metinde Alkarısının insan ciğeri ile beslenmesi G 10 "Yamyamlık" elindeki üç ciğer ile üç yıllık hizmeti de Z 711 "Formülistik sayı:3" motifleri ile izah edilmektedir. Alkarısının yakalanması için kullanılan iğne D 1181 "Sihirli iğne"dir. İğnenin çıkarılmasıyla Alkarısı tekrar kaybolur. Bu motif D 762.1.2 "İğnenin çıkarılmasıyla bozulan sihir" motifidir. Ayrıca onun üç yıl hizmet edişi N 810 "Tabiatüstü yardımcılar" motifinde yer almaktadır. Alkarısının kabul edilmeyip öldürülmesi ise Q 211 "Öldürerek cezalandırma" motifiyle izah edilmektedir.

Alkarısıyla ilgili çeşitli inanışlar metnin temasını oluşturmaktadır. İğne ile yakalanarak çalıştırılanlara Bingöl²⁴², Erzurum²⁴³, Gümüşhane ve Erzincan²⁴⁴ efsanelerinde de rastlanmaktadır. İğne ile yakalanıp iğne çıkarılınca serbest kalan varlıkla ilgili inanış batı

---

242. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.379

243. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.91-103

244. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976, s.144-47

ülkelerinden Norveç'te de görülmektedir.²⁴⁵ Alkarısı serbest bırakıldıktan sonra onun hizmet ettiği ev al ocağı ve alcı olarak adlandırılır. Alkarısının bu yerlere ve kişilere bir daha zarar vermemesi inancı vardır. Böylece Alkarısından korunmak isteyen kişiler al ocaklarının eşyalarını kullanmakta ve yardım almaktadır. Bu motif Erzurum Efsanelerinde mevcuttur.

86. Alkarısı (2)

1. Kadın ciğerlerini almaya gelen Alkarısı'nın kolunu kanatarak onu yakalar.
2. Alkarısı kadına bir altahtası getirince serbest bırakılır.

Metinde Alkarısı'nın yakalanmasını sağlayan kan D 1244 "Sihirli sıvı"dır. Onun getirdiği tahta alkarısından korunmak için kullanılmaktadır.

Metinde Alkarısı'nın iğnenin tersine kolunun kanatılmasıyla yaralanması söz konusudur. İnanişe göre tahta, soğan, iğne, boncuk ve Kur'an bulunduran lohusa kadınlara Alkarısı yaklaşamaz. Bu tür inanmalar Erzurum efsanelerinde sıkça geçmektedir.

Metinde dikkati çeken bir başka husus da Alkarısı'nın lohusaya yaklaşarak ciğerini alacak olmasıdır. Alkarısı'nın insan ciğeri ile beslendiği görülmektedir. Alkarısı'nın getirdiği altın parçasına Altahtası denmektedir. Altahtası lohusa evlerinde kadınların korunması için kullanılmaktadır. Altın parçasına tahta denmesi oldukça ilginçtir.²⁴⁶

87. Alkarısı (3)

1. Alkarısını iğne ile yakalayan adam onu yedi yıl çalıştırır.
2. Alkarısı onlara zarar vermeyeceğine dair yemin edince serbest bırakılır.

---

245. Bilge Seyidoğlu, "Gezgin Efsaneler Üzerine Bir Araştırma: Norveç ve Türkiye (Erzurum) Efsaneleri" III. M.T.F.K. Bildirileri, C.II Halk Edebiyatı, Ank.1986, s.59-63

246. Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ank.1986, s.168-77

3. Alkarısı kabul edilmediği için sudan kan gelir.

Alkarısının iğne ile yakalanması iğne çıkarılınca da serbest kalması söz konusudur. Burada D 1181 "Sihirli iğne" ve D 765.1.2 "İğrenin çıkarılması ile bozulan sihir" motiflerini görmekteyiz. Kadının yedi yıl hizmet etmesi N 810 "Tabiat üstü yardımcılar" ve Z 71.5 "Formülistik sayı:7" motifleridir.

Alkarısının iğne ile yakalanması, hizmet etmesi ve serbest bırakılması motiflerini 85 no'lu metinde incelemiştik. Bu motiflerden farklı olarak metin Alkarısını fiziki vasıflarıyla görmekteyiz. Buna göre Alkarısı sarı uzun saçlı ve çok çirkindir. Bu özellikleriyle Alkarısı masallardaki cadılara benzemektedir. Alkarısının sarı saçlı olması eski Türk efsanelerinde mevcuttur.²⁴⁷

Alkarısının yapmış olduğu işler bereketin artmasına sebep olmaktadır. Bu motif Bingöl ve Erzurum efsanelerinde görülmektedir.

88. Hıbilik

1. Hıbilik uyuyan adamı boğmak ister. İkisi bir süre boğuşurlar. Sonunda Hıbilik kaçar.

2. Eğer adam Hıbilik'i yakalayacak olsaymış, Hıbilik ona altın getirirmiş.

Hıbilik insanlara zarar veren bir varlık olup, Allah'ın adını duyunca kaçar. Bu sebeple C 302/ F 402 "Cinler" motifinde yer alır.

Hıbilik'in uyuyan kişiyi boğması şeklindeki rivayetler Bingöl ve Erzurum'da anlatılan olağanüstü varlıklarla ilgili efsanelerde rastlanmaktadır.. Hıbilik zarar verme vasfıyla Alkarısına benzemektedir.

---

247. Abdülkadir İnan, "Alruhu Hakkında" makaleler ve incelemeler, Ank.1987, s.259-67

89. Kara Kunduz

1. Kara Kunduz uyuyan kadını boğmaya çalışırken ikisi bir süre boğuşurlar ve Kara Kunduz kaçar.

Burada insanlara zarar veren hayâli bir varlıktan bahsedilmektedir. O da Hıbilik ve Cin gibi insanlara zarar vermektedir. Yine Kara Kunduz iğne ile yakalanabildiğine göre Alkarısı'na da benzemektedir. Bu sebeple efsanede D 1181 "Sihirli iğne" ve C 302/ F 402 "Cinler" motifleri vardır.

90. Kurtlar

1. Gelin yatağın altındaki kurtları kaynanasına gösterince yok olurlar.

2. Eğer gelin onları kimseye göstermemiş olsaydı kurtlar altın olacakmış.

Gelinin temiz kalplilikle yaptığı hizmete karşılık mükâfat olarak altın olacak olan kurtlar verilmiştir. Bu motif Index'te Q 1200 "Mükâfatlandırılmış işler" motifinde kayıtlıdır.

Gelin yatalak kayın babasına hizmet ettiği için yatağın altındaki kurtlar altın olacak ve böylece gelin mükâfatlandırılmış olacaktır.

VI. TAŞ KESİLME EFSANELERİ

Taş kesilme efsaneleri şekil değiştirme motifi üzerine kurulmuştur. Bu efsanelerin genel teması insan, hayvan ve bitkilerin çeşitli sebeplerle taşlaşmasıdır. Taş kesilme efsanelerinde ders verme gayesi ön plândadır. Bu hadiseye semavî dinlerde ve kitaplarında da rastlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de zikredilen taş kesilme hadisesi, semavî dinlere ait bir kitap olan Ahd-i Atik'te tuz sütunu haline gelme şeklindedir. Kur'an-ı Kerim'de taş kesilme hadisesi buna atfen verilmiştir. ²⁴⁸

Türk halk edebiyatı'nda taş kesilme hadisesi bilhassa masal, efsane ve halk inanmalarında önemli bir yer işgal etmektedir. Taş kesilme hadisesini inceleyen Sakaoğlu, Anadolu Türk efsaneleri'nin tip katalogunu hazırlamıştır. Bu katalogdan taş kesilme hadisesi aşk, zor durumdan kurtulma, saygısızlıklar, kötü huylar, Hızır ve insanlar ile değişik sebepler etrafında vuku bulmaktadır. Derlediğimiz beş Malatya efsane metninde taş kesilme motifini görmekteyiz. Bu motiflerden biri aşk, biri zor durumdan kurtulma, ikisi saygısızlık, birisi de değişik sebeplerden oluşmaktadır. Metinlerimizde gelin alayı, kaçan sevdalılar, çobanlar, düşman tarafından zor durumda bırakılan kadın ve bir bebek taş kesilen insanlardır. Adağın hileli bir şekilde yerine getirilmesi ile taş kesilen çoban en yaygın motiftir. Bununla beraber aşk, geleneklere riayet gibi temlerde işlenmiştir. Derlediğimiz metinlerde insan dışında çobanla beraber koyunların da taş kesilmelerine rastlamaktayız. Efsanelerimizde ders ve ibret vermenin yanında zor durumdan kurtulma yolu olarak da taş kesilme temi işlenmiştir.

91. Gerdek Taşı

1. Kaçan sevgililer yakalandıkları zaman ikisi birbirine sarılarak taş kesilirler.
2. Taşlar, sarılan iki insana benzediği için, Gerdek Taşı adı verilmiştir.

Metinde taş kesilmenin sebebi aşktır. İndex'te T 0- T 99 arasında "Aşk" motifi yer almaktadır. İki sevgilinin taş kesilmesi şekil değiştirme motiflerinden D 23l "İnsan taş kesilir" motiflerinde kayıtlıdır.

Efsanenin benzer efsanelerden farkı iki sevgilinin dua sonucu değil de Cenab-ı Allah'ın hikmetiyle taş kesilmesidir. Bu tür efsanelerde kaçan sevgililer yakalanacakları zaman dua ile taş kesilirler.

Ailelerinin evlenmelerine razı olmamaları üzerine iki sevgili kaçmaya karar verirler. Ancak fazla uzaklaşmadan takip edilirler. Yakalanacaklarını anlayan sevgililer ölümü beklerken taş kesilirler. Bu efsanenin benzeri Urfa, Kahramanmaraş, Yozgat, Mersin ve Sivas şehirlerinde

de anlatılmaktadır.²⁴⁹ Benzer bir efsane de Bingöl'de anlatılmaktadır. Kaçan sevgililerin taş kesilmiş hali Erzurum-Karlıova arasında kalan Gelin Taşı mağarasındadır.²⁵⁰

Antalya'nın Teke²⁵¹ ilçesi ile Uşak iline bağlı Sivaslı ilçesinin Bulkar²⁵² dağında ve Gaziantep'in Nizip²⁵³ ilçesinde anlatılan efsanelerde zor durumda kalan aşıkların dua ederek taş kesilmeleri konusu anlatılmaktadır. Bu metinde Gerdek Taşı ismi taşın biçimine atfen verilmiştir.

92. Gelincik Kayası

1. Evdeki herşeyi alan gelin yolda süpürgeyi unuttuğunu söyler.
2. Süpürgeyi almak için eve giden geline annesi beddua edince, gelin ve alay taş kesilir.

Efsane, evdeki herşeyi alan gelinin annesinin bedduasıyla alayla beraber taş kesilmesini anlatmaktadır. Gelinin cimri olması W 100- W 199 arasındaki "Karakterin çirkin özellikleri" motifidir. Annesinin gücenip beddua etmesiyle hadisenin vuku bulması M 411"Bedduanın gerçekleşmesi" motifidir. Alayın taş kesilmesi, şekil değiştirme motiflerinden D 231 " İnsan taş kesilir" motifinde kayıtlıdır. Gelinin kötü huyundan dolayı anne ve babanın bedduasına uğrayarak taş kesilme hadisesine Anadolu efsanelerinde sıkça rastlamaktayız. Bursa Ulu Bey'de derlenen bir efsane aynı şekilde anlatılmaktadır.²⁵⁴ Konya, Nevşehir, Kars, Amasya, Erzurum ve Erzincan'da²⁵⁵ anlatılan efsanelerde gelin ve alaydakilerin muhtelif sebeplerle taş kesilmesini anlatmaktadır. Efsanemizin bir benzeri de Adana'nın Kozan ilçesinde anlatılmaktadır.²⁵⁶

---

249. Saim Sakaoğlu, Taş Kesilme, Ank.1980, s.116-17

250. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.350

251. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.166-67

252. a.g.e. s.242-43

253. a.g.e., s.254

254. a.g.e., s.126

255. Saim Sakaoğlu, Taş Kesilme, Ank. 1980, s.117

256. Esmâ Şimşek, "Kadirli'den Efsaneler", İçel Kültürü, 1989, s.16

93. Çoban Dede

1. Susuz kalan çoban dua ederek su diler.
2. Dileği yerine gelen çoban adağını hileli bir şekilde yerine getirince sürüsü ile taş kesilir.

Çoban ve sürünün susuz kalması H 1544 "Susuzlukla mücadele" motifi-
dir. Susuzluktan kurtulmak için V 50 "Dua", M 100- M 199 "Adak" gibi
dini vecibelere sarılan çoban zor durumdan kurtulunca bit ezerek adağını
hileli bir şekilde yerine getirir. Bunun üzerine sürüsüyle birlikte
taş kesilir.

Taş kesilme, D 231 "İnsan taş kesilir" ve D 420- D 429 "Hayvanlar
taş kesilir" motiflerinde yer almaktadır.

Suya kavuştuktan sonra adağını hileli bir şekilde yerine getiren
insanlardan çobanlarla ilgili efsaneler Erzincan, Ağrı, Gaziantep, Kars,
Kahramanmaraş, Trabzon ve Bitlis'te ²⁵⁷ benzer şekilde anlatılmaktadır.
Çobanların yanı sıra adaklarını hileli bir şekilde yerine getiren kişilerin
taş kesilmesi de yaygındır. Bingöl'de ²⁵⁸ çoban ve gelin, Erzurum Tekman
da gelin adayı, Trabzon ve Bitlis'te kadınlar, Erzincan ve Tokat'ta
kervancılar, Erzincan'da ayakkabıcılar suya kavuştuktan sonra hileli
kurban sebebiyle taş kesilmişlerdir. ²⁵⁹ Azerbaycan'da anlatılan bir
efsane de sevenler aynı akıbete uğramışlardır. ²⁶⁰ Bu efsanelerde dikkati
çeken en önemli nokta dinî vecibelerini yerine getirmeyen kişilerin ceza-
landırılmalarıdır. Metinde çoban asıl kahramandır. Koyunlar ise suyun
istenilmesine vesile olan önemli etkenlerdir.

Bu tür metinlerde görülen bir başka motif de sudur. Anadolu'nun
muhtelif yerlerinde görülen sular menşe olarak bu tür efsanelere bağlan-
maktadır.

---

257. Saim Sakaoğlu, Taş Kesilme, Ank.1980, s.118-19

258. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.359-60, 366

259. Saim Sakaoğlu, Taş Kesilme, Ank.1980, s.118

260. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri, Ank. 1978, s.413

94. Çoban Kayası

1. Çoban yağmur durursa kurban keseceğini söyler.
2. Kurban yerine bit öldürerek adağını hile ile yerine getiren çoban sürüsüyle birlikte taş kesilir.

Efsanede V 50 "Dua" , M 100- M 199 "Adak", D 231 "İnsan taş kesilir" ve D 420- D 429 "Hayvanlar taş kesilir" motifleri mevcuttur.

Çobanların adaklarının hileli bir şekilde yerine getirmeleri sonucu taş kesilmeleri şeklindeki efsaneler ufak, tefek farklılıklara rağmen benzer şekildedir. Bu tür efsanelerde çobanın susuz kalması, ejder tarafından sıkıştırılması, sürü sahibinden korkması ve yağmura tutulması gibi motifler oluş sebepleridir. Neticede duası gerçekleşen çoban adağını yanlış yerine getirince sürüsüyle birlikte taş kesilmektedir.

95. Fatmacık Kayası

1. Çocuğu sırtında olduğu halde düşman tarafından sıkıştırılan gelin dua ederek taş olur.

Metin zor durumda kalan Fatma'nın dua ile taşlaşarak kurtulmasını anlatmaktadır. Metinde V 50 "Dua" ve D 231 "İnsan taş kesilir" motifleri vardır.

Anadolu efsaneleri içerisinde düşman tarafından sıkıştırıldıkları zaman dua ile taş kesilen genç kız ve gelinler ile ilgili efsanelere rastlamaktayız. Elazığ, Kayseri, Giresun'da ²⁶¹ anlatılan efsanelerde gelin çocuğu ile taş kesilir. Malatya, Erzincan ve Afyon'da ²⁶² düşmanlar tarafından sıkıştırılan genç kızlar taş kesilir. Erzurum'da anne-kız, Erzincan'da kırk kız, Ağrı'da Eleşkirt halkı, Bitlis'te kervancılar, Erzincan'da iki kardeş, Erzurum'da bir gelin düşmanların zarar vermesinden

261. Saim Sakaoğlu, Taş Kesilme, Ank.1980, s.121

262. Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.131, 171, 176

korkarak dua ile taş kesilmişlerdir. Metin düşman tarafından sıkıştırılan gelinin namusunu korumak için dua ile taş kesilmesi hadisesini anlatmaktadır. Fatma ismi Türk efsanelerinde fazilet sahibi kadınları işaret etmektedir..

96. Altın Beşik

1. Mağaranın içinde bulunan altın beşikteki bebek alınınca taş kesilir, yerine bırakılınca canlanır.
2. Beşik dışarı çıkarılacağı zaman büyük bir taş mağaranın kapısını kapatır ve gaipten bir ses onları uyarır.
3. Beşik yerine bırakılınca kapı açılır ve içerdekiler dışarı çıkarlar.

Metindeki mağara Index'te F 91 "Gizli aleme açılan kapı" motifiyle gösterilmektedir. Metin taş kesilmenin yanında gizli hazinelerle de ilgilidir. Mağarada altın bir beşiğin bulunması F 166.1 "Diğer dünyada hazine ve mücevherler" ile A 1653.1 "Hazinenin menşei" motiflerine uymaktadır. Beşiğin içindeki bebeğin taş kesilmesi D 231 "İnsan taş kesilir" motifine uygundur. Mağaranın kapısının kapanması ve kendiliğinden açılması D 1550 "Harikulâde açılan sihirli nesnelere" ile D 2100 "Sibirli hazine" motifine uymaktadır. Metinde mağara, hazine ve beşikteki bebek arasında bir ilişki söz konusudur. Bebeğin taş kesilmesi motifi değişik konulu taş kesilmeler motifi içerisinde incelenmektedir. Hazinenin dışarıya çıkarılmaması da yaygın motiflerdendir. Bingöl'de derlenen Kral Kızı Mağarası isimli efsanede altınlar bir türlü dışarıya çıkarılamaz.²⁶³ Hazinenin taş kesilmesi hadisesine Aydın'da derlenen bir efsanede rastanılmaktadır.²⁶⁴ Mağaralar esrarengiz muhitler olarak bilinmektedir. Mağaraların esrarı ile ilgili bir efsane de yine Malatya'dan derlenmiştir. Buna göre altın beşik içerisinde ağlayan çocuğa genç kız yaklaştırılmamaktadır.²⁶⁵

263. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.349

264. Saim Sakaoglu, Taş Kesilme, Ank.1980, s.138

265. Ahmet Şentürk, "Altın Beşik" Öğretmen Dergisi, Kasım 1987, 2.sayı,s.12

VII. HAZİNELERLE İLGİLİ EFSANELER

Tesbit ettiğimiz 5 efsane metninde gizli ve bulunması mümkün olmayan yerlerdeki hazine ve altın motifi ön plândadır. Altının değerli bir maden olması ve insanların yaşamak için maddiyata ihtiyaç duymaları bu tip efsanelerin oluşumunda başlıca sebep olmaktadır.

Bilinmeyen mağara ve yerlerde ise altın bulunacağı rivayeti insanları buralara çekmektedir. Buralarda hazinelerle birlikte başka nesnelere bulunması da muhtemeldir. Gizli mekânlardaki altınların ele geçmemesi bu tür efsanelerdeki ortak motiflerdendir. Gizli hazinelerin muhakkak bir koruyucusu vardır.

97. Kılıçlı Askerler

1. Osman Efe mağarada altın bir bebek görür.
2. Bebeği dışarı çıkaracağı zaman iki tane kılıçlı asker peyda olur ve karşılıklı kılıç sallayarak dışarı çıkmasını önlerler.
3. Adam bebeği yerine bırakınca askerler kaybolur ve adam dışarı çıkar.

Metindeki mağara F 91 "Gizli aleme açılan kapı", altın bebek ise F 166.1 "Diğer dünyada hazine ve mücevherler" ile A 1653.1 "Hazinenin menşei" motiflerinde yer almaktadır.

Adam hazineyi dışarı çıkaramaz. Bu vasfı ile hazine D 2100 "Sihirli hazine", D 1070 "Sihirli mücevherler" dir. Kılıcı sallayan askerler Index'te P 551 "Askerler" motifinde gösterilmektedir.

Metinde mağara ve hazine arasında bir ilişki söz konusudur. Mağaralar din ile ilgili olduğu kadar olağanüstü hazineleri gizleyen mekânlardır.

Metinde hazinenin alınmaması söz konusudur. Sahipsiz hazinelerle ilgili efsanelerde hazinenin ele geçmediğini görmekteyiz. Bingöl ve Diyarbakır'da ²⁶⁶ anlatılan efsanelerde mağaralardaki hazine dışarı çıkarılamamaktadır. Mağaralardaki sahipsiz hazinelerin olağanüstü özellikteki bir koruyucusu vardır. Bu hazen bir asker, bazen bir ejder, bazen de görünmez bir güçtür.

98. Altın Beşik

1. Ermeni bir kadın hazinenin yerini köylülere bildirir.
2. Köylüler üçüncü salı çıkarınca karşlarına bir ejder çıkarak hazineyi korur.

Metinde hazine, mağara yerine, yerin üç sal altındadır. Buradaki üç sayısı Z 71.1 "Formülistik sayı:3" motifidir. Metindeki F 166.1 "Diğer dünyada hazine ve mücevherler" ile A 1663.1 "Hazinenin menşei" motifleri hazine ile ilgilidir. Hazineyi koruyan ejder Index'te B 11 "Ejderha" motifiyle gösterilmektedir.

Metin sahipsiz hazinelerden gömülü bulunanların ejder tarafından korunduğu temasını işlemektedir. Hazinelerin pek çoğunun yere gömülü olduğu rivayet edilir. Burada da toprak altındaki bir hazine söz konusudur. Metinde altının beşikle ilgisi yoktur. Yalnız, altında hazine bulunduğu rivayet edilen taşın görünümü beşiğe benzemektedir.

99. Altın

1. Ak sakallı yaşlı, kadına rüyasında hazinenin yerini bildirir.
2. Kadın altınları kocasından sakladığı için altınlar bir yılana dönüşerek kaybolur.

Metin yerin altındaki bir hazineden bahsetmektedir. Bu motif A 1653.1 "Hazinenin menşei" dir. Altınların yerini bildiren adam (T) V 207/ N 844.2 "Yardımcı derviş" motifinde kayıtlıdır. Kadının gördüğü

rüyanın gerçekleşmesi F 1068 "Realist rüya" motifine uyar. Altının yılanı dönüşmesi D 1200 "Sihirli hazine" motifidir.

Kadın altınları kocasından gizlediği için altınların yılanı dönüşmesi söz konusudur. Yaşlı adam altınların yerini söyleyerek altınların altına bir kurban kesilmesini ister. Altınları alan kadın kurban kesmez ve yaşlı adamın söylediklerine kulak asmaz. Bu bakımdan menfi bir tiptir.

Ak sakallı yaşlı rüyada altınların yerini bildirir. O bu vasfıyla Hızır'dır.

100. Altın Sandık

1. Biri Ermeni biri Müslüman iki kişi kalenin içindeki altın sandığı almaya gider.

2. Kılıçlı bir asker Ermeni'yi öldürür. Müslüman altınları almadan dışarı çıkar.

Kaledeki hazine F 166.1 "Diğer dünyada hazine ve mücevherler" ile A 1653.1 "Hazinenin menşei" motifidir. Kılıçlı asker D 551 "Askerler" motifidir. Kale ise F 58 "Dünyanın üstündeki kale" motifinde kayıtlıdır.

Metin sahipsiz hazinelerin muhafaza edilmesi ile ilgilidir. Kale içindeki altın sandığın kılıçlı bir asker tarafından korunduğu anlatılmaktadır. Metinde hazinenin mağara yerine kalede olması hususuyla da karşılaşırız. Bu bakımdan kaleler de hazinelerin korunduğu yerlerdir.

Metinde Müslüman ve Ermeni kişilerin arkadaş olmaları dikkat çekicidir. Kılıçlı asker ise olağanüstü bir özelliktedir.

101. Samanlıköyü Efsanesi

1. Çoban kaleden içeri girince altın görür.

2. Altınları dışarı çıkarmak isteyen çoban kapıyı bulamaz. Altınları bırakınca kapı açılır.

3. Eskiden kaledeki höyüğün tepesinden bakılınca aşağıda altın kap yıkayan bir gelin görülmüştür.

Metinde kale içerisindeki bir hazineden bahsedilmektedir. Bu motif F 166.1 "Diğer dünyada hazine ve mücevherler" ile A 1653.1 "Hazinenin menşei" motifleride kayıtlıdır. Dışarı çıkarılamayan sandık D 1200 "Sihirli hazine" motifidir. Gelinin altın yıkaması F 530 "Olağanüstü olaylar" motifi ile izah edilebilir.

Metin hazinelerle ilgili olarak kale içindeki hazinenin dışarı çıkarılamamasını işleyen bir metindir. Burada altınları bulan kişi çobandır. Altınlar dışarı çıkarılmak istenince kapı kapanması söz konusu olmaktadır. Altınlar bırakılınca kapı tekrar açılır.

Kaleyle ilgili bir rivayet de eskiden kalenin içindeki bir gelinin altın kap yıkamasıdır. Kalenin içinde yaşayan gelinin tekin olmadığı anlatılmaktadır.

VII. SEVDAYA BAĞLI OLARAK ANLATILAN EFSANELER

102. Leyla ile Mecnun

1. Leyla ile Mecnun baharda evler yaylaya çıkınca pınarda görüşüp konuşmaya başlarlar.

2. Evlerin yayladan döndüğünü gören âşıklar, konuştuklarından bu yana üç ayın geçtiğini farkederekler.

3. Babasından çok korkan Leyla dua eder. İki yıldız halinde göğe çekilen âşıklar senede bir kere yanyana gelmektedirler ve görenin dileği kabul olmaktadır.

Efsanenin konusu aşktır. Index'te "Aşk" motifi T 0- T 99 arasında yer almaktadır. Leyla ile Mecnun konuşmaya dalınca üç ayın geçtiğini farketmezler. Üç ay Index'te Z 71.1 "Formülistik sayı:3" motifine uymaktadır. Leyla'nın duası V 50 'de kayıtlıdır.

Metinde iki sevdalının üç ay konuşması ve yıldız olarak göğe çekilmeleri işlenmiştir. İki kişinin yıldız olarak göğe çekilmesi motifi Bingöl'de derlenen aynı isimli efsanede de görülen bir hadisedir. ²⁶⁷ M Metinde iki sevgilinin yıldız olması ise Türk mitolojisinde gördüğümüz Gök dini ile ilgilidir. Metinde yıldız, mitolojik yıldız kültüne dayalı inanışlardan izler taşımaktadır. ²⁶⁸ Zira, metinde yıldızların birleştiğini görenlerin duasının kabul edildiği söylenmektedir. Bu davranış şamanizmde gördüğümüz bir uygulamadır.

103. Çoban

1. Ağa'nın kızına âşık olan çobana Güllüyü vermezler, bunun üzerine çoban türkü söyler.

Metin T 0 - T 99 arasındaki "Aşk" motifini işlemektedir. Birçok aşk hikâyesinde olduğu gibi, dertli âşığın duygularını türkü ile dile getirdiğini görmekteyiz. Bu motif halk hikâyelerinde görülmektedir.

---

267. Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri, Elazığ 1988, s.380-81

268. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ank.1971, C.I, s.226

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALATYA EFSANELERİNDE KAHRAMANLAR-MEKÂN-ZAMAN

Bu bölümde efsanelerimize konu olan dış unsurlar üzerinde durulacaktır. Kendi şahsiyeti etrafında menkıbenin oluşmasını sağlayan şahısların hayatı hakkında bilgiler verilecektir. Efsanelerin mahalli, eşya, alet, yiyecek gibi kavramları efsanelerde çevre kavramını oluşturmaktadır. Gerçek hadiselere dayanan efsanelerin zamanı hakkında kısa açıklamalara yer verilecek, böylece efsanenin hangi şartlar altında teşekkül ettiği belirlenmiş olacaktır.

I. KAHRAMANLAR

A. İNSANLAR

1. Dinî Şahıslar

a. Velîler ve Ermişler

Yaşadıkları Kesin Olanlar

Hasan Gâzi : 1 no'lu metnimizde yer alan Hasan Gâzi rivayete göre Battal Gazi'nin amcasıdır. Hasan Gazi'nin şahsiyeti hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Bizanslılarla yapılan savaşta şehit düşen Hasan Gâzi'nin türbesi Darendede yakınlarındaki bir tepede yer almakta ve işlek bir ziyaretgâh özelliğini taşımaktadır.

Siyahi Baba : Tohma havzasına ilk gelen Arap-müslüman mücahitlerden olduğunu tahmin ettiğimiz Siyahi Baba 2 no'lu metnimizin kahramanıdır. Türbesi Tohma Havzası'nda yer alan Kuluncak kasabasında'dır.

Koca Vaiz : 4 ve 5 no'lu efsanelerde/yar alan Koca Vaiz'in doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. Asıl isminin Şeyh Sunullah olduğu sanılmakla beraber kesin bilgiler mevcut değildir.¹ Mutasavvıf da olan Koca Vaiz'in şiirlerinde IV.Murat'tan bahisler vardır. Türbesi Eski Malatya (Bugünkü Battal Gazi) Meydanbaşı Mahallesindedir. Onun adıyla anılan sarılık ocağı ise sarılık hastalarının ziyaret ettiği bir yerdir.

Keşşaf Hoca : 6 no'lu metnimizin kahramanı olan Keşşaf Hoca 1862'de doğmuştur. 1889'da Malatya Müdderisi olmuş. 1938 yılında vefat eden Keşşaf Hoca'nın kabri Cemal Gürsel Mahallesindeki büyük mezarlıktadır.

Hamza Efendi : 8 no'lu metinde yar alan Hamza Efendi, Darende'li Hanifi Hoca tarihinde zikredilen bir âlimdir. Bugün Dört Kapılıda kalıntıları bulunan medresenin ona ait olduğu söylenmektedir. Kayseri, Darende ve İstanbul'da bin kadar âlim yetiştirmiş, bir hocadır. Kendisi 1105'te Darende'de vefat etmiş olup kabri hamamın arkasında Bezir Tarlası denilen yerdedir.

Somuncu Baba : 9,10,11 ve 12 no'lu metinlerde kerâmetlerinden bahsedilen Somuncu Baba Şeyh Hamid-i Velî adıyla bilinen mutasavvıf şairdir. Muhtelif kaynaklardan öğrenebildiğimiz kadarıyla 1331'de Kayseri'de doğmuştur. Babası Şeyh Şemseddin Musa, aslen Türkistanlı olup Kayseri'ye geliş tarihi belli değildir. Somuncu Baba zahiri ve batınî ilimleri öğrendikten sonra Bursa'ya gider. Orada fırıncılık yapan Somuncu Baba'ya "Ekmekçi Koca" adı verilir. Bir olay üzerine oradan ayrılarak Kayseri'ye gelir. Burada Hacı Bayram-ı Velî ile görüşen Somuncu Baba ona çeşitli bilgiler öğretir.² Buradan hacca giden Somuncu Baba oradan Aksaray'a uğrayarak oğlunu bırakır ve Darende'ye gelir. Ömrünün sonuna kadar burada kalır.

-
1. İlhan Çingü, Malatya ve Civarındaki Ziyaretler ve Bu Ziyaretler Hakkındaki Hikâyeler, Elazığ 1978-79, s.19
  2. Hayrettin İvgin, "Somuncu Baba Gerçeği ve Hacı Bayram-ı Velî ile İlişkisi", Sempozyum II, Malatya 1987, s.149-52

Kabri Darende'nin Zaviye Mahallesi'nde kendi adıyla anılan Şeyh Hamid-i Velî Camiindedir.³

Hacı Hasan Efendi : 13 ve 14 no'lu metinlerde kerâmetlerinden bahsedilen Hacı Hasan Efendi, Darendeli bir zat olup, tarikat ehlidir . Birkaç sene evvel vefat etmiş olup, türbesi Darende'dedir.

Sivaslı İsmail Hakkı Efendi : 20 no'lu metinde yer verdiğimiz İsmail Hakkı Efendi hakkında fazla bilgimiz yoktur. Birkaç sene önce vefat etmiştir.

Tam Baba : 21 ve 22 no'lu metinlerde kerâmetlerine yer verilen Tam Baba, bundan bir,iki asır önce yaşamıştır. Asıl isminin Mehmet olduğu, safça davranışlarından dolayı bu adı aldığı söylenmektedir. Fırat nehrinin karşı tarafında bulunan Abdülvahhap Gâzi türbesinde beş yıl türbedarlık yapmıştır. Mezarı Eski Malatya'nın İmamlı Köyündedir.

Abdülkadir Geylânî : 25 no'lu metinde himmetinden bahsedilen Abdülkadir Geylânî, islâm büyüklerinden olup aynı zamanda âlimdir. Geylân (Cilan) da doğan Geylânî İmam Hasan Soyundan gelmektedir. Kadiriye tarikatının kurucusudur. İyi bir öğrenim gören Geylânî'nin tasavvufî tarzda eserleri mevcuttur.⁴

Hacı Muhsin Efendi : 26 ve 27 no'lu efsanelerde yer alan Hacı Muhsin'in âlim oluşuna dikkat çekilmektedir. Mezarı Darende'nin Beybağı mahallesindedir.

Hacı Hulûsî Efendi : 28,29 ve 30 no'lu metinlerde kerâmetlerinden bahsedilmektedir. Somuncu Baba'nın yedinci kuşaktan torunudur. Darende'nin zaviye mahallesindeki evinde 1990 yılında vefat etmiştir.

3. M.Ali Cengiz-Yaşar Adıgüzel-Mehmet Gülseren, Somuncu Baba (Şeyh Hamid-i Velî) Şeyh Hamid-i Velî Camii İhyâ ve Onarım Derneği Yayınları, Öğretmenin Halk Bilgileri Serisi, No.3, Ank.1965, s.8

4. Tercüman Genel Kültür Ansiklopedisi, İst.1984, C.I, s.20

İbrahim Hakkı : 31 ve 32 no'lu metinlerde kerâmetlerinden bahsedilen İbrahim Hakkı 1705 yılında Erzurum'un Hasankâle ilçesinde doğmuştur. Kadiriye tarikatına mensup olmuştur. I.Mahmut'un iltifatlarına mazhar olan İbrahim Hakkı 1772'de Siirt'in Tillo ilçesinde ölmüştür. Pekçok eser yazan İbrahim Hakkı'nın en önemli eseri Marifetnâme'sidir.⁵

Fakirullah : 32 no'lu metinde İsmail Hakkı'nın hocası olarak geçmektedir. Kadiriye tarikatının Şeyhidir.

Şeyh Taceddin-i Velî : 33 no'lu metinde türbesinin al ocağı olduğunu görmekteyiz. Bu türbe Darende'dedir.

Yaşadığı Muhtemel Olanlar

Mekkeli Mehmet : 7 no'lu metinde kerâmetlerinden söz edilen Mekkeli Mehmet'in hayatı hakkında kesin bilgiler yoktur. İsmine bakarak onun Arap gâzilerden olduğunu sanıyoruz.

Kefen Getiren : 24 no'lu metinde Hz.Hızır'a benzer vasıflarıyla adı bilinmeyen bir velî yer almaktadır. Kerâmet sahibi bir velî misafir edilmediği için köylüleri cezalandırmıştır.

Derviş Ali : 78 no'lu metinde kerâmetiyle yer alan Derviş Ali'nin hayatı hakkında bilgi edinemiyoruz. Köydeki herşeyi morartmak suretiyle kerâmet göstermiştir.

b. Veli Olmayıp Dinî Kutsallıkları Olanlar

Müslüman Genç : 18 no'lu metinde dinî temizliğine dikkat çekilen bir şahıstan bahsedilmektedir. Gencin Ermeni fırıncıya karşı gösterilen başarılı imtihanı söz konusu edilmektedir.

Hüseyin Sabri : 25 no'lu metne konu olan Hüseyin Sabri Yeşilyurtlu şair ve din bilginidir. Kadiriî tarikatına mensup olup, 1930'lu yıllarda ölmüştür.

Şehit : 33 no'lu metinde borcunu ödemek için gelen bir askeri görmekteyiz. Şehitlerin ve velîlerin ölmediği inancı 1 ve 23 no'lu metinlerde de işlenmiştir.

Şâkir-Zâkir : 31 no'lu metinde iki kardeş olarak görülen Şâkir ile Zâkir, İbrahim Hakkı'nın oğulları olmaları bakımından din ehlidirler. Hayatları hakkında bilgimiz yoktur.

Havârilere : 52 no'lu metinde Hz İsa ile beraber görülen Havârilere Hıristiyanlık dinini yayma rolünü üstlenmişlerdir.

c. Peygamberler

Hız.Muhammed : 4,50 ve 54 no'lu metinlerde Hız.Muhammed'den bahisler vardır. 4 ve 50 no'lu metinlerde rüyada görülmektedir. 54 no'lu metinlerde ise bizzat kendisi efsaneye konu olunarak Battal Gâzi'nin doğumunu müjdelemektedir.

Hız.İsa : Hız.İsa, Malatya efsanelerinde çok sık görülen bir peygamberdir. 38 no'lu metinde Allah ile görüşmesinden bahsedilmektedir. 42 no'lu metinde bir babadır. 52 no'lu metinde ise Hıristiyanlığı yayma görevindedir.

Hız.Süleyman : Peygamber ve hükümdar'dır. 62 no'lu metinde Hız.Süleyman'ın bütün kuşların dillerini bildiğinden bahsedilmektedir. Hattâ kuşlar ona itaat ederek tüylerini vermeyi kabul ederler.

d. Din Adamları

Hz.Ali : 51 ve 65 no'lu metinlerde Hz.Ali kahraman olarak görülmektedir. 51 no'lu metinde galip, diğer metinde mağluptur. Mağlup olması keklığın onun yerini düşmanlara bildirmesi sebebiyledir.

Fatma Ana : Hz.Muhammed'in kızı, Hz.Ali'nin eşi olan Fatma Ana dinî kutsallığı olan bir hanımdır. 66 ve 74 no'lu metinlerde onun dua ve beddualarının kabul olduğu görülmektedir.

İmam : 13 ve 29 no'lu metinlerde imam namaz kıldırın bir din adamıdır.

2. Tarihî Şahsiyetler

IV.Murat : Osmanlı padişahlarından olan IV.Murat 1612'de İstanbul da doğmuştur. 12 yaşında tahta çıkarılan padişah sonradan iyi bir idareciliğe muvaffak olmuştur. Yolsuzluklarla şiddet kullanarak mücadele etmiş, İstanbul'da asayişini sağladıktan sonra Bağdat ve Revan'a seferler düzenlemiştir. 28 yaşında iken yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak ölmüştür. IV.Murat 5,9,59 ve 60 no'lu metinlerde padişah sıfatındadır.

Yıldırım Beyazıt : 10 no'lu metinde Osmanlı padişahı olarak geçmektedir. 1360 yılında doğmuştur. Timur'a mağlûb olduktan sonra intihar ettiği sanılmaktadır. Metinde padişah hüviyetindedir ve bir cami yaptırmıştır.

Molla Fenârî : Mehmet Şemseddin Fenârî ilk Osmanlı Şeyhülislâmıdır. 1350 yılında Maverâünnehir'de doğmuştur. Ailesi ile geldiği Bursa'da iyi bir öğrenim yapmıştır. Pekçok eseri vardır. 10 no'lu metinde devrin bilginlerinden birisi olarak geçmektedir.

Emir Sultan : 1368 yılında doğmuş olan Emir Sultan bir Türk velisi olarak bilinmektedir. Yıldırım Beyazıt'ın damadıdır. Molla Fenârî ile

de dostluğu olan Emir Sultan 63 yaşında vefat etmiştir. 10 no'lu metinde Somuncu Baba'nın velî olduğunu bilerek kerâmet göstermiştir.

Harun Reşit : 766-809 yılları arasında yaşamış olan Harun Reşit Abbasi Halifesidir. Güç ve otoritesiyle bilinir. 17 yıl aralıksız imparatorluğu yöneten Harun Reşit, Bizanslılara karşı önemli zaferler kazanmıştır. 41 no'lu metinde Harun Reşit zalim bir padişah sıfatındadır.

3. Tarihi - Menkıbevî Şahsiyetler

Battal Gâzi : Tarihi şahsiyeti hakkında sarîh bilgiler bulunmayan Battal Gâzi menkıbevî kişiliği ile tanınmaktadır. Buna göre 717-740 yılları arasında Emevîlerin İstanbul üzerine yaptıkları seferlere katılmış ve islâmiyetin yayılmasında büyük roller üstlenmiştir. 54, 55, 56, 58 no'lu metinler onun şahsiyeti etrafında teşekkül etmiştir.

Emir Ömer : 19 no'lu metinde bir kerâmetini gördüğümüz Emir Ömer, Battal Gâzi Destanı'na göre Malatya emiridir. Asıl adı Ömer bin Numan bin Ziyad'dır.

Ali Baba : 23 no'lu metinde velî olarak görülen Ali Baba'nın Battal Gâzi'nin oğlu olduğu rivayet edilmekle beraber, bu konuda kesin bilgiler yoktur.

Behlül Dâna : 41 no'lu metinde bir nüktesinden söz edilmektedir. Türk ve İran edebiyatında nükteleriyle bilinmektedir.

Abdülvahhap Gâzi : 54 no'lu metinde 300 yıl yaşadığı rivayet olunan Abdülvahhap Gâzi'nin peygamber zamanından Battal Gâzi zamanına kadarki süre içinde islâmiyete hizmet ettiği görülmektedir.

Ahmet Turan : 58 no'lu metinde sözü edilen Ahmet Turan sonradan müslüman olmuş bir rum asilzâdesidir. Asıl adı Ahmer Tarran'dır.

4. Saray ve İdare Adamları

Rus Çarı : 60 no'lu metinde adı geçen Rus Çarı'nın IV.Murat'a gönderdiği elçi vasıtasıyla savaş isteğinden bahsedilmektedir. Bu bakımdan menfi bir tip olarak görülmekte ve tahkir edilmektedir.

Padişahlar ve İdareciler : 75 no'lu metinde 16 tane Osmanlı padişahının Darende'ye geldiğinden bahsedilmektedir. 76 no'lu metinde ise yüksek rütbeli memurlar vardır.

5. Halktan Kişiler

Köylüler : 1 no'lu metinde Hasan Gâzi'nin sabahları abdest aldığını gören bir köylüden bahsedilmektedir. 3 no'lu metinde sele kapılacak olan Şeyhin mezarını kurtarmak için köylüler toplanırlar.

Fakir Kimseler : 7 no'lu metinde parası olmadığı için evine dönemeyen fakir adama Mekkeli Mehmet yardım eder. 15 no'lu metinde ise Kara Baba fakir insan rolündedir. 80 no'lu metinde fakir ve dul olan genç kadına yardım edilir.

Gençler : 16 no'lu metinde Kara Baba'nın türbesinden süpürge almak isteyen gençlerden bahsedilmektedir. 27 ve 36 no'lu metinlerde mezarlarında günah işledikleri için rahatsız edilen gençlerin ruhuna fatiha okunur. Yine 36 no'lu metinde hakkını helâl eden genç bir kız vardır.

37 no'lu metinde genç adam kaderinde yazılı olduğu için evlendiği gece kurda dönüşen karısı tarafından öldürülür. 46 no'lu metinde yasak balıkları yakalayan gençlerden bahsedilmektedir. Bu gençler balıkları yedikleri için menfi tiplerdir. 48 no'lu metinde genç bir kız ölür. Ölmeden evvel mezarının ziyaret yeri olması için dua eder. 63 no'lu metinde amcasının atını elinden kaçırmaması sonucu kuş olan genç kızdan

bahsedilmektedir. 69 ve 70 no'lu metinlerde yılanlar tarafından sevilen ve takip edilen iki genç kız vardır. 79 no'lu metinde Darende'deki genç kadın bulgur kaynatmaktadır. 57 no'lu metinde ise Battal Gâzi'yi uyarmak amacıyla sacı fırlatan genç bir kadından bahsedilmektedir.

91,102 ve 103 no'lu metinlerde birbirini seven ve evlendirilmeyen gençler efsanelerin âşık kahramanlarıdır.

95 no'lu metinde düşmanlardan korunmak amacıyla dua sonucu taş kesilen genç kadın Fatmacık'tır.

6. Akrabalar

Baba ve Oğullar : 26 no'lu metinde Hacı Muhsin'in babası oğlunun başından geçenleri anlar. 30 no'lu metinde babasıyla ormandan geçerken bir kerâmet gösteren Hacı Hulûsî'den bahsedilmektedir. 31 no'lu metinde Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın iki oğlu Şâkir ile Zâkir'den bahisler vardır. Buna göre Şâkir din ehli, Zâkir ise meyhane ehlidir.

Ana Oğul ve Diğerleri : 34 no'lu metinde şehit düşen asker, borcunun anası tarafından ödenmesi için haber yollar. 40 no'lu metinde ise geyik avı için taşların arasına sıkışan oğlu için sabaha kadar ağlayan bir ana vardır. Metinde ananın bir kızıyla bir de gelininden bahsedilmektedir.

Baba Kız : 42 no'lu metinde Hz.İsa'nın 4 kızı vardır. Bu metne göre üçü sonradan insana dönüşen hayvanlardır ve bütün insanlar bu dört kadından doğmuştur.

Gelin Kaynana : 39 no'lu metinde gelinine et yediren kötü kalpli bir kaynana vardır. Gelin kaynana çatışmasının tipik bir örneğini veren metinde kötü kaynana cezalandırılmaktadır.

İki Erkek Kardeş : 17 no'lu metinde bahçelerine bakmak için Eski Malatya'ya giden iki kardeş ramazan ayında sigara içen bir adamla karşılaşırlar.

Kız ve Erkek Kardeşler : 61 ve 62 no'lu metinlerde kötü kalpli üvey anneden korkan kız ve erkek kardeşlerin kuşa dönüştüklerini görüyoruz. Bu metinlerdeki kardeşler öksüzdür.

Kaynana-Kayınbaba : 64 no'lu metinde saçını tararken kayınbabası tarafından görülen gelin ondan utanacağı için kuş olur. 73 no'lu metinde ölü katırın etini yiyen gelin kaynana ve kayınbabası tarafından görülünce çok utanır, dua ederek ayı olur. İki metinde de gelinin kaynana ve kayınbabasına karşı saygılı olduğu görülmektedir.

Gelin : 49 no'lu metinde öleceği zaman ziyaret edenlerin dualarının kabul olması için dua eden bir gelin vardır. Gelin iyiliği ve güzelliği hatırlatmaktadır.

Damat : 22 no'lu metinde Tam Baba'nın damadı kurtlardan korkmaktadır. 42 no'lu metinde ise Hz.İsa'nın damatlarından bahsedilmektedir.

7. Askerler ve Komutanlar

Subay : 14 no'lu metinde abdest almaya giden Hacı Hasan Efendinin tüfeğini alamayan bir subay vardır.

Askerler : 14,17 ve 20 no'lu metinlerde vatani görevde bulunan askerlerden bahsedilmektedir. 59 no'lu metinde askerlerin IV.Murat'ı öldürmeyi plânladıklarını görmekteyiz. 97 no'lu metinde ise hazineyi bekleyen iki kılıçlı asker bulunmaktadır.

8. Meslek Sahipleri

Elçi : 9 no'lu metinde Sultan IV.Murat'ın Somuncu Baba'ya gönderdiği altını götüren bir elçi ile 60 no'lu metinde Rus Çarı'nın IV. Murat'a gönderdiği başka bir elçiden bahsedilmektedir.

Avcı : 22 no'lu metinde kurtları avlayan avcılardan, 43 no'lu metinde ise geyiği kovalayan bir avcıdan bahsedilmiştir. 72 no'lu metinde ise yolunu kaybeden avcının yılanlarla birlikte yaşadığını ve onlar gibi taş yalayarak beslendiği görülmektedir.

Çoban : 11 no'lu metinde Kayseri'de bulunan Somuncu Baba, sığır çobanıdır. 53 no'lu metinde çoban Hz.Hızır'ı misafir etmesiyle müspet bir tiptir. Hz.Hızır'ı misafir eden çoban onun himmetiyle ölümden kurtulur. 93 ve 94 no'lu metinlerde yer alan çobanlar adaklarını hileli bir şekilde yerine getirdikleri için taş kesilirler. 101 no'lu metinde kaleden içeri giren çoban hazine ile karşılaşır. Hazineyi dışarı çıkarmak isteyince yolu bulamaz. 103 no'lu metinde çoban Güllü'ye aşık olan fakir bir tiptir.

Şoför : 6 no'lu metinde Keşşaf Hoca'yı kamyonuna bindirmek isteyen şoför onun kerâmetine şahit olur.

Öğrenci-Öğretmen : 4 no'lu metinde Koca Vaiz tembel bir öğrenci olduğu için hocasından azar işitir. 8 no'lu metinde evliya kerâmetlerinden bahseden hocaya talebesi inanmamış gibi gülümser. Bunun üzerine Hamza Efendi kerâmetini gösterir.

Fırıncı : 10 no'lu metinde Bursa'da bulunan Somuncu Baba, somunculuk yapmaktadır. 18 no'lu metinde ise Ermeni olan fırıncı müslüman Türk genicini yakmak için fırına sokar.

Çiftçi : 12 no'lu metinde Somuncu Baba'nın tarlasını ekme işiyle görevlendirilen bir çiftçiden bahsedilmektedir. 86 no'lu metinde tarlasını sulamaya giden çiftçi Alkarısı ile karşılaşır.

Mimar : 19 no'lu metinde Emir Ömer'in türbesini yapmakla görevlendirilen mimar türbeyi Kâbè'ye benzettir.

Bekçi : 37 no'lu metinde Ali Baba'nın türbesini bekleyen bekçiler uyuyakalırlar.

Terzi-Dükkân Sahibi : 66 no'lu metinde karganın aslında bir terzi olduğu, leyleğin ise mağaza sahibi olduğunu görmekteyiz. Fatma Ana'nın bedduasıyla bu hale gelmişlerdir.

Memur : 76 no'lu metinde Arapkir'e gelen bir ilçe memurundan bahsedilmektedir. İlçe eşrafının yüksek rütbeli memurlar olduğunu gören bu memur ilçeyi terketmektedir.

9. Olumsuz Tipler

Kötü Kadınlar : 2 no'lu metinde Kur'an-ı Kerim'i hapseden, 11 no'lu metinde ise Somuncu Baba'nın sırrını herkese söyleyen birer kötü kadın ile 39 no'lu metinde gelinine kurbağa eti yediren kötü bir kaynana vardır. 61 ve 62 no'lu metinlerde öksüz çocuklara zalim davranan üvey analar kötü kadınlardır. 67 no'lu metinde yalan söylemesi ile kötü bir tipi oluşturan Hz.Süleyman'ın karısı da menfi bir tiptir. 79 no'lu metinde ölü katırın etini yiyen gelin ile, 99 no'lu metinde pîrin verdiği altını kocasından saklayan kadın hoş görülmemektedir.

Kötü Erkekler : 18 no'lu metindeki Ermeni fırıncı Müslüman genci fırında yakmak istediği için kötü bir tiptir. 38 no'lu metinde çok cimri olan adam komşusuna bir eşek verileceğini duyunca, ona verilmesin diye kendisine verilecek olan iki eşiği istemez. 40 no'lu metinde ölüye kötülük etmek isteyen adam öldürülmeyi hak etmiş bir tiptir. 63 no'lu metinde zalim bir amca vardır. Amcanın zulmünden korkan genç kız dua sonucu kuş olur. 66 no'lu metinde karga ve leylek olmadan terzi ve dükkân sahibi olan şahıslar Fatma Ana'ya kötü gözle bakan menfi tiplerdir. 74 no'lu metinde Fatma Ana'ya bakan Samsur halkı lânetlenmiş-

tir. 93 ve 94 no'lu metinlerde adaklarını hileli bir şekilde yerine getiren çobanlar da Allah'a saygısızlık etmiş oldukları için iyi olmayan tiplerdir.

10. Diğer İnsanlar

Kafileler : 15 no'lu metinde hacca giden bir kabile mevcuttur. 77 no'lu metinde bir gelin alayı vardır. Gelinin annesi beddua ederek alayın taş kesilmesine sebep olur. 91 no'lu metinde kaçan sevgilileri takip eden bir köylü grubu vardır.

Hüseyin Eren : 35 no'lu metinde adı geçen şahsın babasının mezarına lastik düşürmesi sonucu öldüğü görülmektedir.

Emine Hatun : 47 no'lu metine konu olan Emine Hatun çeşme yaptırmaktadır.

B. HAYVANLAR

1. Kuşlar

Pepug Kuşu : 61 no'lu metinde erkek kardeşini öldüren Fatma, dua ederek kuş olur. Pepug, kuş olduğu günden beri kardeşi için ağlayıp inlemektedir.

Gıdı Gıdı Kuşu : 62 no'lu metinde gıdığı kaybeden iki kardeş üvey anneden korktuğu için dua ederek kuş olur. Gıdı gıdı kuşu hâlâ kaybettiği gıdığı aramaktadır.

Kurkur Kuşu : 63 no'lu metinde yer alan kurkur kuşu aslında amcasının atını kaybeden genç bir kızdır.

Taraklı Kuş : 64 no'lu metinde kayınbabasından çok utanan gelin başındaki tarağı ile beraber kuş olur.

Keklik : 65 no'lu metinde Hz.Ali'yi ihbar ettiği için lânetlenen keklığın avı insanlara hoş gelmektedir.

Karga : 66 no'lu metinde Fatma Ana'ya kötü gözle bakan karganın aslında insan olduğundan bahsedilmektedir.

Leylek : Yine 66'no'lu metinde Fatma ana'ya kötü gözle baktığından dolayı leyleğin de insanken bu hale geldiği görülmektedir.

Yarasa : 67 no'lu metinde yarasanın aceleciliği yüzünden ebediyyen tüysüz kalışından ve içeriye mahkûm oluşundan bahsedilmektedir.

Baykuş : 67 ve 68 no'lu metinlerde başkuş mağrur ve akıllı bir kuş görünümündedir.

2. Yılanlar

Aslında soğuk bir hayvan olarak bilinen yılan 60 ve 70 no'lu metinlerde insanlara âşık olma özelliği ile karşımıza çıkmaktadır. 71 no'lu metinde yılanların birbirlerine olan tutkularından bahsedilmektedir. 72 no'lu metinde yolunu kaybeden avcıya yardımcı olan yılanlar görülmektedir.

98 no'lu metinde ise hazineyi koruyan bir ejder vardır.

3. Ehil Hayvanlar

At : 3,7,32,34,51, ve 63 no'lu metinlerde at, velî ya da kahramanlara aittir ve onların yardımcısıdır. 3 no'lu metinde at Hz Hızır'ındır. 7 no'lu metinde Mekkeli Mehmet'in atı onunla birlikte mucizevi yolculuğa katılır.

32 no'lu metindeki at bir askere aittir. 34 no'lu metinde sakat bir attan bahsedilmektedir. Şehit asker'in atı öldükten sonra üç ayaklı kalmıştır. 51 no'lu metinde Hz.Ali'nin atından bahsedilmektedir. Bir cenk esnasında atın ayak izi taşa çıkmıştır. 63 no'lu metinde amcaya ait olan at genç kız tarafından kaybedilir.

İnek : 11 no'lu metinde Somuncu Baba'nın çobanlık ettiği ve konuştuğu bir inek vardır.

Eşek : 38 no'lu metinde fakir adama ait olan bir eşek vardır. 42 no'lu metinde ise Hz.İsa'nın eşiği Cenab-ı Allah'ın hikmetiyle insana dönüşür ve genç bir kız olur.

Kedi : 42 no'lu metinde Hz.İsa'nın kedisi insana dönüşür.

Köpek : 42 no'lu metinde Hz.İsa'nın köpeği genç bir kız olur.

Deve : 74 no'lu metinde devenin sırtı Fatma Ana'nın duasıyla içeri çöker. Böylece Fatma Ana gözlerden saklanır.

4. Vahşi Hayvanlar

Kurt : 22 no'lu metinde yavruları avlanmış iki kurt vardır. 37 no'lu metinde ise kadın Cenab-ı Allah'ın hikmetiyle kurt olur ve kocasını yer. Her iki metinde de kurt vahşi bir niteliktedir.

Ayı : 73 no'lu metinde ayının aslında bir gelin olduğu görülmektedir. Dua ederek ayı olmuştur.

5. Balık

9 no'lu metinde Somuncu Baba'nın Balıkları suyun üstündeki postu tuttukları için onun askeri olarak telâkki edilirler. 44, 45 ve 46 no'lu metinlerde de Somuncu Baba Camiinin önünde yaşayan balıkların mukaddes vasıflarından bahsedilmektedir. Ayrıca bu balıkların etini yiyenlerin de öleceği teması mevcuttur.

6. Diğer Hayvanlar

Kurbağa : 39 no'lu metinde bir kurbağanın etini kaynana geline yedirir. Bu metinde gelinin pişirdiği et ise kurbağaya dönüşür. Kurbağa, etinin kötü olması bakımından metne malzeme olmuştur.

C. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLAR

1. Cinler-Periler

Cinler : 83 ve 43 no'lu metinlerde cinlerin insan kılığına girerek insanlara zarar veren bir mahlûkat olduğunu görmekteyiz. Bu metinlerde cinlerin besmele ile Allah'ın adından korkup çekindikleri inancı vardır.

Alkarısı : 85,86 ve 87 no'lu metinlerde Alkarısı bilinen özellikleriyle ortaya çıkmıştır. Buna göre insanlara zarar vermek isteyen Alkarısının çeşitli şekillerde yakalanması, hizmet ettirilmesi gibi inanışlar söz konusudur. 33 no'lu metinde Alkarısı velî tarafından yakalanır.

Hıbılık : 88 no'lu metinde yer alan hıbılık insanlara zarar veren hayali bir varlıktır.

Kara Kunduz : 89 no'lu metinde yer alan Kara Kunduz'un vasıfları Hıbılığinkine benzemektedir. Her ikisi de insanları boğmak istemektedir.

2. İyiler

Malatya efsanelerinde gördüğümüz iyiler insan görünümündeki melekler olarak sıfatlandırmak mümkündür. Zirâ 79,80,81 ve 82 no'lu metinlerde iyiler temiz evlerde yaşayan ve görünmeyen gelinlerdir. Zaman zaman bazı kişilere görünürler ancak onları gören kişi gördüğünü söyleyince bir daha ortaya çıkmazlar. Genel olarak iyi varlıkların her an insanla beraber bulunduğuna inanılmakta ve temkinli olma imajı verilmektedir.

3. Hz.Hızır

55 no'lu metinde yer alan Hz.Hızır insanları imtihan etmek amacı ile yaşlı bir fakirin kılığına bürünmüştür. Bu özelliği ile Hz. Hızır iyileri mükâfatlandıran , kötöleri cezalandıran bir tiptir. Rivâyete göre Hz.Hızır sürekli insanların arasında bulunmakta ve başı darda kalanlara yardımcı olmaktadır.

4. Diğer Olağanüstü Varlıklar

Kurtlar : 90 no'lu metinde görülen ufak kurtçuklar aslında geline mükâfat olarak verilmişlerdir. Bunlar sonradan altın olacaklardır. Ancak gelin gördüklerini söyleyince kurtlar yok olmuştur.

II. MEKÂN

1. Uzak Mekânlar

Mekke : Mekke Malatya efsanelerinde kutsal bir mekân olarak geçmektedir. Bunun sebebi başta islâm dininin orada doğmuş olması ve gelişimine orada başlamasıdır. 7 no'lu metinde hac sebebiyle oraya giden bir fakirin Mekkeli Mehmet tarafından getirilmesi söz konusudur. 15 no lu metinde de fakir adam Mekke'ye mucizevî bir şekilde gider.

Medine : 8 no'lu metinde Hamza Efendi bir talebesini mucizevî bir şekilde Medine'ye götürmektedir.

Bağdat : 5 ve 59 no'lu metinlerde IV.Murat'tan ve Bağdat Seferinden bahsedilmektedir.

Kıbrıs : 45 no'lu metinde Somuncu Baba'nın balıkları Kıbrıs Savaşına katılmaktadır.

Almanya : 71 no'lu metinde yılan sepetteki üzümün içine girerek, Almanya'ya gider ve orada adamı öldürür.

2. Yakın Mekânlar

a. Malatya İli İçindeki Mekânlar

Köyler

Küllümağara : 24 no'lu metinde yabancı misafiri kabul etmeyenler küllümağara köylüleridir. Efsanedeki olaylar bu köyde cereyan etmektedir. Köy Dilek yolu üzerinde olup merkeze bağlıdır.

Çığlık Köyü : 50 no'lu metinde geçen Yel Ağacı, Çığlık Köyündedir. Metne göre Hz.Muhammed burada düşmanlar tarafından sıkıştırılınca ağacın arkasına saklanır. Efsanedeki hadiseler bu köyde cereyan etmiştir. Çığlık köyü Doğanşehir ilçesine bağlıdır. Malatya'ya 50 km. uzaklıktadır.

Kürecik Köyü : 93 no'lu metindeki olaylar Akçadağ'ın Kürecik Köyü yakınlarındaki bir dağda geçmektedir. Bu köy Malatya'ya 60 km. uzaklıkta olup, Ankara yolu üzerindedir.

Hasan Çelebi : 47 no'lu metinde çeşme yaptıran Emine Hatun, Hasan Çelebilidir. Hasan Çelebi, Hekimhan'ın bir köyü olup Malatya'ya 90 km. uzaklıktadır.

Bozan : 85 no'lu metindeki hadiseler Arguvan'ın Bozan köyünde cereyan etmiştir.

Yaka Köyü : 99 no'lu metin Dilek yolu üzerinde bulunan Yaka köyünde geçmektedir.

Samanlıköyü : 101 no'lu metindeki olaylar Samanlıköyün'de geçmektedir. Dilek yolu üzerinde bulunan köy merkeze bağlıdır.

Kasabalar

Gündüzbey : 48 ve 49 no'lu metinlerdeki olaylar Gündüzbey'de geçmektedir. Gündüzbey, Malatya'ya 30 km. uzaklıkta olup, çok güzel bir mekândır.

Yakınca : 35 no'lu metindeki Hüseyin Eren, Yakıncalı'dır. 88 no'lu metinde Hıbilğin boğmak istediği adam Yakıncalı'dır. Her iki metinde olaylar Yakınca'da geçmiştir. Yakınca Malatya'ya 28 km. uzaklıktadır.

Balaban : 103 no'lu metindeki Çoban ile Güllü Balabanlı'dır. Balaban Malatya'ya 70 km. uzaklıkta olup, Malatya-Kayseri yolu üzerindedir.

İlçeler

Darende : Darende, Malatya efsanelerinin en geniş mekânlarından biridir. Başta Şeyh Hamid-i Velî olmak üzere pekçok velînin burada yetişmiş olmasından dolayı pekçok efsane teşekkül etmiştir.

1,2,3,9,12,13,18,29,30,33,44,45,46,51,70,75,79,80,81,82,83,84,86, 89,90,94,95,96,97 ve 100 no'lu metinlerin mekânı Darende'dir. Darende, Ankara yolu üzerinde olup Malatya'ya 90 km. uzaklıktadır. Doğu Toros Dağlarıyla Uzunyayla arasında kalan çukurdadır. Bu çukurluk etrafındaki yükseklikler ilçe topraklarına dahildir. Şehir Eski Darende'nin hemen civarındadır.

Battal Gâzi : (Eski Malatya) Battal Gâzi ve silâh arkadaşlarının burada yetişmiş olması yörede efsanelerin teşekkülünde etkili olmuştur. 4,5,6,7,15,16,17,19,21,55,57,58,62,69,92 no'lu metinlerdeki hadiseler Battal Gâzi'de geçmektedir. Daha önce Eski Malatya olarak bilinen ilçenin ismi kısa bir süre önce Battal Gâzi olarak değişmiştir.

Pötürge : 57 no'lu metindeki olaylar Pötürge'de geçmektedir. Malatya'ya 74 km. uzaklıkta olan Pötürge'nin adı ses taklidi bir kelime olan pütür pütür ikilemesinden gelmektedir.

Arapkir : 76 no'lu metindeki olaylar Arapkir'de geçmektedir.

b. Malatya İli Dışındaki Mekânlar

Adıyaman : 53,77 ve 91 no'lu metinlerde hadiselerin cereyan ettiği yer Adıyaman ilinin Çelikhan ilçesine bağlı Abdülharap köyü ve aynı adı taşıyan göl civarındadır. 74 no'lu metinde ise hadiseler, eskiden

Adıyaman'ın bir bölümüne verilen ad olan Samsur'da cereyan etmiştir. Adıyaman ilinin bu bölgeleri 1954 senesine kadar Malatya'ya bağlı olduğu için efsaneleri Malatya efsaneleri şeklinde derlenmiştir.

c. Anonim Mekânlar : Genellikle yaygın inanışları konu edinen efsanelerde mekânlar belli değildir. Malatya'dan derlediğimiz efsanelerden bazılarında mekân belli değildir.

36,37,38,39,40,41,42 ve 43 no'lu metinlerin mekânı belli değildir. 56 no'lu metinde Battal Gâzi başından geçen bir olayı anlatmaktadır. Olayın mekânı belli değildir. 67 no'lu metinde Hz.Süleyman ile kuşlar arasında geçen bir muhavereden bahsedilmektedir. Bu sebeple olayın mekânı belli değildir. 68 no'lu metin başkuşun viran yerlerde ötmesini bir sebebe bağlamaktadır ve mekân belli değildir.

d. Tabii Mekânlar

Yayla : Ölü bir katırın etini yiyerek utancından ayıya dönüşen gelini anlatan 73 no'lu metindeki olaylar yaylada geçmektedir.

Leylâ ile Mecnun'un aşkından bahseden 102 no'lu metinde yayladan bahsedilmektedir. Burada yayla, hayvancılıkla geçinen toplumlarda baharda hayvanların çıkarıldığı, bol otu olan serin mekânlara verilen isimdir.

Çay : 1 no'lu metinde çay tabii bir mekân olarak geçmektedir. Burada sözü edilen çay Tohma'dır. Tohma suyu 29 no'lu metinde de geçmektedir.

Tepe : 1 no'lu metinde Hasan Gâzi'nin türbesi bir tepe üzerindedir.

Tarla : 12 no'lu metinde Somuncu Baba'ya ait olan bir tarladan bahsedilmektedir. 85 no'lu metinde köylü Alkarısını tarlada görür.

Göl : 53 no'lu metinde Hz.Hızır'ın himmetiyle oluşan Abdülvaharap gö-

l vardır. 77 no'lu metinde ise bu gölün ortasında bulunan bir kısma verilen isimden bahsedilmektedir.

Mağara : 57 no'lu metinde Battal Gâzi'nin s olarak kullandığı bir mağaradan bahsedilmektedir. 72 no'lu metinde yolunu kaybeden avcı mağaradan içeri girer ve yılanlarla birlikte yaşar. 96 no'lu metinde mağaranın içindeki bir altın beşikten bahsedilmektedir. 97 no'lu metinde de mağarada altın bir bebek vardır.

Orman : 30 no'lu metinde Hacı Hulûsî ile babası ormandan geçerlerken cereyan eden bir olay anlatılmaktadır.

e. İkâmetgâhlar

Evler : Evlerde cereyan eden olaylara yer veren metinler 20,28,64, 79,80,81,82 no'lu metinlerdir.

Kale : 31 no'lu metinde Erzurum'un Hasankale ilçesindeki bir kaleden bahsedilmektedir.

51 no'lu metinde, bir cenk esnasında Zengibar Kalesinden atlayan Hz.Ali'den bahsedilmektedir.

Yine 100 no'lu metinde Zengibar Kalesi'nde bulunan bir hazineden bahsedilmektedir.

Kuyu : 44 no'lu metinde kuyu balıklarının yaşadığı bir mekândır.

f. Dinî Mekânlar

Cami : 10 no'lu metin Bursa'daki Ulu Cami'den bahsedilmektedir. 13 no'lu metinde namaz camide kılınmaktadır. 23 no'lu ve 60 no'lu metinde ise Edirne'deki bir cami inşaatından söz edilmektedir.

Türbe : 16 ve 23 no'lu metinlerde olaylar Kara Baba ve Ali Baba'nın türbesinde geçmektedir.

g. Diğer Mekânlar : 54 no'lu metinde bir sohbet esnasında bir damla tükürüğü Abdülvahhap Gâzi'ye vererek Battal Gâzi'ye veren Hz.Peygamber'in bir sohbetinden bahsedilmektedir. Burada mekân Mekkede bir mescit olabilir.

58 no'lu metinde olay bir savaş alanında geçmektedir. Battal Gâzi Ahmet Turan'la cenge tutuşurlar.

III.ZAMAN

1. Tarihi Olaylar

Bağdat Seferi : IV.Murat 1638'de düzenlediği seferlerle Bağdat'ı Osmanlı topraklarına katmıştır. 5,9,59 ve 60 no'lu metinlerde bu seferlerden bahisler vardır. Buna göre padişah sefere hazırlıklar yapmakta, seferde galip olmakta veya dönmektedir.

Rumlarlar Savaşlar : 1,54,55,56,57 ve 58 no'lu metinlerde Rumlarla yapılan savaşlardan bahisler vardır. Bu metinlerde Battal Gâzi ve silâh arkadaşlarının Rumlarla yaptıkları savaşlar söz konusudur. Battal Gâzi'nin yaşadığı dönemi göz önünde bulundurursak bu devir milâdi yediyüzlü yıllardır.

Yüzyıllar : 10 no'lu metinde Yıldırım Beyazıt, Bursa'da bir camii yaptırmaktadır. Bu cami inşaatında Molla Fenârî, Emir Sultan ve Sultan Yıldırım Beyazıt bulunmuşlardır. Bu tarih XV. yüzyıla rastlamaktadır.

2. Günler ve Aylar

Cuma : 10 no'lu metinde caminin açılışı cuma günü yapılmaktadır. 24 no'lu metinde cuma namazından bahsedilmektedir.

Ramazan ayı : 17 no'lu metindeki hadiseler Ramazan ayına rastlamaktadır.

Hac Dönemi : Hac dönemi genellikle her yıl Ramazan ayına rastlamaktadır. 7 ve 15 no'lu metinlerin zamanı da hac dönemidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ KISIM

MALATYA EFSANELERİ (METİNLER)

1. DİNİ EFSANELER

A. Veliler Üzerine Anlatılanlar

1. HASAN GÂZİ

Battal Gâzi'nin amcasıdır. Bizanslılar'la yapılan bir savaşta Darende'nin hemen yakınındaki tepe üzerinde şehit düşmüştür. Türbesi şehit düştüğü tepe üzerindedir.

Rivayete göre, Hasan Gâzi her sabah erkenden abdest almak için tepeden aşağı iner, aşağıdaki dereden abdest alarak tekrar yukarı çıkar.

Bir sabah erkenden çevre köylerden gelen bir adam, orada ak sakallı bir ihtiyarın abdest aldığını görür. Kendisiyle sohbet etmek için onu takip eder. Yukarı çıkar. Ak sakallı ihtiyar, kabrin içine girerek namaza başlar. Dışarıda bekleyen köylü uzun bir müddetten sonra adamın çıkmadığını görünce içeri girip bakar ki kimse yok.

Bu hadise o günden sonra her gün tekrar eder. Köylü adam her sabah erkenden gelerek ak sakallı ihtiyarın abdest alışını ve yukarı çıkışını seyreder. Sonra yavaş yavaş gördüklerini çevresine anlatmaya başlar.

Gördüklerini anlatmaya başlaması üzerine adam bir daha Hasan Gâzi'yi göremez. Bir yıl boyunca her sabah onu bekler, fakat sırrını dışarı verdiği için Hasan Gâzi, gözüne görünmez.

2. SİYAHİ BABA

Siyahi Baba'nın türbesi Darende'ye 10 km. uzaklıktaki Kuluçcak Kasabasında'dır.

Rivayete göre, Siyahi Baba bir gün Balıklı Suyu karşısındaki tarlasını sulamaya gider. Suyun öte tarafında bir kadın belirerek, karşı tarafa geçmek için ağlayıp yardım istemeye başlar. Siyahi Baba dayanamayıp kadına yardım etmek için suyun öte tarafına geçer. Kadını sırtına alarak suya girer. Kadın, suyun ortasında Siyahi Baba'nın boynuna sarılmaya başlar... Siyahi Baba'dan yüz bulamayan kadın suyu geçince ona sırtında sarılı bir Kur'an'ı Kerim çıkararak onu hapsedtiğini söyler.

Siyahi Baba, bu kadının dünya zevki olduğunu ve şeytanın bir tuzağına düşmek üzere olduğu anlar. Kadının tüm çabalarına rağmen Rabb'inin korkusunu üzerinden atamaz ve nefesine üstün gelerek kadından kurtulur. Kadının hapsedtiği Kur'an-ı Kerim'i de kurtarır. Kadın uzaklaşıp gittikten sonra beyaz atlı bir süvari gelerek Siyahi Baba'ya:

"Gazan mübarek olsun ya Siyahi" der. Onun arkasından bir çok atlılar gelip geçerler. Siyahi, son gelen atlıyı durdurarak kim olduklarını sorar. Atlı, geçenlerin kırklar olduğunu söyler. Evine dönen Siyahi Baba ruhunu teslim eder.

3. MEDİŞEH

Türbesi Malatya-Ankara yolu üzerinde, Darende'ye 7 km. uzaklıktaki Karşıyaka Köyü'nde yolun sağ tarafında Tohma Suyu'nun kenarındadır.

Rivayete göre zamanında Medine'den gelen bir Şeyh burada vefat eder. Türbesi vefat ettiği Karşıyaka Köyü'ne yapılır.

Bir gün Tohma'nın suları çoşar, sel olup akar. Köylüler sel tehlikesiyle karşı karşıya kalan şeyhlerinin türbesini kurtarmak için toplanırlar. Türbeyi başka bir yere taşımaya karar verirler. Bu esnada kır bir ata binmiş ak sakallı bir zât peyda olur ve onlara ne yaptıklarını sorar. Onlar da:

"Şeyhimizi selden kurtaracağız" derler.

Bunun üzerine kır ata binmiş ak sakallı adam:

"Kendini kurtaramayan şeyh, şeyh değildir" diyerek gözden kaybolur.

Bu söz üzerine herkes evine gider. Ertesi gün gelip baktıkları vakit, Tohma'nın türbeye 30 metre uzaklıkta aktığını görürler.

Mehmet GÖK

4. KOCA VAİZ (I)

Rivayete göre Koca Vaiz çocukluğunda okula gönderilir. Çok tembel bir öğrenci olan Koca Vaiz, nihayet bir gün hocasının sabrını taşırır.

Dayanamayan Hoca:

"Artık okula gelme, sen okuyamayacaksın!" der.

Söylenenlere çok içeren Koca Vaiz akşam namazından sonra dua ederek uyur. Rüyasında Hz.Peybamber'i görür. Ondan yardım diler.

Ertesi gün okula gidip derse girer. Derste öyle bir vaaz verir ki herkes hayret içerisinde kalır. Vaazın tesiri ve güzelliği karşısında dayanamayan hoca şöyle haykırır:

"Sus artık, Koca Vaiz..."

O günden sonra adı Koca Vaiz olarak kalır.

Mustafa YILMAZ

5. KOCA VAİZ (2)

Sultan IV.Murat bir Bağdat Seferi dönüşünde, dinlenmek için Eski Malatya'ya uğrar. İlkbahar sularının coşkun zamanlarına rastlayan bu dönüş, yolda Padişahı bir tehlikeyle karşılaştırır. Elazığ'ı geçtikten sonra Fırat Nehri'nin yanına gelen ordu, karşıya geçmek için atları suya salmak zorunda kalır. En önde bulunan IV.Murat Fırat'ın coşkun sularına karşı:

"Ya sen Fırat ya ben Murat " diyerek atını suya sürer. Ordu da arkasından gelir. Ne var ki suyun tam ortasına gelen Sultan IV.Murat bir alabora tehlikesi geçirir. Kendisi bir tarafta atı bir tarafta mücadele ederlerken bir el onları kurtarır.

Şehre yerleşen Sultan Murat'ın gazasını kutlamaya bütün şehir ahalisi gelir.

Padişah:

"Gazamı tebrik etmeyen kaldı mı "diye sorar. Birisi:

"Padişahım, yalnızca yaşlı bir adam kaldı!" der. Bunun üzerine padişah:

"Çağırın o da gelsin" der.

Koca Vaiz geldiği zaman Sultan Murat ona:

"Herkes gazamı tebrik etmeye geldi sen neden gelmedin?"diye sorar.

Koca Vaiz sağ elini göstererek hiddetle sorar:

"Peki bu el kimindi?"der.

Böylece Sultan Murat kendisini kurtaranın Koca Vaiz olduğunu anlar.

Koca Vaiz'in türbesi, Eski Malatya yolu üzerinde işlek bir ziyaretgâh olup, Malatya'ya 13. km. uzaklıktadır.

Ahmet ŞENTÜRK

6. KEŞŞAF HOCA

Rivayete göre bir akşam vakti Keşşaf Hoca, Eski Malatya'dan Malatya'ya dönerken yolda bir kamyon durur. Kamyonun şoförü Keşşaf Hocaya:

"Hocam buyur seni götürüyüm yoksa namaza gecikeceksin" der.

Keşşaf Hoca:

"Yok evladım, sen buyur git, ben yavaş yavaş geliyorum" der.

Bu duruma şaşırın şoför yoluna devam eder. İçinden "acaba hoca namazdan kaçıyor mu?" diye düşünür. Malatya'ya varınca bakar ki hoca kendisinden evvel gelmiş. Yeni Camii avlusunda abdest almaktadır. Hoca'nın büyüklüğünü anlayan şoför, derhal onun elini ayağını öper.

Kemâl KOÇER

7. KARA BABA VE MEKKELİ MEHMET

Rivayete göre, birgün Eski Malatya'lı fakir bir adam hacca gider. Adamın dönecek parası olmadığından Mekke'de kalır. Orada burada vakit geçirirken bir adama rastlar. Eski Malatya lı halini arz ederek yardım ister. Bunun üzerine Mekkeli adam ona şöyle der:

"Ben de o tarafa gidiyorum. Seni götürürüm. Sabah namazından sonra yola çıkarız."

Sabahleyin yola çıkarlar. Mekkeli adam Malatyalı'yı atının terki-
ne alarak ona:

"Sen gözlerini yum, ben aç deyinceye kadar açma" der.

Mekkeli adam "gözlerini aç" dediği zaman Eski Malatya lı gözlerini açar ve kendisini Eski Malatya'da bulur. Mekkeli ona:

"Buralarda Kara Baba diye birisi var, onu tanırmısın?" der. O da:

"Tanırım şimdi kahvede kahvesini içiyordur" der.

Mekkeli:

" O halde gittiğin zaman ona de ki Mekke li Mehmet'in sana selâmı var" der ve gözden kaybolur.

Malatyalı kahveye gider. Daha birşey söylemesine fırsat vermeden kahvesini içen Kara Baba ayağa kalkarak:

"Aleyküme selâm, ama ben ez zannetim ki Mekkeli Mehmet Rusya'yı İslâm ülkesi yapmış. Seni buraya kadar getirmiş çok mu? " der.

8. HAMZA EFENDİ

Darendeli... Hamza Efendi zamanıyla Darendeye 30 km.uzaklıkta bulunan Dört Kapılı'da hocadır.

Rivayete göre, Hamza Efendi bir gün velîlerin kerâmetlerinden bahsederken talebelerinden birisi inanmamış gibi gülümser, Hamza Efendi akşam talebeye:

"Gönlüm sabah namazını Şeyh Hamid'de kılmayı arzu ediyor, istersen birlikte gidelim" der. Talebe içinden istemez fakat hocasına birşey söyleyemez. Geceden yola çıkarlar. Bahçeler arasından geçerlerken Hamza Efendi:

"Evladım şu eriklerden biraz mendile koy. Gidince arkadaşlarına ıkrâm edersin" der.

Sabah namazını kıldıktan sonra Sarı Çiçek'e dönerler. Talebe mendilindeki erikleri arkadaşlarına dağıtmak için mendili açınca mendilden hurma çıkar. Meğer gittikleri yer Medine imiş.

Bunun üzerine talebe hocasının eline kapanarak af diler.

M.Ali Cengiz

9. SOMUNCU BABA(I)

Rivayete göre, bir gün Sultan IV.Murat doğuya bir kalenin fethine gideceği zaman, Malatya'dan geçerken elçilerinden birine bir kese altın vererek, Somuncu Baba'nın hayır duasını almak üzere Darende'ye gönderir.

Elçi sora sora, karşısında zengin bir adam bulacağını ümit ederken onun fakir çilehanesini bulur. Bahçeye girdiği zaman, yaşlı bir adamın bahçeyi bellediğini fakat küreğin önündeki toprağın sade, altın olduğunu görür. Bu durum karşısında elindeki bir kese altını vermeye utanan elçi geri dönerek durumu IV. Murat'a anlatır. Bunun üzerine IV.Murat Somuncu Baba'yı ziyarete gider. Bahçeye girdiğinde Somuncu Baba'nın bir arkadaşıyla, bir postu suyun üzerine atarak üzerinde oturup sohbet ettiklerini görür. IV.Murat hal hatır ettikten sonra Somuncu Baba'ya:

"Acaba bu fethi müyesser olabilecek miyiz?" diye sorar.

Somuncu Baba:

"Fetih sizlerindir. Yalnız akşamın işini sabaha bırakmayın. Eğer daralırsanız biz de askerimizle oradayız." der.

Somuncu Baba'nın bu sözü IV.Murat'ı düşündürür. Kendi kendine "benim ülkemde yaşayan birinin askeri nereden olabilir?" diye düşünür. Müsâde isteyip kalkacağı zaman üzerinde oturduğu postuda kaldırıp Somuncu Baba'ya uzatır. Postu kaldırdığı vakit altında birikip onu suyun üzerinde tutan balıkları görür. O anda anlar ki Somuncu Baba'nın askeri balıklardır.

IV.Murat ayrıldığı zaman Somuncu Baba ona, üzerinde "akşamın işini sabaha bırakmayın" yazılı altın bir ibrik verir. Padişah ordusuyla yola çıkar. Akşam vakti feth edecekleri kaleye yaklaşırlar. Padişah kumandanlarına şu emri verir:

"Bu akşam burada istirahat edelim sabah erkenden kaleyi alırız."

Az sonra abdest almak için ibriği ile su getirtince ibriğin

-165-

üzerindeki "Akşamın işini sabaha bırakmayın" yazısını görünce derhal emrederek orduyu toplar. Kalenin üzerine yürüyen IV.Murat kalede bekleyen Türkleri kaleyle beraber kurtarır.

Bedrettin ATEŞ

10. SOMUNCU BABA (2)

Rivayete göre, Somuncu Baba (Şeyh Hâmîd-i Veli) Bursa'da iken bir ekmeğin fırını açarak somunculuk yapar. Bir tek kandille kırk tane somun çıkaran Somuncu Baba, isteyene sıcak, isteyene soğuk ekmeğin verir. Boynuna taktığı bir geyik boynuzunu kürek olarak kullanan Somuncu Baba'nın nasıl ve ne ile ekmeğin yaptığını kimse görmez. Somuncu Baba, ekmeğinlerini, mü'minlerin kursağına girsin diye; "mü'minler, somunlar, mü'minler somunlar" diye dağıtır. Böylece herkes onu "Somuncu Baba" diye çağırır.

Aradan zaman geçer. Sultan Yıldırım Beyazıt, Niğbolu Zaferi'nden sonra Bursa'ya gelerek Ulu Cami'nin temelini atar. Cami bitinceye kadar Somuncu Baba günde ikibin işçinin ekmeğini çıkarır. Nihayet Ulu Cami'nin yapımı biter. Bir yaz günü, cuma namaz'ından sonra halkın hizmetine açılması plânlanır. Yıldırım Beyazıt açılış hutbesini Şeyhulislâm Molla Fenârî'nin yapmasını teklif eder.

Molla Fenârî de bu iş için zamanın kutbu, Yıldırım Beyazıt'ın damadı Emir Sultan'ın daha münasip olduğunu söyleyerek onu çağırır. Cuma günü, Emir Sultan kürsüye çıkarak:

"Zamanın kutbu ve kavsü'l-âzamı aramızdayken hutbeyi okumak bana düşmez" diyerek Somuncu Baba'yı kürsüye çağırır. Kürsüye giden Somuncu Baba ona alçak sesle:

"Beni nihayet ele verdin Emir'im" der.

Güzel hutbesi ile Fatıha Suresi'ni yedi geniş anlamda tefsir ettikten sonra, halkın sevgisini daha çok kazanır. Camiden çıkarken halk caminin dört ayrı kapısında onun yolunu bekler. Somuncu Baba dört ayrı kapıdan aynı anda çıkar. Herkes onun elini öptüğünü söyler. Bunun

üzerine ona sormak üzere toplanırlar. Somuncu Baba onlara dört ayrı kapıdan aynı anda çıktığını anlatır.

Sırrı ortaya çıkan Somuncu Baba o günden sonra Bursa'da durmaz orayı terkeder.

Bedrettin ATEŞ

11. SOMUNCU BABA (3)

Rivayete göre, Kayseri'de Somuncu Baba'nın bir mağarası vardır. Darende'de 15 yıl kalan Somuncu Baba bilinince oradan Kayseri'ye giderek sığır çobanlığına başlar.

Yağmurlu bir günde sığırını erkenden köye götürmek zorunda kalır. Bir kadının ineği gelmez, kötü huylu olan kadın gelip çobana bağırıp çağırır, kötü sözler söyler. Çoban:

"Siz bekleyin ben şimdi ineğinizi bulur getiririm." der.

Araya araya ineği bir kayanın dibinde otlarken bulur. İneğe:

"Ya mübarek hayvan neden gelmedin de bana laf söyledin?" der.

İnek dile gelir:

"Ya mübarek insan, benim çok kötü huylu bir sahibim var. Her akşam sütümün hepsini sağıp yavruma hiçbir şey bırakmıyor. Onun için sürüden gizlice ayrılarak biraz süt toplamak için yayılmaya geldim." der.

Çobanı takip eden kadın onun inekle konuştuğunu görünce herkese haber verir. Bunun üzerine Somuncu Baba Kayseri'yi terkeder.

Bedrettin ATEŞ

12. SOMUNCU BABA (4)

Rivayete göre, Somuncu Baba'nın bir tarlası vardır. Bir yıl tarlasını bir çiftçiye vererek ona:

"Bir tarafını kendine bir tarafını da benim için ek!" der.

Yaz gelir Somuncu Baba tarlasını görmeye gider. Çiftçinin kendisi için ektiği buğday çok iyi geliştiği halde Somuncu Baba için ektiği buğday gelişmez ufacık kalır. Somuncu Baba, hangi tarafın kendine ait olduğunu öğrenmek ister. Çiftçi gelişmeyen buğdaydan utandığı için kendi tarafını göstererek:

"İşte buyrun sizinki bu!" der.

Kendisinin gelişip çiftçinininkinin küçük kaldığını gören Somuncu Baba kederinden ağlar. Ve:

"Allahım ne kabahatim vardı ki beni dünya malına sahip ettin!!" der.

Bu durumu gören çiftçi Somuncu Baba'nın ayaklarına kapanarak doğruyu söyler. Çok sevinen Somuncu Baba şükür namazı kılar.

Bedrettin ATEŞ

13. HACI HASAN EFENDİ (I)

Rivayete göre, bir gün Hacı Hasan Efendi namaz kıldırırken cemaatte bulunan Mustafa Efendi adlı bir zat içinden "herhalde Hacı Hasan Efendi bu ayeti yanlış okudu" diye düşünür. Namaz bittikten sonra Mustafa Efendi daha birşey sormadan, Hacı Hasan Efendi onun yanına gelerek söyler:

"Hayır Mustafa Efendi ben orayı yanlış okumadım, size öyle geldi."

Mehmet GÖK

14. HACI HASAN EFENDİ (2)

Rivayete göre, Hacı Hasan Efendi Maraş'ta askerlik yaparken, bir gece nöbet sırası ona gelir. Abdestsiz olan Hacı Hasan Efendi, tüfeğini "Hasbi'n-Allah'ü ve nimel-vekil" diyerek yerine vekil bırakır ve aşağıdaki dereden abdest almaya iner.

Nöbetçi subayı gelir de nöbetçiyi göremeyince kızarak havada dikili duran tüfeği almaya gider. Tüfeği alacağı zaman tüfek kendisine doğrulur. Süngüsünü uzatarak onu vuracakmış gibi durur. Nöbetçi subayı korkudan uzaklaşınca tüfek derhal eski haline döner. Subay bir türlü tüfeği almaz. Ertesi gün gece nöbetçisini çağırarak gece nereye gittiğini sorar. Hacı Hasan Efendi subaya:

"Nöbet ve askerlik bir ibadettir, ibadet ise pis yapılmaz. Bu sebeple Allah'a sığınıp onu kendime vekil tayin ederek aşağıdaki dereden abdest almaya gittim" der.

Mehmet GÖK

15. KARA BABA (I)

Rivayete göre, Kara Baba'nın yaşadığı dönemlerde bir hacı kafilesi doğudan gelerek güneye geçmek üzere, Malatya'ya 15 km. uzaklıkta bulunan Eski Malatya yakınlarında dinlenmek için mola verir. Üstü başı yırtık bir adam, kafilenin yanına gelerek, onlarla gidebilmek için yalvarır. Hacı adayları:

"Biz kendimizi zor götürüyoruz seni nasıl 'götüreceğiz?" diyerek adamı kovarlar.

Hac farızasını ifa edip son 40 rekat namazlarını edaya duran kabile mensuplarının hepsi, o esnada Eski Malatya'da kovdukları adamın önlerinde namaz kıldığını görür.

Yurtlarına dönen kabile mensuplarının hepsi bir gece aynı rüyayı görür. Rüyalarında ak sakallı bir ihtiyar onlara şöyle der:

"Sizin haccınız kabul olmadı. Eğer Kara Baba'nın gönlünü almazsanız kabul olmayacaktır!"

Bunun üzerine Eski Malatya'ya gelip Kara Baba'yı ararlar. Sonunda kovdukları adamın Kara Baba olduğunun anlar ve ondan af dilerler. Kara Baba onlara:

"Ey hacılar bu uzun ve yorucu yolculuktan sonra haccınızın kabul olmamasına gönlüm razı gelmez. Ancak kabul olması için de benim size bir sırrımı vermem gerekmektedir. Bu sebeple kazanımı kurup kefenimi hazırladıktan sonra yanıma gelin!" der.

Suyu ve kefeni hazırlandıktan sonra Kara Baba sırrını açıklayarak Allah'ın rahmetine kavuşur.

16. KARA BABA (2)

Türbesi, Malatya'ya 15 km. uzaklıkta bulunan Eski Malatya'daki kabristandadır.

Rivayete göre birgün Eski Malatyalı gençler bir tavuk yakalayarak türbesinin yakınlarında kesip yemeye karar verirler. Orada odun bulamayan gençler, türbenin içindeki süpürgeleri alması için aralarından birisini seçip gönderirler.

İçeri giren genç süpürgelerin hepsini kucağına toplar. Tam dışarı çıkacakken kapı kapanır ve bir türlü açılmaz. Bunun üzerine genç, elindeki süpürgeleri yere bırakınca kapı açılır. Tekrar süpürgeleri alır tam çıkacakken kapı kapanır ve açılmaz. Sonunda süpürgeleri bırakarak dışarı çıkmak zorunda kalır.

Ahmet KEÇECİOĞLU

17. YABANCI ADAM

Rivâyete göre, birgün askeriye Eski Malatya'ya yerleşir. Askerlerin çoğu hastalanarak ölür. Ölülerin büyük bir kısmı, sahibi Malatya'da oturan bir bahçeye gömülür.

Durumu duyan bahçe sahiplerinden iki kardeş bahçeyi kontrol etmek üzere Eski Malatya'ya giderler. Ramazan günü olduğu halde karşıdan bir adamın sigara içerek geldiğini görürler.

Kardeşlerden biri adam ramazanda sigara içiyor diye kızarak selam vermeden geçer. Öbürü bekleyerek konuşur. Yabancı adam ona:

"Bahçeyi kurtarmaya gidiyorsunuz. Fakat gayretleriniz boşa çıkacaktır . Onun için geri dönün " der.

Gidip bahçenin durumunu gören iki kardeş yolda gördükleri adamın ramazanda sigara içtiği halde bir kerâmet ehli olduğunu anlarlar.

Kemal KOÇER

18. MÜSLÜMAN GENÇ

Eski Darende, bugünkü Darende'nin bir kilometre uzağında bulunan Zengibar Kalesi'nin güneyine düşer.

Rivayete göre, Darende'de gayri müslimlerin yaşadıkları dönemlerde Ermeni bir adam fırıncılık yapar. Birgün fırına çevresinde dürüstlüğü ile tanınan, dini bütün Müslüman bir genç gelir. O zamanlar müslüman toplumda fırıncılık mesleği olmadığı için bu işi gayri müslimler yapar. Müslüman gençle sohbet eden fırıncı konuyu nihayet dinî konulara getirir:

"Bak dostum, şu içi ateşle dolu yanan fırını görüyorsun değil mi? İkimiz bu fırına girelim. Ateş kimi yakmazsa o diğerinin dinine geçsin."

Müslüman genç fırıncının teklifini kabul eder. Müslüman genç terbiyesi icabı fırıncıya:

"Önce siz buyurun" der. Fırıncı gencin teklifini kabul etmez ve ona:

"Önce sen buyur." der. Amacı genci yakmaktır. Böylelikle bir müslümandan kurtulacaktır. Genç Müslüman kalbini Allah'a teslim ederek:

"Allah'ım sen yoktan var eden, herşeye kadir olan, bilen, haklıyı haksızı ayırsın!" diyerek besmele çeker ve fistanının eteğini hafifçe toplayarak fırına girer. Bunu gören fırıncı korkudan kaçıp gider. Bir yandan da bu ahmak Müslüman yandı kül oldu düşüncesiyle için için sevinir. Az sonra Müslüman Türk genci fırından sapasağlam çıkarak:

"Allah'ım haklı olan davamda yüzümü kara çıkarmadın. Sana şükürler olsun" der.

Fırıncıya haber vermek için onu arayan genç fistanının ucunun hafifçe yandığını görür. Buna çok üzülen genç düşünceye dalar. İçinden:

"Acaba ne günah işledim!" diye üzölüp durur fakat birşey bulamaz. Gıdıp olanı biteni annesine anlatır. Annesi ona:

"Sen daha çok küçüktün. Bir gece aniden ağlayarak uyandın. Ben dayanamayıp abdestsiz halimle seni emzirdim. İşte o yanık benim günahımdır sen çektin" der.

Fistan :Elbise.

Servet ERTAŞ

19. EMİR ÖMER

Halifeler zamanında Malatya Valisi olan Emir Ömer, Battal Gazi'nin de yakın dostudur.

Rivayete göre, bir gün Emir Ömer, memleketin en yetenekli mimarlarını çağırarak onlardan kendisine bir türbe yapmalarını fakat Beytullah'a benzetmelerini ister. Bunun üzerine baş mimar:

"Hiçbirimiz orayı görmedik." der.

Baş mimarı yanına çağırarak Emir Ömer, onu omuzuna çıkararak sorar:

"Şimdi gördün mü? "

Mimar yukarıdan:

"Evet gördüm" diye cevap verir.

Emir Ömer'in omuzu üzerinde Beytullah'ı gören mimar onun türbesini tıpatıp Beytullah'a benzetir.

20. SİVASLI İSMAİL HAKKI EFENDİ

Rivayete göre, Darendeli bir zat Sivas'a askere gider. Her pazar günü çarşıya çıkan Darendeli, İsmail Hakkı Efendi'yi ziyaret eder.

Bir pazar günü arkadaşlarıyla beraber çarşıya çıkan Darendeli, o gün çok kalabalık oldukları düşüncesi ile İsmail Hakkı Efendi'yi rahat-gün etmek istemez. Fakat kapının önünden geçerlerken İsmail Hakkı onları görür ve içeri davet eder, Sofrayı hazırlatan İsmail Hakkı Efendi onbeş kişiye sadece üç tabak içerisinde yemek getirtir. Darendeli "bu yemekle doyamayız" diye az yemeye çalışır. Derken, farkeder ki yemekler hiç eksilmiyor. Onbeş kişi doyup kalktığı halde tabaklardan hiç eksilme olmaz. Onlar dışarı çıkacakken İsmail Hakkı Efendi Darendeliyi yanına çağırarak ona:

"Evladım bu benim soframdır. Bir daha sakın eve gelmekten çekinmeyin " der.

Ali SOYLU

21. TAM BABA (I)

Rivâyete göre, Tam Baba ermiş birisi olduğu halde kimse ona inanmaz. Birgün bir arkadaşıyla sabah namazından evvel Eski Malatya yakınlarındaki Abdülvahap Gazi'nin türbesini ziyarete giderler. Vakit epey ilerler ve namaz vakti yaklaşır. Arkadaşı Tam Baba'ya:

"Baba gördün mü namaza geciktik!" der. Bunun üzerine Tam Baba arkadaşını sırtına alarak ona:

"Gözlerini yum ve hiç açma" der.

Adam söyleneni yapar ve gözlerini açtığı zaman kendisini Eski Malatya'da caminin önünde bulur.

O günden sonra herkes Tam Baba'nın ermişliğine inanır.

22. TAM BABA (2)

Rivayete göre Tam Baba'nın damadı köyden Battal Gazi'ye gelir. Yolda iki kurt gören adam korkudan yolunu değiştirir.

Damadı eve varır varmaz, Tam Baba kapıyı açarak şöyle der:

"Evladım, kurtlardan korkup yolunu değiştirdin ama yolunu boşuna uzattın. O hayvancağızlar avcılarının avladığı yavrularını arıyorlardı.

Kemal KOÇER

23. ALİ BABA

Ali Baba, Battal Gazi'nin oğludur. Türbesi Malatya'ya 13 km. uzaklıktaki Eski Malatya girişindeki kabristandır. Evliyanın ve şehitlerin ölmediğine inanan Eski Malatya'lular Ali Baba'nın hâlâ canlı olduğuna dair şu efsaneyi anlatırlar.

Birgün Belediye, Ali Baba türbesinin çevresindeki otların çobanlar tarafından hayvanlara yedirilmesine engel olmak için bir karar çıkarır. O günden sonra geceleri türbe, bekçiler tarafından gözetlenir.

Gece, türbeyi bekleyen bekçiler uyuya kalırlar. Bir el onları şiddetle sarsarak uyandırır. Kalkıp bakarlar ki hiç kimse yok. Tekrar uyuya kalırlar. Gene bir el onları uyandırır. Bu durum uyudukları her zaman tekrar edilince anlarlar ki kendilerini Ali Baba uyandırmaktadır.

Ahmet KEÇECİOĞLU

24. KEFEN GETİREN

Küllümağara Köyü, Malatya'nın kuzeyinde, Dilek-Hilan yolu üzerinde olup Malatya'ya 35 km. uzaklıktadır. Köyün Karakaya tarafına bakan yönünde oyuk bir taş vardır.

Rivayete göre birgün yaşlı bir adam köye misafir olarak gelir. Kapı kapı dolaşan adamcağızı kimse eve almaz. Adam geceyi kayanın oyuğunda geçirir ve sabah ölür. Sabahleyin köylüler onun ölüsünü görünce yanına varıp bakarlar ki suyu sabunu ve kefeni cenazesinin yanında hazır durmakta, bir de orada bir pınar çıkmış. Bunun üzerine adamın Allah'ın sevgili kullarından olduğu anlaşılır. Onu oraya gömerek giderler.

O günden sonra her cuma akşamı mezarın yanında topraktan (yerden) bir kan kaynar. Ertesi haftaya kadar yerde kalan kan, her cuma akşamı yeniden tazelenir.

Oradan çıkan suya da "Kefen Getiren Suyu" adı verilir.

A. Vahap KAYGUSUZ

25. ŞAİR HÜSEYİN SABRİ

Rivayete göre, aslen Yeşilyurtlu olan Şair Hüseyin Sabri Efendi'nin tek oğlu I. Dünya Harbine katılır. Savaş bittiği halde oğlu eve dönmez. Büyük bir üzüntüye kapılan Hüseyin Sabri Efendi Şeyh Abdülkadir Hazretleri'nin ruhundan imdat amacıyla bir manzume yazarak Fırat sularına bırakır. Üç gün sonra yolunu beklediği oğlu sağ sağlam evine döner.

Manzume şöyledir:

Zat-i pâki Hazreti ol hadi Allah aşkına,
Ehl-i Beyt-i Mustafa irşadı Allah aşkına,
Hep yıkıldı gönlümün Bağdadı Allah aşkına,
Bu harabatı edin âbâdı Allah aşkına.

Ey erenler, tez edin imdadı Allah aşkına,
Bana bağışlayın bu bir evlâdı Allah aşkına.

El medet ya Seyid-i Mevlâ nabib-i Ekremi,
Detgir-i icîzân ümmet bu fahri alemin,
Yetiş ya şâh-ı merdânım, görün bu matemim,
Senden özge var mı söyle başka çarem benim.

Ey erenler tez edin imdadı Allah aşkına,
Bana bağışlayın bu bir evlâdı Allah aşkına.

Darda kaldım yâ Ebâ Salih medet eylen bana,
Sen buyurmuştun müridâna muinim daima.
Ruzyedi edrikni ya ..... mutlaka,
Kapınız kıtmiridir red eylemen Sabri gedâ.

26. HACI MUHSİN EFENDİ (I)

Türbesi Darende'ye 6 km. uzaklıkta bulunan Beybağı Mahallesi'ndedir

Rivayete göre Hacı Muhsin Efendi çocukken çok tembel bir talebedir. Bu sebeple birgün hocasından kuvvetli bir dayak yer. Çok üzülen Hacı Muhsin, eve ağlayarak gelir. İki rekat namaz kıldıktan sonra dua ederek uyur. Rüyasında ona iki bardak şarap getirirler. Birisini sonuna kadar içer. İkincisini de içmek üzereyken kapı açılır. Hacı Muhsin uyanır. İçeri giren babası hemen durumu farkederek. Ona şöyle der:

"Birinci bardağı içtin şimdi dünya ilimlerini öğrendin. Eğer içeri girmeseydim ikinci bardağı da içecek ve ahiret ilimlerini de öğrenecektin."

Hacı Muhsin Efendi Darende'de saati ilk tamir eden kişidir.

Mehmet GÖK

27. HACI MUHSİN EFENDİ (2)

Rivayete göre, birgün Hacı Muhsin Efendi kabristandan geçerken garip bir hâle girer. Kendisini herkesin bayramlaştığı ışıklı bir yerde bulur. Bu coşku ve neşe içerisinde yalnız köşedeki genç adam inleyip ağlamaktadır. Onun yanına giderek neden üzgün olduğunu sorunca genç atlam :

"Benim dünyada bir tek annem vardı. Babam ölünce evlendi. Herkes akrabalarına hediye gönderdiği halde o bana bir şey göndermiyor." der.

Derhal gözünü açan Hacı Muhsin Efendi çevresindeki şeyin kaybolduğunu görür. Bu arada gencin verdiği adresi kafasında tutar. Bu köye gidip gencin annesini bulur. Kadına eskiden oğlu olup olmadığını sorar. Yaşlı kadın, zorla, eskiden bir oğlu olduğunu ama öldüğünü hatırlar. Hacı Muhsin Efendi ona bir fatihâ okumasını söyleyerek oradan ayrılır.

Aradan zaman geçer. Hacı Muhsin Efendi tekrar kabristana gider. Yine başına aynı hal gelir. Bu kez köşedeki gencin de bayrama katılıp sevindiğini görür. Genç adam ona:

"Allah senden razı olsun, artık ben de hediyemi alıyorum!" der.

28. HACI HULÛSÎ EFENDİ (I)

Somuncu Baba'nın onüçüncü kuşaktan torunu olan Hacı Hulûsî Efendi'nin pek çok kerâmeti anlatılır.

Rivayete göre, birgün Elbistan'dan beş-on kişi onu ziyarete gelir. Hacı Hulûsî Efendi içlerinden birisini çağırarak:

"Evladım iki arkadaşını al derhal eve git. Kapı açıksa aç değilse kır gir. Evde bir hal var. Fakat sakın ola ki elini kana bulama!" der.

Adam iki arkadaşıyla beraber eve gider. Kapıyı kırıp içeri girerler. Bakarlar ki karısı yabancı bir adamla uygunsuz bir haldedir. Adam elini kana bulamadan ikisini polise teslim eder ve tekrar Darende'ye döner.

Aradan zaman geçer. Adam karısını boşar. Karısıyla beraber olan adamın kendisine bir iş düşer. O adamın işini namaz kılması şartı ile kabul eder. Öbürü:

"Ben hayatımda namaz kılmadım bu işi bana nasıl yaptıracaksın?" der ama arkasından yürür.

Adam o günden sonra namazını kılar, ibadetini yapar. Günlerce yaptığı hatadan dolayı gözyaşı döker.

29. HACI HULÛSÎ EFENDÎ (2)

Rivayete göre, Hacı Hulûsî Efendi bir gün camide namaz kılarken namazı terkederek eve gider. Babası Hatip Hasan Efendi, eve gelip davranışının sebebini sorunca, Hacı Hulûsî Efendi:

"Namazda odun düşünmek imamın nesine gerek!" deyince babası olanları imama sorar. İmam şu cevabı verir.

"Maalesef namazı kıldırırken Tohma'dan gelen odunları düşünüyordum Namazı erkenden kıldırıp odun yakalamaya gidecektim " der.

Mehmet GÖK

30. HACI HULÛSÎ EFENDÎ (3)

Rivâyete göre, birgün daha Hacı Hulûsî Efendi çocukken babası ile ormanın kenarından geçerlerken babası atı sürmek için onu yaş bir odun kırmaya gönderir. Hacı Hulûsî odunu kıracağı zaman bütün ağaçlar hep bir ağızdan:

"Allah Allah," diye Cenâb-ı Hak'ı zikreder. Bunun üzerine Hacı Hulûsî, kuru bir odun kırıp babasına götürür. Babası, neden kuru odun aldığını sorunca:

"Baba, Cenâb-ı Allah'ı zikreden ağaç kırılır mı?" diye cevap verir.

Mehmet GÖK

31. İBRAHİM HAKKI HAZRETLERİ (I)

İbrahim Hakkı, Erzurum İli'nin Hasankale İlçesi'nde doğmuştur.

Rivayete göre, İbrahim Hakkı'nın Zâkir ve Şâkir adlı iki oğlu vardır. Zâkir, gece gündüz meyhaneden çıkmaz sürekli şarap içer. Şâkir ise daima ibadet eder ve babasının yolunda gider. Bir gün Şâkir babasına:

"Baba, ne olur artık ben de senin gibi olayım. Beni kendine ulaştır" der. İbrahim Hakkı Hazretleri her seferinde ona:

"Sabret oğlum daha zamanı var. Zamanı gelince söylerim." der.

Nihayet birgün İbrahim Hakkı Hazretleri Şâkir'e:

"Oğul haydi hazırlan. Bugün Hasan Kalesi'nden "kırklar" geçecek. Onlardan birisi gitti otuz dokuz tanesi kaldı. Sen de katılırsan kırk tane olacaklar," der.

Baba-oğul Hasan Kalesi'ne giderken yolları meyhanenin yanından geçer. İbrahim Hakkı Efendi, Şâkir'e:

"Gelmişken şurada Zâkir'in borcunu da ödeyip öyle gidelim" der.

Meyhaneye girip Zâkir'in bütün borcunu ödedikten sonra, bir sonraki gün içeceği şarabın parasını da bırakıp giderler. Zâkir borcunu ödemeye geldiği zaman borcunun ödendiğini görünce kimin ödediğini sorar. Meyhaneci babasının ödediğini söyler. Zâkir meyhaneciye:

"Nasıl bir adamdı? Benim babam olduğundan emin misin? " diye sorar. Meyhaneci de onu tanıdığını söyleyince Zâkir:

"Eyvah, babam benim içki içtiğimi bilir miymiş? bundan sonra bana yaşamak haramdır." diyerek kendisini Hasan Kalesi'nden atmaya gider.

Uzaktan babasıyla ağabeyini gören Zâkir önce saklanır.

Az sonra "kırklar" uzaktan görünür. İbrahim Hakkı Hazretleri:

"Hazırlan oğlum, ben ne zaman atla dersem o zaman kendini at" der. Otuz tane güvercin kendilerine doğru yaklaşır. O anda İbrahim Hakkı Hazretleri:

"Tamam oğlum at kendini " der. Şâkir yapamaz. Babası tekrar :

"Hadi Şâkir at kendini, at kendini" der. Az ötede saklanan Zâkir kafasını uzatarak:

"Baba ben atayım mı? der. Babası:

"Tamam oğlum at kendini" deyince Zâkir kendini atarak pırrr diye uçup gider. Bunun üzerine İbrahim Hakkı Hazretleri Şâkir'e şöyle der:

"Harâbat ehline hor bakma Şâkir
Defineye mâlik virâneler var"

32. İBRAHİM HAKKI HAZRETLERİ (2)

Rivâyete göre, İbrahim Hakkı çocukken hocası Fakirullah'ın yanın-
da öğrencidir. Birgün hocası onu suya gönderir. İbrahim Hakkı çeşmede
su alacağı zaman bir atlı asker atını sulamak için onu iterek testisini
kırar. Çok içerleyen İbrahim Hakkı hocası Fakirullah'ın yanına gider
ve ağlar. Her şeyi anlayan Fakirullah ona:

"Oğlum git o askere içinden gelen birşeyi söyle .değel" der.

İbrahim Hakkı çeşmeye gider ancak birşey söylemeden döner. Hocası
ne kadar zorlarsa zorlasın birşey söylemeyen İbrahim Hakkı, üçüncü defa
çeşmeye gidince askerin atıyla çatlayıp öldüğünü görür. Ağlayarak hocası-
nın yanına gider Fakirullah:

"Oğlum sen birşey söylemeyince, Cenab-ı Allah içinden geçeni
nasib etti" der.

Bedrettin ATEŞ

33. ŞEYH TACEDDİNİ VELİ

Rivâyete göre, Şeyh Taceddîn bir sabah erkenden abdest almak için suyun başına iner. Uzaktan siyahlar giyinmiş bir kadının geldiğini görür. Kadının intihar etmek niyetiyle geldiğini zanneden Şeyh Taceddîn, onu yakalar. Fakat kadının elindeki iki ciğer dikkatini çeker. Kadına bunun ne mânaya geldiğini soran Taceddîn Şu cevabı alır:

"Őeyhim, ben bir al karısıyım. İki çocuğum var. Onlara insan ciğeri yediririm. Bu iki ciğeri iki gelinden aldım!"

Şeyh Taceddîn Veli kadına:

"Bu ciğerleri derhal götürüp yerine bırak" diye emreder. Bunun üzerine kadın:

"Birini yıkadığım için sahibi ölmüştür, ama diğerini götürüp bırakabilirim" der. Kadın Şeyh Taceddîn'e yemin ederek ciğeri götürüp yerine bırakır.

Türbesinin üzerini kapattırmayan Şeyh Taceddîni Veli'nin mevkii o günden sonra al ocağı olur.

Bedrettin ATEŞ

B. Dinî İnanışlarla İlgili Efsaneler

34. ŞEHİT

Rivayete göre, şehitler ölmediği için onları elbiseleriyle gömerler

Yıllar evvel Bizanslılarla İstanbul'da yapılan bir savaşta, birçok Türk askeri şehit düşer. Savaştan sonra ordu Antep'e çekilir. Bir akşam vakti, bir asker İstanbul'da şehit düşen arkadaşının uzaktan atıyla kendisine doğru geldiğini görür. Fakat at üç ayaklıdır. Arkadaşının yanına gelen şehit asker ona:

"Atımı bir nalcıda nallatmıştım. Fakat nallardan birisinin parasını ödemedim askere geldim, bu yüzden atımın ayağı tek kaldı. Anama selâmımı ilet, o nalın parasını saklamıştım götürüp versin" der ve gözden kaybolur.

Bedrettin ATEŞ

35. DÜNYALIK MAL

Rivayete göre, cenaze gömüldüğü zaman mezarda dünyaya ait bir şey bırakılırsa, bırakılan eşyanın sahibi de kısa zamanda ölür. Eğer defin esnasında birinin üzerinden mezara bir şey düşerse onu en kısa zamanda almak zorundadır.

Malatya'ya 15 km. uzaklıkta bulunan Yakınca Kasabası'nda üç yıl önce, Hüseyin Eren, babasını defnederken mezara cebinden bir lastik düşürür. Aradan on beş gün geçer kendisi de ölür. Herkes ölümün sebebini cebinden mezara düşürdüğü lastikte bulur.

Ramazan İKİZOĞLU

36. İNSAN HAKKI

Rivâyete göre, birgün bir kadın mezarlığa giderek oğlunun mezarını ziyaret eder. Orada bir mezara sırtını dayayarak derin düşüncelere dalar. Az sonra genç bir erkek mezardan çıkar. Fakat kapkara bir yılan gencin vücuduna sarılarak onu serbest bırakmamaktadır. Kadın bunun sebebini sorar. Genç:

"Dünyada genç bir kızı seninle evleneceğim, diye kandırdım. Amacım birazcık gönül eğlendirmektir. Sonradan onu terkettim. Sevmediği biriyle evlendirildi. Baba hakkını helâl etmediği için bu kara yılan beni rahat bırakmıyor. Gidersen anama söyle gidip o kızı bulsun ve hakkını helâl ettirsin" der.

Kadın mezarlıktan ayrıldıktan sonra gidip çocuğun annesini bulur ve konuşurlar. Beraber gidip o kızı bularak hakkını helâl ettirirler. Bir müddet sonra kadın yine mezarlığa giderek genci beklemeye başlar. Genç adam, mezarlıktan çıktığı zaman artık üzerinde yılan yoktur. Kadına:

"Allah senden razı olsun, şimdi rahat uyuyorum" der.

Güllü YILDIRIM

37. KADER

Rivayete göre, bir çocuk doğduğu gece babası dışarıda iki yolcunun çocuk için konuştuklarını duyar. Yolcular:

"Bu çocuğun alınına evlendiği gece bir kurt tarafından yeneceği yazıldı." derler.

Babası oğlanın evlendiği gece her tarafa bekçiler koyar ve sabaha kadar bekletir. Sabahleyin içeri girdiklerinde oğlanın kemiklerini görürler. Sordukları zaman Gelin:

"Ben bir kurt oldum ve onu yedim." der. Babası kaderin değişmeyeceğini anlar.

Cennet YILDIRIM

38. CİMRİ ADAM

Rivâyete göre, Hz. İsa sık sık Allah'ın huzuruna çıkar. Yine bir gün Hz. İsa yoldayken fakir bir oduncu ile karşılaşır. Oduncu :

"Ya İsa, Yüce Allah'ı görmeye gidiyorsun. Odun çekmekten sırtım yara oldu. Söyle de bana bir eşek versin!" diye yalvarır.

"Hz. İsa adamın söylediğini kabul ederek yoluna devam eder. Allah'ın huzuruna çıkan Hz. İsa ayrılacağı zaman fakir adamın söylediklerini hatırlayıp Allah'a söyler. Hz. Allah:

"Ya İsa, git o kuluma de ki, fakir olan komşusuna bir tane kendisine iki tane eşek vereceğim. Eğer kabul ederse gel bana haber ver." diye buyurur.

Hz. İsa adama söylenenleri iletir. Adam:

"Aman aman, ne bana iki tane versin, ne de komşuma bir tane versin" der.

Elif GÜLDALI

39. HASİD KAYNANA

Rivayete göre, iyi bir gelinin çok cimri, çok nıkıs* bir kaynanası vardır. Gelin hamileyken birgün, canı et ister. Kaynahasına:

"Kız ana ne olursun bana bir parça et ver" diye yalvarır.

Kaynanası, "bugün-yarın" diye gelini epey oyalar. Birgün ekmek yapan kaynananın yanına bir kurbağa yaklaşır. Hemen oklava ile kurbağayı sacın altına iter. Patlayarak pişen kurbağayı bir ekmeğe sarıp geline verir. Gelin eti yedikten sonra kaynanasına:

"Allah senden razı olsun ana. Yüreğime değdi." der.

Aradan uzun yıllar geçer. Kaynana yaşlarıp kör olur. Bir gün canı et ister. Geline:

"Kız gelin ne olur bana birazcık et al" diye yalvarır. Gelin:

"Tamam ana,şimdi çocuğu göndereceğim, alıp getirir." der.

Çocuk yarım kilo et alıp getirir. Gelin eti tuzlayıp sacın üzerine atar. Et bir kurbağaya dönüşerek kaçıp gider. Bu duruma çok şaşırangelin bir yarım kilo daha aldırır. Eti tuzlayıp sacın üzerine atar o da kurbağa şekline girerek kaçıp gider. Gelin şaşkınlığından bağırınca kaynanası ne oldu diye merak eder. Gelin olanları anlatınca kaynana:

"Kızım çabuk o kurbağayı yakalayıp ateşin üzerine at. Patlayıp piştikten sonra bir ekmeğe sarıp bana getir. Çünkü bir zamanlar ben de sana öyle yaptım. Onun için Allah beni cezalandırıyor" der.

Elif GÜLDALI

40. YEŞEREN AĞAÇ

Rivayete göre, 39 kişiyi öldüren katil, bir gece mezarlığa gider ve değneği ile silahını orada yere sokarak uyur. Az sonra garip bir adamın taze bir mezardan yeni bir ölüyü çıkardığını görür. Adam, içinden "nasılsa bunca günahım var, birde sen ekle olsun" diyerek adamı öldürür. Böylece öldürdüğü kişi sayısı 40 olur.

Ertesi gün mezarlığa gidenler bakarlar ki yere dikilen kuru bir ağaç yeşermiş, güllerle donanmış. Adam, mezara dikilen adamı öldürünce günahları affolur.

Cennet YILDIRIM

41. HER KOYUN KENDİ BACAĞINDAN ASILIR

Harun Reşit zalimliği ile tanınan bir halifedir. Onun zalimliğinden dolayı kardeşi Behlül Dâna çok üzülür. Daima kederli olan Behlül Dâna'nın güldüğünü gören olmaz.

Harun Reşit de kardeşinin durumuna için için üzülür ama birşey yapamaz. Şöyle bir ferman çıkarır:

"Kim kardeşim Behlül Dâna'nın güldüğünü görüp bana haber verirse, bir deveyi yüküyle beraber ona hediye edeceğim"

O günden sonra herkes Behlül Dâna'yı takip eder. Birgün Behlül Dâna kasap pazarından geçerken derisi yüzülen hayvanların bacaklarından asılı olduklarını görür. İnek kendi bacağından, koyun kendi bacağından, keçi kendi bacağından asılarak derisi yüzülmektedir. Behlül Dâna hafifçe tebessüm edince haber derhal saraya ulaşır. Vaddettiği hediyeyi veren Harun Reşit kardeşini huzuruna çağırarak gilmesinin sebebini sorar.

Behlül Dâna:

"Bugüne kadar senin yaptığın kötülüklerden kendimi sorumlu tutar ve Allah'a hesap vereceğimi zannedirdim. Oysa her koyun kendi bacağından asılıymış. Bunu şimdi anladım!" der.

Hasan ALICI

42. İNSAN SOYU

Rivayete göre, Hz. İsa'nın bir tek kız çocuğu olur. Hz. İsa başka çocukları olması için Allah'a yalvarır. Allah'tan vahiy gelir:

"Sana çocuk vereceğim fakat bedeninden olmayacak." Hz. İsa'nın bir kedi, bir köpek bir de eşeği vardır. Bu üç hayvan Allah'ın emriyle insan suretine girerek tıpkı Hz. İsa'nın kızına benzerler. Hz.İsa:

"Yüce Allah'ım senden sual sorulmaz. Ben şimdi kendi kızımı nasıl tanıyacağım" der. Aradan zaman geçer dört kızını da evlendirir. Birgün kızlarını ziyaret etmeye gider. Önce gittiği evde hal hatır ettikten sonra kızının kayınbabasına:

"Nasıl kızımdan memnun musunuz?" diye sorar. Adam:

"Kızınız çok iyi has ama kötü bir huyu var. Tıpkı eşek kadar inatçı İnadı tuttu mu kimseyi dinlemiyor." Hz. İsa anlar ki o eşek olan kızıdır.

Bir başka gün diğer bir kızını ziyaret etmeye gider. Onun da kayınbabasına aynı suali sorunca adam:

"Kızınız çok iyi çok has ama huyu tuttu mu aynen köpek gibi havlıyor" der. Hz.İsa anlar ki o köpek olan kızıdır.

Yine başka birgün diğer kızını ziyarete giden Hz.İsa aynı suali onun da kayınbabasına sorar. Adam:

"Kızınız çok iyi çok has ama oturduğu yerde kedi gibi uyuyor" der. Hz. İsa anlar ki o kedi olan kızıdır.

Son olarak diğer kızını ziyaret etmeye giden Hz. İsa aynı soruyu onun da kocasına sorar. Adam:

"Kızınız çok has bir insan, bir melek, bir peygamber evladı" der.
Hz. İsa :

"Sahiden öyle mi" diye sorunca adam karısına:

"Çık bize yukarıdan bir karpuz getir" der. Kadın kırk basamağı çıkarak, karpuzu alıp iner. Kocasını karpuzla bakıp:

"Bu olmamış git başka bir tane getir" der. Kadın sesini çıkarmadan üç defa çıkıp iner. Adam Hz. İsa'ya dönerek şöyle der:

"Topu topu bir karpuzumuz vardı. Her seferinde sesini çıkarmadan aynı karpuzu getirdi. Çünkü insan sütü emmiş!"

Derler ki insanın soyu bu dört kadından meydana gelmiştir. Onun için kimi insan eşek gibi inatçı, kimisi köpek gibi yırtıcı, kimi kedi gibi uyucu, kimisi de insan gibi, iyidir.

Elif GÜLDALİ

43. ANA HAKKI

Rivayete göre, genç bir adam geyik avına çıkar. Bir geyiği kovalarken geyik onu iterek uçurumdan aşağı yuvarlar. Genç adam iki taşın arasına sıkışır kalır. Gencin annesi gece hiç uyumaz, oğlunu düşünür ve ağlar.

Ertesi gün kızkardeşi, eşi ve anası yanına geldiği zaman genç adam, hangisinin kendisini daha çok düşündüğünü merak eder ve onları imtihan eder. Kızkardeşi; sabaha kadar hiç uyumadığını göğün on defa açıp kapadığını söyler. Genç adam onun yalan söylediğini anlar. Karısı da, gözünü kapamadığını sabaha kadar göğün yirmi defa açıp kapadığını söyleyince onun da yalan söylediğini anlar. Anası ise hiç uyumadığını, sabaha kadar göğün kırk defa açıp kapadığını söyleyince genç adam:

"İşte bir tek anam uyumamış" der.

Analar evlâtlarına herkesten daha düşkündür. Hiç kimse ana kadar evlâdını sevmez.

Cennet YILDIRIM

C. Ziyaret Edilen Yerler Üzerine Anlatılan Efsaneler

44. BALIKLI KUYU

Darende'ye 3 km. uzaklıktaki Zaviye Mahallesi'nde bulunan Şeyh Hamid-i Velî Cammii'nin önünde bir balıklı havuz bulunmaktadır. Havuzdaki balıklar caminin ilerisindeki kayalıkların arasında bulunan derin bir kuyudan havuza gelirler. Derinliği yaklaşık 15 metre olan bu kuyuya Sağ Kuyu denir. Balıklar, kuyu ile havuz arasında istedikleri gibi gidip gelerek, rahatça yaşarlar. Sonradan Sağ Kuyu'nun az berisinde bir kuyu daha ortaya çıkmıştır. Ona da Sol Kuyu denir. Sol Kuyu'nun şöyle bir efsanesi anlatılır:

Rivayete göre, balıklar sürekli çoğalınca zamanla Sağ Kuyu balıklara yetemez hale gelir. Darendeliler başka bir kuyu daha açmaya karar verirler. Fakat nedense bu düşünce gerçekleşemez. Bir gün bir yıldırım kayalıkların arasından inereke düşünülen yere bir kuyu açar. Kuyu dışarı taşmadan tam istenilen biçimde oluşur. Böylece balıklar rahatlar. Kuyuların dipten birbirine açık olduğu söylenir.

Mustafa SOYLU

45. SOMUNCU BABA'NIN BALIKLARI (I)

Darende'ye 3 km. uzaklıkta bulunan Zaviye Mahallesi'ndeki Şeyh Hamid-i Veli (Somuncu Baba) Camii'nin önündeki havuzda bulunan balıklar gazi balıklardır..

Rivayete göre, 1974 Kıbrıs Savaşı sırasında havuzda hiç balık kalmaz. Hiçbir yerde balıkları bulamazlar. Darende liler bu duruma çok üzülürler. Aradan bir müddet geçtikten sonra, Kıbrıs Savaşı'nın bitmesiyle balıkların geri gelmesi aynı zamana rast gelir. Fakat balıkların çoğu yaralı; kimisinin yarısı kopuk, kiminin gözleri patlak bir halde-dirler.

Daha önce dört yıl boyunca Yunan Harbine gittikleri söylenen gazi balıklar, bu sefer Kıbrıs Harbinden dönüyorlarmış.

Ali SOYLU

46. SOMUNCU BABA'NIN BALIKLARI (2)

Şeyh Hamîd-i Veli (Somuncu Baba) Camîî, Darend'e 3 km. uzaklıkta-ki Zaviye Mahallesi'ndedir. Camîînin önündeki havuzda yaşayan balıklar yüz metre ilerideki kayalıkların arasında bulunan iki kuyudan gelirler. Rivayete göre, bu balıklar gazi balıklardır. Kimse onların etini yemez. Eğer bir yiyen olursa onun başına muhakkak bir fekâket geleceğine inanılır.

Birgün bu durumdan habersiz olan bazı gençler, balıklardan yakalayıp eve götürürler. Evde balıklar temizlenip tavaya konur. Tam kızarmaya bırakılan balıklar canlanıp kimisi yılan kimisi balık şekline girerek kaybolup giderler.

Balıkları bile bile yiyenlerin başına büyük felâketler gelmiştir. Üç sene önce Elbistan'dan Somuncu Baba'yı ziyarete gelen bir grup insan, onların kutsal olduğuna inanmayıp yakaladıkları balıkları pişirip yerler. Elbistan'a dönerlerken yolda arabaları başka bir araba ile çarpıştır. Karşı tarafa hiç birşey olmadığı halde, Elbistanlıların hepsi ölür.

Ali SOYLU

47. MEZİRME AKPINAR EFSANESİ

Hasançelebi Köyü, Hekimhan'a bağlı olup, Malatya'ya 90 km. uzaklıktadır.

Rivayete göre, Hasançelebili Emine Hatun, hacca gitmeye niyetlenir. Gitmeden önce Şahveli dergâhını ziyaret etmek ister. Ayrıldığında, köyün çıkışındaki su kaynağını görür. Dağınık bir halde bulunan kaynağı düzenler ve üzerine de bir çeşme yaptırır. Bunun üzerine hac görevini yerine getirdiğine inanarak köyüne döner.

Mezirme Akpınar adı verilen bu çeşme Malatya'ya 70 km. uzaklıkta bulunan Ballıkaya köyündedir.

Süleyman ÖZEROL

48. CINGILLI TAŞ

Yakınca Malatya'ya 15 km. uzaklıkta bir kasabadır.

Rivayete göre, eskiden çok güzel bir kız evlendiği gece ölür. Öleceği zaman şöyle dua eder:

"Mezarımı ziyaret edenlerin sancısı kesilsin."

Şimdi "cingilli taş" denen mezara çocuğu hastalanan kadınlar bir şişe su alarak giderler. Şişeyi mezara vurarak taşın üzerine dökülen suyu çocuğun dudağına sürerler. Böylece sancının geçtiğine inanırlar.

Hatice DANACI

49. SÜLEMEKKE

Malatya'nın 15 km. güneybatısında bulunan Gündüzbey Kasabası'nın güneyine bakan tepesinde Sülemekke isminde bir ziyâret yeri vardır. Bu yer için şöyle bir efsane anlatılır:

Çok uzun yıllar önce, dağların arasından gelen bir su kaynağının yanında güzel bir gelin ölür. Gelin ölürken şöyle dua eder:

"Beni, ziyâret edenlerin dileği kabul olsun."

O günden sonra herkes oraya gider, gelini ziyâret eder. Birgün oraya giden bir gelin o ziyârete inanmadığını söyler. O anda kocaman bir kaya dağdan koparak gelip gelinin ayağının dibinde durur. Bundan sonra herkesin sık sık gittiği bir yer olur.

Hatice DANACI

50. YEL AĞACI

Çığlık köyü,Doğanşehir: ilçesine 15 km. uzaklıktadır. Rivayete göre, düşmanlar Hz.Muhammed'i Çığlık köyü yakınlarında sıkıştırırlar. Hz.Peygamber küçük bir ağaçtan başka arkasına saklanacak birşey bulamaz. Ağaç,peygamberi saklar ve peygamber düşmanlardan kurtulur. Bunun üzerine peygamber ağaca dönerek şu duada bulunur.

"Başından hiç yel eksilmesin; sen her derde devâ olasın.

Yel ağacının tepesinde sürekli rüzgâr esmektedir. Oraya giden romatizmalı hastalar iyileşirler.

Cennet YILDIRIM

D. Din Büyükleri ve Hz.Ali İle İlgili Efsaneler

51. Hz. ALİ'NİN ATININ AYAK İZLERİ

Bu izler Darende'ye 3km. uzaklıkta bulunan Zaviye Mahallesi'ndeki bir taşın üzerindedirler.

Rivayete göre, Hz.Ali Darende'ye islâmiyeti yaymak için gelir. Zengibar Kalesi'nin üst taraflarında gayri m slimlerce sıkıştırılan Hz.Ali atıyla Zaviye Mahallesi'ndeki bir kayanın üzerine atlar. Atın ayak izleri kayanın üzerine çıkar.

Burada bir müddet dinlenen Hz.Ali atını bağlamak için parmağıyla kayaya bir delik açar.

Delik ve atın ayak izleri hâlâ mevcuttur.

Ali SOYLU

52. DERME SUYU

Suyun kaynağı Malatya'ya 15 km. uzaklıktaki Gündüzbey Kasabası'nın 5 km. ötesindedir. Gündüzbey'deki Kapuluk Regülatörü'nü besleyen Derme Suyu ayrıca bir kanalla Malatya'ya kadar, çevresindeki bahçeleri sulamada kullanılır.

Rivayete göre, Hıristiyanlığı yaymak üzere yola çıkan Hz.İsa havarileri ile Derme Suyu'nun kaynağına gelir. Çok sıcak bir yaz günü olduğu için her yer susuzluktan çatlamaktadır. Bu vaziyet karşısında üzülen Hz.İsa âsâsını yere vurur. Yerden bir su fişkirir. Biraz sonra bir göllenme olunca Hz.İsa âsâsı ile suyu Malatya yönüne doğru sürüyerek yürür. Su da onu takip eder.

Ahmet ŞENTÜRK

53. ABDÜLHARAB GÖLÜ

Göl, Doğanşehir'e 60 km. uzaklıkta bulunan, Adıyaman İli'ne bağlı Çelikhan İlçesi'nin 5 km. doğusundadır. Adını yakınlarında bulunan Abdülharab Köyü'nden aldığı sanılmaktadır.

Rivayete göre, çok eskiden birgün, köye yaşlı bir misafir uğrar. Hangi kapıya giderse gitsin kimse adamı evine almaz. Adam tam gitmeye karar vermişken köyün çobanı ona rastlar. Olayı anlayan çoban yaşlı adamı evine misafir etmek ister. Çoban:

"Gel bu gece benim misafirim ol, Allah ne vermişse onu paylaşır yeriz." der.

Yaşlı adam çobanın misafiri olur. O akşam çobanın ertesi günkü rızkını paylaşıp yiyerek uyurlar. Çoban sabah erken uyandığı vakit evde kimseyi bulamaz. İhtiyar misafir çoktan gitmiştir. Kapıyı açıp dışarı çıkacakken gördüğü durum karşısında hayrete düşer. Sabaha kadar yağmur yağmış bütün köy suların altında kalmıştır. Yalnız kendi evi suyun üzerinde bir ahk şeklinde durmaktadır. O anda anlar ki, yaşlı misafir Hz. Hzır'dır. Kendisini misafir almayan köyü ve köylüleri suda boğarak yalnız çobanı bırakmıştır.

O günden sonra gölün adı Abdülharab Gölü olarak kalır. Uzun yıllar adacıkta her türlü meyve ağacı yetişir. Onların meyvesini yiyenler tadına doyamazlar.(Birinci Kısım)

Anlatılanlara göre Türkiye'de meydana gelen her felâket öncesinde gölden derin bir inilti duyulur. İlk olarak I.Dünya Harbi yıllarında, sonra 1937 Dersim İsyanı ve en son olarak da 1974 Kıbrıs Savaşından önce, dört dakika arayla üçer kez bir insanın iniltisine benzer sesler duyulmuştur. Göl tehlikeyi ve felâketi haber vermek istemiştir.(İkinci Kısım)

Birinci Kısım : Ahmet ŞENTÜRK

İkinci Kısım : Metin GÜNAYDIN

II. KAHRAMANLIKLA İLGİLİ EFSANELER

A. Battal Gâzi'nin Şahsiyeti Etrafında Teşekkül Eden Efsaneler

54. BATTAL GÂZİ (1)

Rivayete göre, Resulullah, birgün ashabıyla sohbet ederken onlara şöyle der :

"Benim soyumdan birisi gelecek ve dünyayı fethedecek."

Sohbette bulunan Abdülvahhap Gâzi Hazretleri ona:

"Ya Resulullah, o zamana kadar kim kalacak?" diye sorar. Resulullah ona dönerek:

"Sen kalacaksın." diye cevap verir. Bunun üzerine, ağzının mübarek yarından * bir damlasını Abdülvahhap Gâzi'nin ağzına bırakarak şöyle der :

"Emanetimi Battal Gâzi'ye ulaştır."

Aradan üç asır geçer. Battal Gâzi doğduğu zaman, Abdülvahhap Gâzi Hazretleri yanına gelerek Resulullah'ın kutsal emanetini ağzına bırakır. O andan itibaren Battal Gâzi yeryüzündeki yetmiş iki lisana vakıf olur. Bu sayede gittiği her memleketi rahatlıkla fetheder.

55. BATTAL GAZİ (2)

Rivayete göre, birgün Battal Gazi, arkadaşlarıyla şehitler hakkında sohbet ederken onlara şöyle bir hadise anlatır:

"Her zaman şehitlerin ve velîlerin şehit düştükten sonra ölmediğini söylerlerdi fakat ben inanmazdım.

Birgün Kayseri yakınlarında üç arkadaşımınla düşman tarafından sıkıştırıldık. Uzun süre cenk yaptık. Sonunda iki arkadaşım şehit düştü ve ben yalnız kaldım. Birisiyle başa baş mücadele ederken ayağım kaydı ve düştüm. Düşman askeri kılıcını çekti, tam beni vuracakken şehit arkadaşım yerinden kalkarak geldi, kılıcını çekip düşman askerini öldürerek gidip tekrar yerine yattı. O günden sonra şehitlerin ölmediğine imân ettim."

Fahri ÖZEN

56. BATTAL GAZİ (3)

Battal Gâzi, ağzında Resullah'ın yarını taşıdığı için 72 lisan bilir hem de tükürüğü her derde deva imiş.

Rivayete göre, birgün Battal Gazi'nin arkadaşlarından birisi düşman pehlivanlarından biriyle meydan savaşı yapar. Battal Gazi'nin arkadaşının bacağı bir kılıç darbesiyle kopar. Arkadaşının bacağına yerine oturtan Battal Gazi, onu diliyle yaladıktan sonra, arkadaşının bacağı tutar. Asker ayağa kalkarak savaşa devam eder.

Ali SOYLU

57. BATTAL GAZİ'NİN MAĞARASI

Pötürge İlçesi'nin hemen yakınlarından geçen Şiro Çayı kenarında bulunan Beş Mezra Köyü ilçeye 3 km. uzaklıktadır. Köyün karşısındaki kayalıkların arasında bulunan mağaraya "Battal Gazi'nin Mağarası" adı verilir.

Rivayete göre Battal Gazi, sık sık bu mağaraya gelerek istirahat eder. Birgün istirahate çekilen Battal Gazi'yi düşmanlar takip ederek izini bulurlar. Çayın öte taafındaki köyde ekmek yapan bir kadın düşmanların mağarayı sardıklarını görür. Kadın Battal Gazi'ye haber verme telâşına düşer. Ateşteki sacın halkasını eline geçirerek onu çevirerek öyle bir fırlatır ki sac tam mağaranın üzerine oturur. Battal Gazi tehlikeyi anlayınca kılıcını çeker ve düşmanlarıyla savaşarak tehlikeyi atlatır.

Sacın izleri mağaranın ön tarafında hâlâ mevcuttur.

Ahmet ŞENTÜRK

58. AHMET TURAN

Battal Gazi'nin silah arkadaşı olan Ahmet Turan'ın türbesi Eski Malatya yolu üzerinde bulunan kabristandadır.

Rivayete göre, Ahmet Turan, Battal Gazi'nin yaşadığı dönemlerde Kayser Rum'un pehlivânıdır. Kayser Rum onu Battal Gazi'yi öldürmekle görevlendirir. Çok güçlü bir pehlivân olan Ahmet Turan, birgün Battal Gazi ile karşılaşır. İki cenk etmeye başlarlar. Kim kimi yenerse o öbürünün dinine geçecektir. Uzun bir mücadele sonuçsuz kalır. Sonra güreşe başlarlar. Battal Gazi, Ahmet Turan'ı yener ve Ahmet Turan Müslüman olur.

Mustafa YILMAZ

B. IV. Murat İle İlgili Efsaneler.

59. HASİD MALATYA'NIN ŞEYTANI

Rivayete göre, Sultan IV.Murat doğuya yaptığı bir sefer dönüşünde Malatya 'da dinlenmeye karar verir. Eski Malatya civarında köşkünü kurdurarak istirahate çekilir. Dört nöbetçi yukarıda, dördü da aşağıda padişahı beklemeye başlarlar. Aşağıdaki nöbetçiler geçe olunca kendi aralarında şöyle konuşurlar:

"Yahu savaşa giden biz, saşavan biz, ölen biz, yorulan padişahı bekleyen gene biz... Gelin bu padişahı öldürüp kurtulalım."

Sonra yukarıdaki dört askeri çağırarak onlara da fikirlerini söylerler. Onlar da kabul eder. İlk önce padişahı öldürmeye çıkan dört asker, yukarı çıkınca fikrinden vaz geçer. Bu sefer diğer dördü onu öldürmek amacıyla yukarı çıkar. Onlar da yukarı çıkınca fikirlerinden vaz geçerler. Aşağıda padişahı öldürmeye karar veren askerlerin ayağı topraktan kopunca onu öldüremezler. IV.Murat, gece boyunca sürekli yukarı çıkıp aşağı inen askerleri görünce, sabah onları çağırıp gece ne yaptıklarını sorar. Askerler her şeyi itiraf ederek:

"Aşağıdayken sizi öldürmeye karar verdiğimiz halde, ayağımız topraktan opunca fikrimizden vazgeçtik" derler.

Çok sinirlenen IV.Murat:

"Yıkın şu çadırları. Hasid* Malatya'nın şeytanı Harput'tur. Buranın şeytanı Harput'tan gelir. Onun için toprağı hasittir." diye emir buyurur. Çadırlar sökülerek başka yere taşınır.

Ahmet KEÇECİOĞLU

Hasid: "Şeytanî karaktere sahip olma" anlamında kullanılmıştır.

60. IV. MURAT'IN HIRSI

Rivayete göre, birliğini kurup güç kazanan Rus Çarı, Rumeli'de yoğun bir çaba içinde bulunan Osmanlı Devleti'ne bir elçi gönderir. Rus elçisi o zaman başkent olan Edirne'de bir caminin inşaat sahasında bulunan IV.Murat'ın huzuruna çıkarılır. Padişah o gün Allah rızası için, camide bir süre çalışmayı kararlaştırmıştır. Ustaya vereceği kireç, kum karışımı bir toprak harcı elinde bulundururken Rus elçisini karşısında bulur.

Padişah elçiye ne istediğini sorar. Elçi Rus Çarının taleplerini, bildirerek bunların kabul edilmediği takdirde savaşa gidileceğini bildirir.

Sultan Murat heybetle doğrulur ve şöyle haykırır:

"Git o Çarına söyle, şu parmaklarımla gözlerini çıkartırım" hırsını yenemeyen padişah ekler:

"Ve çıkardım, gitti, defol karşımdan"

Rus elçisi bu beklemediği karşılık ve hareket karşısında arkasına dönüp bakmadan gider. Moskova'ya varınca Çarın gözlerinin kör olduğunu görür. Çar'a durumun nasıl olduğunu sorar. Çar:

"İki Çamurlu parmak gözlerime girdi." der.

Ahmet ŞENTÜRK

III. HAYVANLARLA İLGİLİ EFSANELER

A. Kuşlarla İlgili Efsaneler

61. PEPUG KUŞU

Rivayete göre, çok eskiden bir adamın karısı ölünce biri kız diğeri oğlan iki çocuğu öksüz kalır. Kızın adı Fatma, oğlanın adı Ali'dir Adam çocuklarına bakması için yeni bir hanım getirir. Fakat yeni ana çok kalpsizdir. Fatma ile Ali'ye kötü davranır. Onları her gün kengere* gönderir. Birgün yine kengere giden çocuklara şöyle der:

"Akşam torba dolu gelecek, yoksa dışarıda yatarsınız!.."

Mevsim baharın ilk günleridir. Çocuklar bütün gün kenger toplar Fatma kardeşine; "yaprakları ye kökleri torbaya doldur" der. Ali'nin aklı yetmediğinden kökleri yiyip yaprakları torbaya doldurur. Akşam eve dönecekleri zaman Fatma Ali'nin sırtındaki torbaya bakar ki yapraklar var kökler yok. Üvey anadan çok korkan Fatma, ne yapacağını şaşırır ve Ali'ye:

"Eğer eve gidersek üvey anam bizi öldürür, şimdi ne yapacağız" der. Korku ve şaşkınlıkla Ali'ye kızar ve elindeki çapa ile onun kafasına vurur. Ali düşüp ölür. Kardeşini öldürdüğünü gören Fatma dehşete düşer. Dua etmeye başlar :

"Allah'ım beni kuş et" diye yalvarır. O anda bir kış olup uçan Fatma her bahar, kenger zamanında çıkıp şöyle ötmektedir.

" Pepu keku

Kim vurdu ben vurdum

Kim vurdu ben vurdum."

62. GIDI GIDI KUŞU

Rivayete göre, Darende'ye 4 km. uzakta bulunan Kılıçbağı Mahallesi-
de, bir zamanlar iki çocuğu olan bir anne ölür. Biri kız diğeri oğlan olan
iki çocuk öksüz kalır. Babaları yeniden evlenir. Yeni anne çok zalim çı-
kar. Çocuklara kötü davranır.

Birgün babaları bir keçi alır. Keçinin de bir gıdığı vardır. Ço-
cuklar hergün gıdığı götürüp bahçede otlatır, akşam eve getirirler. Birgün
çocuklar oyuna dalınca gıdık ayrılıp gider. Çocuklar her tarafta aradıkla-
rı halde bir türlü gıdığı bulamazlar.

Korkudan eve gidemeyen çocuklar Allah'a şöyle dua ederler:

"Allah'ım ne olur bizi kuş et." Oracıkta ikisi birer kuş olur ve o gün-
den sonra kapılarının önüne gelerek şöyle öterler:

"Auuu, gıdı gıdı buldun mu?

Auuu, gıdı gıdı buldun mu?"

Bedrettin ATEŞ

63. KURKUR KUŞU

Rivayete göre, Kurkur kuşu kuş olmadan önce genç bir kızmış. Genk kız, birgün amcasının atını sulamaya götürür. At elinden kaçıp kurtulur. Kız akşama kadar arar, atı bir türlü bulamaz. Korkudan eve de gidemeyince şöyle dua eder;

"Allah'ım beni kuş et."

O anda bir kuş olur ve uçar. O günden sonra " kur, kur, ku" diye ötmeye başlar. Hâlâ bu şekilde öterek atı aramaya devam etmektedir.

Cennet YILDIRIM

64. TARAKLI KUŞ

Rivayete göre, yıllar önce güzel bir kız gelin olur. Birgün gelin saçını tararken kayınbabası aniden eve gelerek onu başı açık bir şekilde görür. Çok utanan gelin şöyle dua eder:

"Allah'ım, bundan sonra kayınbabamın yüzüne nasıl bakarım, beni bir kuş et."

O anda bir kuş olup uçarak uzaklaşır. Tarağını başında unuttuğu için kafasında bir tarak izi vardır. Bu sebeple ona "taraklı kuş" denmektedir.

Ramazan İKİZOĞLU

65. KEKLİK

Rivayete göre, Hz.Ali düşmanlar tarafından sıkıştırılınca bir kavak ağacına saklanır. Keklik onu görür ve "Kakubo kavakta, kakubo kavakta" diye ötmeye başlar. Bunun üzerine düşmanlar Hz.Ali'yi bulup öldürürler. Hz.Ali ölmeden önce şu bedduada bulunur:

"Senin avın çok tatlı olsun, herkes seni avlasın."

Şimdi keklik avı insanların hoşuna gitmekte ve herkes onu avlamak istemektedir.

Cennet YILDIRIM

66. KARGA VE LEYLEK

Rivayete göre, karga dükkân sahibi, leylek de terzidir. Fatma Anamız kumaş almaya gider. Dükkân sahibi ona kötü gözle bakar. Fatma Ana beddua eder, adam karga olur.

Fatma Ana terziye gider. Terzi ona kötü gözle bakınca, Fatma Ana beddua eder, o da leylek olur.

Cennet YILDIRIM

67. YARASA NEDEN TÜYSÜZDÜR

Rivayete göre, Hz.Süleyman'ın huysuz bir karısı vardır. Ne görse onu almak ister, başkalarını kıskanır ve kocasını sürekli rahatsız eder. Bir gün kuş tüyünden bir yatak yaptırmak ister. Bunu normal olarak kocasına söyleyemeyen kadın, bir yığın yufka ekme pişirerek yatağının altına kor ve üzerine uyur. Kocasına eve geldiği zaman bir sağa bir sola dönerek ekmeğin çıkardığı çıtırdının kemiklerinden geldiğini söyler. Kocasına:

" Eğer kuş tüyünden bir yatağım olmazsa öleceğim" der.

Karısının söylediklerine inanan Hz.Süleyman, bütün kuşların dilini bildiği için hepsini çağırıp tüylerini ister. En önce yarasa gelerek iki çocuğunun evde ağladığını söyler ve hemen yolunarak çekip gider. Bu arada baykuş Hz.Süleyman'ın yanına gelerek ona şöyle der:

"Bu hayvanlar tüylerini yolarlarsa yazın sıcağında kışın soğukunda nereye gidecekler. Yalan söyleyen kadının sözüne inanıp hayvanlara eziyet edeceksin."

Eve gidip yatağın altına bakan Hz.Süleyman durumu anlayarak bütün hayvanları serbest bırakır.

Ama o günden sonra tüysüz kalan yarasa utancından gündüzleri hiç dışarı çıkamaz olur. Yalnızca geceleri çıkıp uçar.

Sultan TOSUN

68. BAYKUŞ NEDEN VİRAN YERLERDE ÖTER

Baykuş genellikle تنها yerlerde öter. İnsan içine çıkmayan baykuşun ötüşü uğursuzluk sayılır.

Rivayete göre, birgün bir adam başkuşa neden viran yerlerde öttüğünü sorar. Baykuş da:

"Ben akılsız insanların yüzünden bu haldeyim" der.

Adam:

"Böyle akılsız kişiler var mıdır? " diye sorar.

Baykuş:

"Gel sana göstereyim" der.

Adanı bir köy alanına götüren baykuş orta yerde oynayan bir adamı gösterir. Oyanayan adamın sırtında elbisesi olmadığı halde elinde bir tabancası vardı. Baykuş:

"Bu adamın çocuğu açlıktan ölüyordu. Ama o onlara ekme alacağına, sırtına bir tabanca alıyor. İşte ben böyle akılsızlar yüzünden böyleyim" der.

B. Yılanlar ve Diğer Hayvanlarla İlgili Efsaneler

69. YILANIN AŞKI (I)

Rivayete göre, Malatya'ya 15 km. uzaklıkta bulunan eski Malatya'da sarı uzun saçlı genç bir kıza siyah, iri, uzun saçlı bir yılan aşık olur. Kızı sabah akşam takip eden yılan ona hiçbir zarar vermez. Bunu bilen köylüler yılanı dokunmazlar. Yılan çeşme başında olsun, evin yanında olsun, nerede olursa olsun sürekli izler ve kız durduğu vakit onu uzun uzun seyreder.

Kız evlendiği gün yılan, ortadan kaybolur ve bir daha eski Malatya'ya dönmez.

Ahmet TURAN

70. YILANIN AŞKI (2)

Rivayete göre, yıllar evvel Darende'de genç bir kıza siyah bir yılan aşık olur. Sürekli onu takip eden yılan, kız evlendiği zaman dahi peşinden ayrılmaz. Kadın yattığı vakit sürünerek gizlice gelip göğsünde uyur. Aradan uzun yıllar geçer kadın yaşlanıp ldĐĐ zaman o yılan mezarının başına giderek kendisini öldürür.

Fatma EMİNOĞLU

71. YILANLAR (I)

Rivayete göre, iki siyah yılan birbirine aşık olduğu zaman çok güzel oynarlarmış. Oynadıkları vakit çevredeki hiçbir şeyi görmeyen yılanlar kuyruklarının üzerine dikilerek saatlerce dans ederlermiş. Eğer onları o halde görüp üzerlerine bir bez parçası atan olursa yılanlar o kişiye dilediği şeyi getirirlermiş. Ama eğer yılanlardan birisi öldürülürse diğerı onun intikamını muhakkak alırmış. Bu yüzden ikisinin birden öldürülmesi gerekirmiş. Öldürülenin üzerine un serpilirse diğer eş intikamdan vaz geçer, ölümü kendisinin istediğine inanırmış.

Yıllarca evvel Almanya'dan Yakınca'ya gelen bir adam bağının yanında oynayan yılanlardan birisini öldürür. Ertesi yıl izine gelen adam bağda sepetle üzüm toplarken öldürülen yılanın eği gizlice sepete girerek saklanır. Sepetle beraber Almanya'ya kadar giden yılan orada sepetin içinden çıkarak adamı sokar ve öldürür. Böylece intikamını almış olur.

Ramazan İKİZOĞLU

72.YILANLAR (2)

Rivayete göre, bir avcı dağda yolunu kaybederek bir mağaraya girer. Mağaranın içi yılanlarla doludur ve en üstte de yılanların şahı "Şahmaran" oturmaktadır. Yılanlar avcıya hiç zarar vermezler. O da bir köşeye çekilerek oturur. Yılanlar mağaranın içinde bulunan biri siyah biri beyaz iki taşı yalamaktadırlar. Meraklanan avcı da birgün bu taşları yalamaya karar verir. Siyah taşı yalayınca karnı doyar ve beyaz taş da susuzluğunu giderir. Böylece siyah ve beyaz taşla uzun bir süre beslenir. Bir gün yılanların dışarı çıktığını görür. O da ne olduğunu merak ederek dışarı çıkar. Bakar ki bahar gelmiş her taraf yeşillenmiş.

Eve gitmeye karar verir. Giderken aşağıda güneşlenen iki yılanın üzerine bir taş yuvarlar. ve onları öldürerek kaçar. Diğer yılanlardan ikisi adamı takip ederler. Kaçan adamın önüne geçen yılanlar onun gözüne tükürüp geri dönerler. Halen yaşayan o adamın yüzü yılan tükürüğünden dolayı çeperli kalır.

Cennet YILDIRIM

73. AYI

Rivayete göre, ayı zamanında çok güzel bir yörük gelinidir. Evler yayladayken gelin aş ermektedir.* Zaten çok iştahlı olan gelinin birgün canı çok et ister. O gün çadırlar sökülür evler yayladan köye döner. Yolda gelin kaynanası ile kayınbabasına şöyle der:

"Siz ilerleyin, ben birşey unuttum onu alıp geleceğim." Aslında gelinin niyeti, bir parça et yemektir. Onun için dönüp gider.

Gelinin geciktiğini gören kaynana ile kayınbaba geri dönüp onu aramaya karar verirler. Gidip bakarlar ki, ölü bir katırın etini kesip ateşin üzerine atmakta ve pişmesini beklemeden kanlı kanlı yemektir. Dehşete düşen kaynana ile kayınbabasını gören gelin çok utanır. Hemen dua etmeye başlar:

"Allah'ım bundan sonra kaynanamla kayınbabamın yüzüne nasıl bakarım. Beni bir ayı et dağlara düşür."

Bunun üzerine oracıkta bir ayı oluverir. İşte bu yüzden ayının ayakları insan eline ve ayağına benzer.

Sultan TOSUN

Aş er- :

Hâmîlê olan bir kadının canının herşeyi istemesi rastgele abur cubur şeyler yemesi hâli.

74. DEVE

Rivayete göre, Fatma anamız devenin sırtında Samsur'dan geçerken, Samsur halkı hep ona bakar. Kıyafeti müsait olmayan Fatma Ana dua ederek deveye şöyle seslenir:

"Hey deve,sırtın içeri girsin de şu gözlerden saklanayım." Devenin sırtı içine çöker.

Kendisine bakan Samsurlular'a da şöyle seslenir:

"Bir gözünüz kör olsun!" O anda herkesin bir gözü kör olur.

Derler ki, devenin sırtı o günden sonra çökük kalır. Samsurlular da halen tek gözlüdür.

Cennet YILDIRIM

IV. YER ADLARINA OLARAK TEŞEKKÜL EDEN EFSANELER

A. Yerleşim Yerleri ve Tabiat Şekilleri İle İlgili Efsaneler

75. NADİR

Nadir Köprüsü ve köprünün bulunduğu Nadir semti, Malatya-Darende yolu üzerinde olup Darende'ye 7 km. uzaklıktadır.

Rivayete göre, Osmanlı İmparatorluğuna 46 tane devlet adamı yetiştiren Darende'ye birgün 16 tane devlet adamı dinlenmeye gelir. O gün Tohma Suyu'nun üzerinde bir köprü inşaatı vardır. Hepsi toplanarak köprünün inşaatına gider. Bu durumu gören bir Darendeli :

"On altı tane Darendeli Padişahın bir araya gelmesi nadir olur." deyince Köprünün adı Nadir Köprüsü olarak kalır. O bölgeye de o günden sonra Nadir semti denir.

Hasan ALICI

76. ARAPKİR

Malatya ili eskiden beri ünlü devlet adamları yetiştirmekle meşhurdur.

Rivayete göre, Darendede Osmanlı İmparatorluğuna kırk altı tane devlet adamı yetiştirmiştir. Arapkir de bu konuda Darendede'den aşağı kalmaz.. Bununla ilgili bir efsane anlatılır:

Birgün ilçeye bir nahiye müdürü atanır. Belde sakinleri, emekli general, emekli vali, emekli komutan velhasıl her meslekten yetişmiş emekli memurlar kendisini ziyârete gelir. Memur bu vaziyet karşısında çok şaşırır. Hemen eşyalarını toplayarak ilçeyi tekeder. Nedenini soranlara:

"Burada bu güzide insanlara lâıık bir görev yapamayacağım. Bu yüzden gitmek zorundayım!" der ve ayrılır.

Hasan ALICI

77. GELİN BOĞAN

Malatya'ya 100 km. uzaklıkta bulunan, Adıyaman ili'ne bağlı Çelikhan ilçesi'nin 5 km. doğusunda bulunan Abdülharab Gölü'nün yaklaşık dört minâre boyundaki orta kısmına " Gelin Boğan " adı verilir. İsmi şöyle bir efsaneden almıştır:

Çok eski zamanlarda birbirini seven iki genç evlendirilir. Gelin bir köyden diğer köye gölün yanından geçen yoldan götürülecektir. Gelin ata bindirilir. İki kişi önde atı çekerken alay gelinin arkasından yavaş yavaş ilerler. Gölün yanına geldikleri zaman at ürker. Gelin ve atı çekenler göle uçarlar ve bir daha hiç görünmezler.

O günden sonra gölün ortasındaki belli bir bölgeye "Gelin Boğan" adı verilir.

Kenan KATIRCI

78. MORHAMAM KÖYÜ

Arguvan ilçesi'ne bağlı olan Morhamam köyü Malatya'ya 70 km. uzaklıktadır. Köyün ortasında bulunan Derviş Ali ziyâretgâhı için şöyle bir efsane anlatılır.

Morhamam'ın adı eskiden Gülhamam'dır. Birgün köye yaşlı bir derviş gelir. Hangi kapıyı çalarsa çalsın köylüler akşam vakti kapıyı açmazlar. Halbuki adam Derviş Ali'dir. Derviş Ali, köyün ortasındaki alanda uyuyarak sabahı eder. Sabahleyin kalkarak bütün köye şu bedduada bulunur:

"Bundan sonra burası Gülhamam değil Morhamam olsun. Bütün herşeyiniz ve siz sıcaktan morarın" der ve ayrılır.

O günden sonra köy sıcaktan kavrulur. Herşey morarır. Onun gece yatığı yer ise ziyâret yeri haline getirilir.

Hüseyin ŞAHİN

B. Tekin Olmayan Mahallerde Yaşayan Tekin Olmayan Varlıklarla .
İlgili Efsaneler

79. İYİLER (1)

Darende, Malatya-Ankara yolu üzerinde Malatya'ya 90 km. uzaklık-
tadır.

Rivayete göre, Darendeli genç bir hanım bulgur kaynatarak dama serer. Az sonra yağmur başlar ve bulgur ekşime tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Kadının da küçük bir kızı vardır. O anda kız evde olmadığı halde iyilerden biri kızın kılığına girerek gelip kadınla beraber bulguru toplar. Az sonra kendi kızı eve gelip annesine:

"Anne bulguru ne yaptın, topladın mı?" diye sorar.

Kadın, öbür kızın iyilerden olduğunu anlar.

Mehmet GÖK

80. İYİLER (2)

Rivayete göre, Darende'de fakir ve güzel bir gelin dul kalır. Gel: hergün evini temizler ve yabancı kimseyi evine almaz. İyilerden bir gelin sürekli gelip evde dolaşır, namazını kılar ve namaz kıldığı yere bir altın bırakarak gider.

Gelinin kaynanası kadından şüphelenerek onu sıkıştırmaya başlar. Bu nun üzerine kadın iyilerden bir gelinin kendisine altın getirdiğini söyler. O günden sonra iyilerden olan gelin namaz kıldığı yere altın yerine bir kömür parçası bırakarak gider.

Ali SOYLU

81. İYİLER(3)

Rivayete göre, Darende'ye 1 km. uzaklıkta bulunan Hacı Derviş Mahal-
lesinde oturan bir kadın kendisine güzel bir yüzük alır. Gece kadın uyudu-
ğu zaman, bir gelin gelip yüzüğünü ister. Kadın gelini kendi kızı sanarak
yüzüğü çıkarıp verir.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra kadın kızından yüzüğünü ister. Kız,
yüzüğü almadığını söyler. O gece gelin gelerek, yüzüğü geri verip şöyle der:

"Bir yüzüğü bana çok gördün. Halbuki ben onu zaten getirecektim."

Bu olaydan sonra gelin bir daha o eve gelmez.

Ali SOYLU

82. İYİLER (4)

Rivayete göre, Darendeli bir kadın, kilere un elemeye gider. Bakar ki güzel bir gelin, yeşil bir seccade üzerinde namaz kılmaktadır. Kadın, gelinin namazını bitirip gelmesini bekler. Ama aradan saatler geçmesine rağmen kimse görünmez.

Akşam kadının beyi eve geldiği zaman kadın olanları anlatır.
Adam:

"Bunu bana anlatmayacaktın, çünkü o iyilerden birisidir. Ben her zaman gördüğüm halde kimseye birşey söylemedim. Şimdi söylediğin için bir daha görünmez" der.

Ali SOYLU

V. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLARLA İLGİLİ EFSANELER

83. CİN (I)

Rivayete göre, birgün bir adam Darende'ye gelirken Darende'ye bir kilometre uzaklıktaki Köprügözü Mevki'nde küçük siyah bir kedi yavrusu atının terkine atlar. Adam kedi yavrusudur diye sesini çıkarmaz. Az ilerleyince, kedi yavrusu kedi büyüklüğüne gelir. Derken bir aslan kadar olur ve at artık yürüyemez hale gelir. Adam sesini çıkarmadan atı köprüye doğru sürer. Köprüye gelince cin yereatlar ve adamın ardından şöyle bağıırır:

"Eğer o suyu geçmeseydin ben sana ne yapacağımı bilirdim."

Eğer cin ilk ata bindiği zaman adam besmele çekseydi, cin kaybolup gidermiş.

Ali SOYLU

84. CİN (2)

Rivayete göre, Darendeli bir adam Adana'dan Darende'ye gelirken, Beybağı Mahallesi varmadan yolda kuvvetli bir ışık, bir kılıç darbesi gibi sert bir şekilde yolu ikiye ayırır.

Bir ses:

"Duuuur!" diye emreder.

Adam cin olduğunu anlayınca hemen besmele çeker. Işık yavaş yavaş çekilerek:

"Şimdi geçebilirsin" der.

Mehmet GÖK

85. AĞKARISI (I)

Arguvan Malatya'ya 68 km. uzaklıktadır. Arguvan'a 35 km. uzaklıkta bulunan Bozan Köyü'nde, çok eskiden Hıdır isminde birisi tarlasını sulamaya iner. Tarlanın başında otururken az ileride bir kadının elindeki  ciğeri yıkadığını görür. Adam kadının AĞkarısı olduğunu anlayınca omuzuna bir iğne saplayarak onu yakalar. Ona:

"Bu ciğerleri götürüp yerine bırakırsan seni bırakırım" der.
Kadın:

"Bu ikisini yıkadığım için sahibi öldü. Ama bunu götürüp yerine bırakırım" der. Kadın yemin ederek gidip ciğeri yerine bırakır ve tekrar adamın yanına gelir. Adam kadını eve götürüp  gün hizmet ettirir. AĞkarısı kendisini serbest bırakmaları için çok yalvarır. Sonunda adam tvde ettirerek kadını götürüp dereye bırakır. Kadın suyun içinde kaybolduktan sonra su köpük köpük kan olur. O köyde aÇ ocağı bulunduğu için başka köylerden doğum yapan kadınlara, kl alıp götürürler.

Muharrem ÖZTÜRK

86. ALKARISI (2)

Darende'de al karısı yeni doğum yapan bir kadının ciğerlerini almaya gelir. İki bir müddet boğuştuktan sonra kadın Alkarısının kolunu kanatarak onu ele geçirir.

Alkarısı kendisini serbest bırakması için kadına yalvarır. Kadın ona:

"Eğer bana bir al tahtası getirirsen seni serbest bırakırım" der.

Alkarısı ona küçük köşeli bir altın getirir. Kadın da onu serbest bırakır.

Altahtası denen bu küçük altın, Darende'de ev ev gezdirilerek doğum yapan kadınları Alkarısından korumak için kullanılmaktadır.

Mehmet GÖK

87. ALKARISI (3)

Alkarısı özellikle yeni doğan çocukların ciğerlerini almakla meşhurdur.

Rivayete göre, Malatya'ya 15 km. uzaklıkta bulunan Yakınca (Kileyik) Kasabası'nda bir adam, yıllar önce sabahın erken saatlerinde bahçeyi sulamak için kanalın başına iner. Suyun başında oturan bir kadın görür. Kadın sarı uzun saçlı, uzun boyludur. Göğüsleri çok uzun olduğundan çapraz olarak arkaya atmış bir şekilde ve iki ciğer yıkamaktadır. Adam onun Alkarısı olduğunu anlayınca bir iğne saplayarak yakalayıp eve götürür. Kadın yedi yıl o eve hizmet eder. Ekmek yaptığı vakit elinin önündeki hamur bereketlenir bir türlü bitmez. Bir leğen hamurdan bir yığın ekmek yapar. Aradan yedi yıl geçer. Kadın artık kendisini bırakması için yalvarır. Adam kadına bir daha kendisine zarar vermemek üzere yemin ettirerek götürür. Pınarın kaynağına bırakır. Alkarısı gitmeden önce şunu söyler:

"Pınarın gözünden kan gelirse, insanlara hizmet ettiğim için bilin ki beni öldürdüler."

Birgün bir hoca pınarın başında namaz kılar. O esnada pınarın kan gibi aktığını görür.

Muharrem ŞAHİN

88. HİBİLİK

"Hıbilik" de al karısı gibi insanlara zarar veren hayali bir varlıktır. Ancak o al karısının tersine erkektir ve ağır olmakla beraber ufacıktır. "Hıbilik" uyuyan insanlara boğmaya çalışır.

Rivayete göre, birgün Yakınca'da ufacık kapı aralığından giren "hıbilik" içeride yatan bir adamın göğsüne oturur. Bir süre alt alta üstüste boğuşurlar. Sonunda adam "hıbilik" i boğmak üzereyken kapıdan kaçıp gider.

Eğer "Hıbilik" yakalanırsa yakalandığı kişiye:

"Dile benden ne dilersem" diye sorarmış.

Ne istenirse getiren "Hıbilik" yakalandığı insana özellikle altın getirir onu zengin edermiş. Eğer boğuşma anında selavat getirilirse "hıbilik" kaçıp gidermiş.

Hayrettin BOZKURT

89. KARA KUNDUZ

"Kara Kunduz" genellikle kış mevsiminde uyuyan insanların göğsüne çökerek onları boğmaya çalışır. Çıplak gözle görülmeyen "Kara Kunduz", birisini boğmaya çalıştığı esnada bir yerine iğne batırılırsa göze görünür ve bir daha kaçamaz.

Darende'de uyuyan bir kadını boğmaya çalışırken ikisi bir süre boğuşurlar. Kadın tam iğneyi çıkarıp ona batıracakken "Kara Kunduz" kaçar.

Mehmet GÖK

90. KURLAR

Rivayete göre, Darendede' de yaşlı bir adam hastalanarak yatağa düşer. Çok temiz kalpli bir insan olan gelini ona sürekli bakar ve çok temiz tutar. Birgün hastanın yatağını toplayan gelin, altında bir avuç kurt görür. Hemen kaynanasına haber vermeye gider. Geldikleri zaman yatağın altında birsey bulamazlar.

Durumu bir bilene danışırlar. Sonunda anlarlar ki, o kurtlar gelinin mkfatıdır. Eğer gelin kimseye birsey söylememiş olsa, o kurtlar altın olacakmış.

Zeynep KARAAĞAÇ

VI. TAŞ KESİLME EFSANELERİ

91. GERDEK TAŞI

Malatya'ya 100 km. uzaklıkta bulunan Adıyaman İli'ne bağlı Çelikhan İlçesi'nin Abdülharab Köyü yakınlarındaki bir tepede bulunan iki taşa "Gerdek Taşı" denir.

Rivayete göre, vaktiyle köyde birbirini seven iki gençin evlenmesine aileleri razı olmaz. İki genç kaçmaya karar verirler. Köyün çıkışındaki tepeye vardıklarında aileleri tarafından takip edilen gençler, yakalanacakları anda birbirlerine sarılarak öldürülmeyi beklerler. Cenâb-ı Allah'ın hikmetiyle oldukları yerde taş kesilirler.

Taşın şekli, birbirine hafif uzakta sarılan iki insana benzemektedir. Bu sebeple "Gerdek Taşı" denmektedir.

Kenan KATIRCI

92. GELİNCİK KAYASI

Orduzu Malatya'ya 35 km. uzaklıktadır.

Rivayete göre, iki yüz yıl önce Orduzu'da güzel bir kızı bir gençle nişanlarlar. Evlenme günü gelip çatar. Düğün kurulur, atlılar gelini almaya gelirler. Telli duvaklı gelini ata bindirip yola çıkarlar. Gelin yolda çeyiz süpürgesinin evde kaldığını hatırlar. Gelin:

"İlla eve gidip süpürgemi alacağım yoksa buradan bir yere gitmem" der.

Bunun üzerine düğün alayı tekrar geriye döner. Kız evine gelirler. Düğün alayını karşısında gören gelinin anası kızını ararken birisi:

"Gelin süpürgesini evde unutmuş, illa onu alacağım diyor" der.

Kızının bu davranışından çok utanan anası süpürgeyi getirip kızına verir ve şöyle der:

"Al kızım süpürgeyi, beni çok mahçub ettin. İnşallah yolda giderken tacınla tahtınla taş olasın"

Gelin alayı yolda giderken ananın bedduası tutar hepsi taş kesilir. Gelincik Kayası adı verilen bu taşlar Orduzu yakınlarında hâlâ ayakta durmaktadır.

93. ÇOBAN DEDE

Akçadağ İlçesi'ne bağlı bulunan Kürecik Köyü, Malatya-Darende yolu üzerinde Malatya'ya 50 km. uzaklıktadır.

Rivayete göre, çok eski zamanlarda oban Dede, Kürecik Dağlarında koyunlarını otlatan yağlı bir çobandır. Kimse onun gerçek adını bilemediğinden bu adla çağırır.

Çok sıcak bir yaz günü oban Dede'nin koyunları susuzluktan dağda kalır ve bir yere kıpırdayamazlar. oban Dede Şöyle dua eder:

"Allah'ım Şurada bir su çıkar sana dokuz tane kurban keseceğim."

O anda yerden soğuk buz gibi bir su fıŐkırır. oban Dede'nin koyunları kana kana su içerler. Bir zaman sonra adağını hatırlayan oban Dede üzerinden dokuz tane bit bularak kurban niyetine öldürür. Bu hareketi Allah'ın zoruna gider ve onu koyunlarıyla oracıkta taş eder.

Cemal SEZER

94. ÇOBAN KAYASI

Darendeli bir oban günün birinde sürülerini otlatmaya çıkarır. O gün Őiddetli bir yağmur yağar. oban Allah'a yalvarır.

"Allah'ım ne olur Şu yağmuru durdur ki koyunlarım doysun. Eve gidersem ağam beni dver. Eğer yağmur durursa sana bir koyun keseceğim."

Aniden yağmur diner. oban sürüsünü doyurup akşam eve gider. Ertesi gün gene aynı zamanlarda yağmur yağar. oban gene korkudan dua eder!

"Allah'ım ne olur Şu yağmuru durdur. Eğer sürüyü Şimdi eve götürsem ağam beni dver. Yağmur durursa sana hemen bir kurban keseceğim" der.

Yaėmur kesilir. oban üstünü baŐını arayıp bir bit bułarak onu kurban niyetine parmakları arasında ezer. Çobanın bu hareketi Allah'ın gücüne gider. Onu davarıyla beraber orada taŐ eder.

Bugün o taşlar hâlâ yerindedir.

Mesude ERGÜLEÇ

95. FATMACIK KAYASI

Aşıderesi Darende'ye 4 km. uzaklıkta bir köydür. Köyün yakınlarındaki bir taş için şu efsane anlatılır.

Rivayete göre, seferberlik zamanında köyde Fatma adlı bir kadın çocuğunu sırtına alarak toprak elemeye gider. Çevrede bulunan düşman askerleri kadına kötülük etmek için çevresini sararlar. Çocuğu sırtına sarılı olduğu halde kaçmaya çalışan Fatma, yakalanacağını anlayınca Allah'a dua eder:

"Allah'ım beni burada ya taş ya kuş et" der. Duası kabul olunan Fatma çocuğu ile beraber taş kesilir.

"Fatmacık Kayası" denen taş hâlâ ayaktadır.

Fatma EMİNOĞLU

96. ALTIN BEŞİK (I)

Darende'ye 3 km. uzaklıkta bulunan Zaviye Mahallesi, Tohma Suyu'nun üzerinde yükselen som bir kayanın karşısındadır. Karşıdan kayaya bakıldığı zaman ortada bir mağaranın ağzı görülür.

Rivayete göre, zaman zaman kayadan ağlayan bir çocuk sesi duyulur. Çok eskiden birkaç Darendeli o delikte ne olduğunu merak eder ve asma bir merdivenle tırmanarak mağaraya girmeyi başarırlar. İçeri girdiklerinde bakarlar ki yerde altın bir beşik içinde de bir bebek ağlamaktadır. Beşiği almak için bebeği alıp yere bırakırlar. Bebek taş kesilir. Beşiği alırlar ve tam dışarı çıkacaklarken yukarıdan büyük bir taş inerek mağaranın kapısını kapatır. Beşiği yerine koyup bebeği içine bıraktıkları zaman bebek tekrar canlanır ve mağaranın kapısı açılır. Beşiği tekrar alıp dışarı çıkacakları zaman yine aynı olay olur ve içeriden bir ses yükselerek:

"Beşiği bırakmadan bir yere gidemezsiniz." der.

Bunun üzerine beşiği yere bırakıp bebeği içine bıraktıktan sonra dışarı çıkarlar.

Ali SOYLU

VII. HAZİNELERLE İLGİLİ EFSANELER

97. KILIÇLI ASKERLER

Darende'ye 6 km. uzaklıkta bulunan Beybağı Mahallesi ile Kılıçbağı Mahallesi arasındaki derenin üzerinde yükselen dağın yüzeyinde bir mağara vardır.

Rivayete göre, zaman zaman bu mağaradan bebeğini uyutan bir kadının ninni sesleri duyulur. Darendeli Osman Efe, içeride ne olduğunu merak ederek, birgün mağaraya girmeye karar verir. Adam dağı tırmanıp içeri girince yerde ağlayan altın bir bebek görür. Bebeği alıp dışarı çıkmaya niyetlenir. Kapıdan dışarı çıkacağı vakit kapıda iki tane asker peydâ olur. Bu askerler kılıçlarını karşılıklı sallayarak adamın dışarı çıkmasına mâni olurlar. Bunun üzerine Osman Efe bebeği götürüp yerine bırakınca askerler kaybolur. Tekrar Bebeği alır, dışarı çıkacağı zaman askerler yine peydâ olur. Sonunda Osman Efe, bebeği yerine bırakarak kendi canını kurtarır.

Mehmet GÖK

98. ALTIN BEŞİK (2)

Malatya'ya 40 km. uzaklıkta bulunan Yaka Köyü, Dilek yolu üzerinde, Samanlı Köyü ile Dilek arasındadır. Köyün civarında olduğu zanmedilen altın beşiğin şöyle bir efsanesi anlatılır.

Ermeni bir kadın, köyden birine burada bir altın beşik bulunduğunu ancak onu çıkarmak isterlerse şu yolu takip etmeleri gerektiğini söyler:

"Burayı eşeceksiniz, karşınıza önce sal çıkacak. Onun altında kırmızı toprak, daha sonra ikinci sal çıkacak. Onun altında ise beyaz toprak vardır. Beşik üçüncü salın altındadır. Yalnız dikkat edin buranın bir bekçisi vardır."

Köylüler orayı kazmaya başlarlar. Önce birinci salı bulurlar. Bu masa büyüklüğünde bir taştır. Altındaki kırmızı toprak çıkarıldıktan sonra ikinci sal bulunur. Altındaki beyaz toprak çok serttir. Onu eşerler karşılıklarına bir ejderha çıkar. Ve çevreye saldırır. Orayı beklediği söylenen yılan bölgeye kimseyi yaklaştırmaz.

A. Vahap KAYGUSUZ

99. ALTIN

Malatya'nın merkez köylerinden Yaka, Dilek yolu üzerinde olup, Malatya'ya 35 km. uzaklıktadır.

Rivayete göre, yıllar önce köyden bir kadın, köyün girişindeki çeşmenin yanında kuzularını otlatırken üzerine bir ağırlık çöker ve oturduğu yerde uyuklamaya başlar. Uyuduğu yerde rüya görür. Ak sakallı bir yaşlı yanına gelir.

Yaşlı:

"Kızım uyan, şurada altın var, onu al evine götür" der. Kadın uyanır, rüya olduğunu anlayınca tekrar uyuyakalır. Kadın ikinci defa yine aynı rüyayı görüp uyanır ama yine emin olamayıp uyar. Üçüncü defa ak sakallı ihtiyar rüyasına girerek:

"Kızım kalk, o altınları al evine götür. Yarısını kaynarana yarısını beyine ver. Besili olan koçunuzu da getirip burada kesin" der ve kadına bir tokat vurarak kaybolur.

Kadın tokadın etkisiyle uyanarak çevresine bakınmaya başlar. Oturduğu yerde elindeki çöple toprağı eşeler ve bir küple içindeki altınları görür. Altınları peştemalinin içine boşaltır ve evinin yolunu tutar. Yolda kocasına rastlar. Adam karısının eteğindeki tezek sanarak:

"Ver onları "ben taşıyayım" der. Kadın altınları kocasına vermez ve eve götürüp takaya*saklar. Niyeti altınları kardeşlerine vermektir. Ama altınları kocasından gizlediği ve koçu da kesmediği için altınlar siyah bir yılanı dönüşerek takadan süzülüp gider.

A. Vahap KAYGUSUZ

Taka: Eski evlerde bir tür gömme dolap.

100. ALTIN SANDIK

Zengibar Kalesi, Darende'ye 1 km. uzaklıktadır. Kalenin altında altın bir sandığın bulunduğu söylenir.

Rivayete göre, Darende'de gayrı müslimlerin yaşadığı dönemlerde Ermeni bir adam yalnız gitmeye korktuğu için yanına müslüman bir genci alır ve altın sandığı almaya giderler. Kalenin altından girerek aşağıya açılan bir delikten altın sandığa ulaşırlar. Ermeni sandığa yaklaşır tam sandığı alacağı zaman, sandık tılsımlı olduğu için bir asker karşısına çıkar. Elindeki kılıçla Ermeni adamı öldürür. Adam ölmeden önce:

"Eyvah dostum, ben gittim sen kurtar kendini" der.

Müslüman genç oradan çıkar ve bir daha kimse yolu bulup içeri giremez.

Bedrettin ATEŞ

101. SAMANLIKÖYÜ EFSANESİ

Adı geçen yer Malatya'ya 40 km. uzaklıkta bulunan bir merkez köydür. Köyün tam ortasında bulunan höyüğe kale denir. Höyüğün tepesinde bulunan delik şimdi kapanmıştır. Fakat eskiden yukarıdan bakıldığında alttan suların aktığı görülürmüş.

Rivayete göre, birgün yakınlarda koyun otlatan bir çoban bir kapıdan içeri girer. İçeride bir yığın altın görür. Altınları eteğine toplar. Dışarı çıkacakken kapıyı bulamaz ve yolunu kaybeder. Bunun üzerine çoban elindeki malzemeyi yere bırakır ve yol kendiliğinden açılır.

Eskiden höyüğün tepesinden aşağı bakıldığı vakit bir gelinin bulaşık yıkadığı görülürmüş. Gelinin yıkadığı altın tava, kaşık gibi eşyalar zaman zaman çok aşağıda toprak üzerine çıkan suyla beraber akar gelirmiş.

A. Vahap KAYGUSUZ

VIII. SEVDAYA BAĞLI OLARAK ANLATILAN EFSANELER

102. ÇOBAN

Balaban, Malatya'ya 70 km. uzaklıkta olup Darende yolu üzerindedir.

Rivayete göre, yıllar önce Balaban'da bir çoban, Güllü isminde bir ağa kızını sever. Adam kızını çobana vermek istemez. Çoban bunun üzerine şu türküyü söyler:

"Kapımızın önü üç ağaç erik
Güllü'mü de dersin kınalı ferik
Kundura alamazsam alırım kelik
Helbe bir Güllü'yü ben de beslerim
Helbe bir yavruyu ben de beslerim.

Kapımızın önü üç ağaç asma
Güllü'mü de dersin kınalı yosma
İpekli alamazsam alırım basma
Helbe bir Güllü'yü ben de beslerim
Helbe bir yavruyu ben de beslerim.

Atlılar gelse dağa kaçarım
Allı yeşilli bayrağı açarım
Kahve bulamazsam kenger içerim
Helbe bir Güllü'yü ben de beslerim
Helbe bir yavruyu ben de beslerim."

Maniyi duyan Güllü çobanla kaçar.

103. LEYLA İLE MECNUN

Rivayete göre, evleri yaylaya gidince Leylâ ile Mecnun çeşmede buluşarak konuşmaya başlarlar. Konuşmaya dalan aşıklar bir de bakarlar ki evler yayladan dönüyor. Aradan üç ay geçmiştir. Babasından korkan Leyla dua eder;

"Allah'ım bizi iki yıldız et, gökte yılda bir kez görüşelim!"

İkisi birer yıldız olarak göğe çekilirler. Her yıl yayla zamanında bir kez iki yıldız yanyana gelir. Onları görenlerin duası anında kabul olurmuş.

Cennet YILDIRIM

İKİNCİ KISIM

YAZILI KAYNAKLARDA BULUNAN METİNLER

104. VENK

Malatya'dan Elazığ'a giderken şehrin hemen çıkışında sağdaki patikanın üst tarafında bulunan türbeye Venk adı verilir. Şöyle bir efsanesi vardır.

Zamanıyla Cercis isminde bir Ermeni Papaz yol üstünde ölür. Kimse tarafından görülmeyen papazın ölüsü semâlara huruç eyler ve gelip buraya konar.

Burada bir kilise kurulup önceleri Ermenilerin bir ziyaretgâhı olur. Bugün harap bir taş yığını vaziyetindedir.

Derleyen : M.Ziya ÜNSEL, Yeşil Malatya, "Gezmek Tozmak Üstüne", Malatya 1959, s.31

105. HORASAN BABA,- ÇOBAN DEDE

Horasan Paşa, çok eskiden Horasan Valisiymiş. Halka çok eziyet edip, vergileri zorla topladığı için halkın düşmanlığını kazanmış, çoklarının yuvasını dağıtmış, ocağını söndürmüştü.

Horasan Paşa, bir gece düşünde, hakın kendisini astığını, cehennemde cayır cayır yandığını görmüş. Çok korkmuş. Tövbeler etmiş, Allah'a yalvarmış. O gecenin sabahında, valiliğini ve bütün zenginliğini bırakıp kaçmış. Ora senin, bura benim kaçarken Beydağı'na gelmiş. Bir zaman Beydağı'nda eğlenmiş Beydağı'ndan Banazı'ya geçmiş. Mal, mülk edinmiş, teyekler yapmış, şimdiki Horata Suyu'nun dolayına yerleşmiş.

Halk, Horasan Paşa'nın nereden, niye geldiğini bilmediğinden, o'nu ululardan, iyilerden saymış, sevmiş, saygı göstermiş. O'na "Horasan Paşa" yerine "Horasan Baba" demeye başlamış. Şimdiki Horata dolayı ve oradaki teyekelere "Horasan" adını takmış. Oradaki suya da "Horata Suyu" demiş. O buz gibi sudan içenin dileklerinin olacağına inanmış. Daha sonra, oraların adı Horata olmuş çıkmış.

Horasan Baba, uzun yıllar Horata'da yaşamış. İyilerden, ululardan olmuş. Herkese iyilik etmiş, yardım elini uzatmış. Horata'da hocalık, doktorluk yapmış. Yıl gelmiş, Horasan Baba bu dünyayı koyup gitmiş. Halk onu Horata Suyu'nun kıyısına gömmüş, birde türbe yapmış ki kubbesi topraktan.

Yıl gelmiş, Yüzbaşı Mümtaz, Horasan Baba'nın topraktan türbesini yıktırmış. Çarpılmış, kırk gün içinde ölmüş. Bu olayı Seyidahmet adında bir delikanlının düşüne düşmüş. Askere gidip geldikten sonra, o türbeyi yaptırmaya söz vermiş. Askere gidip gelmiş ama türbeyi yaptırmayı unutmuş. Horasan Baba düşüne girmiş, demiş ki:

"Çağam, söz tutmamak erkeklige sığmaz. Sözünü tutasın ha!"

Bunun üzerine, Seyidahmet türbeyi daha geniş, daha güzel bir şekilde yaptırmış.

Gel zaman, git zaman türbenin olduğu yolu genişletmek istemişler. Türbeyi biraz geriye çekmek istemişler. Horasan Baba, türbeyi yapacak olan ustanın düşüne düşmüş. Usta çok korkmuş bu işten vazgeçmişler. O zamandan bu zamana da, türbeye kimse dokunmamış. En son Belediye şimdiki türbeyi yaptırmış.

Horasan Baba'nın Nebi adında bir kardeşi varmış. Çobanlık yaparmış. Horasan Baba, Horasan'ı koyup gidince çok dertlenmiş. Hem çobanlık yapmış, hemde kardeşini aramış. Çobanlık yapa yapa Beydağı'na gelmiş.

Günlerden bir gün, Çoban Nebi Beydağı'nda koyunlarını güdüyormuş. Hava çok sıcakmış. Bir taşın daldasında serinlemeye oturmuş. Bir bakmış ki, taştan uğultular geliyor. Merak edip, taşı kırmaya başlamış. Bir hafta çalışmayla taşı kırmış. Taşın kırıldığı yerden koca bir su çıkmış, orası hemen göl olmuş. Çoban Nebi, değneğini göle atmış. Değnek döne döne yüzmeye başlamış. Çoban Nebi değneğin izini süre süre Horata'ya gelmiş. Değnek, Horata Suyu'ndan çıkmış, döne döne yüzmüş. Çoban Nebi bir bakmış ki, orada suyun kıyısında bir türbe var. Sormuş soruşturmuş kardeşi Horasan'a ait olduğunu anlamış.

Çoban Nebi, hem kardeşini, hem kardeşini bulanda iyilere karışmış. Halka demiş ki:

"Ben, kırk gün içinde ölürsem, beni değneğimin çıktığı, Horata Suyu'nun gözünün üstüne gömün."

Kırk gün içinde Çoban Nebi ölmüş. Halk onu dediği yere, Horata Suyu gözünün yakınındaki bir ağacın daldasına gömmüş.

O zamandan sonra, her bahar Çoban Nebi'nin mezarı yanındaki su üç gözden patlamaya başlamış. Her bahar, ağaçlar çiçek açtığında, o suyun üç gözü üç kere patlar, üç kere çekilir olmuş. O suyun gözüne halk "Çoban Dede'nin Gözü" adını vermiş. Gözdeki su çekilince, "Çoban dede suyunu salmıyor" demişler. Çoban Dede Suyu'nun gözü patladığında halk oradaki ağaca çaputlar bağlamaya, dilekler dilemeye başlamış. Dileği

olan kurban kesmiş, etli pilav dağıtır olmuş. Gel zaman, git zaman, Allah'ın rüzgârının esmediği bir kuraklıkta, Çoban Dede'nin gözü kurumuş. Çoban Dede suyunu salmaz olmuş. Halk susuzluktan kırılmış, çok perişan olmuş. Öyle olmuş ki, Horata'dan göç bile başlamış.

Büyükler öne geçmişler, çare aramışlar, bilenlere danışmışlar. Bir çare bulamamışlar. Birisi çıkmış, demiş ki :

" Bu işi, yapsa yapsa Sarı Gavur yapar. "

Aramış, sormuşlar. Eski Malatya'da yaşayan Ermeni Usta Sarı Gavur'u bulup getirmişler.

Sarı Gavur, kazmasını, küreğini, çekicini almış, suyun gözüne girmiş. Bir saat geçmiş çıkmamış, iki saat geçmiş çıkmamış. Sonunda çıkmış. Halk merak içinde kalmış ve sormuş. Sarı Gavur:

"Suyun gözünde bir değirmen taşı var. Taşın deliğinden baktım, denizi gördüm. Malatya'nın kökü su. Ama suyun seviyesi düşmüş. O koca su bu değirmen taşının deliğinden akmakta imiş. Seviye düştüğü için su akıyor. Taşı kırmam gerek. Ama taşı kırarsam ölebilirim." demiş.

Ölümü göze almış ve yeniden suyun gözüne girmiş. Beş dakika geçmeden geri çıkmış. Yüzü safra sarısı gibiymiş. Korkudan gözleri dört açılmış bir halde imiş. Halk da korkmuş, merak edip sormuş, Sarı Gavur:

" Taşı kurmak için çekici kaldırdığım bille önüme insan ayağı geldi. Bir daha kaldırdım, bir daha geldi. Bir daha kaldırdım bir daha geldi. Bir ses bana, "bu taşı kırarsan Malatya'yı su basar. Taşı kırma. İş Allah'ın hikmetine bırak" dedi. O ses muhakkak Çoban Dede'nin sesiydi. Bana İslâm'ı öğretin. Eğer kırk gün içinde ölürsem ölümüm bundandır." demiş.

Halk korkmuş, bu işten vazgeçmiş. Sarı Gavur'a İslâm'ı öğretmişler. Sarı Gavur müslüman olmuş ama, kırk gün içinde ölmüş.

Allah'ın hikmeti bu ya, Horata'nın suyu akmaya başlamış. Halk susuzluktan , perişanlıktan kurtulmuş. Horata suyu coştukça coşmuş, aktıkça akmış.

O gün bu gündür, halk Çoban Dede'nin gözüne gider dilek diler.

Horasan Baba'nın türbesine gider, taş atarlar. Eğer atılan taş,türbedeki taşa yapışırsa dilekler olur. Hastalar iyileşir, çocuğu olur, parası olmayanın parası olur. Dileği olan kurban keser etli pilav dağıtır.

Her baharda Banazılılar Horata'ya, yemişe giderler. Her ramazanlıkta, herkes evine Horata'nın Suyu'ndan götürür. Horata'nın Suyu cana can, dertlere devadır.

Derleyen : Nursel SAYGINAR, Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.230-232

106 HORATA

Horata Malatya'ya 7-8 km. uzaklıkta soğuk bir suyu olan güzel bir mesire yeridir. Halk buraya şu efsaneyi yakıştırmıştır.

Bir velî Horata yakınlarında ölür. Türbesi bakımsızlıktan zamanla harab olur. Ama evliya unutulmak istemez. Bunun için çevresine yeşillikler saçar. Her tarafı güzelliklere boğar. Bugün türbenin çevresinde ağaçlar, fundalar vardır.

Derleyen: M.Ziya ÜNSEL, Yeşil Malatya, "Gezmek-Tozmak Üstüne", Malatya 1959, s.29

107. TAM BABA

Eski Malatya'ya bağlı İmamlı K y ndendir. Türbesi yapılmamıştır.

Tam Baba, 150-200 sene kadar evvel yaşamıştır. Asıl adının Mehmet olduğu söylenmektedir. Kendisi Fırat nehrinin karşı yakasındaki Abd l-vahhap Türbesini 55 yıl kadar beklemiş, ziyaretlerin giderek azalmasıyla Eski Malatya'ya gelmiş, Fakat kimse kendisine oturacak yer vermediği için, Vaiz Ocağının yanına küçük bir dam yapmış ve orada yaşamaya devam etmiştir. Çok aşırı saf olduğu ve halk arasında deli olarak tanındığı söylenmektedir. Aslında deli olmayıp, bazı hareketlerinden dolayı bu adı almıştır.

Tam Baba çok iyi kalpli, oldukça saf ve şakaya bile dayanamayacak kadar alıngandır. Pek beddua etmemiş, ancak beddua ettiği kişilerin başına muhakkak bir bel  gelmiştir.

Birgün kendisine takılan bir şahsa "Benimle uğraşma, beddua etmek zorunda bırakma, yoksa affetmem" demiş. Adam şakasına devam edince, k s p evine gitmiş.

Geceleyin Tam Baba'ya takılan adam bir dalıyor bir uyanıyor ve her dalışında k bus görüyormuş. Etrafını yılanlar, akrepler ve türlü türlü korkunç yaratıklar sarıyormuş. Nihayet akli başına gelen adam Tam Baba'ya karşı yapmış olduğu hareketten utanç duyarak, af ve özür dilemek üzere gece yarısı evinden çıkmış ve Tam Baba'nın evine gitmiş, kapıyı çalmış. Kapı sesini duyan Tam Baba, kapıyı alanın kim olduğunu anlamış ve önce açmak istememiş. Fakat adam kapıyı almaya devam ediyor ve bir yandan da: "Tam Baba, ne olursun kapıyı aç." diye bağırıyormuş. Komşuların rahatsız olmaması için kapıyı açmış ve ne istediğini sormuş. Adam olanı biteni anlatmış ve yaptığı hareketten pişmanlık duyduğunu ve affetmesini dilemiş. Adamın yalvarmalarına dayanamayan Tam Baba, onu affetmiş ve adam evine gidip rahat bir uyku çekmiş.

108. ŞEYH ABDURRAHMAN-I ERZİNCANİ

Rivayete göre, Abdurrahman-ı Erzincanî Hazretlerinin yayladaki adırlına bir grup Moğol askeri gelir. İçlerinden Cengiz Han'ın bir de kumandanı vardır. Hazretin yedirecek ve ikrâm edecek hiçbir Şeyi bulunmaz. Hanımı:

"Efendi yedirecek birŐeyimiz yoktur " der. Hiç endiŐelenmeyen Erzincanî :

"Allah kerimdir hatun" deyip konuklarının yanına çekilir.

Bu sırada uzaktan geçmekte olan geyik sürüsünden yaŐlıca bir geyik çadırdan içeriye girer.

"Beni kesip konuklarına etimi ikrâm edersin" der gibi hazretin yanına gelerek elini, gözünü koklamaya başlar. Oradakiler yabani bir geyiğin bu halini hayretle izlerler. Birisi geyiği keser. Etinden bütün askerler yer ve doyarlar. Bu kerâmeti gören Moğol askerlerinden sekizyüz taneŐi Şeyhin elini öperek Müslüman olurlar.

Derleyen: M.Ali CENGİZ, Tarihi-Kültürü ve Sosyal Hayatı ile Tohma Havzası, Malatya 1987, s.25

109. AŞUKKA ZİYARETİ

Aşukka ziyareti, Malatya'nın Arapkir ilçesine bağlı, önceleri "Aşukka" denilen ve şimdiki adıyla Dutluca Nahiyesinde, batıya düşen bir dağın tepesindedir. Etrafı uçurum olduğu için beton duvarla çevrilmiştir. Bulduğu yer ağaçlarla kaplıdır. Ziyarete giriş yeri kemer kapıdan avluya doğrudur. Avlunun içinde dağdan akıp gelen ve oldukça soğuk bir suyun doldurduğu bir havuz bulunmaktadır. Ziyaretçilerin dinlenmeleri ve gece kalabilmeleri için açık ve kapalı odalar vardır.

Burada yatan zatın adı ve hayatı hakkında kesin birşey bilinmemektedir. Rivayete göre, bu zat çok eski zamanlarda İstanbul'da (adı bilinmeyen) bir şeyhin uzun müddet hizmetini görmüş. Bir gün şeyh ona; "Sen artık yaşlandın, bundan onra istirahat edip günlerini ibadetle geçir, ne istiyorsan veririm sana" demiş. Aşukka : "Ben dünya malı istemiyorum, vereceksen bana ahiretlik ver" demiş. Buldukları evde üzerinde ibadet ettikleri (2-2,5 cm² büyüklüğündeki) bir taşı istemiş ve "Bunu bana ver yeter" demiş. Şeyh : Olmaz. Yıllardır bana hizmet ediyorsun, istediğin bu taş nedir ki? Daha değerli şeyler iste" demiş. Şeyh ile Aşukka arasındaki bu tartışma saatlerce, hattâ aylarca sürmüştür. Bu tartışmadan dolayı hiddetlenen şeyh, mermer taşı kaparak havaya fırlatmış ve "Haydi git bul da al" demiş. Bunun üzerine şeyhten helallik isteyen Aşukka, taşı aramak üzere oradan ayrılmış. Şimdiki ziyaretin bulunduğu yerde taşı bulmuş, daha sonra orada vefat etmiş.

Bir rivayete göre, o nahiyede bulunan bir usta; "Bu ne güzel bir taş" diyerek yontmaya başlamış. Bu sırada taştan çıkan bir cıngı, ustanın bir gözüne isabet etmiş ve gözü kör olmuş. O da taşı yontmaktan vazgeçmiş. Hâlâ o ustanın neslinden gelen her ailenin bir çocuğu, gözü kör olarak doğmaktadır. Günümüzde de eskiden beri olduğu gibi burayı ziyarete gelenler, önce taşı sonra da türbeyi ziyaret ederler. Bu taşta da "Aşukka" denmektedir. Gelen ziyaretçiler arasında 3-5 gün kalanlara da rastlanmaktadır.

110. HASAN BASRÎ

Korucuk ziyareti Hasan Basri'nin türbesi olarak ziyaret edilir. Muhtelif hastalıklara iyi geldiği söylenen ziyaret Eski Malatya yakınlarındadır. Korucuk Köyünde iken Fırat'ın dolması üzerine Eski Malatya'ya alınmıştır.

Rivayete göre, Hasan Basri, Malatya'nın yeri bağ, köy iken ya da Aşpuzu olarak bilindiği yıllarda birgün eski buğday pazarı civarında Rabia Hatun'la karşılaşır. Korucuk (Hasan Basri), Rabia Hatun'un kâh yüzünü açtığını, kâh kapattığını görür ve bu durumu merak ederek sorar: "Ya Hatun. Yüzünü neden kâh açıp, kâh kapatıyorsun?" Rabia Hatun kolunu kaldırır ve " Şöyle bak" der. Bakar ki, o pazar yerinde veya yolda gelip gidenlerin birçoğunu değişik suretlerde (at, katır, eşsek gibi) kimisinin de insan olarak görünmekte olduğunu farkederek. Büyük bir merakla Rabia Hatun'a sorar: " Bunlar neden böyle görünüyorlar" O da: "Burada alış veriş yapanlardan dürüst, temiz ve sadakâtlı olanlar insan kisvesiyle görünürler, yalan söyleyenler, hak yiyenler, eksik fazla tartanlar hayvan kisvesiyle görünüyorlar ve bu mahşerde de böyledir" der. Bu kerâmeti gören Korucuk, Rabia Hatun'a hayran olur ve ona evlenme teklifinde bulunur. Rabia Hatun hoş karşılayarak: "Sana sualım var. Bunları bilersen seninle evlenirim" der. Sualleri sorar. Hasan Basri ikisinin cevabını bilir, birini bilmez.

Derleyen : İlhan ÇİNGÜ, Malatya'daki Ziyaretler, Elazığ 1978-79, s.36

111. SOMUNCU BABA

Bursa'daki Ulu Camii yapılırken, fırında ustalara ekmek yaptığı için "Ekmekçi Dede" diye biliniyor. Bu arada camiinin inşaatı bitinceye kadar çalışan ustalara ekmek vermiş. Camiinin açılışı merasiminde hutbeye kendisi çıkıyor. (Fatiha) Suresi'ne yedi manâ veriyor.

Birinci ve ikinci manâsını cemaatin yanısıra melekler de anlayamıyor. Üçüncü manâyı kendisi de anlamamıyor. Bunu sadece melekler anlamış. Dördüncü manâyı hem melekler hemde kendisi anlamış. Beşinci, altıncı ve yedinci manâsını da kendisi ile birlikte cemaatte anlamış.

Halk onu o zaman büyük bir zat olduğunu anlayınca camiinin kapısında elini öpmek istiyorlar. Bu arada halk, camiinin her üç kapısında da aynı anda elini öpüyorlar. Halk beni tanıdı diye oradan ayrılıp izini kaybediyor. Bu arada Bursa'dan ayrılan Ekmekçi Dede, Tavşanlı'nın Beyköy Köyüne gelip burada sığır çobanı oluyor. Burada kendisini son derece gizleyen bu zatı kimse tanıyamıyor. Fakat birgün köy sakinlerinden huysuz bir kadının ineği sığırı ile birlikte gelmiyor. İnek sahibi olan bu kadın Ekmekçi Dede'ye çok hakarete bulunuyor. Dede hemen ineği aramaya çıkıyor. Bir rivayete göre Tunçbilek-Tavşanlı arasındaki mezranın olduğu yere bakıyor ki, ineğin orada olduğunu ve otlandığını görüyor. Ekmekçi Dede ineğe şöyle sesleniyor;

"Ya mübarek hayvan, niçin eve gelmedin? Senin sahibin bana bir sürü hakarete bulundu," deyince (inek) Biiznillahiteâlâ lisana gelerek:

"Sahibim beni her zaman dövüyor, neden senin sütün çıkmıyor" diye memelerime vuruyor. "Ben karnımı iyice doyurup sütüm daha çok olsun diye eve geç gidiyorum. Böylece yavrumun karnını doyuruyorum.

Geriden bu durumu takip eden ineğin sahibi olan bu kadın, konuyu köylülerine anlatıyor. Hâliyle burada da tanınan Ekmekçi Dede, Allah'a dua ederek Yarabbi burada benim ruhumu al diyor ve orada vefat ediyor.

Bir ara zatin kabristanının bulunduğu yerdeki viraj, Karayolları tarafından kaldırılmak istenmişse de tam üç tane grayderin bıçağı kırılmıştır. O günden bu güne kadar da o mevkide hiçbir kazaya rastlanmamıştır.

Başka bir rivayete göre de, bu tür sevilip sayılan vefiler sevilip halk tarafından sayıldığı için bunlara sahip çıkan çok olmaktadır. Bu nedenle Niğde-Aksaray eşrafı da bu şahsın mezarının kendi bölgelerinde olduğunu söylemektedir.

Derleyen: Sıtkı AYYILDIZ, Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.77-78

112 KARA ZİYARET

Yukarı Ulupınar Köyü'nün güneyinde kalan dağın üzerindeki ziyarete halen Kara Ziyaret denilmektedir. Bu ziyaretin bazı kerâmetleri vardır.

Babalanı Karpuzoğlu merhum Mehmet Efendi esnaftır. Veresiye satış yapar. Her yıl da "Yayla" zamanı alacak defterini alıp, çıkar köylere ve yaylalara. Bir defasında buradan geçerken rüzgâra ve yağmura tutulur. Kendisini ziyarete atar. Yağmur epeyce sürdüğünden çıkamaz. Can sıkıntısından ölmek defterini çıkarıp karıştırmaya başlar. Bu arada türbeye bakmaya başlar. Türbedeki kabrin uzunluğu ilgisini çektiğinden "Bu kadar büyük olur mu? Adamcağızı zorunan büyümüşler...." diye aklından geçirir. Bu arada yağmurun kesildiğini görünce telâşla yerinden fırlar. Bir iki saat sonra başka bir yere vardığında defterinin ziyarete kaldığını anlayınca telâşlanır ve geri döner. Geldiğinde defterinin alınıp güvenli bir yere konduğunu hattâ rüzgâr dağıtmasın diye üzerine temiz bir taşın konduğunu görür. Mahcup olan Mehmet Efendi:

"Ey zat sen görünlüğünden de büyükmüşün." der.

Derleyen : M.Ali CENGİZ, Tohma MAVzası, Malatya 1987, s.56

112 KARA ZİYARET

Yukarı Ulupınar Köyü'nün güneyinde kalan dağın üzerindeki ziyarete halen Kara Ziyaret denilmektedir. Bu ziyaretin bazı kerâmetleri vardır.

Babalanı Karpuzoğlu merhum Mehmet Efendi esnaftır. Veresiye satış yapar. Her yıl da "Yayla" zamanı alacak defterini alıp, çıkar köylere ve yaylalara. Bir defasında buradan geçerken rüzgâra ve yağmura tutulur. Kendisini ziyarete atar. Yağmur epeyce sürdüğünden çıkamaz. Can sıkıntısından olacak defterini çıkarıp karıştırmaya başlar. Bu arada türbeye bakmaya başlar. Türbedeki kabrin uzunluğu ilgisini çektiğinden "Bu kadar büyük olur mu? Adamcağızı zorunan büyümüşler...." diye aklından geçirir. Bu arada yağmurun kesildiğini görünce telâşla yerinden fırlar. Bir iki saat sonra başka bir yere vardığında defterinin ziyarette kaldığını anlayınca telâşlanır ve geri döner. Geldiğinde defterinin alınıp güvenli bir yere konduğunu hattâ rüzgâr dağıtmasını diye üzerine temiz bir taşın konduğunu görür. Mahcup olan Mehmet Efendi:

"Ey zat sen görüldüğünden de büyükmüşün." der.

Derleyen : M.Ali CENGİZ, Tohma MAVzası, Malatya 1987, s.56

113. ÇARMAR ZİYARETİ

Sarıçiçek'te uzun yıllar çobanlık yapan, atlarını ve öküzlerini bu Çarmar'da yaptıran Kodal Mahmut, Eşeli H.Mehmet Ali ve Merhum Polis Battal efendilerden şunları dinlemişim:

Polis Battal, Kodal Mahmut ve Çete Abdurrahman Efendiler, sürülerini Çarmar'a sokarlar ama kendileri de üşürler. Bir ateş yakıp ısınmak isterler. Sarıçiçek Dağı öyle bir yer ki ottan başka bir tek çöp bile bulunmaz. Çete Abdurrahman Efendi bu ziyarete gidip bir bir ağacı çekip kırıp yakmak ister. Başlar ağacın birisini çekmeye. Bu arada suratına siddetli bir tokat atılır. Neye uğradığını şaşırarak adamcağız, yüzünü tutarak kaçmaya başlar.

Derleyen : M.Ali CENGİZ, Tohma Havzası, Malatya 1987, s.55

114. HAMZA EFENDİ (2)

Artova kazasında adamın birisi hac mevsimi gelmeden :

"Ben bu yıl hacca gideceğim" der. Hattâ ; "Bu yıl hacca gidemezsem karım benden boş olsun... " diye de ağır bir söz verir. Günü geldiğinde şartları elvermediği için gidemez. Komşuları da: "Senin karın boş oldu. Artık bu kadını evinde alıkoyamazsın" derler. Hattâ, karısının kardeşleri bacılarını çekip götürmek isterler. Karısını seven birkaç çocuğu olan adamcağız buna bir çare bulmak ve danışmak için Sivas'a gelir. Başvurduğu kişiler bir çözüm yolu bulamazlar.

"Sen durumu Darende'de Hamza Efendi'ye anlat" diyerek adamcağızı Darende'ye gönderirler.

Adamcağız Darende'ye gelip Hamza Efendi'yi medresede ders verirken bulur. Hamza Efendi:

"Çarşıdaki berbere git, o senin meseleni çözecek ..." diyerek adamcağızı gönderir. Dükkâna geldiğinde, berber son müşterisini tıraş etmiş, aletlerini temizliyormuş. Adam daha derdini anlatmadan:

"Buyurun hoş geldiniz" diyerek misafiri elinden tutup dükkândan çıkarlar. Kasabanın dışına doğru başlarlar yürümeye. Kendilerini bir hacı kfilesinin içinde bulurlar. Berber :

"Bunları tanıyor musun?" der. O da:

"Evet bunlar birlikte gitmek istediğim arkadaşlarımdı" deyince misafirini arkadaşlarına katar ve berber oracıkta kaybolur..."

"Derleyen: M. Ali CENGİZ, Tolma Havzası, s.54-55

115. BATTAL GAZİ'NİN ATININ AYAK İZLERİ

Doğanşehir ilçesi ile Polat Kasabası arasında, eski yolun üzerinde değirmen çeresi'nin güneyinde kalan kayalar üzerinde görülen çeşitli izlere yöre halkı "at izi" diyor.

Rivayete göre, Battal Gâzi bir gün o civarda savaşırken, kalabalık düşman kuvvetlerinin saldırısına uğrar. Atının üzerindeyken daracık vadinin bir başından diğer başına atını mahmuzlayıp atlayarak, tahlikeyi atlatır. İşte kayalarda görülen izler sıçrarken atın bastığı yerlerdir.

Derleyen : Ahmet ŞENTÜRK, İnönü Üniversitesi I.Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler, Malatya 1986, s.42

116. DERME SUYU

Suyun kaynağı Malatya'ya 20 km. uzaklıktadır. Bol bir kaynağa sahip olan Derme, Gündüzbey'de bulunan Kapuluk regülatörünü beslemektedir. Ayrıca kanal yoluyla, çevresine muhteşem bir güzellik salarak Malatya'ya kadar mevcut bahçeleri sulamada kullanılmaktadır. Oldukça soğuk ve lezzetli olan bu su için şu efsane anlatılır.

Hız.İsa bir yaz günü Derme Suyu'nun kaynağının bulunduğu yere uğramış. Bu sıcak yaz günü ortasında vadi susuzluktan yanıyor, canlıların dudakları çatlıyormuş. Bu vaziyet karşısında müteessir olan Hz.İsa asasını kaynağın yanındaki kayalara vurmuş. Sarp kayalığın altından ak köpüklü sular fışkırırvermiş. Az sonra bir gölleşme hadisesi vuku bulunca Hz.İsa asasını yeniden sürüyerek Malatya yönüne doğru yürümüş su da Peygamber'in peşisıra akmış. Böylece Derme o günden bu güne akışını sürdürmüştür. Asasının izi de mazinin derin kalıntıları arasından günümüze kadar kendini muhafaza etmeyi başarmış. Derler ki Derme'nin ortasındaki ince beyazlık asa izidir.

Suyun adı Deyr-i Mesih'ten gelmektedir.

Derleyen : Ahmet ŞENTÜRK, Öğretmen Dergisi, (Özel Sayı) S.2, 24 Kasım 1988, Malatya 1988, s.72-73

Ayrıca bkz. Yurt Ansiklopedisi, Fasikül 99, s.5490-5491

117. TAM BABA

Tam Baba çok fakirmiş ama dünya malından ve zevkinden bi-habermiş. İyilik yapmayı çok severmiş, kendisine kötü davrananlara da bu huylarından vazgeçmelerini ve kendisini beddua etmek zorunda bırakmalarını ikaz edermiş.

Birgün tarlalara, bahçelere su dağıtan saka (saki)'dan bahçesini sulamak için su istemiş. Saka, sıranın kendisinde olmadığını ve ertesi gün gelmesini söylemiş. Ertesi gün gitmiş, yine suyu alamamış. Birkaç gün geçmiş gelmiş yine su vermemişler. Üstelik kendisiyle alay ederek gülmüşler. Tam Baba'nın sabrı taşmış ve ellerini havaya kaldırarak; "Vermezseniz vermeyin, ondan (Allah'tan) isterim o verir" demiş ve beddua etmiş. Birden gök gürlemiş ve yağmur yağmaya başlamış, o kadar çok yağmış ki etrafı seller almış götürmüştü. Tam Baba ile alay edenler az daha boğuluyorlarmış...

Tam Baba günün birinde ölmüş. Yanındakiler ölünün altının ıslak olduğunu farketmişler ve sabahleyin cenazeye gelenlere ayıp olmasın diye temiz çamaşırlar getirmek üzere odadan çıkarlar. İçeriye girip kontrol ettiklerinde bir de bakarlar ki cenazenin üstü tertemiz.

O zamanlar İmamlı köyünde çok su sıkıntısı çekilirmiş. Cenazeyi yıkamak için Tohma Suyu'ndan su getirmek icap etmiş. Katırlarla su getirmeye gitmişler, suları doldurmuşlar, yarı yola geldiklerinde bakmışlar ki kaplarının içinde bir damla su kalmamış. Su kaplarını kontrol etmişler ve suyun dökülebileceği bir delik görmemişler. Tekrar gidip suları doldurmuşlar, yarı yola geldiklerinde tekrar kontrol etmişler su yok. Böylece bir kaç gün gidip gelmişler, yolun yarısında suyun kalmadığını görmüşler. İşler uzayınca, köylerine dönmüşler. Olanı biteni nasıl anlatacaklarını düşünürlerken, bir de bakmışlar ki kazanlarla su kaynıyor. Cenazeyi yıkayacak olan hoca o gün kendisinde bir gariplik hissetmiş. Sonunda, "Bu cenazeye elim değmedi, sanki yanımda görmediğim, fakat hissettiğim birileri vardı" demiş.

O günden bu yana, İmamlı köyüne yolları düşenler mutlaka Tam Baba'yı ziyaret edip, ruhuna fatiha okurlar.

Derleyen : İlhan ÇİNGÜ, Malatya ve Civarındaki Ziyaretler Hakkında Anlatılan Hikâyeler (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Elazığ 1978-79, s.30-31

118. ALİ BABA VE KARA BABA

Eski Malatya'ya varmadan, şehir surlarının dışında ve karşı karşıya bulunan iki tepenin üzerinde birer türbe vardır. Sağ taraftaki Ali Baba'nın sol taraftaki ise Kara Baba'nın türbesidir.

Küffarla yapılan savaşlarda, müslüman cengaverler çok az olduğu ve bir cengavere elli-yüz düşman düştüğü için, bu cengaverler daima tepelerde cenk ederlermiş. Ömürlerinin sonuna kadar savaştıkları için de genellikle böyle yerlerde şehit olurlarmış. Onun için bu ulu şehitlerin türbeleri hep tepelerin üzerinde bulunur.

Bu iki zatın da bir savaş sırasında (türbelerinin bulunduğu yerde) şehit oldukları ve oraya gömüldükleri söylenmektedir.

Ali Baba ve Kara Baba hakkında elimizde kesin bir bilgi mevcut değildir. Eski Malatya'da Bizanslılara karşı bire elli, bire yüz savaşıldığı yıllarda, takviye olarak Bağdat'tan gelen seçkin silâhşörlerden olduğu söylenen bu iki arkadaşın, Battal Gâzi'nin başpehlivanları oldukları rivayet edilmektedir.

Kara Baba'nın aynı zamanda haber getirip götürme vazifesini de üstlendiği söylenmektedir.

1. Bir rivayete göre, Ali Baba küffarla cenk yaparken kafirlerden biri onunla başa çıkamayacağını anlayınca hileye başvurur ve ona: "Sen niçin tek savaşmıyorsun?" der. Bunun üzerine Ali Baba kendisine kimlerin yardım ettiğini anlamak için arkasına döner. Bunu fırsat bilen kafirler Ali Baba'yı ağır bir şekilde yaralarlar. Bir rivayete göre Ali Baba orada şehit olur. Başka bir rivayete göre de Battal Gâzi (Hz. Muhammed'in Abdülvahhap vasıtasıyla vermiş olduğu) ağzının yarını eliyle sürerek onu iyileştirir.

2. Yine bir rivayete göre, bir cenk sırasında kafirler hileye başvurarak Ali Baba'nın boş bulunduğu bir anda sağ ayağını keserler. Ayağının kesilmesi, Ali Baba'yı yıldırmaz ve daha da gayretli bir şekilde savaşmaya devam eder. Bu durumu gören bir acuze kadın eliyle işaret ederek, "Şuna bakın, ayağı kesildi ama yine de savaşıyor" der Ali Baba'ya nazar eder. Bu sözü söylediği anda Ali Baba düşer ve orada şehit olur.

Kara Baba'nında (Ali Baba'nın şehit olduğu) bir cenk sırasında şehit olduğu söylenmektedir.

Günümüzde bazı kişiler, geceleri bu iki türbeden birer nurun göğe doğru yükseldiğini ve bu ışıklardan birinin Ali Baba, diğerinin Kara Baba olduğunu söylerler.

Derleyen : İlhan ÇİNGÜ, Malatyadaki Ziyaretler, Elazığ 1978-79
s.18-19

119. SIDDI ZEYNEP

Bu ismi taşıyan bir çok türbe bulunmaktadır. Bunlardan biri Abdülvahhab-ı Gâzi türbesinin bulunduğu yerdeki türbedir. Bir diğeri Eski Malatya'da Karahan Mahallesinde "Sıddı Zeynep Künbeti" adıyla söylenen türbede (kesin olarak bilinmemekle beraber) rivayete göre Battal Gazi'nin kızkardeşi olduğu söylenen ve ayrıca yanında yatan zatın da yardımcısı olduğu zannedilen bir Sıddı Zeynep daha var. Tamamen silme taştan yapılmış olan bu künbetin kitabesi olmadığından hakkında herhangi aydınlatıcı bir malumata sahip değiliz. Tip yönüyle Selçuk yapıları arasındadır. Kubbesi sekizgen piramit şeklindedir. Kayseri'deki bir benzeri 580 h. (1184 m) tarihini taşımaktadır. Benzerlerinin sonradan yapılmış olma ihtimâli vardır. XII. asra ait olması da muhtemeldir. 1965 senesi içinde halkın yardımlarıyla restore ettirilmiştir.

Koca Vaiz Türbesindeki Sıddı Zeynep'in ise Battal Gâzi'nin hanımı olduğu söylenmektedir. Aynı yerde yatmakta olan Tevabil'in de Battal Gâzi'nin yaveri olduğu bilinmektedir.

Bir rivayete göre, Sıddı Zeynep, Emir Ömer'in kızıdır. Battal Gazi, Sıddı Zeynep'i görür görmez aşık olur ve kızı babasından ister. Kızın annesi, Battal Gâzi'nin fakir olduğunu ileri sürerek rıza göstermez. Bunun üzerine Battal Gâzi ganimet getirmek üzere Bağdat'a gider. O gittikten sonra Bizans ordusu Malatya'yı işgal eder ve her tarafı harabeye çevirir. Bağdat'tan dönen Battal Gâzi durumu görünce, topladığı cengaverlerle birlikte Bizans Ordusunu bozguna uğratar. Savaş ganimetlerini şehrin imarı için bağışlar. Göstermiş olduğu bu yiğitlikten ve cömertlikten dolayı Sıddı Zeynep'le evlenir.

Bir rivayete göre, Bizanslılarla yapılan bir savaş sırasında Sıddı Zeynep düşmanlar tarafından kaçırlır ve Kayser Sarayına götürülür. Battal Gâzi durumu öğrenince ordusunu güvenilir birine emanet eder ve rumiyane kılığına bürünerek Kayser ülkesine doğru yol alır.

Sıddı Zeynep'i Kayser'in en küçük kızına misafir ederler. Kız küffardandır. Ama Sıddı Zeynep'e çabuk ısınır ve arkadaş olurlar. Birgün Sıddı Zeynep'e der ki: "Bir sırrım var kimselere demedim. Kırk gün evvel ben sizin resûlünüzü rüyamda görmüştüm. Yanında kırk server vardı. Hepsi birbirinden güzeldi, yalvardım; beni bu kırk yiğitten birine ver dedim. Resûlünüz dedi ki: "Kırk gece bekle, babanın sarayındaki odanın merdiveninden her kim inerse o benim sevdiklerimdir, seni ben ona verdim" Eğer resûlünüz hak peygamber ise, bu gece kırkıncı gecedir Babamın sarayına birini göndere, resûlün sevgilisi ola ve beni ala."

Kayser'in kızı sözünü bitirir bitirmez Battal Gâzi kapıyı açtı, merdivenleri ağır ağır indi. Sıddı Zeynep, bu gelenin efendisi olduğunu söyledi. Kayser kızı, Battal Gâzi'yi görür görmez aşık olmuştu. Durumu anlatırlar ve Malatya'ya dönerler.¹

Bir başka rivayette ise Sıddı Zeynep'in Battal Gâzi'nin amcası Hasan Gâzi'nin kızı olduğu söylenmektedir. Battal Gâzi'nin amcası kızı ile evlenmesi ile ilgili şöyle bir rivayet vardır:

Malatya beyi rüyasında Hz. Muhammed (SAV) görür. Hz. Muhammed "Sabah olunca adam gönderip Hüseyin Gâzi'nin kardeşi Hasan Gâzi'yi çağırır "Kızını Battal Gâzi'ye versin, ben böyle münasip görüyorum" diye buyurur.

Tez vakit düğün dernek kurulur ve iki sevdalı Allah'ın emri Peygamberin kavliyle evlenirler.

Battal Gâzi cenk için şehirden ayrıldığı bir sıra, bir adam Sıddı Zeynep'i Battal Gâzi'nin yanına götüreceğini söyleyerek, ata bindirir ve kaleden çıkarlar. Epey ilerledikten sonra, adam durur ve Sıddı Zeynep'e "Seni seviyorum ve kaçırmak için yalan söyledim" der. Bunun üzerine Sıddı Zeynep, "Demek bana yalan söyledin" diye bağırınca at ürker ve Sıddı Zeynep orada şehit olur.

Derleyen : İlhan ÇİNGÜ, Malatya'daki Ziyaretler, Elazığ 1978-79, s.52

---

1. Nezihe Araz, Anadolu Evliyaları, İst.1970, s.52

120. BATTAL GAZİ'NİN ŞEHADETİ (1)

Seyyid Battal Gâzi'nin nasıl, nerede ve ne zaman şehit olduğu bilinmemekle beraber bu hususta çeşitli söylentiler var.

Bir rivayete göre, Battal Gâzi bir mağarada uyurken, düşman askerleri onun mağarada olduğunu öğrenir ve bir kalabalıkla uyumakta olduğu mağaraya doğru giderler. Düşman kralının kızı Battal'a aşıktır. Çok sevdiği Battal'ın canına kastedileceğini öğrenince haber vermek için mağaraya gider. Mağara etrafında pekçok asker bulunduğundan bir türlü içeri giremez. Bunun üzerine eline küçük bir taş alır ve Battal'a atar ki onu uyandırısın. Bu küçük taşın Battal Gâzi'nin canına sebep olacağını nasıl düşünebilsin! Taş gider Battal Gâzi'ye değer ve Battal oracıkta şehit olur.

Derleyen : İlhan ÇİNGİ, Malatya'daki Ziyaretler, Elazığ 1978-79, s.8-9

121. BATTAL GÂZİ'NİN ŞEHADETİ (2)

Bir rivayete göre, Bizans orduları ile Emeviler savaşa girer. Batta Gâzi'de burada cenk etmektedir. Emevi ordusu çok zor durumdadır. Çünkü Bizans orduları çok fazladır. Buna rağmen, Battal Gâzi'nin de orada olduğu anlaşılınca, ayrıca yardım alırlar. Battal Gâzi sayısız yaralar almasına rağmen insanüstü bir kuvvet ve gayretle düşman çemberini yarararak mağaraya sığınır.

Onun mağaraya girdiğini gören (başka bir rivayete göre, onu mağaraya götüren) kralın kızı yanına gitmiş. Fakat Battal Gâzi almış olduğu sayısız yaralar yüzünden orada şehit olur. Battal Gâzi'ye âşık olan kral kızı bu acıya dayanamayıp o da ruhunu teslim eder.

Derleyen : İlhan ÇİNGÜ, Malatya'daki Ziyaretler, Elazığ 1978-79, s.10-11

122. BATTAL GÂZİ'NİN TAŞLARI

Bu taşlar Darende ilçesinde Aşudu civarındadır. Söylentiye göre Battal Gâzi birgün orada savaşıyorken karanlık bastırmış, yorgun düşen askeri istirahate çekilince kısa zamanda uyuya kalmış. Hava soğukmuş. Battal Gâzi, hem bir düşman baskını olabilir diye hem de üşümek için etraftan taş toplamaya başlamış. Bugün Aşudu'nda görülen taşlar böylece meydana gelmiş.

Derleyen : Ahmet ŞENTÜRK, Sempozyum I, Malatya 1986, s.42

123. ABDÜLVAHHAP GÂZİ ZİYARETİ

Battal Gâzi'nin silâh arkadaşı olan Abdülvahhap Gâzi'nin Bizanslılar'da yapılan bir savaşta Eski Malatya yakınlarındaki Muşan dağı tepelerinde şehit düşer.

Rivayete göre, birgün düşman askerleri dağın etrafını sararlar. Abdülvahhap okla, sapan taşıyla uzun müddet kendisini savunur. Küffar bir türlü dağa çıkamaz. Düşman askerleri dağa çıkamayacaklarını anlayınca kuşatma ile Abdülvahhap'ın Fırat'tan su alma imkânını keserler, Abdülvahhap günlerce aç susuz çarpışır.

Abdülvahhap Gâzi'nin aç susuz çarpıştığı küffarın içinde bulunan genç bir kızın rüyasına girer. Genç kız yiğitliğine ve silâhşörlüğüne hayran kalarak rüyasında gördüğü bu zata aşık olur ve mutlak surette onu görmeyi arzular.

Bir gece karanlığından istifade ederek Abdülvahhap'ın yanına gider ve onunla tanışır. Yapmış olduğu sohbette yollarının yanlış olduğunu, islâm dininin doğru ve baki olduğunu anlayarak Abdülvahhap'a "Bende senin dinine geçeyim" der ve müslüman olur. Abdülvahhap'da "Senin adın Sıddı Zeynep olsun" der. Sıddı Zeynep : Ya Abülvahhap. Burada kalmakla sana yardımcı olamam. Ben yine bulunduğum yere döneyim; sana (Fırat'tan) su ve yiyecek getireyim" der. Abdülvahhap bunu makûl karşılar ve gitmesine razı olur.

Böylece Sıddı Zeynep, Abdülvahhap'ın bulunduğu mağaraya Fırat nehrinden tulumla su, kendi erzaklarından da yiyecek taşır. Bu durum birkaç gün devam eder. Fakat Sıddı Zeynep'in geceleri evden çıkıp kaybolması ailesi tarafından sezilir. Ayrıca Abdülvahhap Gâzi'nin bu dayanıklılığı küffar kumandanının dikkatini çeker ve yapmış olduğu bir toplantıda içlerinden birinin kendilerine ihanet ederek, Abdülvahhap'a yardım ettiği kanaatine varırlar. Bunun üzerine, gece nöbetlerini değişik kişilerle ve daha dikkatli olarak yürütürler.

Yine bir gece Sıddı Zeynep su ve yiyeceklerle dağa tırmanırken askerler tarafından görülür. "İhanet eden budur" diyerek okla vururlar. Sıddı Zeynep almış olduğu yaraların tesiri ile: "Abdülvahhap yuruldum." diye bağırır. Sesi işiten Abdülvahhap, mağaradan dışarı çıkar. Mağara kapısında bulunan iri bir taşı, (aşağı yukarı iki tondan fazla) kaparak düşmana doğru fırlatır. Mağarada bulunan silâhlarını almak üzere dönerken o anda küffarın oklarıyla vurulur ve: "Sıddı Zeynep sen ziyaret, ben ziyaret. Buraya gelen ziyaretçiler, seni ve taşı ziyaret etmeden, benim yanıma gelmesinler" der ve şehit düşer.

Bu olaydan sonra küffar bölgeye yerleşir ve Malatya'dan görülecek şekilde (günümüzde hâlâ mevcut olan) bir kilise inşâ ederler.

Günümüzde Abdülvahhab-ı Gâzi'yi ziyarete gidenler eskiden beri süregelen bu ananeyi tatbik ederek, önce Sıddı Zeynep'i, sonra taşı ve daha sonra da Abdülvahhap Gâzi'yi ziyaret ederler. Taşın üzerinde Abdülvahhap'ı Gâzi'nin baş parmağının izi bariz bir şekilde görülmektedir.

Derleyen : İlhan ÇİNGÜ, Malatya'daki Ziyaretler, Elazığ 1978-79
s.28-30

124. KOCA VAİZ

Anadolu Selçukluları döneminde Malatya ve çevresinde uç beyidir. Yörede bir din bilgini ve savaşçı olarak tanınır. Bizans üzerine sayısız akın yapmıştır. Bunlardan birinde bir kılıç vuruşuyla başı gövdesinden ayrılır Vaiz Baba başını koltuğuna alarak Malatya'ya döner, Eski Malatya yakınlarında bir kadın Koca Vaiz'i görür, korkuyla bağırır, işte o zaman Koca Vaiz düşüp ölür. Öldüğü yerde türbesi yapılır.

Koca Vaiz Türbesi, günümüzde de halkın en çok gittiği ziyaret yerlerindedir.

Yurt Ansiklopedisi, Fasikül 99, s.5490-5491

125. TİMUR EFSANESİ

Anlatılanlara göre Timur çocukluğunu Doğanşehir'de geçirmiştir. O zamanlar Gülşehir deniler ilçede amcasının yanında kalmıştır. Yetim bir çocuk olan Timur amcasının çobanlığını yapmış. Birgün hayvanları otlatırken keçi sürüsünün içine beyaz bir tavşan karışır. Timur bunu keçi sanarak sürüden ayrılmasına izin vermez ve akşam köye getirip ahıra kapatır. Amcasına giderek:

Amca "sizin beyaz çebiş (keçi) bana bugün hiç rahat vermedi. Çok aksilik yaptı" der.

Beyaz keçileri olmadığını bilen amca ahırda tavşanı görür ve çok şaşırır.

Çocukluğundan beri aksak olan Timur bu sebeple Aksak Timur ya da Timurlenk diye zikredilmiştir. Amcasından ayrılarak Horasan'a giden Timur, İran'a hükümdar olur. Bu arada evlenen Timur'un bir kızı vardır.

İşte o vakitler Gülşehir (Doğanşehir) 'de bir cindar hoca varmış. Bu hoca tırnağının üzerine yazı yazar, emrindeki cinler vasıtasıyla Timur'un kızını gece getirir, sabaha kadar kız ile eğlendikten sonra onu tekrar evine gönderirmiş. Kız önceleri korkudan ve kimsenin kendisine inanmayacağı düşüncesiyle kimseye birşey söyleyemez. Ancak bir müddet sonra kız hamile kalır. Durumu farkedene baba kız sıkıştırınca kız, bir yerlere götürüldüğünü ancak neresi olduğunu bilmediğini söyler. Timur şu nasihatte bulunur:

"Gittiğin yerde en meşhur olan şeyi koynuna koyarak getir."

Kız o gece koynunda bir elma ile döner. Timur elmayı Horasan sokaklarına asarak elmanın nereye ait olduğunu bilene ödül vereceğini ilân eder. Bir seyahat elmanın Gülşehir'e ait olduğunu söyler. Timur ordusunu toplayarak hemen şehrin üstüne yürür. Herşeyi yakıp yıkar.

Taş üstünde taş koymaz,, şehri viran eder. Bundan sonra şehrin adı Viranşehir olarak kalır.

Şehrin Doğanşehir adını alması Cumhuriyet yıllarına tesadüf eder.

Derleyen : A.Vahap KAYGUSUZ, Metin GÜNAYDIN, Doğanşehir İlçesi,
Malatya 1986, s.89-90

126. CİRİTBELEN KÖYÜ

Darendede eskiden çok at beslenirmiş. Köyler ve kasabalar arasındaki mesafelerin uzak olması ve bir de arazinin arızalı oluşundan ulaşım daha ziyâde atlarla yapılır, bunun içinde çans atlar yetiştirilirmiş. Halk ata binmeyi, cirit ve ok atmayı iyi yapar, her yıl da yarışlar hazırlanır-
mış. Köy ve kasabalarda yapılan düğünlerde de güreşlerle birlikte at yarış-
ları yapılır ve cirit oynanırmiş. İstanbul'da bir tarihte halk Okmeydanı
denilen yerde toplanmış. Ecnebilerle cirit yarışmaları yapılyormuş. Ec-
nebiler üstün gelmeye başlamışlar. Askerin bir tanesi başlamış yerinde tit-
remeye, kumandanı bunun farkına varmış ve sormuş. Asker de: "İzin verin de
ben bu hküffarın hakkından geleyim..." demiş. Gerekli izin alınmış ve as-
ker atına atlayınca meydana dalmış herkesi yenmiş. Töreni izleyen padişah
askeri huzuruna çağırarak nereli olduğunu ve adını sormuş. Asker de Daren-
deli olduğunu ve adını da Ali olduğunu söylemiş. Padişah : "Berhudar ol Ali
Paşa evladım." diye askeri tebrik etmiş.

Padişah sözlerin irade-i seniye (emin ferman) olduğundan Ali, bu se-
fer Ali Paşa olmuş. Ali Paşalar sülâlesi hâlâ devam edip gider.

Derleyen : Mehmet Ali CENGİZ, Tohma Havzası, Malatya 1987, s.81

127. GELİN TEPESİ

Gelin Tepesi, Darende-Ayvalı-Kuluncak yolu üzerindedir. Darende'nin Kurtbağı Mahallesi'nden çıkıp, Ilıcak Deresi'nden ve Karanlık Dere'de çıkıldığında Ağilyazı Köyüne varmadan, Halacaören Mezrası'nın karşısına düşen yolun üzerinde küçük bir tepeciktir. Yöre halkı bu tepeciğe "At Tepesi" de demektedir.

Rivayete göre, yüzlerce yıl önce bu tepenin önündeki düzlükte iki gelin alayı karşılaşırlar. Bunlardan birisi Elbistan tarafından gelin getirmekte diğeri de yine o tarafa gelin götürmektedir. Kalabalık alaylar birbirlerini görünce evvelâ yiğitlik gösterileri ve şenlikler çıkarmak için tarlalara doğru at sürer, mızrak ve ok atarlar. Atları yarıştırlar. Derken sevgi ve coşku ile başlayan gösteriler sertliklere, yaralanmalara ve atlardan düşürmelere kadar ileri gider. Hattâ daha da ileri giderek işi kavgaya çevirirler ve iki taraf da silâhlarını kullanarak ortalığı kana bular. Bütün semenler ve atlar kılıçtan, oktan ve mızraktan geçirilir. Nihayet sadece hayatta kalan iki gelin birbirlerini görünce :

"Uğursuzluk sende idi...."

"Yok sende idi...."

Diyerek onlar da kavga etmeye başlarlar. Boğuşa boğuşa tepenin başına kadar gelirler. Sonunda iki gelin, aldıkları yaralarla feci bir şekilde can verir. Çevre köylerden gelenler ve düğün sahiplerinin yakınları, ölülerini hayvanlarla ve at arabaları ile taşıyıp götürürler. Yalnız iki gelin tepenin başına, atlar da düzlüğe gömülür.

Gelin Tepesi'ne yakın olan Halacaören, Akpınar ve Ağilyazı Köyleri'nden bir kısım kimseler harman zamanında üç gün üç gece bu tepeye bir ışık düştüğünü söylerler. Hattâ bazıları da iki gelinin gelip bu

tepenin başında ağıt yaktığını ve gelinleri gördüklerini söylemektedirler

Gelinlerin ağıtı şöyledir:

"Gün vurmıştu tepelerin üstüne
Güvenilmez bu zamanın dostuna
Oyun idi olur mu can gastına
Uy...Uy... zalim gader
Bu acı ahrete kadar gider.
Gelin olduk biz de gün görek deyi
Gılıçtan geçti hem ağası, hem beyi
Hanı sağdıç hanı çipte güveği
Uy...Uy... zalim gader
Bu acı ahrete kadar gider...."

Derleyen : M.Ali CENGİZ, Hamle Gazetesi, "Tarihimizin İçinden",
Malatya 1988, s.3

128. MALATYA (BEYDAĞI) EFSANESİ

Beydağı Malatya'nın güneyinde hemen şehrin yanındadır.

Rivayete göre, Beydağında bir ermiş yatmaktadır. Bu ermiş yılda bir kere kalkarak şöyle demektedir:

"Malatya ovası altın sabanla sürülüyor mu?"

Eğer "hayır" cevabı gelirse ermiş gene yatmaktadır. Eğer günün birinde "evet" cevabı alırsa ermiş, yeniden dirilecektir. Çünkü Malatya toprakları çok verimlidir. Günün birinde altın sabanla sürülecektir.

Yurt Ansiklopedisi, Fasikül 99, s.54-99

129. GABAH ABDAL

Halen "Tekke" olarak da anılan Gabah Abdal'ın türbesi Kuluncak'a 10 km. batıda, Balıklı Suyu kıyısındaki Alvar (Yünlüce) köyündedir. Bunun öyküsü de şöyledir:

Gabah Abdal, Hacı Bektaş-ı Velî dervişlerindedir. Yıllarca H. Bektaş-ı Velî Tekkesinde hizmet etmiş , Tekke'de aşçılık yapmıştır. Birgün dergâhın mürşidi Balım Sultan, kazanın altından çektiği bir Kösağıyı (yanmakta olan odun) tuttuğu gibi doğu tarafına fırlatır. Eli ile de işaret ederek:

"Gabah sen bu kösağıyı bul. Al-var... Orayı yurt edin" der.

Gabah Abdal günlerce kösağının gittiği istikâmette yürür.. Sonunda kösağıyı yanar halde bulup, "varıp-alır" işte burası Tohma Havzası'nın Alvar denilen yeridir. Gabah Abdal'ın Tekkesi de özellikle İhdrellez Günlerinde çokça ziyaret edilip kurbanlar kesilir. Aşlar pişirilip mesire eğlenceleri düzenlenir.

Derleyen : M.Ali CENGİZ, Tohma Havzası, Malatya 1987, s.77-78

130. UZUNOK KÖPRÜSÜ

Tohma'nın batısında kalan mahalleleri İbrahim Paşa Mahallesi ve çarşısına bağlamak için yapılan Kavlak Köprüsü veya Taşköprü ile öteki mahalle yollarını bağlayan Nadir Köprüsü halen hizmet vermektedir. Taşköprü veya Kavlak Köprüsü denilen bu köprüye Uzunok Köprüsü de denilmektedir. Bu köprü'nün bir de efsanesi vardır.

Köprü'nün inşaatına başlanılacağı sırada kim olduğu bilinmeyen birisi peydah olur. "İşçiyim. Burasının taşını ben taşıyayım" der. Kabul ederler adamcağız hemen işe başlar. Köprü'nün taşının Alidede Dağı'ndan getirilmesi gerekmektedir. O tarihlerde dağa yol yoktur, at araba da çıkacak durumda değildir. Adamcağız alkar dağa, her seferinde iki koltuğunda birer kocaman taşı yüklenerek taşımaya başlar. Bu taşlar öyle büyükler ki normal insan, bırakın taşımayı bir tanesini zorla yuvarlayabilir ancak. Bu esrarengiz işçi ücret ödeme sırasında verilen parayı az bulur ve itiraz eder. "İsterseniz taşlarımı aldığım yere geri götürürüm " diyerek bu sefer her koltuğuna ikişer taş almaya başlar. Hemen araya girip özür dileyerek istediği parayı verirler.

Derleyen : M.Ali CENGİZ, Tohma Havzası, Malatya 1987, s.89-90

131. HEKİMHAN

Köprülü Mehmet Paşa, sefere çıkıp da Hekimhan'a gelince bakmış yemyeşil orman, sular şırlayıp akıyor. Ordusunu burada dinlendirmeyi uygun görmüş. Ağaçların arasına çadır kurup dinlenmeye koyulmuşlar. Bir kısım askerler de etrafı görmek için geziyorlarmış. Şimdiki Hasan Ağa Çeşmesi'nin bulunduğu yere gelmişler ki, küçük derenin suyunun içinde kırmızı bir çeşit su gibi birşey akıyor. Askerler suyu takip ederek yukarıya çıkmışlar ki bir adam yaralanmış kanı akıyor. Hemen Köprülü'ye haber vermişler. Paşa hekimle gelmiş adamı muayene ettirmiş. Doktor:

"Paşam bir canı kalmış" demiş. Padişah:

"Kurtulma ümidi yok mu" demiş. O da:

"Onda bir canı kalmış paşam" demiş.

Padişah:

"Ya bunun canını kurtarırsın ya da senin kanını bunun kanına katarım demiş. Hekim yarayı üç gün içinde iyi etmiş. Adamın kim olduğunu sormuşlar. Hekim olduğunu ilaç yapmak için buralara geldiğini, eşkiyaların kendisini yaraladığını anlatmış. Köprülü ormanı kestirip yer açtırmış. Bir han, bir hamam, bir de cami yaptırmış. Etraftan birkaç evi de getirip buraya yerleştirmiş. Bu suretle ünkü Hekimhan kurulmuş. İsmi de Hekim'in Hanı'ndan Hekimhan şekline girmiş.

Derleyen : Bekir Sıtkı KARAHAN, Malatya'dan Altı Efsane, T.F.A. Yıl 21, C.12, No:243, Ekim 1964, s.3039,Ayrıca Bkz. Yurt Ansiklopedisi, Fasikül 99, s.5491

132. HORATA ZİYARETİ

Horata ziyareti, Malatya'nın en güzel mesire yerlerinden biri olan ve aynı adı taşıyan yerdedir. Burada yatan zat hakkında birşey bilinmemektedir. Malatya'da oturup konuşmaya, toplanıp derleşmeye "Horata etmek" derler. Belki de buranın başında toplanıldığı, oturulup dinlenildiği için "horata etmek" mahalli karşılığı (Horata) denmiştir.

Rivayete göre vaktiyle güzel zengin, fakat kaderi bir türlü açılmayan bir kız Malatya'ya gelmiş. Yaşlılardan biri, yaşı 30'u aşkın olan bu kıza, Horata'yı ziyaret etmesini tavsiye etmiş. Kız gitmiş, kısmet dilemiş. Bir ay sonrada kısmeti açılmış, iyi bir eş bulmuş. Aylar sonra da bir erkek çocuğu olmuş. Bu çocuğa bir ad bulup koymak için düşünmüşler, taşınmışlar nihayet bir gece mes'ut anne bir rüya görmüş. Rüya'da kendisini bu ziyaretin yanında telli duvaklı bir gelin olarak görmüş Ziyaret ona demiş ki :

Güzel gelin, hoş gelin
Kaderi bir hoş gelin
Birgün bana gelmiştin
Dertlerini sermiştin

Artık mes'ut mutlusun
Sevilen yavuklusun
Şimdi evladın da var
Neş'ene bu dünya dar

Aracı oldum sana
Yalvardık yaradan.
Yürekten dua ettin
Bir beye gelin gittin

Ona koyacağın ad
Etmeli beni yad
Üzme bu ihtiyarı
Ol dünya bahtiyarı"

Kadın uyandıktan sonra gördüklerini kocasına anlatmış. Bu kerâmetten dolayı çocuğun adını Hür Ata koymuşlar.

O günden bugüne halk Horata'nın kuvvetine ve büyüklüğüne inanmış; dertliler, evde kalmış kızlar, birbirlerine kavuşamayan sevgililer burayı ziyaret edip, dilek dilerler, adak adarlar. Dilekleri gerçekleştiği zaman da tekrar burayı ziyaret ederler, kurban ve mevlid okuturlar.

Derleyen : İlhan ÇİNGÜ, Malatya'daki Ziyaretler, Elazığ 1978-79, s.32-33

133. SARIKIZ

Malatya'nın Yazihan Ovası, bol yeşili olan verimli topraklara sahip güzel bir beldedir. Birgün genç bir kız atının peşinden koşarak uzak köylerden Yazihan'a kadar onu takip eder. Burada atını yakalayan kız çevresinin güzelliklerine hayran kalır. Eve dönünce derhal oraya çadır kurulup göçülmesini emreder. Ertesi yıl köylüler Yazihan'a gelirler. Bu arada kız nişanlanır ve çok geçmeden ölür. Babası kızının hatırası için orada bir çeşme yaptırır ve çeyizini çeşmenin altına koyduğunu söyler.

Genç kız sarışın olduğu için bugün hâlâ ayakta duran çeşmeye Sarıkız Çeşmesi denir.

Derleyen : Keziban ÇINAR, Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.18

134. ESKİ MALATYA EFSANESİ

Günümüzdeki şehrin yakınlarında bir kavşak olan Eski Malatya XIX.yüyyıl başlarında terkedilmiştir. Aspuzu Bağları o kentin yazlığıdır. Halk yazları buraya göç etmektedir. Efsane bu göçle ve kentin bırakılışı ile ilgilidir.

Eski Malatyalılar her yıl Aspuzu'ya göç ederken ateşlerini bir kuyuya doldurup üstünü kapatmakta, dönünce de aynı kuyudan ateşi almaktadırlar. O yıl Aspuzu'dan dönen Eski Malatyalılar kuyudaki ateşin söndüğünü görürler. Bunu uğursuzluk sayarak şehri boşaltıp Aspuzu'ya yerleşirler.

135. CAYDILAR KÖYÜ

Gaziantep'te Cade adında bir köy vardır. Bizdeki Cade köyünün yaşlısı rahmetli Abuzer Ağa (Altur)'dan dinlediğime göre, sekizyüz yıl kadar önce şimdiki köy halkı yayladan dönerlerken eşkiyalar tarafından soyulmuşlar. Güneye kadar gidebilecekleri, ne binekleri ve ne de yiyecekleri kalmadığından şimdiki yere yerleşip kalmışlar. Bunlar eski köy e dönmekten sonradan "caydıkları" için "Caydılar" adını almışlar.

Derleyen : M. Ali CENGİZ, Tohma Havzası, Malatya 1987, s.59

136. TAŞ KESİLEN GENÇ KIZ

Hekimhan'ın güzel bir bahçesi olan Şıpşıpı bahçesi Kurtuluş Savaşı yıllarında şöyle bir hadiseye tanık olur.

Kurtuluş savaşı yıllarında Ermeniler bu bölgeleri istilâ ederlerken Şıpşıpı'da güzel bir kız görürler. Gördükleri bu kızın peşine düşerek ona saldırmaya çalışırlar. Düşmanın elinden kaçan kız hem kaçar hem de Alla'a dua eder.

"Allah'ım beni ya taş ya kuş et."

Dileği kabul olan kız taş olur. Hâlâ ayakta olan kayadan tuzlu su akar. Bu tuzlu su genç kızın göz yaşlarıdır.

Derleyen: Derya EKMEKÇİ, Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.131

137. GELİN KAYA

Malatya'nın adı kadar güzel Bahçekapı adındaki kasabanın yanında Aslantepe adında tarihçiler tarafından Malatya'nın ilk yerleşme merkezi olduğu kabul edilen bir tepe vardır. Bu tepenin üzerinde gelin alayını andıran kayalar vardır. Çevre halkının Gelincik Kayaları dediği bu taş yığınının efsanesi şöyledir:

Bir zamanlar bu Aslantepe'de kızı ile birlikte yaşayan bir fakir kadın varmış. Kız güzelliği diller destan melek gibibir şeymiş. Efsaneye göre civarda yaşayan kralın oğlu, kızın güzelliğini duyar ve görmeden kıza aşık olur. Babasını da kandırarak, kızı istemeye elçi gönderirler. İstemeye gelenler kıza kabul edip etmediğini sorarlar. Kız anasına sormadan ve kendisi giderse onun burada yalnız başına ne yapacağını düşünmeden "evet" der. Ananın hiç gönlü yoktur kızını göndermeye.

Günlerce düğünler yapılır, şerbetler içilir ve nihayet kızı almaya bir alay gelir. Gelini alıp yola koyulurlar. Bugün kayaların bulunduğu yere gelince alay durur. Çünkü gelin annesinin evinde oklavasını unutmuştur. İki atlı süratle oklavayı almaya giderler. Yaşlı ana artık dayanamaz ve :

"Gelinliğinle, alayınla, askerle, çeyizinle taş kesil." diye beddua eder. İçi yanmış ananın bedduası kabul olur. Hepsi birden taş kesilir.

Derleyen : Selma ASLAN, Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.51

138 FATMACIK KAYASI

Efsanemiz adını bundan üç asır önce yani XVII. yüzyıl'da yaşamış olan Sadrazam Mehmet Paşa'dan almış bulunan, Darende'nin şirin bir köşesi olan Mehmet Paşa Mahallesiinde geçer.

Bu efsanede adı geçen Fatmacık Kayası Darende İlçesinin, Mehmet Paşa Mahallesi'nin karşısında yer alan Suvacık Tepesinin biraz aşağısındadır .

Efsaneye göre Mehmet Paşa Mahallesiinde orta halli bir aile yaşamış. Ancak evin adamı öldüğü için evin geçimini oğlu sağlarmış. Bunların üç tane de koyunları varmış, bu koyunları bazen evin ihtiyar kadını bazen de gelini mahallenin hemen karşı tarafında bulunan ve etekleri mahallenin bahçelerine kadar uzanan Suvacık Tepesi diye anılan dağa yaymaya götürürlermiş.

Bir gün evin ihtiyar kadını hasta olduğu için gelinine koyunları bu gün sen götür yay ben hastayım demiş. Adı Fatma olan geline mahalle'de dili tatlı, yüzü güleç olduğu için "Fatmacık" derlermiş.

İşte Fatmacık Gelin, küçük çocuğunu da beşiğiyle birlikte alarak Suvacık Tepesine koyunları yaymaya gitmiş. Kendisi çocuğu uyutmak için beşiği nenni çağıra, çağıra sallarken aç olan koyunlar Fatmacığın yanından yayıla. yayıla uzaklaşıp gitmişler. Fatmacık biraz sonra etrafına bakınca koyunları görememiş ve sağa, sola bakarak aramış, taramış; koyunları bulamayınca acaba geri evemi kaçıp gittiler diye düşünmüş ve çocuğu da beşikte uyuduğu için eve götürmeye kıyamamış, orada bırakarak hemen eve gidip bakayım koyunlar gitmişler mi? diye söylenerek Suvacık tepesinden hızlı hızlı inmeye başlamış. Koşa koşa eve varmış hasta yatağında yatan kaynanasına: "Ben tepede koyunları yitirdim acaba eve mi geldiler diye bakmaya geldim" demiş.

Aslında titiz mi titiz, cimri mi cimri olan kaynanası: "Gelin koyunları ister evde ister dadğa bul ama bulmadan gelme yoksa seni akşama oğlana der bir iyice kötek atırırım" demiş. Fatmacık koyunları evde bulamayınca acele, acele Suvacık tepesine gitmiş bakmış ki çocuk halen mışıl mışıl uyuyor başlamış koyunları aramaya ve aramış, aramış bulamayınca naçar kalıp beşiği de iki eliyle kucaklayıp ağlaya, ağlaya Suvacık tepesinden inmeye başlamış.

Tepeden inerken uzaktan evleri ile karşı karşıya gelmiş ve o anda kaynanasının sözlerini hatırlamış ve ben şimdi eve nasıl gideyim diye korkmuş, beşiği kucağından indirip yere koymuş. Bu arada çocukta uyanmış ağlar durumu, çocuğun ağlaması ve kendisinin korkudan ağlaması ile kaynanasının sözleri birbirine karışınca Fatmacık iyice yüreklenmiş ve efsaneye göre Allah'ım koyunları bulamadım kaynanam bana akşama kötek attırır konu komşuya rezil eder, dayak yiyip ve konu komşuya rezil olmaksansa " YA BENİ TAŞ ET YA DA KUŞ ET" diye yalvarmış, işte o anda hava birden kararmış bir uğultu gelmiş ve Fatmacık gelin çocuğu içinde beşiği ile birlikte taş olmuş. O gündür, bu gündür bu taş Mehmet Paşa Mahallesi'nin karşı yamacında Suvacık tepesinin biraz aşağı kısmında yüksekliği yaklaşık üç,dört metre çevresi bir buçuk, iki metre olarak ayakta durmaktadır.

Fatmacık kayasının baş kısmı yuvarlakça olup, boyun kısmına doğru hafif incelik vaziyettedir. Ayrıca yanında koca bir sandığa benzer bir de taş bulunmaktadır ki işte bu da Fatmacık gelinin beşiği ile birlikte çocuğu denilmektedir.

Şimdiye kadar dimdik ayakta duran bu Fatmacık kayası diye anılan taş daha nice yıllar bu efsanenin cansız bir abidesi olarak karşımızda duracaktır.

139. GELİNCİK KAYALARI

Bahçebaşı (ordusu) Malatya merkezine bağlı tarihi bir kasabamızdır 6000'e yakın nüfusu ile de Doğu Anadolu'nun pekçok ilçesinden büyüktür. Ayrıca hemen yakınında bulunan Aslantepe'nin Malatya'nın ilk yerleşim alanı olduğu tesbit edilmiştir. Aslantepe'nin tam karşısında doğu-batı doğrultulu uzunca bir kaya bulunur. Kayanın etrafındaki irili ufaklı garip şekilli ve bir gelin alayını hatırlatan taş yığınlarına çevre halkı Gelincik Kayaları adını vermiştir. Bu kayaların şöyle bir hikâyesi vardır.

Vaktiyle Aslantepe'de kızıyla birlikte yaşayan fakir bir kadın varmış. Kız çok güzel olduğundan güzelliği ülkenin her tarafında dillere destan olmuş. Nihayet ülkenin kralının oğlu bu güzelliği işitir ve kızı görmeden ona aşık olur. Kral ne kadar ısrar ederse etsin oğlunu bu sevdadan vazgeçiremez. Sonunda oğul babayı iknâ eder. Kızı istemeye gelenler. Gönülsüz ananın şaşkın bakışları arasında bir "evet" cevabı duyarlar.

Çok geçmeden düğünler kurulur. Düğünün sonuncu gününde kızı almaya gelirler. Aslantepe eteklerinde gelin alayı bütün ihtişamıyla görülür. Alay Gelincik Kayaları mevkiine gelince yavaşlar. Alaydakilerin hayretkâr bakışları arasında iki atlı Aslantepe'ye doğru süratle uzaklaşır. Gelin hanım anasının evinde hiçbir eşya bırakmadığı gibi unuttuğu oklavayı da istemektedir. Onu getireceklerdir.

Atlılar yaşlı anaya hadiseyi izah ederler ve oklavayı alıp uzaklaşırlar. Ancak yaşlı ana başından beri razı olmadığı bu evliliğe beddua etmekten kendini alamaz.

"Gelinlik tacınla, gelinlik elbisenle, askerle alayınla taş kesilesin."

Ananın duası kabul olur ve atıların getireceği oklavayı beklemekte olan alay atı ile, eşyası ile taş kesiliverir.

Derleyen ve Neşreden : Ahmet ŞENTÜRK, Malatya Kitabı, İst.1985, s.166

Ayrıca bkz.

Saim SAKAOĞLU, 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976

T.F.A. Dergisi, C.IV. Nr.283, Şubat 1972, s.6551-52

Yurt Ansiklopedisi, Fasikül 99, s.5490-91

140. GIDI GIDI KUŞU

Efsaneye göre o zamanki adı Derindere olan Darende ilçesinin Kılıçbağı Mahallesinde öz anaları ölmüş, babaları da bir başka kadınla evlenmiş biri 8 yaşında biri de 10 yaşında küçüğü kız, büyüğü oğlan iki çocuk varmış. Üvey anaları bu çocukları çok mu çok döver hiç bakmazmış. Üstelik babaları da üvey analarının sözüne kanar çocukları bir de kendisi dövermiş.

Efsaneye göre babaları evlerine bir keçi almış. Bu keçinin de iki tane gıdığı(oğlak) olmuş. Birgün üvey anaları bu gıdıkları yaymak için çocukların önüne katmış. Çocuklar da kendi bahçelerinde gıdıkları yayarken aralarında oyuna dalmışlar ve çocuklar oynarken gıdıklar da bahçeden çıkıp gitmişler. Çocuklar aradan epey zaman geçtikten sonra bakmışlar ki gıdıklar bahçede yok. Aramışlar aramışlar bulamamışlar ve gelip üvey analarına söylemişler. Üvey anaları da çocukları iyice dövmüş ve gidin gıdıkları bulun getirin demiş. Çocuklar da tekrar gıdıkları aramaya başlayınca zaman geçmiş, akşam olmuş, hava kararmış, bu defa çocuklar büsbütün korkmuşlar. Bu arada evin yolunu şaşırmışlar. İkiisi de korkudan titreyip dururken çocukların büyüğü olan oğlan bacısına demiş ki:"Gıdıkları bulamadık, yolumuzu da yitirdik, eve gidemiyoruz o zaman biz de Allah'a yalvaralım, bizi burada bir kuş etsin de üvey anamızın ve öz babamızın dayağından kurtulalım demiş". Hemen ikisi birden ellerini kaldırıp Allah'a yalvarmışlar: "Allah'ım n'olursun bizim ikimizi de kuş et." Orada kuş olmuşlar ve uçup gitmişler.

Aradan günler geçmiş. Birgün kendi evlerinin damına konmuşlar ve şöyle ötmüşler: "Gıdı gıdı buldun mu, gıdı gıdı buldun mu?" diye bir hâyli ötüşmüşler.

O günden sonra da akşam karanlığında uçar ve geceleri de "gıdı gıdı buldun mu?" diye öter dururlarmış. Birgün bir avcı hava kararmak üzereyken avdan dönüyormuş. Bahçeler arasında ağaçta garip bir şekilde öten bu kuşlardan birini görmüş. Kuşun uçmasına fırsat vermeden silâhı

ile vurup öldürmüş. Günümüzde de bu kuşun yaşadığı sanılıyor, sanılmaktan öte ben de çok zaman öttüğünü duydum... Efsanede avcının vurmuş olduğu kuşun küçük kardeş yani kız olduğu için günümüzde sesini duyduğumuz kuş oğlan olan kuştur.

Derleyen : Servet ERTAŞ, Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.132- 33

141. HAZİNE (1)

Bir köylü ilçeden evine giderken yolda toprak altından kulağına sesler gelir. Eğilir. Kulağını toprağa yapıştırır, dinlerki davullar çalınıyor, sular çağlıyor, ninniler söyleniyor. Bundan sonraki günlerde adam gelip burayı dinlemeyi zevkedinmiş. Hem merakının konusu olmuş. Hükümete gidip ihbar etmiş. Hükümetten gelen adamlar orayı akşama kadar kazdırıp, akşamleyinde gitmişler. Sabahleyin bakmışlar ki bir önceki gün kazdıkları toprak yerine dolmuş, üzerine de bir insan resmi çizilmiş. Hocalar kitaba bakmışlar, oranın tılsımlı olduğunu, tılsımın bozulması için bir insan kurban etmek gerektiğini söylemişler.

Derleyen : Bekir Sıtkı KARAHAN, "Malatya'dan Altı Efsane", T.F.A.,
Yıl 21, C.12, No.243, Ekim 1964, s.5439

142. ALTIN ARILAR

Bir Türk savaşta düşmanlara esir düşmüş. Esir bulunduğu yerde gâvurlar nereli olduğunu sormuşlar. O da Güzünyürt (Güzelyurt)'lüyüm demiş. Gâvur:

"Yurduna döndüğünde köyün etrafındaki çeşmenin başına var. Bir pire tut, kayanın üzerinde öldür " demiş.

Esirlik bitip köyüne dönünce bu konuşmayı unutmayan köylü çeşmenin başına gelmiş gâvurun dediğini yapmış. Pire ölür ölmez bir yığın arı başına üşüşmüş. Adam arılardan korunmak için abasını başına çekip yere uzanmış. Arıların vızıltısı kesildikten sonra ayağa kalkmış. Abasının içinden üç altın yere düşmüş. Meğer o kayada bir hazine varmış. Hazineyi koruyan tilsimin bozulmasıyla altınlar arı olup uçmuşlar. Adam korunmak için abasını başına çektiğinde üç tane arı içinde kalmış, tekrar altın olmuş. Eğer korkmasaymış arıların hepsi altın olacakmış.

Derleyen : Bekir Sıtkı KARAHAN, Malatya'dan Altı Efsane, T.F.A.
C.12, No.243, Ekim 1964, s.3459

Ayrıca bkz.

Yurt Ansiklopedisi, Fasikül 99, s.5491

143. ALTIN BEŞİK

Aslı Pınarı Yaylasından davarla dönen kiliflerin İbrahim'in dedesi geceyi kalenin, Atmalı Kalesi (Kale Tepe)'nin yanında geçirmeye karar verir. Karanlık basınca çoban bir tarafa kendisi bir tarafa uzanırlar. Vakit ilerleyince bir gülütlü duyarlar derinden derine. Dikkat ederler kaleden gelir bu gürültü. Kalenin güneybatı tarafında bir kapısı varmış o zamanlar. Dalarlar içeri. Usul usul yürürler, dururlar, yürürler ne var? nedir? diye merakları büyür de büyür. Bir ışık vurur... vurur. Kaybolur. Yüzlerine.

Az daha giderler. Oda gibi bir yere ulaşınca dururlar. Genişçe bir yermiş burası. İşte orada görürler ne görürlerse, anlarlar ki ışık da oradan vururmuş yüzlerine. Geri çekilmek isterler, olmaz. Korka korka kalırlar oldukları yerde. Ortada bir altın beşik görürler, pırıl pırıl sallanıp duran bir beşik . İçinde uyuyan nur topu gibi bir çocuk. Bir tarafta güzel bir kız, saçları dağınık, gözleri buğulu, etrafa alev renginde ışık saçıyormuş bu beşik. Kız bebeği almak için bebeğe yaklaşıncı alev kayboluyormuş. Kız beşiğe yaklaşıp elini beşiğe değdirip değdirmez öbür tarafta elinde kılıç bulunan bir hücumı geçiyormuş kıyasıya. Kız gerisin geriye çekilince beşikten yükselen alev araya girip bu sefer Siyahînin geriye çekilmesine sebep oluyormuş. Hep böyle başlayıp biten manzaranın dehşeti karşısında dona kalan İbrahim'in dedesi ile arkadaşı yol bulup güçlkle çıkmışlar dışarı. Orada iki kulplu altın bir tava da görmüşler ama almamışlar korkudan.

Derleyen : Ahmet ŞENTÜRK, "Atmalı Kalesi, Efsane ve Gerçek" Görüş Gazetesi, 24 Mayıs 1974, s.3

144. ZURBAHAN DAĞI (1)

Eskiden çok derin bir hoca varmış. Dua gücüyle tılsım bozup Zurbahan'ın kapısını açmak istemiş. Dağa varmış, bir daire çizmiş. İçerisine girip başlamış duaya, o okudukça gözünün önüne çok korkunç varlıklar geliyormuş. Bunlar; hoca duasını unutsun diye türlü davranışlarda bulunuyorlarmış. Bunlardan korkar dargınlık ederde, okumayı şaşırırsa tılsım kendini çarparmış. Hoca okumuş birde bakmış ki kapı yavaş yavaş açılıyor. Kalkmış içeri girmiş. Dünya güzeli bir kız, altınların üzerinde pırıl pırıl parlıyormuş. Hoca kıza bakmamış, cebini, koynunu altınla doldurup çıkmak istemiş. Fakat kapı kapanmış. Üzerindeki altınları boşaltınca kapı açılmış da dışarı çıkmış.

Derleyen : Bekir Sıtkı KARAHAN, "Malatya'dan Altı Efsane, T.F.A. Yıl 21, C.12, No.243, Ekim 1964, s.5439

Ayrıca bkz. Yurt Ansiklopedisi, Fasikül 99, s.5491

145. ZURBAHAN DAĞI (2)

Hekimhan yöresindeki Ayrancı Dağlarının en yüksekine halk "Zurbahan Dağı" der.

Zurbahan'ın 6-7 km. güneybatısında Askarya denilen çok sarp bir kaya vardır. Kayanın tepe noktasında dik bir meyille inilen basamaklı bir tünel vardır. Bu basamaklardan 20-30 m. inince yuvarlak ve dar bir boğaza gelinir. Bu boğaz eskiden açıkmiş. Bugün büyük bir taşla kapatılmıştır. Bu yolda eskiden Maltepe sine, Ballıkaya'ya ve Zurbahan'a gidiliyormuş. Maltepesi'nde altından yapılmış araçlar bulunuyormuş. Zurbahan'da da altın ve mücevher deposu varmış.

Zurbahan'daki hazineyi almak isteyen birisi, o zamanın en emniyetli aydınlatma cihazı olan gemici feneriyle Askarya'dan yola çıkmış. 2 km.kadar tünelin içinde yürümüş kuru çayın altına gelince, tılsım fenere su damlatarak onu söndürmüş. Adam dışarı çıkmış.

Derleyen : Bekir Sıtkı KARAHAN, "Malatya'dan Altı Efsane", T.F.A. Yıl 21, C.12, No.243, Ekim 1964, s.5439

Ayrıca bkz. Yurt Ansiklopedisi, Fasikül 99, s.5471

146. ŞAK ŞAK MAĞARASI

Doğanşehir ilçesine bağlı Polat Kasabasında zalim bir ağa varmış. Bu ağanın Mehmet adında bir çobanı varmış. Çoban Mehmet, Ağa'nın kızı Fatma'ya aşık olmuş. Sabah koyunlarını önüne katar, kavalını eline alır, Fatma'ya aşkını kaval ile dile getirir yanık yanık çalarmış. Mehmet'in kavalını duyan her kişinin onun aşık olduğunu anlaması içten bile değilmiş. Fatma da Mehmet'i severmiş, gizli gizli buluşurlarmış. Fakat kimseye belli etmek istemezmiş. Çünkü babası duyarsa Mehmet'ini ve kendisini öldüreceğinden korkarmış.

Mehmet'in Fatma'ya, Fatma'nın da Mehmet'e âşık olduğunu duyan Fatma'nın arkadaşları, Fatma'ya ; "Kala kala bir çobana mı kaldın?" diyerek sitem ederlermiş. Birgün arkadaşları ona sitem etmek için şöyle bir mâni söylemişler :

"Yazıya da yaban derler,
Topuğa da çoban derler.
Gız da sana ar değil mi?
Sevdiğine çoban derler."

Bu mâniyi duyunca yüreği Mehmet'in aşkı ile kor gibi yanan Fatma dayanamaz içindeki aşkı mânilerle dışarı vurur.

"Yazı da yabansız olmaz,
Topuk da tabansız olmaz.
Niye bana ar gele
Davar da çobansız olmaz.

Dön ki bakayım çoban,
Çiçek takayım çoban,
O senin saf sütünden,
Bir tas içeyim çoban.

Tasta çaldım teleme,
Kaşın benzer kaleme,
Ben seni gizli sevdim,
Sen duyurdun âleme."

Fatma anlar ki, kasabalılar Mehmet'i sevdiğini anlamışlar. Babası da duyarsa kendilerini öldürür. "En iyisi Mehmet ile kaçmak" diyerek buluştuklarında kendisini kaçırmamasını söyler. Anlaşırlar, gece yarısı herkesin uyuduğu zaman ağılın önünde buluşup kaçacaklardır. Gece yarısı kasabanın batısındaki Kuduran Dağına doğru kaçmaya başlarlar. Kuduran Dağını aşsalar, Elbistan Köylerinde Mehmet'in akrabaları vardır. Orada saklanacaklardır. Fakat gece bir tipi başlar, göz gözü göremez. Mehmet dağı aşamayacaklarını anlayınca bir mağaraya sığınır.

Sabah olup da uyanan ağa, kızının gece Çoban Mehmet ile kaçtığını öğrenince küplere biner. Yakınlarına silâhlanmalarını söyleyerek peşlerine düşmelerini emreder. İkindiye doğru onların saklandığı mağaraya gelirler, mağaranın içi karanlıktır. Meşâle yakıp mağarayı ararlar. Fatma ile Mehmet taşın arkasına saklanmış oldukları için göremezler. Tam çıkacakları zaman, Fatma bizi bulamadılar kurtulduk diye sevdiği Mehmet'in boynuna sarılırken boynundaki altınlar "şak şak" diye ses çıkarır. Sesi duyan ağa ateş eder.

Fatma vurulacağını anlayınca Mehmet'in önüne geçer, babasına:"Ne olur baba bizi vurma, biz birbirimizi seviyoruz, sevenleri ayırma, vura-caksan beni vur, Mehmet'imi vurma" diye yalvarmaya başlar. Kızının bu sözlerini duyan ağa daha da hiddetlenir. Beşliyi kızına doğrultur. Mehmet bakar ki Fatma'sı ölecek, onun önüne geçerek "Beni vur..."der. Ağa tüfeği ateşler. İkisini de öldürür. Fatma ile Mehmet birbirlerine sarılarak kanlar içinde yere düşerler. Az sonra düştükleri yerden bir alev fışkıırır, bu alevden mağarada bulunanlar kaçarlar fakat ağa kaçamaz. Alevin ışıklarından gözleri kör olur. Çılgın bir vaziyette dışarı fırlar. Dağlara doğru koşar. Ballı kayasının tam tepesine gelerek kendini aşağı atar ve ölür.

Köylüleri mağaraya gelerek Fatma ile Mehmet'in ölüsünü götürmek isterler. Mağaraya geldiklerinde ikisini de bulamazlar. Düştükleri yerde iki göl oluşmuş, bu göller birbirine bağlanmıştır.

Polat Kasabasının Kuduran Dağları eteklerinde bulunan bu mağranın adı o günden sonra "Şak Şak Mağarası" olur. Bu mağranın ağzından yılın belirli gülerinde alev fışkırdığı görülmüştür.

Çevrede sevip de sevdiğine kavuşmak isteyenler, bu mağaraya gelip Mehmet ile Fatma'nın gölünden su içtikleri zaman kavuşacaklarına inanmaktadır.

Derleyen : Metin GÜNAYDIN, Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.146-

147. BİR BAŞKA EFSANE

Bir zamanlar Doğanşehir'e küffar yerleşmiş. Şehrin dört bir yanını surlarla çevirip içinde hüküm sürmeye başlamış. O yıl çok fena bir kış olmuş. Yağan karlar Doğanşehir halkını perişan etmiş. Kimse dışarı çıkamaz olmuş.

Yakın köylerde yaşayan zengin bir adamın çok güzel bir kızı varmış. Bir sürüye sahip olan adamın kış ortasında hayvanlarının yiyeceği bitmiş. Adamcağızın çalmadığı kapı kalmayınca en son küffardan medet ummak mecburiyetinde kalmış. Ne var ki kızının güzelliğini duyan kale kumandanı adama :

"Kızını bana ver istediğini al" demiş.

Kızını vermeyi kabul eden baba dönüp durumu kızına nakletmiş. Kederden uyuyamayan kız sabaha kadar Allah'a dua etmiş, yalvarmış, yakarmış.

" Babam beni atıyor
Bir yiyeceğe satıyor
Es kible yeli es
Şu küffarın ümidini hemen kes "

Sabah dışarı çıktıklarında Allah'ın hikmetiyle karşılaşmışlar. Her taraf yemşemiş olmuş, karlar erimiştir.

Derleyen : A.Vahhap KAYGUSUZ, Metin GÜNAYDIN, Doğanşehir Kitabı, Malatya 1986, s.69-70

MOTİF - INDEX

A

- A 178 "Allah'ın Peygamleri"
- A 920.1 "Gölün menşei"
- A 1653.1 "Hazinenin menşei"

B

- B 11 "Ejderha"
- B 175 "Sihirli balık"
- B 211.3 "Konuşan kuş"
- B 300- B 599 " Dost hayvanlar"
- B 401 "Yardımcı at"
- B 450 "Yardımcı kuş"
- B 470 "Yardımcı balıklar"
- B 1411 "Vahşi hayvanlar"
- B 1551 "Balık insanı su üstünde taşır"

C

- C 320/ P 402 "Cinler"
- C 423 "Harikulâdeliklerin ifşa edilmesi"
- (T) C 422.3 "Sırrın başkalarına söylenmesi yasaktır"

D

- D 100- D 199 "İnsanın hayvan şekline dönüşmesi"
- D 154.2 "İnsanın güvercine dönüşmesi"
- D 212.2 " Güle dönüşme"
- D 231 "İnsan taş kesilir"
- D 300 - D 399 "Hayvanın insana dönüşmesi"
- D 420 - D 429 "Hayvanlar taş kesilir"
- D 762.1.2 "İğnenin çıkarılmasıyla bozulan sihir"
- D 921 " Sihirli göl"
- D 931 "Sihirli taşlar"
- D 950 "Sihirli ağaç"

- D 975.2 "Sihirli gül"
- D 1070 "Sihirli mücevherler"
- D 1081 "Sihirli kılıç"
- D 1148 "Sihirli türbe"
- D 1181 "Sihirli iğne"
- D 1200 "Sihirli hazine"
- D 1221 "Sihirli yolculuk"
- D 1242.1 "Sihirli su"
- D 1244 "Sihirli sıvı"
- D 1254 "Sihirli âsa"
- D 1550 "Harikulâde açılan sihirli nesnelere"
- D 2100 "Sihirli hazine"

E

- E 151 "Tekrar (yeniden) dirilme"
- E 721 "Kuş şeklindeki ruh"

F

- F 58 "Dünyanın içindeki kale"
- F 91 "Gizli âleme açılan kapı"
- F 166.1 "Diğer dünyada hazine ve mücevherler"
- F 230 "Perilerin dönüşü"
- F 494.1 "Velînin yeryüzündeki ruhu"
- F 530 "Olağanüstü olaylar (durumlar)"
- F 562.2 "Olağanüstü insan (olağanüstü kahraman)"
- F 565.2 "Fevkalâde güçlü kahraman"
- F 713 "Olağanüstü göl"
- F 811 "Olağanüstü ağaç"
- F 900 "Kerâmet"
- F 980 "Hayvanlarla ilgili olağanüstü olaylar"
- F 1068 "Realist rüya"

G

- G 10 "Yamyamlık"

H

- H 11.1 "Baştan geçeni hikâye etme"
H 200 - H 299 "Doğruluk imtihanları"
H 1109 "Mucizevî sürat gerektiren diğer işler"
H 1150 - 1599 "Karakter imtihanları"
H 1506 " Misafirlik imtihanı"
H 1544 "Susuzlukla mücadele"
H 1550 "İmtihanların karakteri"

J

- J 157 "Rüyada nasihat"

K

- K 1837 "Kıyafet değiştirme"
K 1899 "Hayâl şeklindeki aldatıcılar"

M

- M 36 "Geleceğin tayini - kehânetler"
M 100 - M 199 "Adak"
M 361 " Geleceği önceden takdir edilen kahraman"
M 411 "Bedduanın gerçekleşmesi"

N

- N 810 "Tabiatüstü yardımcılar"
N 825.2 "Yardımcı yaşlı adam"
N 841 "Yardımcı çoban"
N 844.2 "Yardımcı derviş"
N 844.4 "Yardımcı hızır"
N 852 "Yardımcı asker"
N 995.1 "Velîlerin hazinesi"

P

- P 10 "Krallar"
(T) P 40 "Din adamları"

- (T) P 41 "Hz.Muhammed"
(T) P 42 "Hızır"
(T) P 43 "İmam"
P 150 "Zengin adam"
P 223 "Baba ve oğul"
P 250 "Erkek ve kız kardeşler"
P 251 "İki kardeş"
P 251.5 "Erkek kardeşler"
P 310 "Arkadaşlık"
P 412 "Çoban"
P 414 "Avcı"
P 551 "Askerler"

Q

- Q 200 "Cezalandırılmış işler"
Q 211 "Öldürerek cezalandırma"
Q 227 "Din adamlarına karşı gelen cezalandırılır"
Q 1200 "Mükâfatlandırılmış işler"
Q 1211 "Zengin ederek mükâfatlandırma "

R

- R 111 "Esaret"

S

- S 18 "Zalim padişah"

T

- T 0 - T 99 "Aşk"
T 251 "Şirret kadın"

V

- V 10 "İbadet yeri"
(T) V 36 "Namaz"
V 50 "Dua"
V 112.2 "Camiler"

- V 200 "Mukaddes yardımcıları"
(T) V 200.6 "Hızır"
(T) V 207 "Yardımcı derviş"
V 254 "Selâmlaşma"
V 300 "Dinî inançlar"
(T) V 304 "Çeşitli dinî inançlar"
V 463 "Şehit olma (Din uğruna)"
V 540 "İnanmaya gösterilen mucizeler "
V 552 "Mekke'de hacı olma"

W

- W 10 "Müşfiklik"
W 28 "Fedakârlık"
W 33 "Kahramanlık"
W 35 "Doğruluk"
W 100 - W 199 "Karakterin çirkin özellikleri"
W 157 "Namussuzluk"
W 181 "Kıskançlık"

X

- X 100 - X 199 "Mizah"

Z

- Z 71.1 "Formülistik sayı : 3"
Z 71.4 "Formülistik sayı : 7"
Z 71.12 "Formülistik sayı : 40"
Z 71 "Formülistik sayı : 300"
Z 100 - Z 199 "Sembolizm"
Z 711.6 "Değnekte hayat"

SONUÇ

Malatya'da toplam olarak 147 tane efsane toplamış bulunmaktayız. Bu metinlerden 103 tanesi derlenmiş , 44 tanesi yazılı kaynaklardan alınmıştır. Derlemeye dayalı metinlerle yazılı kaynaklarda bulunan metinlerden bir kısmı ortaktır. Başka bir deyişle varyant olabilme özelliğindedir. Varyant metinler şunlardır :

10 no'lu metin olan Somuncu Baba isimli efsanenin benzeri Bursa'dan aynı isimle Sıdkı Ayyıldız tarafından derlenmiş ve "Efsanelerimiz" isimli kitapta yayınlanmıştır.

Bedrettin Ateş'ten derlediğimiz 62 no'lu Gıdı Gıdı Kuşu isimli efsane, Servet Ertaş tarafından Malatya-Hekimhan'dan derlenerek "Efsanelerimiz" isimli kitapta yayınlanmıştır.

Yine Bedrettin Ateş'ten derlediğimiz Fatmacık Kayası isimli 95 no'lu efsane Servet Ertaş tarafından aynı bölgeden derlenerek yukarıda sözü edilen eserde yayınlanmıştır.

Mesude Ergüleç'ten derlediğimiz 92 no'lu metin olan Gelincik Kayası isimli efsane Selma Aslan tarafından derlenerek yine aynı eserde yayınlanmıştır. Bu metin ayrıca Ahmet Şentürk'ün "Malatya" isimli kitabında, Sakaoğlu'nun "101 Anadolu Efsanesi" isimli kitabında, Türk Folklor Araştırma Dergisi'nde ve Yurt Ansiklopedisi'nin 99. Fasikülünde yer almaktadır.

Bu metinlerin yanında derlediğimiz metinlerin varyantlarına yazılı kaynaklarda da tesadüf edilmektedir. 3 no'lu metin olan Medişeh'in bir benzerini, Mehmet Yardımcı, Zileli Kara Şeyh adına derlemiştir. ¹

---

1. Mehmet Yardımcı, Zile'de Yatırırlar ve Yatırırlarla İlgili Menkıbeler, Halk Kültürü 1985/1, s.113

31 no'lu metin olan İbrahim Hakkı Hazretleri (1) isimli efsanenin bir benzerini Bilge Seyidoğlu Erzurum'dan derlemiştir.²

Tam Baba ile ilgili üç efsane metni İlhan Çingü tarafından ziyaret yerlerine bağlı olarak derlenmiştir. Bunlardan biri 21 no'lu metnin benzeridir. Diğer iki metin varyanttır. Çingü'nün Ali Baba, Kara Baba ve Battal Gâzi ile ilgili olarak derlemiş olduğu efsaneler, derlediğimiz efsanelerle varyant olabilme özelliğindedir. Bununla beraber Çingü'nün metinlerinin bazılarında orijinal motifler vardır.³ Bu metinlerin hepsine çalışmamızda yer verilmiştir.

Çalışmamızda yazılı kaynaklardan alınan metinlerde hiçbir değişiklik yapılmamış metinler olduğu gibi alınmıştır. Bu metinlerde de ağız özelliklerine rastlanmamıştır. Malatya efsanelerinde zaman zaman sahanın dışına çıkıldığı görülmektedir. Özellikle bazı efsanelerin mekânı bugünkü Adıyaman ilidir. Bunun sebebi 1954 yılına kadar Adıyaman ilinin bir bölümünün Malatya'ya bağlı olmasındandır. İki bölge arasındaki yakın hayat tarzı kültürel özelliklerin benzerliğinde de etkili olduğu için benzer vasıfların bulunması da tabiidir.

Yazılı kaynaklardan incelemeye alınan metin sayısı dördttür. Bunlardan 2 no'lu metin olan Siyahi Baba ile 8 no'lu metin olan Hamza Efendi, Mehmet Ali Cengiz'in "Tohma Havzası" isimli eserinden alınmıştır. Diğer iki metin Ahmet Şentürk tarafından derlenerek Malatya'da yayınlanan "Görüş" ve "Hamle" isimli gazetelerde neşredilmiş ve metinler bizzat kendisi tarafından şahsımıza gönderilmiştir. Bu metinler 25 no'lu Şair Hüseyin Sabri ve 59 no'lu IV. Murat'ın Hırsı isimli efsanelerdir.

Çalışmamızda sık sık sözü edilen Motif-Index isimli eser Stith Thompson'un "Motif-Index Of The Folk-Tale"⁴ isimli 6 ciltlik eseridir. Eserde

---

2. Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Ank.1985, s.59

3. İlhan Çingü, Malatya ve Civarındaki Ziyaretler ve Bu Ziyaretler Hakkındaki Hikâyeler, Elazığ 1978-1979

4. Stith Thompson, Motif-Index Of The Folk-Tale, München 1964

halk anlatmalarındaki beynelmilel motifler tesbit edilerek numaralandırılmıştır. Bu bakımdan biz ancak eserden istifade edilerek yayınlanmış mevcut kaynaklardan yararlanabildik. Bu kaynaklar "İkinci Bölüm" de belirtilmiştir.

İncelemeye tâbi tuttuğumuz metinlerde kullanılan motifler, Motif-Index başlığı altında Dördüncü Bölümün sonuna alınmıştır. Motiflerde alfabetik sıralama esas alınmıştır. Motif numaraları da küçük numaradan büyük numaraya doğru sıralanmıştır.

KAYNAK ŞAHISLAR

Efsane metinlerini derlediğimiz kaynak şahıslara ait bilgiler kaynak şahısların adlarına göre alfabetik olarak dizilmiştir. Aynı isimlerin soyadları esas alınmıştır. Kaynak şahıstan hangi efsanenin derlendiği de bu bölümde belirlenecektir.

Derlemede kaynak şahıslara aşağıdaki sorular sorulmuştur :

- a. Adı Soyadı,
- b. Doğum yeri ve yılı,
- c. Tahsili,
- d. Mesleği,
- e. Medenî hali,
- f. Derleme yeri ve tarihi,
- g. Anlattığı efsane,

Derlemede 8 kadın, 26 erkek olmak üzere toplam 34 kişi kaynaklık etmiştir.

- a. Ahmet Altmış,
- b. Battal Gâzi 1928,
- c. Yok,
- d. Berber,
- e. Evli,
- f. Battal Gâzi 26 Haziran 1989,
- g. Battal Gâzi (1),

- a. Ahmet Keçecioğlu,
- b. Malatya 1928,
- c. Lise mezunu,
- d. Belediye Tapu İşleri Müdürü,
- e. Evli,
- f. 26 Haziran 1989, Battal Gâzi,
- g. Kara Baba ve Mekkele Mehmet, Kara Baba(2), Ali Baba, Hasid Malatya'nın Şeytanı,

- a. Ahmet Şentürk,
- b. Malatya 1924,
- c. Lise mezunu,
- d. Emekli Memur,
- e. Evli,
- f. 14 Ocak 1989 Malatya,
- g. Kocak Vaiz (2), Şâir Hüseyin Sabri, Derme Suyu, Abdülharap Gölü, Battal Gâzi'nin Mağarası, IV.Murat'ın Hırsı,

- a. Ahmet Turan,
- b. Yeşilyurt 1928,
- c. Ortaokul Mezunu,
- d. Emekli İşçi,
- e. Evli,
- f. 30 Ağustos 1989, Malatya,
- g. Yılanın Aşkı (1)

- a. A.Vahap Kaygusuz,
- b. Yaka Köyü 1952,
- c. Lise Mezunu,
- d. Memur,
- e. Evli,
- f. 18 Şubat 1989, Doğanşehir,
- g. Kefen Getiren, Altın Beşik (2), Altın, Samanlıköyü Efsanesi,

- a. Ali Soylu,
- b. Darende 1956,
- c. Lise Mezunu,
- d. Memur,
- e. Evli,
- f. 6 Temmuz 1989, Darende,
- g. Hasan Gâzi, Sivaslı İsmail Hakkı Efendi, Somuncu Baba'nın Balıkları (1), Somuncu Baba'nın Balıkları (2), Battal Gâzi (3), Hz.Ali'nin Atının Ayak, İzleri, İyiler (2), İyiler (3), İyiler (4), Cin(1), Altın Beşik (1),

- a. Bedrettin Ateş,
- b. Darende 1927,
- c. Ortaokul Mezunu,
- d. Memur,
- e. Evli,
- f. 6 Temmuz 1989, Darende,
- g. Somuncu Baba(1), Somuncu Baba(2), Somuncu Baba(3), Somuncu Baba (4), İbrahim Hakkı Hazretleri (1), İbrahim Hakkı Hazretleri (2), Şeyh Taseddin Velf, Behte, Qida Qida Kuru, Altın Beşik,

- a. Cemal Sezer,
- b. Doğanşehir 1956,
- c. İlkokul mezunu,
- d. Çiftçi,
- e. Evli,
- f. 10 Temmuz 1989, Malatya,
- g. Pepug Kuşu, Çoban Dede,

- a. Cennet Yıldırım,
- b. Doğanşehir 1926,
- c. Yok,
- d. Ev Hanımı,
- e. Dul,
- f. Eylül 1989, Polatdere Köyü,
- g. Kader, Yeşeren Ağaç, Ana Hakkı, Yel Ağacı, Kurkur Kuşu, Keklik, Leylek ve Karga, Yılanlar (2), Deve, Leylâ ile Mecnun,

- a. Elif Güldalı,
- b. Malatya 1939,
- c. Yok,
- d. Ev Hanımı,
- e. Dul,
- f. 25 Temmuz 1989, Malatya,
- g. Cimri Adam, Hasid Kaynana, İnsan Soyü,

- a. Fahri Ozan
- b. Battal Gâzi 1933,
- c. İlkokul Mezunu,
- d. Çiftçi,
- e. Evli,
- f. 26 Haziran 1989, Battal Gâzi,
- g. Tam Baba(1), Battal Gâzi (2),

- a. Fatma Eminoğlu,
- b. Darende 1936,
- c. Yok,
- d. Ev Hanımı,
- e. Dul,
- f. 7 Temmuz 1989, Darende,
- g. Yılanın Aşkı(2), Fatmacık Kayası,

- a. Fatma Özüdoğru,
- b. Balaban 1916,
- c. Yok,
- d. Ev Hanımı,
- e. Evli,
- f. 7 Temmuz 1989, Balaban,
- g. Çoban,

- a. Güllü Yıldırım,
- b. Doğanşehir 1922,
- c. Yok,
- d. Ev Hanımı,
- e. Dul,
- f. 30 Ağustos 1989, Polatdere Köyü,
- g. İnsan Hakkı,

- a. Hacı Adıgüzel,
- b. Malatya 1932,
- c. Çırak Okulu Mezunu,
- d. Şoför,
- e. Evli,
- f. 29 Haziran 1989, Malatya,
- g. Baykuş Neden Viran Yerlerde Öter,

- a. Hasan Alıcı,
- b. Yakınca 1939,
- c. Öğretmen Okulu Mezunu,
- d. Öğretmen,
- e. Evli,
- f. 15 Mayıs 1985, Malatya
- g. Her Koyun Kendi Bacağından Asılır, Nadir, Arapkir,

- a. Hatice Danacı,
- b. Gündüzbey 1946,
- c. İlkokul Mezunu,
- d. Terzi-Ev Hanımı,
- e. Evli,
- f. 27 Haziran 1989 Gündüzbey,
- g. Çingıllı Taş, Sülemekke,

- a. Hüseyin Şahin
- b. Arguvan 1950,
- c. Üniversite Mezunu,
- d. Kültür Müdürlüğünde Folklor Araştırmacısı,
- e. Evli,
- f. 24 Ocak 1989, Malatya,
- g. Morhamam Köyü,

- a. Kenan Katırcı,
- b. Gündüzbey 1940,
- c. Öğretmen Okulu Mezunu
- d. Belediye Başkanı,
- e. Evli,
- f. 28 Haziran 1989, Gündüzbey
- g. Gelin Boğan, Gerdek Taşı.

- a. Mehmet Ali Cengiz,
- b. Darende 1928,
- c. Öğretmen Okulu Mezunu,
- d. Emekli Öğretmen,
- e. Evli,
- ğ. Siyahi Baba, Hamza Efendi.

- a. Mehmet Gök,
- b. Darende 1945,
- c. Lise Mezunu,
- d. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünde Şef,
- e. Evli,
- f. 3 Temmuz 1989, Darende,
- g. Medişeh, Hacı Hasan Efendi (1), Hacı Hasan Efendi (2), Hacı Muhsin Efendi (1) Hacı Muhsin Efendi (2), Hacı Hulûsî Efendi (1), Hacı Hulûsî Efendi (2), Hacı Hulûsî Efendi(3), İyiler (1), Cin(2), Alkarısı (2), Kılıçlı Askerler,

- a. Metin Günaydın,
- b. Doğanşehir 1956,
- c. Öğretmen Okulu Mezunu,
- d. Öğretmen,
- e. Evli,
- f. 25 Şubat 1989, Doğanşehir,
- g. Abdülharap Gölü (2.Kısım)

- a. Mesude Ergüleç,
- b. Yeşilyurt 1936
- c. Yok,
- d. Ev Hanımı,
- e. Evli,
- f. (Derleme başkasına yaptırıldı.)
- g. Gelincik Kayası, Çoban Kayası,

- a. Mustafa Soylu,
- b. Darende 1965,
- c. Lise Mezunu,
- d. Serbest Meslek,
- e. Yok,
- f. 7 Temmuz 1989, Darende,
- g. Balıklı Kuyu,

- a. Mustafa Yılmaz,
- b. Eski Malatya (Battal Gâzi) 1934,
- c. Ortaokul Mezunu,
- d. Belediye Başkanı,
- e. Evli,
- f. 30 Haziran 1989, Battal Gâzi,
- g. Koca Vaiz (1), Emir Ömer, Ahmet Turan,

- a. Muharrem Öztürk,
- b. Arguvan 1938,
- c. Yok,
- d. Kültür Müdürlüğünde Müstahdem,
- e. Evli,
- f. 30 Ocak 1989, Malatya,
- g. Alkarısı (1)

- a. Muharrem Şahin,
- b. Kileyik 1961,
- c. Ortaokul Mezunu,
- d. Belediyede İşçi,
- e. Bekâr,
- f. 15 Temmuz 1989, Kileyik,
- g. Alkarısı (3) ,

- a. Nurettin Bozkurt,
- b. Kileyik 1963,
- c. Ortaokul Mezunu,
- d. Belediye Zabıtası,
- e. Evli,
- f. 15 Temmuz 1989, Kileyik,
- g. Hıbilik, Kara Kunduz,

- a. Ramazan İkizoğlu,
- b. Yakınca 1950,
- c. Lise Mezunu,
- d. Belediye Tahsildarı,
- e. Evli,
- f. 26 Haziran 1989, Kileyik,
- g. Dünyalık Mal, Taraklı Kuş, Yılanlar (1),

- a. Sait Yoldaş,
- b. Malatya 1940,
- c. Üniversite Mezunu,
- d. Battal Gâzi Belediyesi'nde Fen İşleri Müdürü,
- e. Evli,
- f. 30 Haziran 1989, Battal Gâzi,
- g. Kara Baba(1),

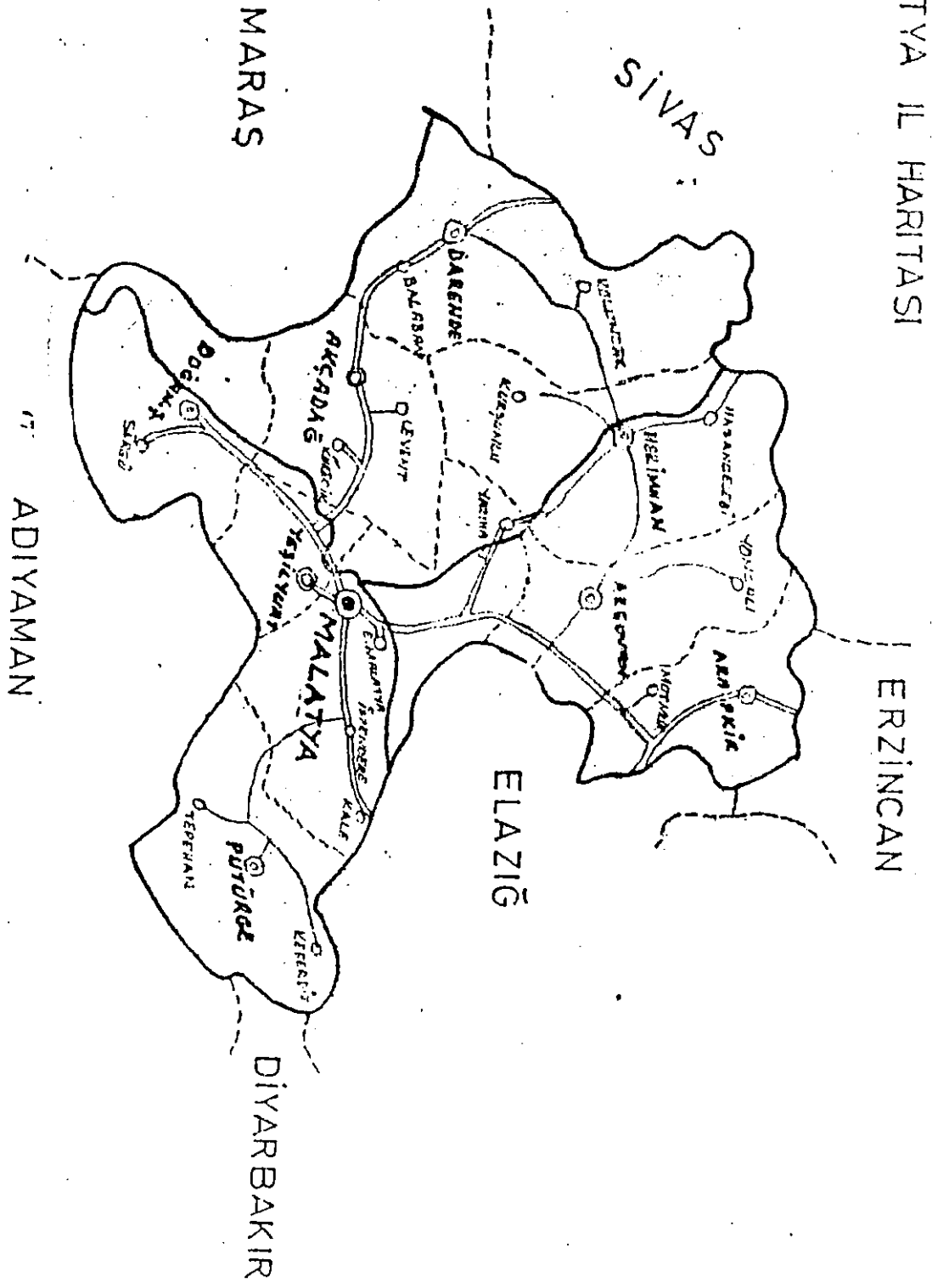
- a. Servet Ertaş,
- b. Darende 1934,
- c. Lise Mezunu,
- d. Memur,
- e. Evli,
- f. 28 Ocak 1989, Malatya,
- g. Müslüman Genç,

- a. Sultan Tosun,
- b. Karapınar 1939,
- c. Yok,
- d. Ev Hanımı,
- e. Evli,
- f. 28 Haziran 1989, Malatya,
- g. Yarasa Neden Tüysüzdür, Ayı,

- a. Süleyman Özerol,
- b. Balıkkaya (Hekimhan) 1945,
- c. Öğretmen Okulu Mezunu,
- d. Öğretmen,
- e. Evli,
- f. 1989 Malatya,
- g. Mezirme Akpınar Efsanesi,

- a. Zeynep Karaağaç,
- b. Darende 1938,
- c. Yok,
- d. Ev Hanımı,
- e. Evli,
- f. 6 Temmuz 1989, Darende,
- g. Kurtlar,

MALATYA İL HARİTASI

⊙	il Merkezi
⊙	ilçe
⊙	köy
—	asfalt yol
—	toprak yol
—	nehir
—	çay

BİBLİYOGRAFYA

1. ACAROĞLU, Türker; Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Klavuzu, Ank.1988
2. ACIPAYAMLI, Orhan; Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Ank.1974
3. AHUNDOV, Ehliman; Azerbaycan Halk Yazın Örnekleri, (Çev.Semih Tezcan) Ank.1978
4. ALPTEKİN, Ali Berat; "Malatya Efsanelerinin Türk Kültürü İçindeki Yeri" İnönü Üniversitesi II.Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler, Malatya 1987, s.35-36
5. ————— ; "Bir Azerbaycan Masalının Tip ve Motif Yapısı ", Folklor Araştırmaları 1985'ten Ayrı Basım, İst.1985
6. ————— ; "Karacaoğlan'ın Hayatı Etrafında Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri", III.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II.Halk Edebiyatı, Ank.1986, s.40-48
7. ————— ; "Yunus Emre Menkıbelerinin Tip ve Motif Yapısı", Türk Folkloru 86, (Eylül 1986), s.6-7
8. ————— ; "Şah İsmail Hikâyesi" Halk Kültürü 1984/4, İst1984
9. ANLAROĞLU, Fehmi; Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri, Ank.1968
10. ARAZ, Nezihe; Anadolu Evliyalari, Ank.1984
11. ARIKAN, Kadir; Elazığ Efsaneleri, Elazığ 1979, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
12. ATEŞ, Ahmet; "Menakıp" Maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C.VIII., S.701-702
13. ATEŞ, Süleyman; Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, Ank.1975
14. BANARLI, Nihat Sami; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, I.II, İst.1983
15. BAYATLI, Osman; Bergamadan Efsaneler, Âdetler, İst.1941
16. BELLİ, Şemsi; Malatya, Malatya 1952
17. BERKAY, Fügen; "Şehir Sosyolojisinin Temel Kavramları Çerçevesinde Malatya İli", İnönü Üniversitesi III. Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler, Malatya 1988, s.80-88

18. BORATAV, Pertev Naili; "Hızır" Maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C.V, s.457-471
19. ----- ; "Türk Efsaneleri", Folkloru Doğru 35 (Mayıs-Haziran 1974), s.12-20
20. ----- ; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İst.1982
21. ----- ; "Battal" Maddesi, İslâm Ansiklopedisi, İst.1979 C.II, s.344-351
22. BURAN, Ahmet; "Keban ve Baskil Yöresinden Derlenen Efsaneler", Türk Folklorundan Derlemeler, 1986/1, Ank.1986, s.30-32
23. CENGİZ, M.Ali; Tarihi Kültürü ve Sosyal Hayatı İle Tohma Havzası, Malatya 1987,
24. -----; Malatya, Malatya 1984
25. ADIGÜZEL, Yaşar- GÜLSEREN, Mehmet; Somuncu Baba (Şeyh Hamid-i Velî) Öğretmenin Halk Bilgileri Serisi, No.3, Ank.1965
26. CUMBUR, Müjgân; "Evliya Çelebi'ye Göre Bazı İlçeler ve Anadolu Babaları, Sultan Baba ve Köroğlu Semineri, Bildiriler, Elazığ 1987, s.13-18
27. -----; "Folklorumuzda Geyik Motifi Üzerine", II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II, Halk Edebiyatı, Ank.1982, s.71-95
28. Cumhuriyetin 50.Yılında Malatya İli Yıllığı, Ank.1973
29. Evliya Çelebi, Seyahatname, İst, 1914
30. ÇİNGÜ, İlhan; Malatya ve Civarındaki Ziyaretler ve Bu Ziyaretler Hakkındaki Hikâyeler, Elazığ 1978-79
31. ÇOLAK, Hüseyin; Malatya, Malatya 1967
32. ÇÖRÜŞ, Mehmet Şakir; Mucizat'ül Enbiya (Peygamberlerin mucizeleri), İst.1979
33. ÇULCU, Sami; "Ön Tarihte Malatya ve Çevresi" İnönü Üniversitesi I. Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler, Malatya 1986, s.70-78
34. DEDE, Abdürrahim; Batı Trakya Folkloru, Ank.1978
35. DEVELİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ank.1982
36. Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, (Haz.Hakkı Dursun Yıldız) C.I, İst.1986
37. DURMUŞ, Murat; "Giresun Efsaneleri", Ülkü Pınarı 16 (Temmuz 1977), s.247

38. DUYZMAZ, Ali; Bingöl Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Elazığ 1989
39. EFENDİGİL, Bedrettin; Her Yönüyle Yeşil Malatya, Ank.1966
40. EFENDİYEV, Paşa; Azerbaycan Şifahî Halk Edebiyatı, Bakü 198
41. Efsanelerimiz; Malatya 1988
42. Efsane Derlemeleri, Köy Öğretmenleriyle Haberleşme ve Yardımlaşma Derneği, İst.1975
43. ELÇİN, Şükrü; Halk Edebiyatına Giriş, Ank.1986
44. ERGİN, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, İst.1984
45. GOLDSTEİN, S.Kenneth; Sahada Folklor Derleme Metodları, (Çev.Ahmet E. Uysal) Ank.1983
46. GÖKYAY, Orhan Şaik; "Rüyalar Üzerine", II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.IV., Gelenek,Görenek ve İnançlar, Ank.1982, s.119-143
47. GÖLPINARLI, Abdülbaki; Velâyet-nâme, İst.1986,
48. GÖRKEM, İsmail; "Abdülvahhap Gâzi'ye Ait İnanış ve Gelenekler", İnönü Üniversitesi III.Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler, Malatya 1988, s.133-138
49. -----; Elazığ Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma, Elazığı 1987, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
50. GÖYÜNÇ, Nejat; Malatya'dan Görüş, İst.1985
51. GÜNAY, Umay; Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifleri, Ank.1987
52. HAFIZ, Nimetullah; "Kosova'da Hidrellez Âdetleri", II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.IV., Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ank.1982, s.237-242
53. IŞIK, Hüseyin Hilmi; Tam İlmihâl, Seâdet-i Ededdiyye, İst.1968
54. İMAM-I, Gazali; İhyâi Ulûm-id-dîn, (Çev.Ali Arslan) C.III, İst1971
55. İNAN, Abdülkadir; Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ank.1984
56. -----; Makaleler ve İncelemeler, Ank.1968
57. İSLAMOĞLU, Mahmut; Kıbrıs Türk Folkloru, Lefkoşe 1969
58. İVGİN, Hayrettin; "Somuncu Baba Gerçeği ve Hacı Bayram-ı Velî İle İlişkisi", İnönü Üniversitesi II.Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler, Malatya 1987, s.149-152
59. KAPLAN, Mehmet; Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, 3.Tip Tahlilleri, İst.1985

60. KARA, Mustafa; "Kerâmet" Maddesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.V.
61. KARAHAN, Bekir Sıtkı; "Hekimhan'dan Altı Efsane" Türk Folklor Araştırmaları 12 (243) (EKİM 1969),S.54-59
62. KAYGUSUZ, A.Vahap - GÜNAYDIN, Metin; Doğanşehir İlçesi, Malatya 1986
63. KÖKSAL, Hasan; Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Ank.1984
64. -----; "İzmir ve Çevresindeki Yatırlar ve Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar", III.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.IV, Gelenek-Görenek ve İnançlar Ank.1987
65. KÖPRÜLÜ, M.Fuad;Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ank.1981
66. Kur'an-ı Kerim Ansiklopedisi, Tercüman Aile ve Kültür Yayınları, (Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi) Ank.1988
67. KUŞÇUOĞLU, Mustafa; Evliya Çelebi'den Malatya, İst.1968
68. LEVENT, Bahittin; Malatya Folkloru, Erzurum 1977, (Yayınlanmamış Lisans Tezi)
69. MANAV, Güner; Malatya Folkloru, Ank.1970, (Yayımlanmamış Lisans Tezi)
70. OCAK, A. Yaşar; Türk Halk İnanışlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri Ank.1984
71. ----- ; "Tarih ve Efsanelerin Bir Kavşak Noktası: Türk Folklorunda " Kesikbaş" III.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.I, Genel Konular, Ank.1986, s.203-213
72. ----- ; "Menkıbenâme" Maddesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.VI., s.253-255
73. ----- ; Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri Ank.1984
74. ÖGEL, Bahaeddin; Türk Kültür Tarihine Giriş, C.I,İst 1981
75. ----- ; Türk Mitolojisi, Ank.1971
76. ÖNDER, Ali Rıza; "Türkiye'de Mitoloji Çalışmalarına Toplu Bir Bakış", I.Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ank.1974,s.140-148
77. ----- ; Yaşayan Anadolu Efsaneleri, Kayseri 1955
78. ÖNDER, Mehmet; "Konya Folklorunda Efsanelerin Oluşumu", Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler I, Ank.1985 s.31-37
79. ----- ; Konya Efsaneleri, Ank.1985

80. ÖNDER, Mehmet; Anadolu Efsaneleri, Ank.1966
81. ----- ; Bitmez-Tükenmez Anadolu (Hikâyeleri, Efsaneleri ve Destanlarıyla), Ank.1970
82. ÖZÇELEBİ, Ali- SAKAOĞLU, Sami; "Anadolu Efsaneleri İçin Eski Bir Kaynak" Türk Folkloru Araştırmaları, 1976, Ank.1976, s.435-475
83. ÖZDEMİR, Hasan; "Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri" II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II, Halk Edebiyatı Ank.1986, s.305-306
84. ÖZEN, Kutlu; "Malatya'daki Battal Gâzi Mağarası İle İlgili Bir Halk Rivayeti", III.Battal Gâzi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler, Malatya 1988, s.231-237
85. ÖZTÜRK, Ali; Türk Anonim Edebiyatı, İSt.1985
86. PAŞAYEV, Sedrik; Azerbaycan Halk Efsaneleri, Bakü.1985
87. PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali; Efsaneler, Ank.1971
88. SAKAOĞLU- Şaım; Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu, Ank.1980
89. ----- ; 101 Anadolu Efsanesi, İst.1976
90. ----- ; "Erzincan Efsaneleri'nin Edebiyatımızdaki Yeri", Erciyes (Ocak 1988), s.2-7
91. ----- ; "Kıbrıs Bibliyografyası", Türk Folkloru Araştırmaları 1981/2, Ank.1987, s.101-123
92. ----- ; "İnsan Asıllı Kuş Efsaneleri", Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, Ank.1985, s-430-450
93. ----- ; "1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile İlgili Efsaneler" Türk Kültürü, S.175 (Mayıs 1978), s.336-340
94. ----- ; "Şahsa Bağlı Menkıbelerin Anonimleşmesi ve Bir Elazığ Menkıbesi", Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu Bildirileri, Elazığ 1987, s.335-340
95. ----- ; Sahada Folklor Derleme Metodları, Erzurum 1983
96. SEYİDOĞLU, Bilge; Erzurum Efsaneleri, (Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerine Bir İnceleme), Ank.1985
97. ----- ; "Gezgin Efsaneler Üzerine Bir Araştırma : Norveç ve Türkiye (Erzurum) Efsaneleri" III.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II, Halk Edebiyatı, Ank.1986, s.359-363

98. ŞENTÜRK, Ahmet; Malatya. Malatya 1985
99. ŞİMŞİR, Mehmet- CANDEMİR, Yaşar; Seyyid Battal Gâzi, Eskişehir 1966
100. TANYU, Hikmet; Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ank.1987
101. ----- ; "Fatma Anamız ve El İle İlgili Bir Araştırma", II.,
Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,
Ank.1981, C.IV. Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ank.
1981, s.278-295
102. Tercüman Genel Kültür Ansiklopedisi, C.I, İst. 1984
103. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi; "Efsane" Maddesi, C.III, İst.
1979, s.7
104. Türkçe Sözlük, "Efsane" Maddesi, Ank.1969, s.231
105. ÜLKÜTAŞIR, M.Şakir; "Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerine Küçük
Araştırmalar", Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı
Ank. 1976, s.305-328
106. ÜNSEL, M.Ziya; Yeşil Malatya, "Gezmek-Tozmak Üstüne", İst.1959
107. ----- ; Anadolu Çizgisi, İst.1951
108. YALÇINKAYA, Ekrem; Muhtasar Malatya Tarih ve Coğrafyası, İst .1940
109. YALMAN, Ali Rıza; Cenupta Türkmen Oymakları, I-II, Ank.1977
110. YARDIMCI, Mehmet; "Zile'de Yatırlar ve Yatırlarla İlgili Menkıbeler",
Halk Kültürü, 1985/1, İst.1985, s.109-119
111. YAVAŞ,Hasan; Türkiye Gazetesi Rehber İlmihâli, İst.1986
112. YAVUZ, Muhsine; Diyarbakır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Ank.1990
113. YİNANÇ, M.Halil; Türkiye Tarihi (Selçuklar Devri), İst.1944
114. YORGANCIOĞLU, Oğuz; Kıbrıs Türk Folkloru, Magosa 1988
115. Yurt Ansiklopedisi, Fasikül 77
116. YÜCEL, Tahsin; Türk Ansiklopedisi, "Malatya" Maddesi, Ank.1976, C.V.
s.208-212

